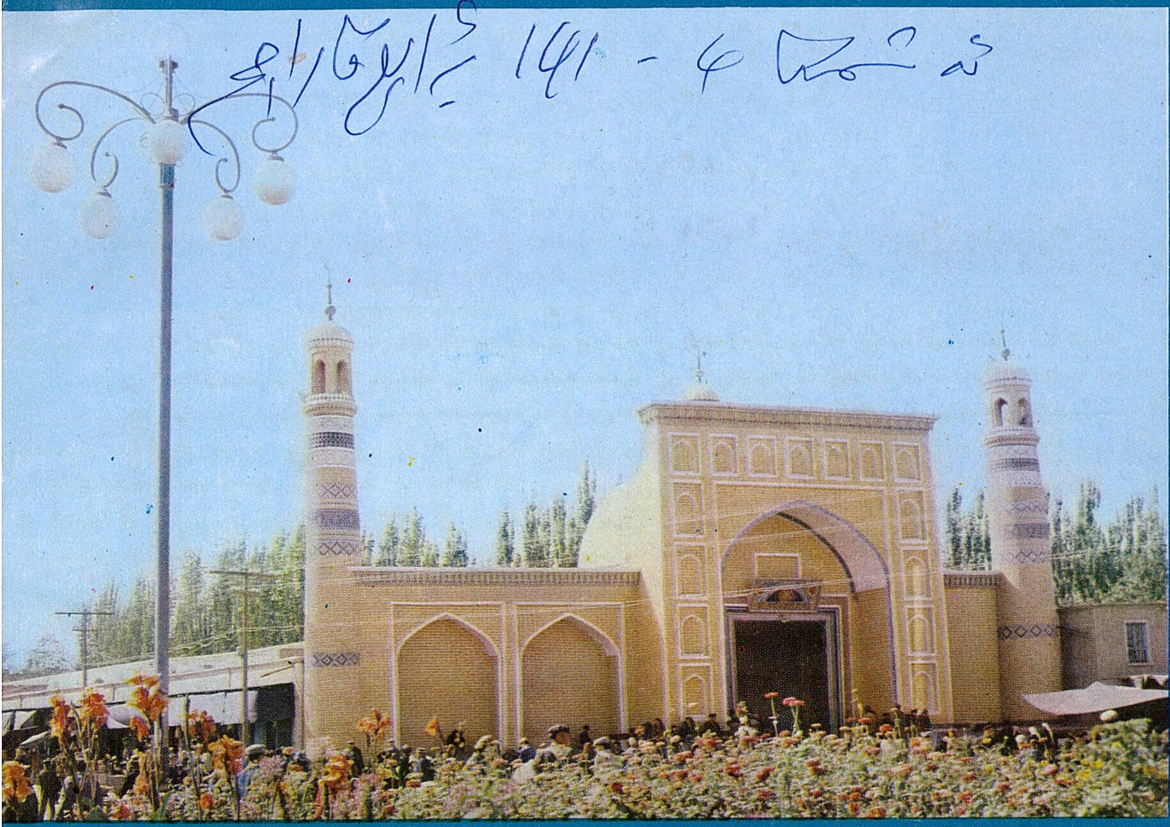

1985

قەشقەر ئەدەبىياتى

1

AltunOq

مۇقاۋىنى ئەبەيدۇللا مۇھەممەت لايىھىلىگەن
1 ـ بەتتىكى سۈرەتنى فىلىڭ پى تارتقان

ئۈزۈم (سۈرەتنى چيۇ لىن تارتقان)

ئات تاقلاش (ماي بوياق رەسىم) ئابدۇۋايىت سىزغان

قەشقەر ئەدەبىياتى

1985 - يىل 1 - سان

14 - يىل نەشرى

(ئومۇمى 62 - سان)

AltunOq

قەشقەر ۋىلايەتلىك
ئەدەبىيات-سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسى

بۇ ساندا

كات …………………… (هكايه) …………………… ئابلىمىت هاجى 1
مال ساتقۇچى قىز …………… (هكايه) …………… ئابلىمىت سابىر 9
سەبىلەر پاچىنەسى …………… (پوۋىست) …………… ئەخمەت تۇردى 12
ئايخاننىڭ خوشاللىقى …………… (هكايه) …………… ئىلىجان ئابىخان 88
«جا پاكەش» نىڭ قەلبى …………… (〃 〃) …………… قاۋۇل ساۋۇر 48
يېڭى دېرېكتور …………… (〃 〃) …………… تۇرۇپ ئوبۇل 50
دام — دام …………… (〃 〃) …………… ئوبۇلهاشىم قاسىم 92
ئەجىبا …………… (〃 〃) …………… يارمۇهەممەت تاهىر 95
گۇناهكار «سىز» …………… (〃 〃) …………… ماهىگۇل پەخرىدىن 58
تاك خەۋەرچىسى …………… (〃 〃) …………… تۇرسۇن زومۇدۇن 60
رۇمكا تۇۋىدىكى پاراڭ …………… (〃 〃) …………… ئابلەت يۇسۇپ 61
«يۇك» …………… (〃 〃) …………… ئابدىرېھىم ئابلىمىت 64
نەبىننىڭ «خوشاللىقى» …………… (〃 〃) …………… زۇنۇن تاهىر 63
ئىككى پارچە خەت …………… (نەسىر) …………… دۇلبۇل ئەكرەم 98
يېڭى يىل ئىلهامى …………… (نەسرى شېئىر) …………… ئەنۋەر ئىسمايىل 102
تونۇماس چېچەكلەر . — ئەهمەد زىيائى ۋە ئۇنىڭ ئىجادى پائالىيىتى توغرىسىدا ……………
…………… (ماقالە) …………… هاجى ئەخمەت 16
غەزەل ۋە مۇخەممەسلەر …………… ئەهمەد زىيائى 24
ئالىم (مومىن) هەمرايىۋۋە ئۇنىڭ ئىجادى پائالىيىتى … (ماقالە) …………… ئابدىرېھىم سابىت 27
ئېغىر كۈنلەردە …………… (پوۋىست) …………… مومىن هەمرايىۋ 33
رىزۋانگۇل …………… (داستان) …………… دىلبەر قېيىۋم 66
ئىككى شېئىر …………… (هەجۋى) …………… ئابلەت ئىسمايىل 73
ئىككى شېئىر …………… مەتتىمىن ئەخمەت 42
پىلنىڭ ئۇلۇمى …………… (مەسەل) …………… ئابدىرازاق ئەخمىدى 45
رۇبائىلار …………… ئابلا ئوسمان 43
ۋەتەن مۇهەببىتى …………… (مۇخەممەس) …………… مەهەممەت روزى 72
شېئىرلار …………… مىجىت نىزامىدىن، ياسىنجان ئەمەت، خۇدابەردى ياقۇپ،
…………… توختى هوشۇر، ئابدۇللامۇهەممەت، ئابلىمىت سەمەت، ياسىن
…………… مۇسا، دىلبەر هەبىبۇللا، ئاتاۋۇللا نىزام، ئابدۇللا ئېلى، خالىدە
…………… ئابلىز، ئىسرائىل هوشۇر، ئەركىن ئەبەيدۇللا، گۈلچىمەن نىياز
پەرهاد — شىرىن …………… ئومەر باقى يەركەندى 79
رەنايى جاهان …………… 114
بەختىيارنىڭ بەختى …………… (چۆچەك) …………… 110
ئەقىللىق شاهزادە بىلەن گوهەرمەلىكە …………… (چۆچەك) …………… 121
باتۇر يىللارنىڭ ئەزىمەت كۈيچىسى …………… (ماقالە) …………… 103
ئومەر مۇهەممەدى شېئىرلىرىدىن …………… 107

بۇ ساندىكى قىستۇرما سۈرەتلەرنى ئەبەيدۇللا مەهەممەت سىزغان، هۆسنخەتلەرنى جۇمە ئابدۇللا يازغان

ئات

(ھېكايە)

ئابلىمىت ھاجى

1975 - يىلى قىش...

ئىككى كۈندىن بىرى توختىماي يېغىۋاتقان قار تېخىمۇ ئەۋىدەپ، قۇيۇندەك پىقىراپ "پاختەكتەك، توغايدەك" چۈشمەكتە. يەر - زېمىن، دەل - دەرەخ، ئۆي - ئىمارەتلەر ئاپپاق "كىگىز"دىن ئۈستى-ئۈستىلەپ يېپىنچا يېپىۋالغان. ھاياتلىق غەپلەت ئۇيقۇسىغا پېتىپ چۈش كۆرۈۋاتقاندەك، ياكى تۇساتتىن نەپىسى بوغۇلۇپ تۇنجۇقۇپ قالغاندەك، ھەممە ياقتا بىر تىمتاسچىلىق ھۆكۈمران. نەچچە ۋاقىتتىن بۇيان كېچە - كېچىلەپ ھۇۋۇلاپ چىقىدىغان دادۇينىڭ دىسەكچىسى "ئالا بويناق" مۇ ئۇۋىسىنىڭ ئىچىگە كىرىۋېلىپ، بېشىنى قۇيرۇقىغا تىققىنىچە شۈمشىيىپ ياتاتتى. قار سوغۇقى ھەممىنى ئۆز خانىسى ۋە ئارامگاھىغا بەنت قىلىۋەتكەن ئىدى.

مەن دادۇيدىن چىقتىم. پۇتۇمدا يوغان پېيما، ئۇچامدا ئۇزۇن جۇۋا، قولۇمدا تېيىنىدىغان بىر ھاسا، قولاقچامنى چۈمكۈرۈپ كىيىپ، يوتامغىچە قار كەچكەن ھالدا ئېغىر - ئېغىر قەدەم تاشلاپ كېتىۋاتىمەن. ئاسمان بەخش قىلغان يۇمۇلاق، ئۈچ بۇرجەك، چاقىراق شەكىللىك قىش گۈللىرى ئۈستىۋېشىمنى بىزەپ، ئاق شايىدىن تون كەيدۈرمەكتە. مەن بارغانسېرى قار بوۋايغا ئوخشاپ قالماقتىمەن. ھەي - ھەي!... تەبىئەتنىڭ مەمۇرچىلىق ۋە بەرىكەتتىن بىشارەت بەرگۈچى بۇ مۆجىزاتى- نەقەدەر گۈزەل - ھە؟! بۇ قار مەندەك بىر قارغا دىلى شەيدانىڭ مەيلىنى ھۆسنىگە تارتتى، كۆزلىرىم چەكسىز كەتكەن قار دېڭىزىغا قاراپ ھوزۇرلىنىشتىن مۇنەۋۋەر بولدى. ئەزەلدىن قارغا ھېرىسمەن كۆڭلۈمگە خوشۋاقلىق يۈزلەندى. شۇنىڭ بىلەن مەن ئاستا غىڭشىپ، بىر شائىر يازغان مۇنۇ ناخشىنى ئېيتىشقا باشلىدىم:

مەن نېچۈن چۈمۈلەي ئىلھامغا شۇئان،
ئاقىرىپ تۇرغاندا پامىر ئېتىكى.
مەن ئۈچۈن گۈلگە تەڭ مەگزىمگە قونغان،
يۇمشاق قار ئۇچقۇنى — قىشنىڭ چېچىكى.

....

ئارىدىن قانچىلىك ۋاقىت ئۆتتىكىن، بىلمەيمەن، مېڭىپ-مېڭىپ بىر مەھەللىگە كىلىپ توختۇدۇم-دە، باشقا جايلارغا قارىغاندا بىر ھەسسە قېلىن قار بىلەن قاپلانغان تانۇك كۈچىنىڭ دوقمۇشىدا تۇرۇپ ئەتراپىمغا سەپ سالدىم. مەھەللىدە سوقما تاملاردىن قوپۇرۇلغان ئالتە ئۆيلۈك كىشى بولۇپ، مەھەللىنىڭ تارىخىغا گۇۋا بولغىدەك بىرەر تۈپ قېرى دەرەخمۇ كۆزگە چېلىقمايتتى. ھەر بىر ئۆينىڭ ئالدىدا تېخى قويۇلغىنىغا ئانچە ئۇزۇن بولمىغان، ئادەمنىڭ يوتىسىدەك تومۇلقىنكى بىر نەچچە تۈپتىن سۆۋادان تېرەك ئاپپاق قارغا چۆمۈلۈپ قىشلىق ئۇيقىسىنى ئۇخلاۋاتاتتى. ئۆيلەرنىڭ بەزىسىنىڭ ھويلىسىمۇ يوق، كىشى بوسوغىدىن پۇتىنى ئالسىلا يولغا چىقاتتى، بەزىلىرىنىڭ تاملىرى قىيشىپ كەتكەن، ھېلىلا ئۆرۈلۈپ چۈشىدىغاندەك كۆرۈنەتتى. تاڭ ئاتقىلى خېلى ۋاقىت بولغان بولسىمۇ، تېخى بىرەر ئۆينىڭ ئىشىكىمۇ ئېچىلمىغان ئىدى. كوچا جىمجىتلىق، ھەر كۈنى ئەتىگەندىلا ئۆۋىلىرىدىن چىقىپ، دان ئىزدىشىپ، توپ-توپى بىلەن ئۇچۇپ يۈرىدىغان ئاق قۇچقاچلارمۇ كۆزگە كۆرۈنمەيتتى. بۇ ھال كۆڭلۈمگە بىر مىسكىنلىك بېغىشلاپ، قەلبىم جامىغا قويۇلغان باياتىنقى قار تەسىراتلىرىنى ئاللا قاياقلارغىدۇر ئۇچۇرۇپ كەتتى. مەن ئويلىماقتىمەن: كەپىلەرنىڭ ئىچىدىكى كىشىلەر نېمە كويىدا، قانداق ياشاۋاتقاندۇ؟!

ئالدىمدىن-مەھەللىنىڭ چېتىدىن كەلگەن توكۇلدىغان بىر ئاۋاز ئويۇمنى بۆلىۋەتتى.

مەن تانۇك كوچىدىكى قېلىن قارغا قاراپ ئاياغ باستىم-دە، مانا-مانا بېلىمگىچە قارغا چۆكۈپ قالدىم. مەن ئۆز-ئۆزەمگە: ماڭ، ئالدىڭغا ماڭ! سەن بۇ دادۇيگە ئۆز ئىختىيارلىقىڭ بىلەن بىر ياخشى ئىستەك ئۈچۈن كەلگەن ئەمەسمىدىڭ؟! شۇ ئىستەك يولىدا بۈگۈن قېلىن قارغا پىسەنت قىلماي تەكشۈرۈشكە چىقتىڭ، ماڭ! بۇ كەپىلەرگە بىرمۇ-بىر كىرىپ چىق! بۇ ھاياتلىق سەھنىلىرىدە خىلمۇ-خىل ئىشلارنى كۆرىسەن. قېنى، ماڭە، ماڭ... دېدىم.

مەھەللىنىڭ چېتىگە كەلگىنىمدە، ھويلا تاملىرى پۈتۈنلەي ئۆرۈلۈپ كېتىپ ۋەيرانلاشقان، شىمالى تېمى چاك ئاجراپ يىقىلاي دەپ قالغان بىر ئۆيگە كۆزۈم چۈشتى. ھېلىقى توكۇلدىغان ئاۋاز دەل مۇشۇ ئۆيدىن چىقىۋاتاتتى. مەن ئىشىكنى ئېچىپ ئۆيگە كىردىم.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم!

غەرق تۈتۈنگە توشۇپ كەتكەنلىكتىن ھېچنەرسىنى پەرق ئەتكىلى بولمايدىغان بۇ ئۆيدىن جاۋاپ ساداسى ئاڭلانمىدى. سىنچىلاپ قارىغىنىمدا، ئەشۇ قاراڭغۇچىلىقنىڭ ئىچىدە، ئوچاقنىڭ ئالدىدا بىر ئايال ئوت پۈدەپ ئولتۇراتتى. ئوچاقنىڭ ئالدى سامانىنىڭ كۈلگە توشۇپ كەتكەن، ئۇنىڭغا سېلىپ قويۇلغان بىر نەچچە تال قۇرۇق ئوتان بولسا، ئۆچەي دەپ قالغان سامان ئوتىنىڭ ئۈستىدە تېخىچە تۈتاشماي تۈتەپ تۇراتتى. چىقمىدىغان يەر تاپالماي ئۆيدە قايمۇقۇپ يۈرگەن ئاچچىق تۈتۈن مەن ئېچىۋەتكەن ئىشىكتىن قاپلىشىپ چىقىشقا باشلىدى. ئۆيەمۇ بىر ئاز يورىدى، مەن شۇ چاغدا ئۆينىڭ جەنۇبى تېمىغا ياقىلىتىپ قويۇلغان كاتىنىڭ بىر

تەرىپىنى ئۆز ئىچى بىلەن توسۇپ تۇرغان بىر ئەر كىشىنى كۆردۈم. ئۇنىڭ ئالدىدا يەردە بىر نەچچە تال قۇرۇق ئوتان تۇراتتى. ئۆينىڭ كۈن پېتىشتىكى تام تەرىپىدە بىر ئەسكى يوتقان ئىچىدە كۆزلىرىنى پارقىرىتىپ ئىككى بالا ياتاتتى. مەن ئىشىكنى يېپىۋېتىپ، ئىككىلىنىپ تۇرمايلا، ئۆينىڭ تۆر تەرىپىگە — ئوچاقنىڭ ئالدىغا سېلىنغان بىر ئەسكى تېرىنىڭ ئۈستىگە كېلىپ ئولتۇردۇم. ئايال تېخىچە يەردىن بېشىنى كۆتەرمەي، ئوت پۈدەش بىلەن ئاۋارە ئىدى. ئەر بولسا، بىر ئەندىشە ئىچىدە قورقۇپ تۇرۇۋاتقان كىشىدەك، بارغانسېرى كاتتا چاپلىشىپ، تۇرغان ئورنىدا قىمىرلىماي تۇراتتى. باللار مەندىن يېتىقاشقان بولۇشى مۇمكىن، ئەمدى يوتقاننىڭ ئىچىگە پۈركىنىشىۋالغان ئىدى. ئوچاقتىكى ئوت تېخىچە تۇتەپ تۇرماقتا...

مەن يانچۇغۇمدىن سەرەڭگىنى ئېلىپ ياقتىم — دە، ئوتنى تۇتاشتۇرۇۋەتتىم. قۇرۇق ئوتان گۈرۈلدەپ كۆيۈشكە باشلىدى. قىپقىزىل ئوت گۈللىرى ساما سېلىشىپ، بۇ ئائىلىگە قانداقتۇر بىر ئىللىق ھايات بېغىشلىغاندەك بولدى. مەن قولۇمنى ئوتقا قاخلاپ ئىسسىنىۋېلىپ، تېخىچە زۇۋان سۈرمەي كاتتا چاپلىشىپ تۇرغان ئەر كىشىگە قاراپ:

— قېنى بۇرادەر، كېلىڭ، ئوت سۇنۇڭ! نېمە ئۈچۈن كاتتا چاپلىشىپ تۇرىسىز؟ مېنىڭ ئۆيۈڭلەرگە كىرگىنىمگە خاپا بولۇپ قالدىڭىزمۇ — يە؟ ئوتنىڭ ئالدىغا كېلىڭ! ۋاي — ۋۇي، بۇ ئوت نېمە دېگەن چىرايلىق — ھە؟! — دېدىم.

ئۇ، گويا كاتتا مىخلىنىپ قالغاندەك، چاپلىشىپ تۇرۇپ:

— بولدى — بولدى، كادىرىمىز، توڭمۇدۇم، مۇشۇ يەردە تۇرۇۋېرەي، — دېدى.

مەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى ئۇتۇپ، قەلبىنى ئېرىتمەكچى بولۇپ، چىرايىمغا كۈلكە يۈگۈرتۈپ چاقچاق قىلدىم:

— ئۆيىڭىزگە سالام بېرىپ مېھمان كىرسە ئەلەيك ئالمايسىز، ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلمايسىز، مېھمان ئۆزىنى ئۆزى مېھمان قىلىپ، يەنە سىزنى ئولتۇرۇشقا تەكلىپ قىلسا، ئولتۇرمايسىز، قىزىق بۇرادەر ئىكەنسىزغۇ؟! ئوچاقنىڭ ئالدىغا كېلىڭ!

— ئوخشاش، كادىرىمىز... ئوخشاش.

— ئوخشاش بولغىنى نېمىسى؟ مېھمان ئۆزىنى سىزگە ئۆز ھېس قىلىپ، تەكەللۇپسىزلا تۆردىن ئورۇن ئالغان يەردە، سىزنىڭ ئۆزىڭىزنى قاچۇرۇشىڭىز يوللۇق ئىشمۇ؟

— خىجىل قىلمىسىلا، كادىرىمىز.

— ھازىر سىز ئەمەس، مەن خىجىل بولىۋاتىمەن... ھېچبولمىسا، چېكىندىغانسىز؟ بىرەر تاتىمىدىن چېكىشىۋالامدۇق؟ كېلىڭ!

ئۇ ئىلاجسىز ۋە قورۇنغان ھالدا ئوچاقنىڭ ئالدىغا كەلدى. لېكىن، پات — پات ئارقىسىغا — كاتتا قاراپ قوياتتى. كۆڭلۈمدە بىر گۇمان تۇغۇلدى — دە، كۆزۈمنىڭ قۇيرۇقىدا كاتتا قارىدىم ۋە ئاجايىپ بىر ھالنى كۆرۈپ، يۈرۈگۈم جىغغىدە قىلىپ كەتتى. مەن ئۇنىڭ كاتتا نېمە ئۈچۈن شۇنچە مەھكەم چاپلىشىۋالغانلىقىنى ئەمدى بىلدىم. لېكىن، ئۆزەمنى تۇتىۋېلىپ، كاتتىن كۆزۈمنى ئۈزۈپ، ئەر — ئايال ئىككىسىگە كۈلۈمسىرەپ تىكىلدىم. ئايالنىڭ تاغاق سېلىنمىغىنىغا خېلى بولغانلىقتىن، ئاق چاچلىرى پاخپىيىپ كەتكەن بېشىدا بىر نەچچە يېرى يىرتىلىپ كەتكەن، رەڭگى ئۆڭەپ جۇلالىسى قالمىغان بىر تورومال، ئۈچىسىدا كۆك كاجىدا تىكىلگەن، ئۇزۇن يىل كىيىلگەنلىكتىن مايلىشىپ، كىرلىشىپ كەتكەن، يەڭ ئۇچلىرى،

ئاياغ پەۋىزلىرى يىرتىلىپ، مازلىرى كۆرۈنۈپ قالغان چاپان بار ئىدى. پىشانە ۋە كۆزجيەكلىرىنى ئاپتاپتا قۇرۇپ قالغان پەتىنگانەك قورۇقلار باسقان بولۇپ، بىر قاراشتىلا ئەللىك ياشلاردا باردەك قىلاتتى. ئەرنىڭمۇ كىيىم - كېچەكلىرى جەرىدە، رەڭگى سۇلغۇن، تېنى ئورۇق ئىدى. يېشى بولسا ئەللىك بەشنىڭ قارىسىنى ئالغاندەك تۇراتتى. مەن ئۇنىڭغا قەغەز، تاماكۇ تۇتتۇم، ئۇ ئوتاندەك بىر ئورام تاماكۇ ئورىۋالغاندىن كېيىن، كەينى - كەينىدىن شورىشقا باشلىدى. ئاچچىق تۇتۇن تۇرخۇندىن چىقىۋاتقان ئىسقا ئوخشاش ئۇنىڭ ئاغزىدىن ئەمەس، بۇرۇن تۆشۈكلىرىدىن چىقماقتا ئىدى.

— خوش، بۇرادەر، ئېيتىڭا، ئىسمىڭىزنى كىم دەپ سورايمىز؟

ئۇ ئېرىنچەكلىك بىلەن جاۋاپ بەردى:

— پازىلجان دىسە بولىدۇ، كادىرىمىز.

— ھە، پازىلجان دەڭ، نەچچە ياشقا كىردىڭىز؟

ئۇ ماڭا تىكىلگىنىچە، بىردەم جىم بولۇپ قالدى. كېيىن خوشياقمىغاندەك، نامەلۇم بىر ھېچىيىش بىلەن:

— كۆرگەن كۈنلىرىمىزدىن قارىغاندا مېنىڭ ياشقا كىرگەندەك تۇرىمەن. ئەمما، راستىنى ئېيتقاندا، خۇدا بۇيرىسا، بۇ يىل كۈزكەلسە ئوتتۇز بەش ياشقا كىرىمەن.

— ئوتتۇز بەش ياشقا دىدىڭىزمۇ؟

ئۇ مېنىڭ قايتا سورىغانلىقىمدىن ئىشەنمىگەنلىكىمنى پەم ئېتىۋالدى بولغاي، دىدى:

— شۇنداق، ئوتتۇز بەش ياشقا كىرىمەن. سىز بۇ ئەپتىمگە قاراپ ئىشەنمەيۋاتامسىز؟ سىزنىڭچە، مۇشۇ تۇرۇقۇمدا ئاتمىش ياشقا كىرگەندەك تۇرامدىمەن؟ راس، ئاتمىش ياشقا كىرگەندەك تۇرىمەن ھەي!...

ئۇ گېپىنىڭ ئايىغىنى يىتتۇۋەتتى - دە، يېرىمى كۆيۈپ كولۇڭغا چۈشۈپ قالغان ئوتانلارنى بىر - بىرلەپ ئېلىپ ئوتنى ئوچلاپ قويدى. مەن سۆھبەتنى داۋاملاشتۇرۇش مەقسىدىدە، ھىسياتىمنى يوشۇرۇپ:

— سىزنى ئۇنچىۋالا قېرى چاغلىمايمەن. مەنمۇ ئوتتۇز - ئوتتۇز بەش ياشلار چامىسىدا كۆرگەن ئىدىم، - دىدىم.

— ماقۇل، مەن شۇنچە ياشقا كىرگەن بولاي، ئېيتىڭا ئەمدى، ماۋۇ ئايالىم قانچە ياشقا كىرگەندەك تۇرىدۇ؟ - دىدى ئۇ.

ئىككىمىزنىڭ ئارىسىدىكى سۆھبەت دەرۋازىسى ئەمدى رەسمى ئېچىلغان ئىدى. شۇڭا مەن ئۇنىڭغا تەبەسسۇم بىلەن قاراپ:

— مېنىڭچە، ئەڭ كۆپ بولغاندىمۇ ئۆتتۇز ياشلاردا باردەك قىلىدۇ، - دىدىم.

— كۆڭلىڭىزدىكىنى دەڭ!

— كۆڭلۈمدىكىسى شۇ...

— ياق، سىز كۆڭۈل ئاياۋاتىسىز. ھازىر كىممۇ مېنى ئوتتۇز بەش ياش، ئايالىمنى ئوتتۇز ياش دەيدۇ؟ ئىككىمىز مۇشۇ تۇرقىمىزدا بوۋاي - موماي‌غا ئوخشىمامدۇق؟ ھەي!...

ئۇ تاماكىنى قاتتىق بىر شورىدى - دە، يەنە جىم بولۇپ قالدى. ئايىلى بولسا، يەردىن ئۇستۇن قارىماستىن، بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرغىنى ئولتۇرغان ئىدى.

— ھە، بۇرادەر، ئايىلىڭىزنىڭ يېشى توغرىسىدىكى مۆلچەرىم توغرىمۇ - يوق؟ - سورىدىم مەن.

ئۇ بىر ئاز سۈكۈتتىن كېيىن، ئايىلىغا قاراپ:

— ھەي تاجىگۈل، ئۆزەڭ دەپباققىنە، نەچچە ياشقا كىرگەنسەن؟ - دىدى.

ئايال يەردىن بېشىنى كۆتەرمەي تۇرۇپ

جاۋاپ بەردى:

— دادام: ئوتتۇز ياشقا كىردىڭ، داۋاتـ
قانغۇ!

ئىچىنارلىق ئىش دىگەن ماناشۇ. مەن ئوقۇ-
غان قايسى بىر كىتاپتا: ئادەمنىڭ ئەللىك ياش
ۋاقتى — قۇياشنىڭ ئىكلەشكەن ۋاقتىغا ئوخـ
شايدۇ. قۇياش ئىكلەشكەندە، يەر-جاھانغا
ئۆتتەك ئەپتى بىلەن نۇر چاچىدۇ. ئادەممۇ
ئەللىك يىشىدا كامالەتكە يىتىدۇ، دەپتىكەن.
باياتىن مەن ئەللىك، ئەللىك بەش ياش
ھىساپلىغان بۇ كىشىلەر تىخى ئاران ئوتتۇز،
ئوتتۇز بەش ياشتا ئىكەن. ئەپسۇسكى، بۇ-
لارنىڭ چىرايلىرىدا قىرىلىقنىڭ ئالامەتلىرى
روشەن كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ. "ھەي يوقسۇزلۇق،
سەن مىسكىنلىك بىلەن بوينىڭنى قىسىپ تۇ-
رۇپ، قاپلاندەك يىگىتلەرنىڭ قەددىنى يا-
دەك ئىگىپ، ئالمىدەك قىزلارنىڭ رەڭگىنى
سولاشتۇرۇپ، ئۇلارنىڭ جىمى ئارزۇلىرىنى
دەپسەندە قىلغۇچى ئوغرىسەن — دە!» مەن
شۇنداق ئويلىماقتا ئىدىم.

شۇ چاغدا يوتقاندا ياتقان باللاردىن
بىرى:

— ئانا، نان... ئانا، قوسۇغۇم ئىچىپ كەتـ
تى! — دەپ تووۇلدى.

ئەمما، بالىنىڭ ئەلۋى جاۋاپسىز قالدى.
جاۋاپسىز قالدىلا ئەمەس، ئانىنىڭ ئورنىغا —
بۇ باللارغا ئاتا — ئانا بولغۇچى — بۇ ئىكـ
كى ئىنسانىنىڭ يۈرىگىدىن چىققان ئىغىر
بىر خورسىنىش ئاھى ئاتا قىلىنغان ئىدى. نان
ئەلۋى بىلەن خورسىنىش ئاھى ئارىغا جەم-
جىتلىق بەخش ئەتتى.

مەن بۇ پۇرسەتتە ئۆيگە كۆز تىكتىم. ئەنە
ئۇ يەردە كىچىك بىر ياغاچ تەكچىدە، لىق-
قىدە قەلەم قىلىپ توغرالغان، ئوستىگە
ئۇششاق چانالغان سامساق سېپىلگەن تۇرۇپ
سەي تۇراتتى. بىر يىنىدىن ئازراق ئىلىنغانـ
لىقىدىن قارىغاندا، پوشۇرۇلغان بولسا
كىرەك.

— ئۇ تۇرۇپنى نىمە قىلىسىلەر؟ — سورىـ
دىم مەن.

پازىلجان ماڭا لاپپىدە قاراپ، ئاۋال
پوكاندەك قىزىرىپ كەتتى، كىيىن ھەسرەت
بىلەن ئىغىر تىنىپ:

— يەيمىز، — دىدى.

— يەيمىز ؟!

— ھەئە، يەيمىز... كادىرىمىز، يەيمىز...

— ئاشىغىڭلار، تۆگەپ كەتكەنمۇ؟

— ئىكەم.

— نىمىشقا دادۇيگە ئىيتمىدىڭلار ؟

— ئىيتماي تۇرامدۇق، ئىيتساق ئاشنىڭ ئور-
نىغا دەشنام يەيمىز. نورماڭنى نىمىشقا يەتكۈز-
مەيسەن، دەپ ئازار بىرىدۇ. نورمىنى يەتـ
كۈزەيلى دىسەك، بىرىدىغىنى-كۈنىگە ھەلىقى
ئون ئىككى سەر پاتاق قوناق، ياكى تېرىق...
ئۇنىڭ ئۇستىگە، "بىر شى ئۆچ تەڭگە، ئىلىشى بەش
تەڭگە» دىگەندەك، ئىشنىڭ ئىغىرلىقىنى
دىمەملا؟ ھەي!...

ئارىنى ئىغىر سۈكۈت باستى. قەلبلەر
ئىچىنىش ۋە غەم ئىرمىقىدا ئىلىنماقتا ئىدى.

— قالايدىغىنىڭلارمۇ يوق ئوخشىمامدۇ؟—
دىدىم مەن ئارىدىكى سۈكۈتكە خاتىمە بىرىش
ئۈچۈن.

— شۇنداق.

— شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ كاتىنى يىرىدۇۋەتتىڭـ
لارمۇ؟

ئۇ، گويا جىنى كىلىپ قاپاشىپ قالغاندەك
تاتارغىنىچە، تۆپىرىگىنى يۇتۇشكە باشلىدى.
ئۈزۈمە ياغىچىدىن ياسالغان، گىرۋەك ۋە راي-
كىملىرى گۈزەل نەقىشلەر بىلەن بىزەلگەن، ئاسـ
تى تەرىپى چاقماق شەكىلدىكى پەنجىرىلىك،

بەش ئېغىزلىق بۇ كاتتا، ئۆيىنۈر ياغاچچىلىق سەنئىتى نامايەن قىلىنغان ئىدى.

— ئېيتىڭا، ئۇنى يېرىشقا قانداقمۇ قولىڭىز بارغاندۇ؟

ئۇ سۈكۈتتە ئىدى.

— ئېيتمامسىز؟

ئۇ يىغلاۋاتاتتى. ئۇنىڭ بىرجۈپ كۆزىدىن ئېقىپ چۈشۈۋاتقان مۇنچاقتەك يېشى كولۇكدىكى ئىسسىق كۈلنىڭ ئۈستىدە پاژىلداپ تۆراتتى.

— ئۇ سىزگە ئاتا مىراس بۇلغىدى؟

— تاماكىلىرىنى بىر چەكتۈرسىلە!— دىدى ئۇ توختىماي ئېقىۋاتقان كۆز يېشىنى يېڭى بىلەن ئېيتىۋىتىپ. مەن ئۇنىڭغا تاماكا بەردىم، ئۇ بىرتال تاماكا ئوراپ تۇتاشتۇرۇپ، ئاچچىق شورىدى. ئۇ گويا يۈرىگىنى چىرمىۋالغان دەرت ئەلەمنى مۇشۇ تۈتۈن بىلەن بولغۇقتۇرۇپ تۈگىتىۋەتمەكچى بولغاندەك، كەينى-كەينىدىن شۈرايتتى. مەن ئۇنىڭدىن جاۋاپ ئېلىش ئۈمىدىدە ئېغىر تىنىپ، زۇۋان سۈرمەي ئولتۇراتتىم. ئۇمۇ جىم ئولتۇرماقتا ئىدى.

— گەپ قىلمامسىز؟— مەن ئۇنى جاۋاپ بېرىشكە قىستىدىم.

ئۇ يەنىلا گەپ قىلمايتتى، ھىشىلداپ يىغلىغىنى يىغلىغان ئىدى.

شۇ چاغدا باياتىندىن بېرى بېشىنى ساڭگىلاتقىنىچە، گويا تىلسىز بۇتتەك ئولتۇرغان ئايال ئېغىر بىر ئۇھ تارتىپ قويۇپ:

— شۇنداق، ئۇ بىزگە ئاتا مىراس ئىدى،— دىدى.

ئايالنىڭ ئاغزىدىن تۇلۇمدىن توقماقچىققاندەك چىققان بۇ سۆز پازىلجاننى مەدەتلەندۈرگەن ئىدى.

— شۇنداق، ئۇ ماڭا ئاتا مىراس ئىدى. ئاتامغىمۇ ئاتا مىراس ئىدى. بۈگۈن بولسا، ئۆيدە يەيدىغانغا تېخى يوق، قالايدىغانغا تېخى... ئۇنىڭ ئۈستىگە ئۇنىڭ كۆزلىرىگە ئاش تۈكۈلمەي ئۆمۈچۈكلەرگە ماكان بولۇپ قالغىنىغا ھەلەم بولدى... بۇ سوغاقتا ئۆلۈپ قالساق بولماس! يېرىۋەتتىم. زىمىستاندىن سالامەت چىقىۋالساق بولمىدىمۇ؟!

— بىراق، - دىدىم مەن، - ئاتا مىراس ھاياتىمىزنىڭ مېۋىسى، سائادىتىمىز — ئاتىمىزنىڭ بىزگە قالدۇرۇپ كەتكەن تەۋەرۈكى، خاتىرىسى. ئۇنى كۆز قارچۇغىمىزنى ئاسرىغاندەك ئاسراپ، ساقلىشىمىز كېرەك ئىدى — دە!

— ھەي!... كادىرىمىز، ئۇغۇ شۇنداق ئىدى. ئەپسۇس...

— ھە، نىمە ئەپسۇس؟

— ئەپسۇس، شۇ، ئەپسۇس...

— ماقۇل، ئەپسۇسمۇ، بولسۇن، كېيىنچە يەنە لازىم بولىشىنى ئويلىمىدىڭىزمۇ؟

— كونىلار: " جان بولسا جاھان، ئاش بولسا قازان "، دىگەن ئەمەسمۇ؟

پازىلجان جىم بولۇپ قالدى. مەن چوڭقۇر بىر ئېچىنىش ئىچىدە ئۇنىڭغا تىكىلدىم. قانداقتۇر بىر ھەسرەت ۋە دەرت - ئەلەم ئۇنى شۇمۇپ يەپ، بارغانسىرى بىر مىسكىنلىك ئىچىگە پېتىپ كېتىۋاتقاندەك ئىدى. ئايىلى، بولسا، ئوچاق ئالدىدا مۈكچەيگىنىچە، قورۇنغان ھالدا جىم ئولتۇراتتى. يوتقان ئىچىدە ياتقان ئىككى نارسىدە بالىمۇ ئاتا - ئانىسىنىڭ دەردىگە ھەمتاۋاق بولىدىغاندەك، كۆزلىرىنى پاقىرىتىشقىنىچە شۈك يېتىشاتتى. مەن بىر تال تاماكا ئوراپ، تۇتاشتۇرۇپ پازىلجانغا تۇتتۇم. ئۇ تاماكىنى بىر شورىۋالغاندىن كېيىن، كۆزىنى ماڭا تىكىپ:

— كاتتىنى يېرىۋەتتىم، كادىرىمىز، يېرىۋەت-

تىم. رەھمەتلىك دادام كىچىرەر... — دېدى.

قارىسام، ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن لۆمۈلدەپ ياش ئاقماقتا ئىدى. ئەمدى مەن سۈكۈت قىلدىم. تالادا قار، ئۆي سوغۇق، قەلبىم مۇزلاپ بارماقتا...

× × ×

1984 — يىل، كۈز...

قەلبىمدە يېزىنىڭ كۈزلۈك مەنزىرىسىنى سەيلە قىلىش ھەۋىسى قوزغالدى. ناشتا قىلىۋېلىپ، ۋېلىسىپىتىمنى مىندىم — دە، ئەشۇ بىر چاغلاردا خىزمەت ئىشلىگەن يېزىغا قاراپ يول ئالدىم. كۈن ئوچۇق، ھاۋا ساپ، ئاخشام ئازراق يامغۇر ياققانلىغى ئۈچۈن، يوللار تەكشى سۈپۈرۈلگەندەك پاكىزە، چاڭ — توزاڭدىن خالى ئىدى. يولنىڭ ئىككى قاسنىقىدىكى ئاسمانپەلەك بويى تارتقان سۆۋادان تېرەكلەرنىڭ پاپىراقلىرى لەرزان شامالدا شىلدىرلىماقتا. كۆزلىرىم گاھ سېرىق ئالتۇندەك قوناقلارغا، گاھ يېشىل دېڭىزدەك بەسەي ۋە سەۋزىلىكلەرگە تىكىلمەكتە. ھەممە ياق رەڭدار: سېرىق، يېشىل، يەنە ئاللاقانداق رەڭلەر گىرەلىشىپ كەتكەن بىر گىلەمگە ئوخشايتتى. مەن خىزمەت بىلەن تۇرغان ھېلىقى يىللاردا بۇ يېزا نىمە دېگەن ۋەيرانە، مىسكىن ئىدى — ھە؟! ئەمدى بولسا، پۈتۈنلەي يېڭىچە... ئەنە ھەر تەرەپتە، ئېتىز — قىرلاردا تېرىش، يىغىش ئىشى بىلەن ئالدىراش مەشغۇل بولۇۋاتقان كىشىلەر. ئۇپۇقتا ئۇلار ئېيتقان ناخشا ساداسى:

پاھ، بۈگۈن بولدى يېزام ئەجەپ ئاۋات،
خۇشاللىقتا چۆمدى بۇ قەدىم "گۈلباغ".
دېخان ئەركىن، دەۋران يېڭى، ھەممە ئازات،
ئىشلەپ يېمىز بىز، ئەمدى ئىشلەپ چاينا يېمىز ياغ.
ئېسىمىزدىن كەتمىدى ھېچ توققۇز يىلنىڭ،
ئالدىدىكى قاباھەتلىك، مۇدھىش چاغلار.
زەرداپ بولۇپ مىسكىنلىكتىن دېخان دىلى،
ھوقۇش چىللاپ، خازان بولغان گۈلشەن باغلار.

مەن چەكسىز ھاياجان ئىچىدە ئەتراپقا زوق ئەيلەپ كېتىۋاتىمەن. كۆزۈمدە گۈزەل كۈز مەنزىرىسىنىڭ جىلۋىسى، قەلبىمدە شاتلىق ھېسسىيات، پىكرىمدە تۈنۈگۈن ۋە بۈگۈنكى تارىخ، تىلىمدا شېرىن سۆزلەر...

— بۇ يېزا ئەمدى نىمە دېگەن گۈزەل ھە؟!

ئاغزىمدىن ئىختىيارسىز ۋە ئاۋازلىق ھالدا مۇشۇ سۆز چىقىپ كەتتى.

— شۇنى دەڭ، خۇددى تويغا ئوخشايدۇ.

ھەيرانلىق ئىچىدە بويۇنۇمنى بۇراپ ئارقامغا قارىدىم.

— ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم!

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام!

ماڭا سالام بەرگەن كىشىگە سىنچىلاپ تىكىلدىم. بۇ، پازىلجان ئىدى. ئۇ، شۇنداق پازىلجان ئىدىكى، پۈتۈنلەي يېڭى... ئۇ «تۇز» ماركىلىق ۋېلىسىپىتىن بىرنى مىنگەن بولۇپ، ئۇچىسىغا زىغىرەڭ دىلۇندا شىم — چاپان، بېشىغا تور بادام دوپپا، پۇتىغا قارا خۇرۇم بەتىنكە كىيىۋالغان ئىدى. ئۆزىمۇ سەمرىپ، ئاقىرىپ، ياشىرىپ قالغاندەك كۆرۈنەتتى.

— ۋوي، پازىلجانمۇ سىز؟

— شۇنداق، كادىرىمىز، بۇ، مەن... يا ئاللا، كادىرىمىز، ئۆلمىسەك دىدار كۆرۈشىدىكەنمىز — ھە؟! قانداق، سالامەت تۇردىڭىزمۇ؟ ئۆي ئىچى تىنچلىقمۇ؟!

— خۇداغا شۈكرى، ھەممىمىز سالامەت. ھە، پازىلجان، ئۆزىڭىز چۇ؟ قۇشتانىجىم ۋە بالىلار قانداقراق تۇردى؟

— خۇداغا شۈكرى، خېلى ياخشى تۇردى.

يا ئاللا كادىرىمىز، شۇنچە يىللاردىن بېرى بىر - بىرىمىز بىلەن كۆرۈشەلمىدۇق. يا سىلە يوقلاپ چىقمىدىڭلا، ياكى بىز كىرەلمىدۇق.

— شۇنداق، ھەر قايسىمىز ئۆز ئىشىمىز بىلەن بولۇپ...

بىز پاراڭلاشقاچ مەھەللىگە كېلىپ قالغان ئىدۇق. ۋاھ، ئۆتكەندىكى ۋەيرانە مەھەللە ئەمدى ئاۋاتلىشىپ، تونۇغۇسىز بولۇپ كەتكەن ئىدى. كوچا رەتلىنىپ، ئىككى قاسنىقىدا ئازادە ئۆيلەر چۈشكەن، ئۆيلەرنىڭ ئالدىغا ئېرىق ئېلىنىپ، بىر رەت تېرەك، بىر رەت سۆگەت قويۇلغان، تېرەكلەر ئاسمانغا بوي تارتىپ، سۆگەتلەر ئەتراپىغا شاخ تاشلاپ، كۆڭۈل چۈشمەيدىغان بوستانلىق ھاسىل قىلغان ئىدى.

پازىلجان ئالدىمىدىراق مېڭىپ، ۋېلىسىپىتتىن چۈشتى. ئۇنىڭغا ئەگىشىپ، مەنمۇ ۋېلىسىپىتتىن چۈشتۈم.

— بىزنىڭ ئۆيىمىز مۇشۇ، كادىرىمىز، — دېدى ئۇ، ئاندىن دەرۋازىنى ئېچىپ، — ياقۇپجان! — دەپ توۋلىدى.

ھويلىدىن ئون ئۈچ ياشلار چامىسىدىكى چىرايلىق بىر بالا يۈگۈرەپ چىقتى.

— ماۋۇ ۋېلىسىپىتلەرنى ھويلىغا ئەكىرگىن! قېنى كادىرىمىز، ئۆيگە كىرسىلە!

مەن دەرۋازىدىن پۇتۇمنى ئېلىپلا، ھاڭ - تاڭ بولۇپ قالدىم. ھېلىقى بىر چاغدىكى غېرىبانە كەپىنىڭ ئىزىمۇ قالمىغان ئىدى. شىمالدىن جەنۇپقا تارتىپ، كۈن چىقىشقا قارىتىپ سېلىنغان پېشايۋانلىق ئۆي، سىرتىدىن قارىغاندا خېلىلا سەنئەتلىك ئىدى. ھويلىنى بىر ئالدان تال بارىڭىدا ئېسىلىپ تۇرغان ئۈزۈملەر كۆزنىڭ يېغىنى يەيتتى. پېشايۋاننىڭ بىر تەرىپىدە تاغار - تاغاردا ئاشلىق تىكلەپ قويۇلغان ئىدى، يەنە بىر تەرىپىدە پۈتەي دەپ قالغان بىر كاتنىڭ ئالدىدا بىر ياغاچچى نەقىش ئىشلەۋاتاتتى. قارىغاندا، بۇ كات 7 ئېغىزلىق بولۇپ، شۇنچىلىك نەپىس ئىشلەنگەن ئىدىكى، بۇنىڭغا چېكىلگەن نەقىشلەرمۇ ئۆزگىچە ئىدى.

— ئەمدى يەنە كات لازىم بولۇپتۇ - دە، پازىلجان، — دېدىم مەن كاتنى كۆزۈمدىن كۆچۈرۈپ بولۇپ.

— شۇنداق... مەن بىر چاغدا ئۆزلىرىگە: "جان بولسا جاھان، ئاش بولسا قازان" دېگەن ئەمەسمىدىم. ئەمدى كات بولمىسا بولمىدى... كۆرۈپ تۇرۇپلا، كات بولمىسا، ئۇ تاغارلاردىكى ئاشلىقنى نەگە سىغدۇرىمىز؟

— شۇنداق...

— ئۇندىن باشقا، رەھمەتلىك دادامنىڭ روھىمۇ خوش بولۇپ قالسۇن، ئۇنىڭ بىزگە قالدۇرغان مىراسىنى ئەسلىگە كەلتۈرۈپ قوياي... سىلە دەپباقسىلا كادىرىمىز، بوپتىمۇ؟

— بوپتۇ، ناھايىتى ياخشى بوپتۇ.

— كادىرىمىز، بىز ئەسلىدە ئۇنداق بېچچە قىم، لاكات، يىغلاڭغۇلاردىن ئەمەس ئىدۇق. شۇ چاغ بىزنى...

— قانىتى بوغۇشلانغان كەپتەرنى قويۇۋەتسە، ھەممە نەرسىگە ئېرىشەلەيدۇ ئەمەسمۇ؟!

— رەھمەت، ئاغزىلىرىغا ناۋات، كادىرىمىز. قېنى مەرھەمەت، ئۆيگە قەدەم تەشرىپ قىلسىلا!

مەن بوسۇغىدىن پۇتۇمنى ئېلىپ، كەڭ، ئازادە ئۆينى كۆرۈپ ھاياجانلاندىم.

— ھەي، بالىنىڭ ئانىسى، قېنى سىلە؟

— مانا مەن، باغدا...

— بۇياققا چىقىڭلار، ئۆيگە مېھمان كەلدى.

ھايالشمايلا تاجىگۈل كىرىپ كەلدى. ئۇ بۇرۇنقى تاجىگۈلگە زادىلا ئوخشىمايتتى. لىۋەن، چىرايلىق بىر چوكان ماڭا قاراپ تەبەسسۇم قىلاتتى، سالام بېرەتتى.

— ئەسسالام!

— ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام!

ئۇ مېنىڭ ئاستىمغا يۇمشاق كۆرپە سالدى. بۇ ئالما ئۇرۇغى دۇخاۋا كۆرپە ئىدى.

1984 - يىل، ياز.

مال ساتقۇچى قىز

(ھىكايە)

ئابلىمىت سابىر

ئۇ ناھايىتى چىچەن قىز ئىدى. زىلۋا بويىغا ماس قىلىپ ئاپپاق ئىش كىيىمى كەيگەن بۇ قىز كۈن بويى شەھەرنىڭ يىلان ئىزىدەك سوزۇلۇپ كەتكەن كوچىلىرىدا قول ھارۋىسىنى ئىتتىرىپ مال ساتاتتى.

ھارۋىغا قىزىل لەپە تارتىلغان، ئېسىپ قويۇلغان بالىلار پوپىسى، كىچىك ناسكىلار، رەڭلىك مارجان، چاقماق ياغلىق ۋە ياقۇت كۆزلۈك مىدالىيونلار ھارۋا ئۈستىنى زىننەتلەپ قويغاندەك كۆركەم كۆرۈنەتتى. ھارۋا ئۈستىگە كىتەكلىك جازا قويۇلغان بولۇپ، ئېسىل تۈگمىلەر، سۈت كەمپىت ۋە بالىلار ئويۇنچۇقىدىن تارتىپ، قىزلارغا لازىملىق يۆتەل ھەم چىش ئاغرىقىنىڭ دورىسىغىچە ھەممىسى رەتلىك قويۇلغان. ئۇ خۇددى ئومۇملاشقان كىچىككىنە سودا دۇكىنىغا ئوخشايتتى.

قىز كۆمۈش رەڭلىك قوڭغۇرىقىنى جاراڭلىتىش بىلەن، ئەڭ ئەۋۋەل مەھەللىلەردىكى بالىلار ھويلىلاردىن يۈگۈرەپ چىقىپ، ئاتىسى بەرگەن بىر مو پۇلغا كەمپىت ياكى گاز شارى سېتىۋالاتتى. ئۇنىڭدىن كېيىن ياشلار، ئاياللار ۋە قېرىلار يېتىشىپ كېلىشەتتى. بىردەمدىلا ھارۋىنىڭ ئەتراپى كىچىك بازارغا ئايلىنىپ كېتەتتى.

— قىزىم، ھازىر قىزلار چۇچۇلۇق رومالغا ھەۋەس قىلىشتى، تېگى قارا، ناۋاترەڭ گۈللۈكلىرىدىن بىر-ئىككىنى ئالغاچ كەلسەڭ،- دەيتتى ئانىلاردىن بىرى.

— قىزىم، يېقىندا خوشنىمىز توي قىلىدىكەن، ئۆزى ئەرزان، سۈپەتلىك رەختلەر بولسا، بىر كىيىملىك ئالغاچ كەل.

— قىزىم، يوتقان تىكىشكە يىڭنە يوق، كەلەر قېتىم چوڭ يىڭنىدىن بىر تو ئالغاچ كەل،- دەيتتى مومايلاردىن بىرى ئۇنىڭغا نوقۇپ.

قىز قىزىل تاشلىق خاتىرىسىنى ئېلىپ، بۇلارنىڭ ھەممىسىنى يېزىۋالاتتى -دە، كېلەر قېتىم كەلگىنىدە ئىشىك ئالدىدا توختاپ، بۇيرۇغان نەرسىلەرنى ئىگىسىگە تەككۈزەتتى. شۇڭا، ۋاقىتنىڭ ئۆتۈشى بىلەن بۇ قىزنى كىشىلەر ئۆز بالىسىدەك كۆرۈپ قېلىشتى.

ئۇمەھەللىلەردىن ئۆتكەندە، كىشىلەر بىرەر پىيالە سوغۇق چاي ئىچىۋېلىشنى ئېيتاتتى، ساقلاپ قويغان قۇيماق ياكى گۆش نانلىرىنى ئېلىپ چىقىپ ئۇنىڭغا سۇناتتى. ئۇششاق باللار بولسا، ھارۋىنى ئىتتىرىپ كوچادوقمىشى ۋە كۆۋرۈكلەردىن ئۆتكۈزۈپ بېرىشەتتى.

بىراق، باغلىق كوچىدىكى تەنھا ياشاپ كېلىۋاتقان سارىخان ئاچا كەكرە يۇتقاندەك سەپرامىجەز ئايال ئىدى. ئۇيىل بويى توخا كىتىگىدەك ھويلىسىدىن سىرتقا چىقمايتتى. باھار ۋە كۈزنىڭ سېرىق ئاپتىۋى تۆكۈلۈگىدىن ئەگىپ ئۆتسىمۇ، ئۆگزىگە چىقىپ، ئاجىز تېنىنى قاقلاپ، يېشىللىققا تولغان گۈزەل دۇنيادىن لەززەتلىنىپ ئولتۇرۇشىمۇ كەمدىن-كەم بولاتتى. توي - تۆكۈنگە بارماسلىقى، ۋاراڭ - چۇرۇڭنى خالىماسلىقى بىلەن مەھەللىدىكىلەردىن پەرقلىنىپ تۇراتتى.

شۇڭا، قوڭغۇراقنىڭ زىل ئاۋازى ئۇنىڭ جىمجىت تەبىئىتىگە ياقمايتتى. ”ئۇ قىزنى بۇ يەرگە كىممۇ باشلاپ كەلگەندۇ، ئالماس ماتانى قانچە زورلىسىمۇ ئالمايدۇ. تويىنى قىلىپ، ئالتۇندەك چىرايى بىلەن بىر ئەرنىڭ نېنىنى يىسە بولمامدۇ» دەپ، غودۇڭشىيتتى ئۇ، ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆيگە كىرىپ كېتىۋېتىپ.

— قىزىم، قوڭغۇرىقىڭنى ئۇرماي كەلسەڭچۇ. كىشىنىڭ قۇلاق مېڭىسىنى يەپلا كېتىدىكەنسەن، — دىدى ئۇ بىر كۈنى ئىشىكتىن چىقىپ.

— كەچۈرۈڭ مۇما، كىشىلەرنىڭ مېنى ”قوڭغۇراقلىق قىز» دىگىنى بىكار ئەمەس، قوڭغۇراقنى ئۇرمىسام كىشىلەر مېنىڭ بۇ مەھەللىگە كەلگىنىمنى بىلمەيدۇ، — دىدى قىز سەدەپتەك چىشلىرىنى كۆرسىتىپ كۈلۈمسىرەپ.

— ئانداقتا، ساڭا كوچا بېشىدىكى بوشلۇققا بىر دۇكان سېلىپ بەرسە بولغىدەك.

— مۇما، سىز مېنىڭ بۇ دۇككىنىمنى ياراتمايدىكەنسىز - دە! — دىدى قىز كۆزلىرىنى چاقنىتىپ، — مېنىڭ خېرىدارلىرىم ناھايىتى كۆپ. بۇ ھارۋۇنى چوڭ ماگىزىنغىمۇ تېگىشمەيمەن.

شۇنىڭدىن كېيىن، مۇماي قايتا ئۇنچۇقمىدى. ئۇنىڭغا قوڭغۇراقنىڭ ئاۋازى ئۆمرىنىڭ ئاخىرىدا تەقدىر پېشانىسىگە پۈتۈپ قويغان ئازاپتەك تۇيۇلاتتى. مال ساتقۇچى قىز كوچىدا پەيدا بولىشى بىلەن، ئادىتى بويىچە غودۇڭشىيتتى ياكى ئورنىدىن تۇرۇپ ئۆيى ئىچىگە كىرىپ كېتەتتى. ئەندى ئۇنىڭغا بۇنىڭدىن باشقا چارە يوق ئىدى.

زىمىستان قىش ئۆتۈپ، تەبىئەت يېشىنىپ يېشىل تونغا پۈركەنگەن باھار كۈنلىرى يېتىپ كەلدى. مۇماينى كۈنسىرى قېرىلىق بېسىپ، بەللىرى مۈكچىيىپ، ئاق سانچىلغان چاچلىرى سىدامىلىشىشقا باشلىدى. شۇڭا، كان ئىدارىسىدا ئىشلەيدىغان ئوغلى ئۇنى ئۆز ئۆيىگە يۆتكەپ كەتتى.

ئۇ يەر شەھەرنىڭ چېتىدە بولۇپ، ئىشىك ئالدى بۆك - باراقسان دەرەخلىك ئىدى. ئېرىقتىكى سۈزۈك سۇ تۆكۈلگەن نورىدىن سەكرەپ چۈشۈپ، مارجاندەك چاچراپ تۇراتتى. سالقىن ھاۋا كىشىنىڭ كۆكسىگە گۈپۈلدەپ ئۇرىلاتتى. مۇماي ئۆز ئۆيىدىكى تەنھا تۇرمۇشىدىن پۇشايمان يىدى. چۈنكى، ئۇ شەھەرنىڭ شاۋقۇنلۇق تۇرمۇشىدىنمۇ، مال ساتقۇچىنىڭ قوڭغۇراق ئاۋازىدىنمۇ قۇتۇلغانلىقىنى ھېس قىلىپ، خوشاللانماقتا ئىدى.

بىراق، ئىش ئۇنداق بولمىدى. ئىككى كۈن ئۆتكەندە مۇماي ئەتىگەنلىك تاماقتىن كېيىن ئېرىق بويىغا چىقىۋېدى، سۇگە تىلىك ئاب-

رىسىدىن قوڭغىراق ئاۋازى ئاڭلاندى. قىز بۈگۈن بۇ يەرگە يېڭىدىن كەلگەن زىغىر گۈللۈك يىپەك رەخ بىلەن گۈل تەشتەكلىرىدىن گە سالىدىغان گۈل ئوغۇتى ئالغاچ كەلگەن ئىدى.

— ئۇ قوڭغىراقچى كەينىمدىن ئەگىشىپ بۇ يەرگىمۇ كەپتۇ-دە، تېخى ئۇنىڭدىن قۇتۇلالماپتىمەن، — دېدى چىكىنىشكە ئۇرۇپ.

— ئاپا، ئۇ بىزنىڭ كونا چۆپچىتىمىز، ناھايىتى ياخشى قىز. مەن كەيگەن ھېلقى دۇخاۋا كۆينەك بارغۇ، ئۇنىڭ رەختىنى ئەشۇ قىز ئەپكېلىپ بەرگەن، — دېدى كىلىنى مۇمايغا چۈشەندۈرۈپ.

— ئۇنىڭ ياخشىلىقى قۇرۇپ كەتسۇن! — دېدى موماي تەرىنى تۈرۈپ، — 3 يىلدىن بىرى ئۇنىڭ قوڭغىرىقىنىڭ ئاۋازى خۇيمۇ زىرىكتۈرىۋەتتىغۇ، كۈچۈم يەتسە ئاللىقاچان قوغلىۋېتەتتىم.

— ئاڭلىشىمچە، ئۇ، شەھەردىكى چوڭ ماگىزىندا ئۈلگىلىك مال ساتقۇچىمىش، رەسىمىنى گېزىتكىمۇ بېسىپتۇ، ھەر ئايدا مۇئاشىدىن باشقا 30 سوم مۇكاپات ئالىمىش.

باھار ئۆتۈپ يەل - يېمىش تۆكمە بولغان ياز ئايلىرى يېتىپ كەلدى. شەھەر كوچىلىرى ئامۇت، ئۆرۈك، توغاچلارغا تولدى. ئۇنىڭ يېزىدىكى چوڭ قىزى مومايىنىڭ ئاخىرقى ئۆمرىدە ياز پەيزىنى سۈرىشى ئۈچۈن ئاكىسىدىن تالىشىپ مومايىنى ئۆز ئۆيىگە ئېلىپ كەتتى. بۇ يەر مومايىنىڭ شەھەردىكى قەدىمى ئۆيىدىن خېلىلا يىراق بولۇپ، شەھەرنىڭ ئېگىز مۇنارلىرى غۇۋا كۆرۈنۈپ تۇراتتى.

— قىزىم، بۇ يەرگە ھېلقى قوڭغىراقچى قىز مال ساتقىنى كەلمەيدىغاندۇ، — دېدى ئۇ دەسلەپكى كۈنىلا داستىخاندا ئولتۇرۇپ.

— ياق، ئارىلىقى 3 كىلومېتىر ئەمەسمۇ، ئارىلىقنى يىراق كۆرمىگەندىمۇ، كۈۋرۈكتىن ئۆتۈپ دۆڭگە قاراپ ھارۋىنى ئىشتىرىپ چىقىش ئەلۋەتتە قىيىن. ئۇ ئاچچىق ساكىرىدۇ، — دېدى قىزى.

مومايىنىڭ كۆڭلى ئېمىن تاپقان ئىدى. بىراق، بىر ھەپتە ئۆتە - ئۆتمەيلا ئىش يەنە تەتۈرىسىچە بولدى. مال ساتقۇچى قىز ئىدارىسىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇشى بويىچە، 1 - بولۇپ بۇ يەرگە مال سېتىش ئۈچۈن كەلگەن ئىدى.

— بېشىڭنى يېگۈر، شەيتان، مۇنداق-دە، ئۇ مېنىڭ بىلەن قىرىشىدىكەندە!...

موماي تىزىغا تىرىلىپ ئورنىدىن تۇرۇپ ئىشىككە قاراپ ماڭدى. غەزەپتىن لەۋلىرى تىترەيتتى. ئۇ ئىشىكتىن بېشىنى چىقىرىپ، قىزغا بىر نەرسە دېمەكچى بولىۋاتاتتى، ئۇنىڭ ئاچچىق ئوتى يېنىپ تۇرغان كۆزلىرى ئىختىيارسىز ھارۋا ئۈستىدىكى يالتىراپ تۇرغان قوڭۇر رەڭلىك ھاسىغا چۈشۈپ قالدى. ئۇ ئەنە شۇنداق ھاسا سېتىۋېلىشنى ئۇزۇندىن بېرى ئويلاپ كېلىۋاتاتتى.

— راستىنلا سەن بىلەن ئۇرۇشماقچى ئىدىم، — دېدى موماي ھاسىنى قولىغا ئېلىپ كۆرگەندىن كېيىن، — بىراق، تەلىيىڭ ئوڭ كەلدى.

— موما، موما، بۇ ھاسىلارنى ئاتايىن بۇيرۇپ يىراقتىن ئەپكەلدۇردۇق. قانداق، خوش بولدۇڭلارمۇ؟ — دېدى چاقچاق قىلغاندەك.

— ياخشى قىپسىلە، — دېدى موماي، — كەلەر قېتىم چىققاندا 7 - كالاچتىن بىرنى ئالغاچ چىققىن، كالىچىم كونىراپ قاپتۇ.

— بولىدۇ، چوقۇم ئالغاچ كېلىمەن.

موماي ھاسىنىڭ پۇلىنى قىزغا بېرىۋەتتى-دە، ئارقىسىغا يېنىۋېتىپ توختاپ قالدى.

— قىزىم، خوش بولاي، بۇندىن كېيىن چىقساڭ مۇشۇ ھويلا ئالدىغا كەلگەندە، قوڭغىرىقىڭنى ئۇرماي ئۆتكىن.

— موما، خاتىرجەم بولۇڭ!

قىز ھارۋىسىنى ئىشتىرىپ، موماي بىلەن خوشلىشىپ مېڭىپ كەتتى.

موماي ھويلىغا كىرىپ، بىردىش تېگىدىكى سۇپىدا ئولتۇرۇۋاتاتتى، ئۆينىڭ ئارقىسىدىن قوڭغىراق ئاۋازى ئاڭلاندى:

— جىرىڭ، جىرىڭ، جىرىڭ...!

سىبىلدىر پاجىئەسى

(پوۋېست)

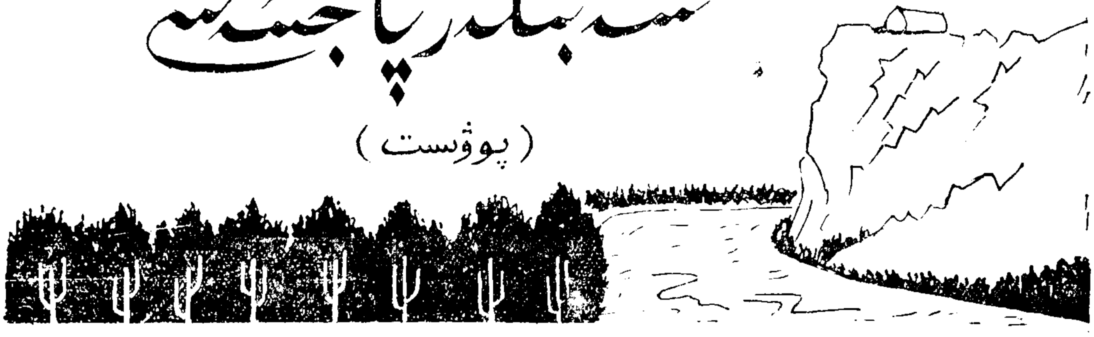

ئەخەت تۇردى

"… قايغۇلۇق ھېسسىياتىم بىلەن قايغۇلۇق بىر ۋەقەنى ھېكايە قىلاي."

(شېكسپىر)

دوستۇم، سىز بۇ يەردىن ئۆتكىنىڭىزدە، دەريانىڭ تىك قىرغىقىدا يالغۇز تۇرغان بىر قەۋرىنى كۆرىسىز. بۇ قەۋرىگە ھېچقانداق خاتىرە تاشلار ئورنۇتۇلمىغان، پەقەت ئۇنىڭ ئەتراپى خۇشپۇراق ئوت - چۆپلەر بىلەن پۈركەلگەن، ئۇنىڭ باش تەرىپىدە بىر تۈپ ھالرەڭ گۈل شامالدا يەلپۈنۈپ تۇرىدۇ. مەۋج ئۇرۇپ ئېقىۋاتقان ھەيۋەتلىك ئۇلۇغ ساي دەرياسى گويا ئۆلگۈچىگە نالە قىلىۋات- قاندەك كۆرىنىدۇ، ئەندىلا ئونبەش ياشقا كىرگەن بىر سەبىي قىز مۇشۇ يەردە مەڭگۈ- لۈك ئۇيقىغا كەتكەن. ئۇ ياشلىق باھارىنىڭ شىرىن چۈشلىرى، گۈلدەك ھۆسنى - جامالى، ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز ئۈۋالچىلىقى بىلەن بۇ دۇنيادىن ۋىدالاشتى، ئەمما ئۇ چەكسىز سې- غىنىش بىلەن قايغۇ ئەلەمنى ئۆزىنىڭ يۇرت- داشلىرىغا، بىردىن - بىر سۆيۈملۈك جۇپ- تىغا، شۇنداقلا، ئۇنىڭ تەقدىرىگە كۆڭۈل بۆ- لىدىغان ھەر بىر ئاقكۆڭۈل كىشىگە قالدۇ- رۇپ كەتتى. ئۇنىڭ بۇ يەرگە كۆمۈلگىنىگە بىر يىل 2 ئاي بولدى، ئۇنىڭ رەنا سۈپەت گۈزەل تېنى تۇپراققا ئايلىنىپ كەتتى، ئۇ- نىڭ تاڭ شەبنىمىدەك غۇنچە گۈلى ۋاقىتسىز تۇزىدى، ئۇنىڭ كىرسىز سەبىي قەلبى بىمە- ھەل يەنچىلدى… بۇ پاجىئەنىڭ جاۋاپكار- لىرى ئەينى ۋاقىتتا قانۇن ئورۇنلىرى تە -

AltunOq

رىپىدىن تېگىشلىك جازاغا تارتىلغان بولىسىمۇ، لېكىن، قىزنىڭ پاجىئەلىك ئۆلۈمى ھازىرغىچە كىشىلەرنىڭ يۈرەك تارىنى چەكمەكتە، تونۇش يولۇچىلار مۇشۇ يەردىن ئۆتكەندە، ئۇنىڭغا ئىچىنغان ھالدا "ئۇھ" تارتىپ، چوڭقۇر ئويغا چۆمۈدۇ...

دوستۇم سىزچۇ؟ ئەگەر شۇ غېرىپ قەۋرىنى كۆرۈشنى خالىسىڭىز، يۈرۈڭ، مەن بىلەن بىللە مېڭىڭ، مەن سىزگە ئۇنىڭ ئىچىنى ئېچىپ كۆرسىتەي!...

1

باھار كەلدى، ھەممە تىلىك ياز ئايلىرى ئۆزىنىڭ ئوتلۇق مېھرى بىلەن تەبىئەتنى تېخىمۇ جانلاندۇرىۋەتتى. مايسەن ئۆرۈكلەر پىشىپ، چىلگە توغاچىنىڭ مەڭزى قىزىرىشقا باشلىغاندا، قارىۋاغ يېزىسى بىلەن كۆكقىر يېزىسىدىكى ئىككى ئائىلە ئوتتۇرىسىدا ھېچقانداق داغ-دۇغىسى يوق، ئاددىيلا بىر تويمەرىكىسى بولۇپ ئۆتتى. بۇ — "رەۋىخانجالداق" دەپ ئاتىلىدىغان بىر نوقەنچى ئايالنىڭ ئەلچىلىكىدە، قارىۋاغ يېزىسىدىكى سايىم ئاخۇن بىلەن كۆكقىر يېزىسىدىكى قاسىم ئاخۇننىڭ ئۆز ئارا قايچا قۇدا بولۇپ ھەم ئوغۇل ئۆيلىگەن، ھەم قىز چىقارغان تويمەرىكىسى ئىدى.

سايىم ئاخۇننىڭ 29 ياشلىق ئوغلى جامال قاسىم ئاخۇننىڭ تېخى ئونبەش ياشقا توشمىغان، ئېگىزلىكى 97 سانتىمېتىر، ئېغىرلىقى 37 كىلوگىرام كېلىدىغان قىزى سانىيەنى؛ قاسىم ئاخۇننىڭ 30 ياشلىق ئوغلى شاۋاز سايىم ئاخۇننىڭ ئەندى 14 ياشقا كىرگەن، ئېگىزلىكى 88 سانتىمېتىر، ئېغىرلىقى 32 كىلوگىرام كېلىدىغان قىزى گۈلقىزنى دىنى رەسمىيەتلەر بويىچىلا ئەمرىلىرىگە ئېلىشتى. ھەر ئىككى ئائىلە ئۆز يېزىسىدىكى ئاقساقاللارغىلا ئاش تارتىپ، ئاددىيلا نىكاھ پاتىھەسى بىلەن ئۆتكۈزۈلگەن بۇ تويدىن رازى ئىدى. ئازغىنا راسكارلىق بىلەن ئوغلىنى ئۆيلەپ، قىزىنى چىقىرىۋالغان سايىم ئاخۇننىڭ يۈزى خۇشاللىقتىن خۇددى پۇتىدىكى شالۋۇر مەيىسىنىڭ قونجىدەك پۈرلۈشۈپ كەتتى. قاسىم ئاخۇن بولسا، ھېچقانداق ھەشەم - دەرەمسىز توي قىلىۋالغىنىغا، بولۇپمۇ، قىز تاپالماي يۈرگەن بۆرە كۆز، تەلۋە چىراي، دېۋەڭ ئوغلى شاۋازغا سەدەپ قېپىدىن يېڭىلا چىققان ياقۇتتەك بىر قىزنى ئېلىپ بەرگىنىگە خوشال ئىدى... لېكىن تۇرمۇش ھامان كىشىلەرنىڭ ئىرادىسىگە بويسۇنمايدۇ. ئۇلارنىڭ خوشاللىقى پەقەت بىرنەچچە كۈنلۈك كۆڭۈل ئاۋۇتۇشلا بولۇپ قالدى. گۈلقىز ئازنىلاپ كېلىشكىمۇ كۆيەمەستىن، توي بولۇپ 3 - كۈنىلا قايتىپ كەلدى ۋە شۇ كەلگەنچە يېتىۋالدى. گۈلقىزنى ئېرىدىن ياماننلاپ كەلدى، دېيىشكە بولمايتتى. چۈنكى، ئۇ شۇ كۈنلەردە ئەردىن يامانلاشنىڭ نېمە ئىكەنلىكىنىمۇ بىلمەيتتى، ئۇنىڭ قايتىپ كېلىشى خۇددى ئېسىدە يوق بىر يەرگە بېرىپ قېلىپ، ئۇ يەردە ئاللىقانداق ئەجۈجى - مەجۈجىلەرگە ئۇچراپ، ئۆلگىدەك قورقۇپ، ئەندى ئۆمۈرۋايەت ئۇ يەرگە قەدەم باسماسلىققا قەسەم ئىچكەن بىرسىنىڭ قايتىپ كېلىشىگە ئوخشايتتى. ئۇ ھەقىقەتەن قورقۇپ كەتكەن، يالغۇز قورقۇپلا

ئەمەس، بەلكى تۇرمۇشنىڭ بۇنداق غەلىتە رەھىمسىزلىگىدىن نەپرەتلەنگەن، بىزار بولغان ئىدى.

ئۇ تويى بولۇپ كۆكقىر يېزىسىغا كۆچۈرۈلۈپ، ئېرى شاۋازنى كۆرگەچە بولغان ئارىلىقتىكى ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى پەقەت تەگتۇشلىرى بىلەن بىللە ئوينىغان "مۇكۇ-مۇكۇلەك» ئويۇنىدەكلا تەسەۋۋۇر قىلغان ئىدى. لېكىن كەچتە يەڭگىلىرى ئايرىم ھوجرىدا شاۋاز بىلەن ئۇچراشتۇرۇپ قويغاندىلا، ئۇ بىر ئاز ئېسىگە كەلگەندەك بولۇپ، يۈرىگى قاتتىق دۈپۈلدىدى. شاۋاز ئۇنىڭغا قوغۇشۇندەك كۆلرەڭ كۆزلىرىنى مىقتەك تىككەندە بولسا، ئۇ شۇنداق تاتاردىكى، مەڭزىدىكى شالاڭ سەپكۈنلەرمۇ ئاقىرىپ كەتتى. شاۋاز كەمشۈك ئىدى، قاچان قارىسا، جوغىسى يوق ئۆرۈقتەك ھىجاق كۆرۈنەتتى. بۇنى ئاز دىگەندەك، بۇرنىنىڭ ئۈستىدە خۇددى قايناپ چىققان جىگدە يېلىمىدەك داچەن پۇل چوڭلۇغىدا تاجى مەڭ بار ئىدى. بۇ ئۇنى تېخىمۇ سۈرلۈك ھەم بەت بەشىرە كۆرسىتەتتى. مانا، بۇ كۆرۈمسىز، سوغ چىراي بىلەن كېلەڭسىز، دېۋەڭ گەۋدە گۈلقىزنى بارغانسېرى قىستاپ كەلدى، گۈلقىز زۇۋان سۈرەلمەي، دەھشەتكە چۈشتى. ۋەھىمە ھەم سوغ تىترەك ئۇنىڭ تومۇرلىرىدىكى قانلىرىنى مۇزدەك سوۋۇتىۋەتتى. ئۇ قېچىپ كەتكەنمۇ بولاتتى، لېكىن ئۇنىڭ سۆڭەكلىرى ئېرىپ كەتكەندەك، پۇتلىرى ئىگىلىپ لاكاسلاپ قالدى...

گۈلقىز ئۆزىگە دوزاقتەك بىلىنگەن بۇ ھوجرىدا پەقەت ئىككى كۈنلا چىدىدى. ئۇنىڭ شاۋازنى كۆرۈشكە كۆزى، سۆزلەشكە تىلى يوق ئىدى. نېمە ئۈچۈنكى، غەيرى بىر ئۆچمەنلىك ئۇنىڭ ھەر بىر ھۈجەيرىلىرىگىچە سىڭىپ كەتكەن ئىدى. ئۇنىڭ نەزىرىدە شاۋاز ئېرى ئەمەس، بەلكى ياشلىق گۈلىنى ۋاقىتسىز پايمال قىلغان ياۋا توڭگۇز، يۈرەك ھارارىتىنى ئوغۇرلاپ قاچقان ئادەم سۈپەت دىۋە ئىدى. شۇڭا ئۇ 3-كۈنى ئەتىگەندىلا شاۋازنىڭ كۆزىنى غەلەت قىلىپ قېچىپ كەتتى.

گۈلقىزنىڭ قېچىپ كېلىشى ئانىسى گۈلسۈمخان بىلەن دادىسى سايىم ئاخۇننى سارىسىمىگە سېلىپ قويدى. ئۇلار كۆڭۈللۈك ئۆتكەن تويى ئىشىنىڭ ئاخىرىغىچە كۆڭۈللۈك ھەم قۇتلۇق بولۇشىنى ئارزۇ قىلاتتى. لېكىن قىرىشقاندەك گۈلقىز ئۇلارنىڭ دىگەن يېرىدىن چىقمىدى. كۆڭلى غەش بولغان سايىم ئاخۇن گۈلسۈمخانغا تاپا - تەنە قىلدى، گۈلسۈمخان بولسا گۈلقىزنى قايتىپ كېتىشكە قىستىدى.

— قىرىم، گەپ ئاڭلىغىن، — دىدى ئۇ نەسىھەت قىلىپ، — نىكاغا يېسىپ دىگەن شۇ، پېشانەڭگە شاۋازجان پۈتۈلۈپتىكەن، ئاستا-ئاستا كۆنۈپ كېتىسەن، خۇدايىم نىكانىڭ ئىسسىقچىلىغىنى بېرىدۇ...

— ئانا، جېنىم ئانا، مەن ... مەن ئەمدى ئۇ يەرگە بارمايمەن!...

گۈلقىزنىڭ دەسلەپ بۇرۇن كۆمىچەكلىرى تارتىشىپ لىپىلدىدى. كېيىن قاپقارا يوغان كۆزلىرىدىن مۆل-مۆل ياش قۇيۇلدى.

ئارىدىن ئۈچ كۈن ئۆتۈپ كەتتى، بۇ ئارىلىقتا قاسىم ئاخۇن رەۋىخان جالداقنى ئىككى قېتىم كىرگۈزدى، رەۋىخان جالداقنىڭ چاپاق باسقان كۆزلىرىنى مىتىلدىتىپ تۇرۇپ: "بالام، ھە ئە دىگەن ياخشى جاۋاپ، جىگەر بېغىر ياخشى كاۋاپ» دىگەن سۆزلىرى گۈلقىزغا تەسىر قىلىش تۈگۈل، بەلكى ئۇنىڭ ئوغۇسىنى قايناتاتتى. كېيىن گۈلسۈمخانمۇ تىزىغا قاتتىق تىگەلمىدى، چۈنكى گۈلقىزنىڭ كۈندىن-كۈنگە سارغىيىپ كېتىۋاتقان جۈدەك چىرايى، يېشى ئارىلاش يېلىنىپ تۇرغان نۇرسىز كۆزلىرى

ئانا قەلبىنى مۇجۇيتتى…

5 — كۈنى ئىش ئەپلەشمەي قالدى، جۈمە نامىزىدىن كېيىن، سايىم ئاخۇن بىلەن قاسىم ئاخۇن ئىككى يېزا ئارىلىغىدىكى ئازنە مسچىتتە دوقۇرۇشۇپ قالدى.

— قۇدام، ئادەم ئۆزى ئۇچۇن قايغۇرمىسا ئاسماندۇ، يەرمۇ راۋا كۆرمەيدۇ، — دىدى قاسىماخۇن سىپاگەرچىلىك بىلەن گەپنى ئەگىتىپ، — تويىنىڭ نەغمە-ناۋاسى بىسىلماي تۇرۇپلا گۈلقىزخان كېتىۋاپتۇ، بۇنداق قىلسا ئەھلى جامائەت ئالدىدا سىلىگىمۇ، بىزگىمۇ سەت بولار…

سايىم ئاخۇن دەرھال كۆڭۈل ياسىدى:

— شۇنداق، شۇنداق، كۆڭۈللىرىگە ئالمىسىلا، بالا كىچىك…

— كىچىك بولسا چوڭ بولىدۇ، نادان بولسا ئوڭ بولىدۇ، — دىدى قاسىم ئاخۇن گەپنى بۆلۈپ، — مەن بۇ تويىنى ئىككى پەرزەنتىنىڭ ئۆمۈرلۈك ئىشى دەپ قىلغان…

— ئىنشائاللا، ھېلىھەم دىگەنلىرى بولىدۇ…

شۇكۈنى سايىم ئاخۇن ئۆيگە كېلىپلا، گۈلسۈمخان بىلەن ئۇزاق سۆزلەشتى.

— قىزىمىزنىڭ نەزىرى چۈشمىسە ئىشەك بازىرىغىمۇ دەللال بولغىلى بولمايدۇ، خوتۇن، — دىدى ئۇ ئاخىرىدا، — قىزىمىزنى قاسىم ئاخۇننىڭ راستىنلا بالا قىلىۋالغىسى بار ئىكەن، ئۇنىڭغا ئاقىۋەتلىك بىرەيلى، گۈلقىز كەتسۇن!

گۈلسۈمخان زەئىپ ئاۋازدا ئۇن قاتتى:

— مەنمۇ شۇنداق دىدىم، لېكىن ئۇنىڭ زادىلا رايى يوق، كۆڭلى چۈشمىگەن ئوخشايدۇ…

— رايىغا قارىما! — دىدى سايىم ئاخۇن گەپنى كېسىپ، — ئۇنىڭ كۆڭلىدىكى يىگىتنى قېلىپتا قۇيدۇرۇپ، كاسىپقا بۇيرۇتۇپ تاپامتۇق؟ بىز قايچا قۇدىلىغىمىزنى ئۇنتۇپ قالمىساق بولىدۇ، ئەگەر ئۇنى ۋاقتىدا ئەۋەتمىسەك، جامالنىڭ تۇرمۇشىغا دەخلى يەتمەمدۇ؟! قارىغىنا، سانىيە بىلەن ئىككىسى قانداق ئەپلىشىپ كەتتى؟

راست، قايچا قۇدىلىقنىڭ بۇ قانتىدىكى جامال بىلەن سانىيە ئوبدانلا ئەپلىشىپ قالغان ئىدى. گۈلسۈمخان ئۇلارنى كۆرمەكچى بولغاندەك، شوخ كۈلكە ئاۋازى چىقىۋاتقان ياندىكى ھوجرىغا بويانداپ قاراپ قويدى. ئۇ كىچىككىنە كېلىنىنىڭ ئۇچۇق كۆڭۈللىگى بىلەن بۇ ئۆيگە تېزلا سىڭىشىپ كەتكەنلىگىدىن خوشال ئىدى.

كەچقۇرۇن رەۋىخان جالداق يەنە كىردى، ئۇ خۇددى ۋىتىۋالاقنىڭ ئۆپكىسىنى يەڭگەندەك، ئاغزى بىسىقماي بىر تالاي ۋالاقشىپ گۈلقىزنى قوشلىدى، گۈلسۈمخانمۇ ئۇنىڭغا يان بېرىپ، قىزىنى قايتىشقا قىستىدى. گۈلقىز ئۈن-تىنسىز ئۆكسۈپ يىغلايتتى، لېكىن ئۇنىڭ يىغىسى سايىم ئاخۇن بىلەن گۈلسۈمخاننى ئېرىتەلمىدى، ئۇلار تۈن يېرىمىغىچە گۈلقىزنى ئارىغا ئېلىۋېلىپ تاپا-تەنە، تىل-قاغىش ياغدۇردى، ئاخىرىدا، سايىم ئاخۇن ئاچچىغىغا پايلىماي ئىككى تەستەك بىلەن گۈلقىزنىڭ كۆزىدىن ئوت چىقىرىۋەتتى. تاڭ ئاتقاندا، ئۇلار گۈلقىزنى رەۋىخان جالداققا بويىنىدىن باغلىغاندەكلا قوشۇپ بەردى. گۈلسۈمخان خۇددى بۆرە چاڭگىلىدىكى قوزىدەك تىپىرلاپ تارتىشىپ، يىغا-زار بىلەن كېتىۋاتقان قىزىغا قاراپ، بىردىنلا كۆڭلى يېرىم بولدى…

(داۋامى بار)

توزىماس چېچەكلەر

— ئەھمەد زىيائى ۋە ئۇنىڭ ئەدەبىي ئىجادىي پائالىيىتى توغرىسىدا

ھاجى ئەخمەت

ئابدىخالىق ئۇيغۇر ۋە تەۋپىق قاتارلىق جەڭگىۋار ئىنقىلابچى شائىرلىرىمىز باشلاپ بەرگەن يېڭى دېموكراتىك ئۇيغۇر ئەدەبىياتى، قۇمۇل دىخانلار قوزغىلىڭىنىڭ تەسىرىدە يۈز بەرگەن ئاپرېل ئۆزگىرىشىدىن كېيىن، يېڭىچە گۈللىنىش ۋە يۈكسىلىش دەۋرىگە قەدەم قويۇپ، بىر قىسىم مۇنەۋۋەر يازغۇچى-شائىرلارنى مەيدانغا كەلتۈردى. پىشقەدەم شائىر، يازغۇچى، دراماتورگ ۋە ئەدەبىياتشۇناس ئەھمەد زىيائى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ ئەنە شۇ دەۋردە يېتىشىپ چىققان ئالدىنقى قاتاردىكى ۋەكىللىرىدىن بىرى.

ئۇ ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانغان يېرىم ئەسىرگە يېقىن ۋاقىت مابەينىدە ۋەتەنپەرۋەرلىك، خەلقپەرۋەرلىك ھەم مەرىپەت پەرۋەرلىك ئىدىيىسى بىلەن سۇغۇرۇلغان «توزىماس چېچەكلەر» ناملىق شېئىرلار توپلىمى ۋە «رابىيە-سەئىدىن» ناملىق شېئىرىي رومانىنى، «لاداخ يولىدا كارۋان»، «ۋىجدان ۋە مۇھاكىمە» قاتارلىق نەسرى ئەسەرلەرنى؛ «قاراكۆزلەر، نۇرلۇق ھايات»، «رابىيە - سەئىدىن» قاتارلىق درامىلارنى؛ «ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ خىسلەت ۋە سەنئەت ئۇنچىلىرى»، «ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى توغرىسىدا»، «تارىخى مىراس "قۇتادغۇبىلىك" توغرىسىدا مۇھاكىمە ۋە بايان» قاتارلىق ئىلمىي ئەسەرلەرنى يېزىپ، ئۇلاردا خەلق ئاممىسىنىڭ ھەقىقى يۈرەك ھېسسىياتىنى ئەكس ئەتتۈرۈش ئارقىلىق، ئەدەبىيات گۈلزارىمىزدا مەڭگۈ خۇشپۇراق چېچىپ تۇرىدىغان، دەۋرنىڭ جۇدۇن - چاپقۇنلىرى سولدۇرالمايدىغان، رەڭگا - رەڭ توزىماس چېچەكلەرنى ئېچىلدۇردى. مەدەنىيەت تارىخىمىزدىكى پارلاق نامايەندە «قۇتادغۇبىلىك» نىڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى نەزمى يەشمىسىنى نەشرگە تەييارلىدى ۋە شۇ ئارقىلىق ئۇيغۇر ھازىرقى زامان ئەدەبىياتىنىڭ گۈللەپ راۋاجلىنىشىغا ئۆچمەس تۆھپە قوشتى.

1

ئەھمەد زىيائى 1913 - يىلى قەشقەرنىڭ يېڭىشەھەر ناھىيىسىدىكى خانئېرىق يېزىسىدا دېھقانچىلىق بىلەن شۇغۇللىنىدىغان بىر مەرىپەتلىك ئائىلىدە دۇنياغا كەلدى. ئۇنىڭ ئاتىسى موللاخۇن ھاجىم ئۆز دەۋرىنىڭ مەشھۇر مۇدەررىسى، مەرىپەتپەرۋەر شائىرلىرىدىن بىرى بولۇپ، ئۇ ياشلىق چاغلىرىدا مەككە ۋە مەدىنىدە ئىلىم تەھسىل قىلىش بىلەن شۇ زاماننىڭ ئىلىمنىڭ ھەر قايسى ساھەلىرى بويىچە يۇقۇرى سەۋىيىگە يېتىشكەن، ۋەتەنگە قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ئۆز خىراجىتى بىلەن 40 ھوجرىلىق بىر كاتتا مەدرىسە بىنا قىلدۇرۇپ، مىڭلىغان تالىپلارنى تەربىيىلەپ چىقارغان. ئۇنىڭ شەخسى كۇتۇپخانىسىدا دىن، پەلسەپە، ئەدەبىيات، تارىخ، جۇغراپىيە، تىبابەت، ئاستىرونومىيە ئىلىمىغا دائىر 10 مىڭ جىلددىن ئارتۇق كىتاپ قويۇلغان بولۇپ، بۇنىڭدىن باشقا تۈركىيە، مىسىر، ئىران، ئافغانىستان قاتارلىق ئەللەردە نەشر قىلىنىدىغان گېزىت - ژورناللارمۇ ئۈزۈلمەستىن كېلىپ تۇراتتى. ئەھمەت زىيائى ئەنە شۇ كىتاپلار دۆۋىسى ئىچىدە ئۆسۈپ چوڭ بولدى. ئۇ كىچىكىدىنلا ئىلىم - پەنگە ئىشتىياق باغلاپ، ئاتىسىنىڭ قولىدا ئوقۇشقا باشلىدى. موللاخۇن ھاجىم ئۆزى «خۇمۇلى» تەخەللۇسى بىلەن شېئىر يېزىپ تۇرغاندىن باشقا، ئۆز تالىپلىرى ئارىسىدىمۇ ھەر يىلى بىر قېتىم ئەدەبىيات مۇسابىقىسى ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۇلارنى شېئىر يېزىشقا سالاتتى. بۇ ھال ئەھمەت زىيائىنىڭ كىچىكىدىنلا شېئىرىيەتكە بولغان قىزىقىشىنى ئويغۇتۇپ، كېيىنكى كۈنلەردە ئۇنىڭ شائىرلىق يولىنى تاللىۋېلىشىغا كۈچلۈك تەسىر كۆرسەتتى. ئۇ ناۋائىي، فۇزۇلى، خوجا ھاپىز شىرازى، ھۆۋەيدا قاتارلىق شائىرلارنىڭ شېئىرلىرى بىلەن تونۇشۇپ، شۇ قاتاردا ئاتىسىنىڭ:

"ھەر سەھەر بولغاچ كۆڭۈلگە خۇش كېلۇر دىدارى گۇل،
لېكىن ئاشىق كۆڭلىن ئۆرتەر ھەر سەھەر گۈلنارى گۇل.

ھەر نېچۇك گۇل ۋەسفىنى قىلماققا رەيىم يوق مېنىڭ،
بىر گۇلى ۋەسفىن قىلايكىم ھەممىگە سەردارى گۇل." — دېگەن مىسرالار بىلەن باشلانغان «گۇل ۋەسفىدە» قاتارلىق شېئىرلىرىنى يادلاپ يۈرۈپ، ئۆزىمۇ شېئىر يېزىشقا كىرىشتى.

30 - يىللارنىڭ باشلىنىشى بىلەن تەڭ موللاخۇن ھاجىم يېڭى زامان ئۇيغۇر مائارىپىنى يارىتىش يولىدا كۆرەش ئېلىپ بېرىۋاتقان يېڭىلىق تەرەپدارلىرىغا ئاكتىپ ماسلىشىپ، ئوقۇش مىتودى ۋە مەزمۇنىدا بىر قاتار ئىلغار ئىسلاھاتچىلىق ھەركەتلىرىنى ئېلىپ باردى. 3 مىڭ سۆزلۈك «ئەرەبچە - ئۇيغۇرچە لۇغەت» تۈزۈپ، ئەرەپ تىلىدىكى «سەرپ - نەھۋە» كىتاۋىنى ئۇيغۇرچىلاشتۇرۇپ، دەرسلىكلەرنىڭ يېڭىچە پەننى سالمىقىنى ئاشۇردى. ئەھمەت زىيائى ئۆتكۈر زېھنى ۋە تىرىشچانلىق شىجائىتى بىلەن ئانا تىلى ۋە باشقا تۈركى تىللارنى، شۇنداقلا ئەرەپ، فارس تىللىرى ۋە ئۇلارنىڭ قانۇن - قائىدىلىرىنى پۇختا ئىگەللەپ، بۇ تىللاردىكى دىنى ۋە ئەدەبىي مىراسلارنى مۇتالىئە قىلىپ، زامانداشلىرى ئارىسىدا تونۇلدى.

1935 ـ يىلى سىياسى ۋەزىيەتنىڭ تەلىپى بىلەن مولـلاخۇن ھاجىمنىڭ دەرسـى تاقىلىپ ،
ئوقۇش توختىدى . ئەھمەت زىيائى شۇ يىلى 11 ـ ئايدا قۇتلۇق ھاجى شەۋقىنىڭ مەسئۇل مۇ ـ
ھەررىرلىكىدىكى « يېڭى ھايات گېزىتى » گە ئورۇنلۇشۇپ ، شۇنىڭ بىلەن ئۆزىنىـڭ گېزىتچى ـ
لىك پائالىيىتىگە قەدەم قويدى ۋە ئۆز ئەسەرلىرىنى مەتبۇئاتتا ئېلان قىلىشقا باشلىدى. 1937 ـ
يىلى « يېڭى ھايات گېزىتى» نى ھۆكۈمەت دائىرىلىرى ئۆتكۈزىۋېلىپ، نامىنى « قەشقەر شىنجاڭ
گېزىتى » گە ئۆزگەرتتى . بۇ گېزىتنىڭ تىراژى ئەينى يىللاردا ئەڭ يۇقۇرى پەللىگـە يەتكەن
بولۇپ، ئۇنىڭ سەھىپىلىرى رەڭدار، مەزمۇنى مول ۋە يېڭى ئىدى . ئۇنىڭدا ئۇيغۇر تارىخىـغا
ئائىت نۇرغۇن بىلىملەر تونۇشتۇرۇلغاندىن باشقا، سىياسى ۋە ئىلمىـي ماقالىلەر ، ئەدەبىـي
ئەسەرلەر ئېلان قىلىنىپ، خەلق ئاممىسىنىڭ ئېڭىنى ئويغۇتۇش، نادانلىق ۋە جاھالەتكـە قارشى
قوزغۇلۇپ كۆرەش قىلىشقا ئىلھاملاندۇرۇش رولىنى ئوينىدى.

گېزىتتە تەشۋىق قىلىنغان ئىلغار پىكىرلەر ۋە دېموكراتىيە ـ ئەركىنلىك سادالىرى ئەكـ
سىيەتچى دائىرىلەرنىڭ قارشىلىقىنى قوزغاپ، 1938ـ يىلىنىڭ ئاخىرلىرىدا گېزىت بۇلاڭـتالاڭغا ئۇچـ
رىدى ۋە قۇتلۇق ھاجى شەۋقى تۈرمىگە تاشلاندى . ئەنە شۇنداق بىر شارائىتتا، گېزىتنىڭ بارـ
لىق مەسئۇلىيىتى ئەھمەت زىيائىنىڭ ئۈستىگە يۈكلىنىپ، 1943 ـ يىلىنىڭ باشلىرىغا قەدەر مەسـ
ئۇل مۇھەررىرلىـــك ۋەزىپىــــــــنى بىجــىردى . شۇ يىــلىنىـــڭ 4 ـ
ئېيىدا ئەھـمـــەت زىـيـائـى شـىڭشـــىـەي ھۆكـۈمـەت دائـىـرىلـىرى تـەرىـپـىـدىـن
نەزەربەنت قىلىنىپ، ئورۇمچىگە ئېلىپ بېرىلىش بىلەن كۆزگە يېقىنراق تۇتۇش ئۈچۈن،«شىنـ
جاڭ گېزىتى» گە ئورۇنلاشتۇرۇلـدى ۋە 1944ـ يىل 3ـ ئايغا قـەدەر مەزكۇر گېزىتـنىڭ ئـەدەـ
بىيات بېتىدە ئىشلىدى. تولۇق بىر يىلغىچە توشمايدىغان ئەنە شۇ قىسقىغىنا بىر مەزگىل ئىچىدە
ئۇ «رابىيەـسەئىدىن» ئوپېراسىنى،«مۇھەببەت ۋە ھايات» قاتارلىق كۆپلىگەن شېئىرلارنى يېزىپ،
ئارقا ـ ئارقىدىن نەشر قىلدۇرۇپ، ئەدەبىيات ساھەسىدە چوڭ تەسىر قوزغىدى. لېكىن،شائىرنىڭ
ئەركىن پىكىرلىرى ئەكسىيەتچى ھۆكۈمەت دائىرىلىرىنىڭ خەلقىنى قۇللۇقتا تۇتۇش،زىـخ ئاستىدا
تۇتۇش، ئېكسپولاتاتسىيە قىلىش سىياسىتىگە مۇخالىپ كەلگەنلىكىدىن،ئۇ1944ـ يىلى 3ـ ئاينىڭ
ئاخىرلىرىدا قولغا ئېلىنىپ، 1946ـ يىلى 6ـ ئايغىچە تۈرمە ھاياتىنى باشتىن كۆچۈردى. ئەركىنـ
لىكى ئەسلىگە كەلتۈرۈلگەندىن كېيىن ئۇ، قەشقەرگە قايتىپ، سودا كارۋانلىرى بىلەن بىرگە لاداخقا
چىقىپ كەتتى. 1947ـ يىلى ئەتىيازدا قايتىپ كېلىپ، بېتىم مۇناسىۋىتى بىلەن «قەشقەر گېزىتى»
نىڭ مەسئۇللىقىغا بېكىتىلدى. ئارىدىن ئانچە ئۇزۇن ئۆتمەي ئېلىپ بېرىلغان سىياسى تېنچىتىش
نەتىجىسىدە، گېزىت نەشر قىلىنىشتىن توختىدى. قەشقەر ۋالىيسى ئابدىكىرىم خان مەخسۇمنىـڭ
تىرىشچانلىقى بىلەن«ئاڭ گېزىتى» نەشر قىلىنىپ ئەھمەد زىيائى گېزىتنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرى بولۇپ ئىشلـ
دى. بېتىم بۇزۇلغاندىن كېيىن، بىر تۈركۈم ئىلغار زىيالىلار، جۈملىدىن تۇرغۇن ئالماس باشلىق
شائىرلارنىڭ قولغا ئېلىنىشى بىلەن بىر مەزگىل «ئاڭ گېزىتى» نەشردىن توختاپ، كېيىنچە يەنە
«قەشقەر گېزىتى» دېگەن نامدا نـەشر قىلىنىشقا باشلىدى. ئەھـمەد زىـيائى 1952ـ يىـلىغا قەدەر
يەنىلا شۇ گېزىتنىڭ مەسئۇللىقىنى ئۆتىدى. بىر مەزگىل خىزمـەتتىـن توختىتۇلـغاندىن كېيىن،
ئۇ1957ـ يىلى5ـ ئايدا ئاپتونوم رايونلۇق يازغۇچىلار جەمئىيىتىگە خىزمەتكە ئورۇنلۇشـۇپ، 1960ـ
يىلىغا قەدەر مەزكۇر جەمئىيەتنىڭ كىلاسسىك ئەدەبىيات تەتقىقاتى بۆلۈمىدە ئىشلىدى. شائىرنىـڭ

شۇندىن كېيىنكى 20 يىللىق ھاياتى ئىنتايىن ئەگرى - توقاي ۋە ئېغىر شارائىت ئىچىدە ئۆتتى. 1980- يىل 4- ئايدا شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق ئىجتىمائىي پەنلەر ئاكادېمىيىسىگە ئورۇنلاشتۇرۇلغاندىن باشلاپ ھازىرغا قەدەر شۇ ئورۇندا ئەدەبىي ۋە ئىلمىي تەتقىقات پائالىيەتلىرى بىلەن شۇغۇللۇپ كەلمەكتە.

2

ئەھمەد زىيائىي 1923- يىللىرى 10 ياش ۋاقتىدىن تارتىپ شېئىر يېزىشقا كىرىشكەن، 13 يېشىدا «گۈل ۋە بۇلبۇل» ناملىق داستانىنى پارس تىلىدا يېزىپ، ساۋاقداشلىرىنى ھەيران قالدۇرغان. لېكىن، شائىرنىڭ ئەسەرلىرى «يېڭى ھايات» گېزىتىدە ئېلان قىلىنىشقا باشلىغان 1935- يىللىرىدىن باشلاپ مەتبۇئات يۈزىدە ئېلان قىلىنىش بىلەن، ئۇ ئەدەبىي ئىجادىيەت مەيدانىغا كىرىپ كەلدى. ئۇسانايى نەفسەنىڭ پائالىيەتلىرىگە يېقىندىن ياردەمدە بولۇپ، 1938- يىلى خەلق ئاممىسىنىڭ باشتىن كۆچۈرگەن جاپا- مۇشەققەتلىرى ۋە "6 بۈيۈك سىياسەت"نىڭ غەلىبىسى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن «قارا كۈنلەر، نۇرلۇق ھايات» ناملىق دىرامىنى يازدى، ئارقىدىنلا خەلق ئاممىسىنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك روھى مەدھىيىلىنىپ، ۋەتەن خائىنلىرىنىڭ ئەپتى - بەشىرىسى پاش قىلىنغان قويۇق ھەجۋىي پۇراققا ئىگە سىياسىي پيېسسىيە «ۋاڭ جىڭۋېي» نى يېزىپ چىقتى. بۇ دىرامالىق ئەسەرلەر قەشقەر سەھنىلىرىدە كۆپ قېتىم ئوينۇلۇش بىلەن، تاماشىبىنلارنىڭ قىزغىن ئالقىشىغا ئېرىشتى.

1939- يىلدىن باشلاپ ئۇ پىروزا ئىجادىيىتىگە قەدەم قويۇپ، «رابىيە - سەئىدىن» ناملىق رومانىنى يېزىشقا كىرىشتى. ئەپسۇسكى، يازغۇچى ئۆز ئەسىرىنى ئەمدىلا يېرىملاشتۇرغاندا قولغا ئېلىنىپ، تۈرمە دائىرىلىرى تەرىپىدىن مۇسادىرە قىلىنىۋېلىندى.

1943-1944-يىللىرى «شىنجاڭ گېزىتى» دە ئىشلىگەن مەزگىلدە شائىر ئىجادىي غەيرىتىنى ئۇرغۇتۇپ، «رابىيە - سەئىدىن» ئوپېراسىنى (1943)، «ئۇيغۇر خەلق ئېغىز ئەدەبىياتىنىڭ خىسلەت ۋە سەنئەت ئۇنچىلىرى» ناملىق ئىلمىي ماقالىسىنى، «تاڭ (قەن) پاجىئەسى» ناملىق ھېكايە ھەم «ياش يازغۇچىلارغا ياردەم» ئىستونىدا كۆپلىگەن مۇھاكىمە ۋە ئەدەبىي ئوبزورلارنى ئېلان قىلىپ، ئۇيغۇر جامائەتچىلىكى ئارىسىدا قابىلىيەتلىك شائىر، دىراماتورگ ۋە ئەدەبىياتشۇناس سۈپىتىدە تونۇلدى. «رابىيە - سەئىدىن» ئوپېراسى شۇ چاغدىكى ئەڭ مۇنەۋۋەر سەھنە ئەسەرلىرى قاتارىدا ئۈرۈمچى ۋە قەشقەر سەھنىلىرىدە كۆپ قېتىم ئوينۇلۇش بىلەن، تاماشىبىنلارغا بەدىئىي زوق ۋە ئىلھام بېغىشلىدى.

1947- يىلى «قەشقەر گېزىتى» مەتبەسىدە ئەھمەد زىيائىينىڭ «توزدىماس چېچەكلەر»، «لاداخ يولىدا كارۋان»، «ۋىجدان ۋە مۇھاكىمە» قاتارلىق 3 پارچە كىتاۋىنىڭ ئارقا- ئارقىدىن بېسىلىپ چىقىشى ئەدەبىيات مۇنبىرىنى زىل - زىلىگە كەلتۈرگەن چوڭ ھادىسە بولدى.

«لاداخ يولىدا كارۋان» - ساياھەت خاتىرىسى بولۇپ، ئۇنىڭدا يازغۇچىنىڭ لاداخ سەپىرىدە بېشىدىن كۆچۈرگەن كۆچۈرمۈشلىرى، كۆرگەن ۋە ئاڭلىغانلىرى، جۇغراپىيىلىك مەلۇماتلار ئەكس ئەتتۈرۈلگەن. ئوبرازلىق تىل بىلەن چۇڭقۇر لىرىك ھېسسىيات خۇددى نار توگىنىڭ بوينىغا ئېسىلغان كولدۇرمىنىڭ يىراقتىن ئاڭلانغان يېقىملىق ئاۋازىدەك، ئەسەرگە مۇڭلۇق تۈس بېرىپ،

بەدىئى كۈچىنى ئاشۇرغان. شۇڭا، بۇ ئەسەر 40- يىللاردىكى ئۇيغۇر نەسرىي ئەدەبىياتىنىڭ ئەڭ ياخشى نەمۇنىلىرىدىن بىرى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ.

«ۋىجدان ۋە مۇھاكىمە»- سىياسى پوبلىستىكا خاراكتېرىدىكى ئەسەر بولۇپ، ئۇنىڭدا ئاپتورنىڭ ۋەتەنىنىڭ ئازاتلىقى، مۇستەقىللىقىنى قولغا كەلتۈرۈش، ھەقىقى دېموكراتىيە ۋە ئەركىنلىكنى ئىشقا ئاشۇرۇش يولىدىكى پىكىر ۋە مۇھاكىمىلىرى ئەكس ئەتتۈرۈلگەن.

«توزىماس چېچەكلەر» - شائىرنىڭ لىرىك شېئىرلىرىدىن تۈزۈلگەن توپلام بولۇپ، ئاخىرىغا «رابىيە - سەئىدىن» ئوپېراسى كىرگۈزۈلگەن. بۇ ئەسەرنىڭ قىممىتىنى بىر قېتىملىق سوھبەتىمىزدە ئاپتور ئۆزى ئېيتقاندەك، گومىنداڭ ھۆكۈمرانلىقىدىكى زۇلمەتلىك دەۋردە يېزىلىپ، جەمىيەتكە تارقىلىش بىلەن خەلق ئارىسىدا كۈچلۈك تەسىر قوزغىيالىغانلىقىدىن ئايرىپ قاراشقا بولمايدۇ. «توزىماس چېچەكلەر» گە كىرگۈزۈلگەن شېئىرلارنىڭ تېمادائىرىسى كەڭ، مەزمۇنى چوڭقۇر، شەكلى رەڭمۇ-رەڭدۇر. ئۇنىڭدىكى بىر قىسىم شېئىرلاردا شائىرنىڭ مەرىپەتپەرۋەرلىك ئىدىيىسى روشەن ئىپادىسىنى تاپقان:

بەخت سامانىنىڭ قوياشى، يۇلتۇزىدۇر مەرىپەت،
قاپقارا تۇرمۇش تونىنىڭ كۈندۈزىدۇر مەرىپەت.
....
خارۇ-زار قالغان ئېلىڭنى ئەي زىيائى، ياخشى بىل،
مۇتەبەر بىر ئەل قىلىپ ياشناتقىسىدۇر تەربىيەت.

(«تەربىيەت»)

يەنە بىر قىسىم شېئىرلاردا شائىرنىڭ زوراۋانلىق ئالدىدا باش ئەگمەيدىغان، ھەق-ئادالەتنى ئۇلۇغلايدىغان، خەلق ئۈچۈن قۇربان بېرىشتىن ئايانمايدىغان جەڭگىۋار ئىرادىسى بىلەن جۇشقۇن يۈرەك ساداسى جاراڭلايدۇ:

تىلەرمەن ئايرىما دەپ ئەمگەكچىدىن ھەرزامان يارەب،
نېسىپ بولغاي ياشاش دائىم تېنىمدە باركى جان يارەب.

قانائەت تاغىدىن بۇ ھىممىتىم سۇمرۇغى جاي ئالسۇن،
بەلەن بۇ ھىممىتىم ئالدىدا پەستۇر ئاسمان، يارەپ.

تەكەببۇر گەر زالالەتتىن ئىبارەت بولمىسا ئەردى،
بويۇن ئەگمەس ئىدىم ئۇ بولسىمۇ شاھى جاھان، يارەب.

ھەقىقەتنى سۆيەر باغرىم، سۆكەر ئۇ بىھەقىقەتنى،
ئەگەر ناھەقچى بولغاندا كىرەكمەس بەگ ۋەخان، يارەب.

غېرىپ كۆڭلۈم ھەمىشە دەرتتە مەزلۇم ئاھى - زارىدىن،
يېتىملەر زارىغا يەتمەس كىشىلەردىن پىغان، يارەپ.

ئەگەرچە ئىززىتۇ - نەپسىمنى ھەرگىز ئەتمىگەيمەن خار،
يېتىم، ئاجىز، غېرىپلەر پۇت توپاسى ئۇشبۇ جان، يارەب.

زىيائى باغرى دەرت بىلەن ئېزىلگەن تورپە شائىردۇر،
يامانلار قەستىدىن بىچارە بولسىدى ئامان، يارەب.

(«غەزەل»)

يەنە بىر قىسىم شېئىرلاردا شائىرنىڭ ۋەتەنپەرۋەرلىك، خەلقپەرۋەرلىك ئىدىيىسى گەۋ-دىلەندۇرۇلگەن:

يۇرت - ئەل ئۈچۈن تارتقان ئازاپنى،
شاھلىق تەختىگە قىياس ئەتكۈلۈك.

خەلق يولىدىكى بىر مىنۇت قايغۇ،
مىڭ يىللىق راھەت ئۈچۈن يەتكۈلۈك.
....
ئەلنىڭ بەختىنى كۆزلەپ ئەي زىيا،
يىغلىسا يىغلاپ، كۈلسە كۈلگۈلۈك.

(«غەزەل»)

يەنە بىر قىسىم شېئىرلىرىدا شائىر تىنغ ئۈچىنى ئەزگۈچى ھۆكۈمرانلارغا بىۋاستە قارىتىپ، ئۇلارنىڭ زالىملىق ۋە قانخورلۇق ئەپتى-بەشىرىسىنى ئېچىپ تاشلىغان:

ئىچكىنىڭ زالىم قىزىل مەي، ئويلا كىمنىڭ قانىدۇر؟
يېگىنىڭ قايسى غېرىپ-بىچارىلارنىڭ نانىدۇر.
....
بەزمىگاھ ئىچرە ساز ئاۋازىنى مۇڭلۇق دىمە،
تۇل خوتۇن بىرلە يېتىملار باغرىنىڭ ئەپغانىدۇر.

(«غەزەل»)

توپلامغا كىرگۈزۈلگەن يەنە بىر قىسىم شېئىرلار مۇھەببەت لىرىكىلىرىدىن ئىبارەت بولۇپ، شائىر ئۇنىڭدا پاك مۇھەببەت، سەمىمىلىك، ساداقەت، ۋاپا ھەم دىيانەتنى ئۇلۇغلايدۇ، يۈرەك ھېسسىياتىنى ئوبرازلىق، گۈزەل ئوخشىتىش ۋە سۈپەتلەش ۋاستىلىرى بىلەن ئىپادە قىلىدۇ:

يېڭى ئاي نەشئىلى، ئەمما نىگار قاشىگە ئوخشارمۇ؟
چىمەندە يەلپۈنۈپ سۈنبۈل قارا ساچىگە ئوخشارمۇ؟
....
ئېچىلغان لالەيۈ رەنا قىزىل مەن دەپ بولۇر مەغرۇر،
نىگارىمنىڭ نەفىس، زىبا سۈزۈك لىۋىگە ئوخشارمۇ؟

نەسىمى سۈبھى دەم گۈل غۇنچىسى قىلمىش تەبەسسۇملار،
لېكىن بۇنداق تەبەسسۇم دىلبىرىم ئاغزىگە ئوخشارمۇ؟

(«ئوخشارمۇ»)

ئەھمەد زىيائى شېئىرلىرىدىكى ئەنە شۇنداق يۇقۇرى بەدىئى ماھارەت كۆپلىگەن شائىر ۋە يازغۇچىلارنىڭ دىققەت - ئېتىۋارىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپ، بىلال ئەزىزى قاتارلىق شائىرلار ئەينى يىللاردىلا زىيائى غەزەلىگە مۇخەممەس توقۇغان، ن . ئېركى قاتارلىق شائىرلار ئۇنىڭ شېئىرلىرىغا تەقلىت قىلىپ بىر قىسىم ئەسەرلەرنى يېزىشقان ئىدى .

« توزىماس چېچەكلەر » گە كىرگۈزۈلگەن ئەسەرلەر ئۇيغۇر شېئىرىيىتىنىڭ نادىر ئۆلگىلىرى سۈپىتىدە ھازىرمۇ ئۆز قىممىتىنى يوقاتماستىن ، خەلق ئاغزىدا ياد ئوقۇلۇپ كەلمەكتە. بۇ كىتاپىنىڭ يېقىندا چەتئەللەردە نەشىر قىلىنىشى يۇقۇرقى پىكىرىمىزنى تېخىمۇ تولۇق ئاساسقا ئىگە قىلىدۇ.

3

50 - يىللاردىن باشلاپ شائىرنىڭ ھايات يولىدا دۇچ كەلگەن ئەگرى - توقايلىق ۋە دىشۋارچىلىقلار ئۇنىڭ ئەدەبى ئىجادى پائالىيىتىنىڭ پات - پات ئۈزۈلۈپ قېلىشىغا سەۋەپچى بولدى.

ئەھمەد زىيائى 1953-1955-يىللىرى ئارىلىغىدا ئۆزىنىڭ ئېغىر شارائىت ئىچىدە تۇرۇۋاتقانلىقىغا قارىماستىن، قەشقەرنىڭ ئەينى ۋاقىتتىكى ۋالىسى سەيپۇللايۇپنىڭ قوللاپ قۇۋۋەتلىشى بىلەن ئۇلۇغ ئالىم مەھمۇت قەشقەرىنىڭ يىگانە ئەسىرى «تۈركى تىللار دىۋانى» نى تەرجىمە قىلىشقا كىرىشىپ، ئىككى يېرىم يىل جاپالىق ئەجىر سىڭدۈرۈش نەتىجىسىدە بۇ ئىشنى غەلىبىلىك تاماملىدى. تەرجىمە «تۈركى تىللار دىۋانى » نىڭ مىسىردا بېسىلغان نۇسخىسى ئاساس قىلىنغان بولۇپ، بىر بەتكە ئەسلى نۇسخىسى كۆچۈرۈلۈپ ، يەنە بىر بەتكە ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكى تەرجىمىسى بېرىلگەن ئىدى. ئەپسۇسكى،10 يىللىق قالايمىقانچىلىق مەزگىلىدە شائىرنىڭ قان-تەرى سىڭگەن بۇ شاھ ئەسەرنىڭ قولىيازما تەرجىمىسى ئىز - دېرەكسىز يوقۇلۇپ كەتتى.

ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر بىرلەشمىسىدە ئىشلىگەن 1957 - 1960 - يىللىرى ئارىلىغىدا ئەھمەد زىيائى يەنە ئەدەبى - ئىلمى ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىش پۇرسىتىگە ئېرىشىپ ، نىزارىنىڭ « رابىيە - سەئىدىن » ، موللا شاكىرنىڭ « زەپەرنامە » داستان -

لىرىنى نەشرگە تەييارلاپ، كىتاپخانلارنى كىلاسسىك ئەدەبىياتىمىزنىڭ نادىر ئۆلگىلىرىدىن بەھرىمەن بولۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە قىلدى. « سايرا » ، « نەي ساداسى » قاتارلىق شېئىرلارنى يازدى.

ئۇ 1957 ــ يىلى 7 ــ ئايدا ئۆتكۈزۈلگەن ئاپتونوم رايونلۇق ئەدەبىيات ــ سەنئەتچىلەر 1 ــ قۇرۇلتىيىدا ئىلمىي دوكلات بېرىپ، « ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتى توغرىسىدا » ناملىق ئىلمىي ماقالىسىدا ناۋايى، لوتفى، سەككاكى ... قاتارلىق ئۇيغۇر كىلاسسىك ئەدەبىياتىنىڭ داڭلىق ۋەكىللىرىنى تونۇشتۇردى ۋە ئۇنى « شىنجاڭ گېزىتى » دە ئېلان قىلدى. ئۇ يەنە يۈسۈپ خاس ھاجىپنىڭ شاھ ئەسەرى « قۇتادغۇ بىلىك » نىڭ دەسلەپكى 10 باپ نەسرى يەشمىسىنى ئىشلەپ چىقتى.

1958 ــ 1959 ــ يىللىرى ئارىلىقىدا شائىر « رابىيە ــ سەئىدىن» ناملىق داستانىنى يېزىشقا كىرىشىپ، 12 بابىنى تاماملىغان ئىدى، لېكىن يېزىلىپ تاماملانمىغان بۇ ئەسەر كېيىنكى يىللاردا شائىر بىلەن بىللە پالاكەتچىلىككە ئۇچرىدى. 20 يىل داۋاملاشقان سەرسانچىلىقتىن كېيىن، ياشانغان شائىر قايتا يورۇقلۇققا ئېرىشىپ، ئەڭ ئاخىرقى كۈچ ۋە زېھنى قۇۋۋىتىنى يىغىپ، يەنە ئەدەبىي ــ ئىلمىي پائالىيىتىنى داۋاملاشتۇرۇشقا كىرىشتى. 1980 ــ يىلىدىن كېيىنكى بىر نەچچە يىل مابەينىدە شائىرنىڭ ياراتقان مول ئەمگەك مېۋىلىرى ھەقىقەتەنمۇ كىشىنى ھەيران قالدۇرىدۇ. مۇشۇ يىللار ئىچىدە ئۇ باشقىلار بىلەن ھەمكارلىشىپ « قۇتادغۇبىلىك » نىڭ نەزمى يەشمىسىنى نەشرگە تەييارلىدى؛ « كىلاسسىك ئەدەبىياتىمىزنىڭ قەدىمىلىكى ۋە ئۇنىڭ چەت تىللارنىڭ تەسىرىگە ئۇچراش جەريانى» ، « تارىخى مىراس "قۇتادغۇ بىلىك توغرىسىدا"، مۇھاكىمە ۋە بايان» قاتارلىق ئىلمىي ئەسەرلىرىنى يازدى؛ « رەۋزە تۇست سافا » (دوستلار گۈلىستانى) ، « بۈيۈك ھون ئىمپىراتۇرلىقى تارىخى » ، « ئىسلام پەلسەپە تارىخى » ، « قۇتادغۇ بىلىك ئىنجۇلىرى»، «'قۇتادغۇ بىلىك ' ئىندېكىس » قاتارلىق كىتاپلارنى پارس تىلى ۋە تۈركچىدىن تەرجىمە قىلدى.

ئەھمەد زىيائى 1984 ــ يىلى 5 ــ ئايدىن باشلاپ « رابىيە ــ سەئىدىن » ناملىق شېئىرى رومانىنى يېزىشقا كىرىشكەن ئىدى. يېرىم يىلغا يەتمىگەن ۋاقىت ئىچىدە 51 باپتىن قۇرۇلغان، 10 مىڭ مىسرادىن ئارتۇقراق ھەجىمدىكى بۇ ئەسەرنى يېزىپ تاماملىدى. ئۇنىڭدا 19 ــ ئەسىرنىڭ 30 ــ يىللىرى قەشقەر يېڭىشەھەرگە قاراشلىق كۆكچى يېزىسى سۇبھانالا كەنتىدە بولۇپ ئۆتكەن بىر تارىخى ۋەقە ئاساسى ماتېرىيال قىلىنىپ، سەئىدىن بىلەن رابىيەدىن ئىبارەت ئىككى ياشنىڭ مۇھەببەت پاجىئەسى تەسۋىرلىنىش ئارقىلىق، 19 ــ ئەسىردىكى ئۇيغۇر يېزىلىرىنىڭ تۇرمۇشى ۋە شۇ دەۋرنىڭ ئىجتىمائى رىئاللىقى ئەكس ئەتتۈرۈلىدۇ.

ئۇيغۇر ھازىرقى زامان ئەدەبىيات تارىخىدىكى بۇ يىرىك شېئىرى ئەسەر مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن ئاپتونوم رايونىمىزنىڭ 30 يىللىقىغا سوغا قىلىنىدىغان بىر تۈركۈم كىتاپلار قاتارىدا نەشرگە تەييارلانماقتا.

ئەھمەد زىيائى 1984 ــ يىل 10 ــ ئايدا« رابىيە سەئىدىن » ئەسەردىكى قىسمەن بوشلۇقنى تولدۇرۇش مەقسىدىدە ،قەشقەرگە كېلىپ، سۇبھانالا كەنتىگە بېرىپ رابىيە ــ سەئىدىننىڭ قەۋرىسىنى زىيارەت قىلدى ۋە شۇ يەرلىك پىشقەدەملەر بىلەن سۆھبەتلىشىپ، كېرەكلىك ماتېرىياللارنى ئىگەللەپ قايتتى. شۇ مۇناسىۋەت بىلەن ژۇرنىلىمىزنىڭ بۇ سانىدا شائىرنىڭ « رابىيە ــ سەئىدىن» ئەسەرىگە كىرگۈزۈلگەن غەزەل ۋە مۇخەممەسلەردىن بىر قىسمىنى تونۇشتۇردۇق.

غەزەل ۋە مۇخەممەسلەر

ئەھمەد زىيائى

غەزەللەر

I

گۈزەل قىز كۆڭلىنى باستى ئۆزى بىلمەيدىغان بىر غەم،
ۋۇجۇدى گۈلشىنىنى چەيلىدى قىلدى تامام بەرھەم.

ئېلىپ بىر زەئىپرانى تۈس، سولاشتى ئەرغىۋانى يۈز،
مۇھەببەت يۈكىنىڭ ئاستىدا بولدى سەرۋ قەددى خەم.

ئېقىپ نەرگەس كۆزىدىن گۈل يۈزىگە قەترە - قەترە ياش،
قىزىل گۈل بەرگىگە ئانداغكى چۈشتى دانەئى شەبنەم.

دىلىدە ئوت، كۆزىدە ياش ۋە لېكىن شۇ ئاجايىپكىم،
بۇ ئوتنىڭ يالقۇنى ئارتتى، قۇيۇلغان سىرى كۆزىدىن نەم.

گىچەك زۇلفىغە ئوخشاش كۆڭلىغە مىڭ - مىڭ تۈگۈن چۈشتى،
قەيەردە بىر تېپىبكىم ئەيلىسە دىل دەردىگە مەرھەم...

بولۇر ھەر دەرتكە بىر دەرمان ۋە لېكىن ئىشىق دەردىگە،
مەشۇقتىن باشقا ئەمچىدىن ئۇنىڭغا بولمىغاي بىر ئەم.

يېتەمدۇ يار ۋەسلىگە، كىتەمدۇ ياكى ئەرماندا،
مۇھەببەت ئەھلىگە بۇ سىر ئىرور سىرلەر ئارا موبھەم.

II

مېنى خوش تالئىم سۆيگۈلۈك ئارا بۇ كويغا سالغانمۇ،
سېلىپ سۆيگۈگىنى كۆڭلۈمغا، ئۇنىڭغا يار بولغانمۇ.

سەبى كۆڭلۈم ئاجايىپ ئىزتىراپ ئىچرە كۆيەر دائىم،
كۆڭۈل كۆزگۈسىدە ئەكسىڭ جۇلاسى راستمۇ-يالغانمۇ.

بۇ قاشمۇ، يايېڭى ئاي، ياپراق بەرگى ۋە ياكى يا،
مېنىڭ بۇ ياش دىلىمنى ئاتقىلى بەللەپ قويۇلغانمۇ.

ئىرور كىرپىكلىرىڭنىڭ ھەر بىرى بىر ئوق ھەلەك قىلغۇچ،
ئېتىلغاندا بۇ ئوقلار، ئاشىقىڭ ئۇندىن قۇتۇلغانمۇ.

قىلۇرسەن بىر قاراش بىرلە كۆڭۈللەرنى ئۆزۈڭگە سەيىر،
بۇ كۆزمۇ ياكى نەرگەسمۇ، يا تاڭ ۋاقتىدا چولپانمۇ.

يۈزۈڭ بىر ئايمۇ ياكى كۈن، ئېچىلغان يا سەھەردە گۈل،
گۈزەللىك گۈلشىنى ئىچرە سېنىڭدەك گۈل ئېچىلغانمۇ.

قىزىل ياقۇت لېبىڭ يا لەئل، قىزىللىقلەر نەدۇر ئۇندا،
مەگەر ئاشىقلىرىڭنىڭ قانلىرى بىرلە بويالغانمۇ.

نەفىس خۇش لەبلىرىڭ ئىچرە، تىشىڭ ئۇ نەدىگەن ئاپپاق،
نەدۇر ئۇ؟ تىشمۇ، يائۇنجى ۋە ياكى دۇررى غىلتانمۇ.

كۆرۈپ ئاغزىڭنى، كۆڭلۈم تارتتى ھەسرەت ئىچىدە فەرياد،
ئىرۇرمۇ پىستە يانوقتە ۋە يا غۇنچە ئېچىلغانمۇ.

نەدۇر ئۇ ساچمۇ يا ئەنبەر ۋە ياكىم يەلپۈنەر سۇنبۇل،
كۆڭۈل قۇشنى ئاۋلاشقا تۇزاق قىلىنىپ يارالغانمۇ.

ئەجىپ نازۇك بەدەنسەن، سەرۋى قەددىڭگە جاھان ھەيران،
فەرىشتەدۇرمۇ سەن ياكى فەرىدمۇ، ياكى ئىنسانمۇ.

III

مۇھەببەت نۇرى دىل ئاينەسىدە ئەكس قىلغاندا،
ئەقىل-ئىدراك پۈتۈنلەي تۈيغۇدىن خالى قالۇر ئۇندا.

قولىدىن ئىختىيارنىڭ تىزگىنى كەتكەي چىقىپ ئاخىر،
خىيالىنىڭ ئاغمىقىنى باشقۇرالماي تازا چاپقاندا.

ماڭار يولىنى كۆرمەكتىن قالۇر ئەقىل ئۆزى ئاجىز…
نىچوككىم خىرە بولغاي كۆز قوياش نۇرىغا باققاندا.

ئىشىقنىڭ سىرىنى ھۇشنىڭ كۆزى بىرلە تاماشا قىل،
كىلىپ پەرۋانە ئۆزىنى چىراغ نۇرىغا ئورغاندا.

ئىقىل ھەيران بولۇر سۆيگۈ ئەسرى بۇ كىچىك مەخلۇق،
پىرىلداپ ئايلىنىپ شەمئىنى، ئۆزىنى ئوتقا ياققاندا.

ھەقىقىچىن مۇھەببەت بولسىلا ئەرزىر سۆز ئاچماققا،
قەلەم تەڭلىك چىكەر يالغان مۇھەببەتتىن سۆز ئاچقاندا.

مۇخەممەس

دىل ئەيىنگىدەجىلۋ بىلەن ئەتتى ئەكس يار،
ھۆسنۈ - جامال گۈلى بىلەن تولغان لالە زار،
كۆرگەچ كۆڭۈلدە قالمىدى ھىچ سەبىر ئىختىيار،
قانداق نەپىس گۈزەللىك ئىرور بۇ؟ دىدىم، دىدى:
بولساڭ ئەگەر بۇلبۇلى ئىشىق باھارىڭ ئىرور سىنىڭ.

مەن مەست بولۇپ ئۈنىڭكى جامالى شارابىغە،
ئىچكەنىسىرى يولۇقتۇم خۇمارى ئازابىغە،
گويا سىپىلدى تۇز ئۆزى كۆڭلۈم كاۋابىغە،
قانمايدىغان ئىچسە يۈرەك، نەمەيدۇر دىدىم؟ دىدى:
قاندۇرمىغان مەيىمگە خۇمارىڭ ئىرور سىنىڭ.

رەھىم ئەت ماڭا، قاچانغىچە ساڭا تەلمۈرەي،
ئاشۇپتە ھال، تەلۋە بولۇپ چۆل ئارا يۈرەي،
سەندىن ئۈمىد قانداق قىلىپ ئەندى مەن ئۈزەي،
بىلمەيمەن قايسى ھالغا چۈشۈپمەن؟ دىدىم، دىدى:
ئىشىق ئەھلى سەن مۇشۇ ھال شۇئارىڭ ئىرور سىنىڭ.

دانە يۈزىدە خال، ساچلىرى توزاق،
ئازاد كۆڭۈللەدۇر ئەسىرى ئۈنىڭ بىراق،
تۇتقۇنلىرىن ئۆلتۈرەدۇر، يوق ئوڭا سوراق،
قىلسا كىشى مۇنۇنداق بولامدۇ؟ دىدىم، دىدى:
ئارى بولۇر، كويۇم مازارىڭ ئىرور سىنىڭ.

ئالىم (مۆمىن) ھەمرايېۋ ۋە ئۇنىڭ ئىجادى پائالىيەتلىرى توغرىسىدا

ئابدۇرېھىم سابىت

بىز ئۇيغۇر ھازىرقى زامان ئەدەبىيات تارىخىنىڭ سەھىپىلىرىنى بىرمۇ - بىر ۋاراقلاپ كۆرگىنىمىزدە، ئۇنىڭدا «ئالىم ئاخۇن»، «ئۇستا ئالىم»، «دولانى» دىگەن ئىسىم ۋە تەخەللۇسلار بىلەن يېزىلغان كۆپلىگەن ئەدەبى ئەسىرلارنى ئۇچرىتىمىز. بۇ ئەدەبى ئەسىرلارنىڭ ئىگىسى — «ئېغىر كۈنلەردە»، «دولقۇنلار ئارىسىدا»، «مەيداندىن ئاۋاز» قاتارلىق پوۋىست، رومانلىرى بىلەن ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا ئەندىلا بىخلىنىۋاتقان پروزا ژانىرىنى يېڭى بالداققا كۆتەرگەن تالانتلىق يازغۇچى مۆمىن ھەمرايېۋدۇر.

مۆمىن ھەمرايېۋ 1908 - يىلى ئالمۇتا ئوبلاستىنىڭ ئۇيغۇر رايونىدىكى نارىن يېزىسىدا بىر كەمبەغەل تۆمۈرچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن. ئۇ كىچىكىدىنلا ناھايىتى زېرەك، چېچەن، ئېقىللىق بولۇپ ئۆسكەنلىكتىن، ئاتىسى ئۆز تۇرمۇشىنىڭ شۇنچە ئېغىرلىقىغا قارىماي، ئۆز پەرزەنتىنى ئوقۇمۇشلۇق، بىلىملىك كىشىلەردىن قىلىپ يېتىشتۈرۈش مەخسىتىدە، ئالمۇتا رايونىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپلەرنىڭ بىرىگە ئوقۇشقا بېرىدۇ. م. ھەمرايېۋ بىر تەرەپتىن ئوقۇپ تەلىم - تەربىيە ئالغاچ، يانا بىر تەرەپتىن ئەتە - ئاخشاملىرىدىكى بوش ۋاقىتلىرىدىن پايدىلىنىپ، ئاتىسىنىڭ مەشغۇلاتىغا ياردەملىشىدۇ. ئۇ باشلانغۇچ مەكتەپنى ئەلا نەتىجە بىلەن تۈگەتكەندىن كېيىن، تاشكەنت شەھىرىگە بېرىپ، ئوقۇتقۇچىلار يېتىشتۈرۈش تېخنىكۇمىغا ئوقۇشقا كىرىدۇ. تېخنىكومدا ئۇ، ماتېماتىكا، فىزىكا، خىمىيە، تارىخ، جۇغرافىيە، بوتانىكىغا ئوخشاش ھەر خىل پەنلەرنى ئۆگىنىپ، ئومۇمى مەلۇماتقا ئىگە بولغاندىن تاشقىرى، تىل - ئەدەبىيات پەنلىرىگىمۇ زور ئىشتىياق باغلاپ، قىزغىن ھەۋەس بىلەن ئۆگىنىدۇ. ئۆزىمۇ ھەم روس ئەدەبىياتى، سوۋېت ئەدەبىياتى ، ئۇيغۇر، قازاق، تاتار ئەدەبىياتىنىڭ ئالدىنقى ۋەكىللىرى بىلەن يېقىندىن تونۇشۇپ، ئۇلارنىڭ ئىجادىيەتلىرىدىن تەسىر ۋە ئىلھام ئېلىپ، قىسقا ھەجىمدىكى لىرىك شېئىرلارنى يېزىشقا باشلايدۇ. م. ھەمرايېۋ 1927 - يىلى تاشكەنت ئوقۇتقۇچىلار يېتىشتۈرۈش تېخنىكومىنى تۈگەت-

كەندىن كېيىن، سۇرخەندەريا ئوبلاستىغا خىزمەتكە تەخسىم قىلىنىپ، ئۇ جايدىكى ئوتتۇرا مەكتەپلەرنىڭ بىرىدە تىل - ئەدەبىيات ئوقۇتقۇچىسى بولۇپ ئىشلەيدۇ، 1929 - يىلى تاشكەنتكە قايتىپ كېلىپ، ئۇيغۇر گېزىتلىرىدە مۇخبىر ۋە ئەدەبىي خادىم بولۇپ، گېزىتنىڭ ئەدەبىي بېتىنى باشقۇرۇشقا مەسئۇل بولىدۇ. مۇشۇ يىللاردا ئۇ ئىجادىيەتكە قىزغىن كىرىشىپ، بېرىلىپ ئىشلەپ، ئۆز ئەمگىكىنىڭ تۇنجى مېۋىسى بولغان « ئېغىر كۈنلەردە » ناملىق پوۋېستىنى تاماملاپ، 1931- يىلى نەشر قىلدۇرىدۇ. بۇ ئەسەر شۇ چاغلاردىكى ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ يىرىك نامايەندىسى سۈپىتىدە تونۇلۇپ، جامائەتچىلىكنىڭ قىزغىن سۆيۈپ ئوقۇشىغا مۇيەسسەر بولىدۇ.

مۆمىن ھەمرايىۋ 1934 - يىلى ئىككىنچى يىرىك ئەسىرى « دولقۇنلار ئارىسىدا » ناملىق رومانىنى يېزىپ پۈتتۈرىدۇ. يازغۇچى بۇ روماندا ئەينى دەۋر ئۈچۈن مۇھىم ۋە ئاكتۇئال بولغان مەسىلە - قالاقلىق، كونىلىق بىلەن ئىلغارلىق، يېڭىلىق ئارىسىدىكى كۈرەشنى ئاساسى تېما قىلغان ھالدا ياش قۇرغۇچىلارنىڭ مەركەزدىن چەت جايلارغا بېرىپ، سوۋېت تۈزۈمىنى مۇستەھكەملەش ۋە مەدەنىيەت تارقىتىش، ئاقارتىش ھەرىكەتلىرى بىلەن شۇغۇللانغانلىقىنى تەسۋىرلەپ كۆرسىتىدۇ.

رومانىنىڭ باش قەھرىمانى قاسىم ئاسىيوۋ كونا دۇنيانى تۈپ ئاساسىدىن يېمىرىشكە ھەرىكەت قىلىشۋاتقان يېڭى دۇنيانىڭ ئادىمىدۇر. شۇڭا ئۇ يېڭى دۇنياغا قىزغىن مۇناسىۋەتتە بولۇپ، ئۇنىڭ بارلىق چاقىرىقلىرىنى قوللايدۇ ۋە ھىمايە قىلىدۇ. قاسىم ئاسىموۋ ئۆز خاراكتېرى ھەم ماھىيىتى بىلەن يېڭى دۇنيانىڭ ئاكتىپ كۈرەشچىسى بولغاچقا، ئۇنى « ئېغىر كۈنلەردە » پوۋېستىدىكى خەلق ئازاتلىقى ئۈچۈن بارلىقىنى ئاتىغان، كونا دۇنيانى يېمىرىپ تاشلىماقچى بولغان ئىلەم ئوبرازىنىڭ داۋامى ۋە تولۇقلىمىسى، دەپ قاراشقا بولىدۇ.

« دولقۇنلار ئارىسىدا » رومانىدا يازغۇچى ماھارىتىنىڭ پىشىپ يېتىلمىگەنلىكى، تۆپە يىلىدىن، ئاز - تولا يېتەرسىزلىكلەرگە يول قويغان بولسىمۇ، ئەمما ئۆز دەۋرى ئۈچۈن مۇھىم ۋە ئاكتۇئال بولغان مەسىلىلەرنى كۆتۈرۈپ چىقىپ، بىر تارىخى دەۋرنى ئەكس ئەتتۈرگەنلىكى بىلەن ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئىگە.

يازغۇچى 1937 - يىلى « مەيداندىن ئاۋاز » - دىگەن يەنە بىر رومانىنى يېزىپ پۈتتۈرۈپ، نەشرىياتقا تاپشۇرغان بولسىمۇ، بىراق بۇ رومان نەشرىيات تەھرىر ھەيئىتىنىڭ قولىدا تەقدىرى بىر تەرەپ بولماي ئۇن - تىنسىز يوقۇلۇپ كەتكەنلىكتىن، مەزمۇنى ئوقۇغۇچىلارغا ئايان بولمىدى.

يازغۇچىنىڭ كېيىنكى ھاياتى شىنجاڭدا ئۆتتى. ئۇ 1937 - يىلنىڭ ئاخىرى تاشقورغان يولى ئارقىلىق يەكەنگە كەلدى. بىراق، ھۆكۈمەت دائىرىلىرى ئۇنى " گۇمانلىق ئۇنسۇر " دەپ قولغا ئالدى. ئۇ يەكەن تۈرمىسىدە بىر يىل سەككىز ئاي ياتتى. شىڭشىسەي ھۆكۈمىتى ئۇنىڭدىن ئۆز گۇمانىغا دائىر بىرەر يىپ ئۇچىغا ئىگە بولالمىغانلىقى، شۇنداقلا 30-يىللاردا سوۋېت بىلەن بولغان باردى - كەلدى مۇناسىۋەت نورمال ئىش ھېساپلانغانلىقى ئۈچۈن، مومىن ھەمرايىۋنى ئاخىرى تۈرمىدىن بوشۇتۇشقا مەجبۇر بولدى. 1939 - يىلى مومىن ھەمرايىۋ قەشقەرگە كېلىپ، قۇتلۇق شەۋقى نەشر ئەتكەن « يېڭى ھايات » گېزىتى (كېيىنكى ئۆزگەرگەن ئىسمى « قەشقەر شىنجاڭ گېزىتى ») گە ئورۇنلىشىپ، ئۇنىڭ مەسئۇل مۇھەررىرلىكىنى قىلىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ

بۇ چاغدىكى ئىسمى « ئالىم ئاخۇن »، ئەدەبى تەخەللۇسى « ئۇستا ئالىم »، « دولانى » ئىدى. ئۇستا ئالىم ئازغىنا كەم ئۈچ يىلغا يېقىن ۋاقىت جەريانىدا (بۇ ۋاقىتنىڭ كۆپ قىسمى گەرچە تۈرمىدە ئۆتكەن بولسىمۇ) جەنۇبى شىنجاڭ خەلقىنىڭ فېئودالىزىم بويۇنتۇرۇقى ئاستىدا ئىنتايىن نامرات، نادان بىر ھالەتتە ياشاۋاتقانلىقىنى چوڭقۇر ھېس قىلدى. شۇڭا ئۇ قەلەمنى قۇرال قىلىپ، جەڭگىۋار كۈرەش روھى بىلەن تولغان يالقۇنلۇق شېئىرلارنى يېزىش ئارقىلىق زۇلۇمغا، جاھالەت، نادانلىققا قارشى شىددەتلىك ئوت ئېچىپ، خەلق ئاممىسىنى ئازاتلىق، ئەركىنلىككە ئۈندىدى. ئۇنىڭ « دولانى » تەخەللۇسى بىلەن كېيىنرەك يازغان بىر شېئىرىدا مۇنداق مىسرالار بار:

ئىزلىسەم مەن بۇ جاھاندا ھەقنى سۆيگەن يوق ئەمەس،
ھەقنى ئىزدەپ بۇ ۋەتەندە باغرى كۆيگەن يوق ئەمەس.
باغ ئارا سايراشسا بۇلبۇل دايىما گۈل ئىشقىدا،
مىڭنى قۇرۇت چېقىپ سەرساندا يۈرگەن يوق ئەمەس.
ئول زىمىستان زۇلمىدىن شامۇسەھەر قان يىغلىبان،
گۈلباھارغا زار بولۇپ ئارماندا ئۆلگەن يوق ئەمەس.
مىللىتىم دەپ ياش تۆكۈپ بىر قانچە ئەل ئاھ ئۇرسىلەر،
كولۇشۇپ مازاق ئېتىپ غەپلەتتە يۈرگەن يوق ئەمەس.
ئويلىغىن ئۆتكەن كۈنۈڭنى سەن ۋەتەن ئەۋلادىسەن،
دۇنيادىن كەتمەي تۇرۇپ دوزاخنى كۆرگەن يوق ئەمەس.
يىغلىما، سەن ئەي دولانى، قىش كېتىپ بولۇر باھار،
قىل كۈرەش دەپ چاقىرىپ، يەڭنى تۈرگەن يوق ئەمەس.

ئۇستا ئالىم شېئىرلىرىدىكى مۇنداق ھۆرلۈك، ئەركىنلىك تەرغىباتلىرىنى كۆرگەن شىڭشىسەي دائىرىلىرى ” كوممۇنىستىك ئىدىيىنى تەرغىپ قىلغان » دەپ قاراپ، 1942- يىلى 2- ئايدا ئۇنى قولغا ئالدى، شىڭشىسەي تۈرمىسىدە ئۇ بەتتەر ئىزالانغىچە ياتتى. 1946-يىلى 6 - ئايدا گومىنداڭ ھۆكۈمىتى بىلەن ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى ھۆكۈمىتى ئوتتۇرىسىدا تىنچلىق بىتىمى ئىمزالىنىپ، سىياسى مەھبۇسلارنى بىردەك ئازات قىلىش ئۇنىڭ بىر ماددىسى سۈپىتىدە قوبۇل قىلىنغانلىقتىن، ئۇستا ئالىم تۈرمىدىن ئازات قىلىندى. ئۇ ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى ھۆكۈمىتىنىڭ كۆرسىتىشى بىلەن « ئاڭ » گېزىتى (« قەشقەر شىنجاڭ گېزىتى » نىڭ بىتەرەپ مەزگىلىدىكى نامى « ئاڭ» ئىدى) گە باشلىقلىققا بېكىتىلدى. ئۇ گېزىتخانا باشلىقى بولۇپ تۇرغان مەزگىلدە گېزىتنى ياخشى باشقۇرۇپ، ئۇنىڭ سان، سۈپىتىنى يۇقۇرى كۆتۈرۈپلا قالماستىن، گېزىت ئەتراپىغا ئىلغار پىكىرلىك كىشىلەرنى ئۇيۇشتۇرۇپ، ئۇنى گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىگە قارشى كۈرەش ئېلىپ بارىدىغان جەڭگىۋار تەشۋىقات قورالىغا ئايلاندۇردى؛ ھەمدىگەندىلا گومىنداڭ ئەكسىيەتچىلىرىنىڭ بىتىمگە خىلاپلىق قىلىپ خەلق ئۈستىدىن زورلۇق - زومبۇلۇق يۈرگۈزگەن، ئىلغار پىكىرلىك كىشىلەرگە زىيانكەشلىك قىلغان جىنايى قىلمىشلىرىنى ئېچىپ تاشلاپ، ئۇلارنىڭ ” تىنچلىق بىتىمى » دىكى

ساختا نىقاۋىنى يىرتىپ تاشلىدى. ئۇستا ئالىم مەتبەچىلىك ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ، خەلقنىڭ
ئاڭ ـ سىزىمىنى ئويغۇتۇشقا ياردىمى بولىدىغان بىر قىسىم كىتابلارنى نەشر قىلىپ، خەلق ئارد ـ
سىغا تارقاتتى. « شىرىن »①ـ ئەنە شۇلارنىڭ بىرى ئىدى. 1947 ـ يىلى 7 ـ ئايدا بىتىم بۇزۇل ـ
غاندىن كېيىن ئۇستا ئالىم قاسىمجان قەمبىرى، خەلپەت سۇزۇك ھاجىيوۋ، ئابلىز مۇھەممەدى،
نىزامىدىن سالىيوۋ، تۇرغۇن ئالماس، ئابلەق ئېزىز، تۇرسۇن ئىبراھىملار بىلەن بىللە قولغا ئې ـ
لىنىپ، گومىنداڭ ھۆكۈمىتىنىڭ يىگىشەردىكى ھەربى تۈرمىسىغا قامالدى. گومىنداڭ ئەكسىيەت ـ
چىلىرى تۈرمىدە ئۇنى ھەر خىل ۋاستىلار بىلەن قاتتىق قىيىن ـ قىستاققا ئېلىپ، بوي سۇندۇرۇشقا
ئۇرۇنغان بولسىمۇ، بىراق ئۇستا ئالىم ھەممىگە بەرداشلىق بېرىپ مەھكەم تۇرغانلىقتىن، ئەك ـ
سىيەتچىلەر ئۇنى بوي سۇندۇرۇشقا ئامالسىز قالدى. 1949 ـ يىلى 4 ـ ئاينىڭ 8 ـ كۈنى خەلق ـ
نىڭ قاتتىق بېسىمى، ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى ھۆكۈمىتىنىڭ قىستىمىسى بىلەن ئۇلارنى تۈرمىدىن بو ـ
شاتتى. يازغۇچى شۇ يىلى 8 ـ ئايدا ئۇرۇمچىگە بېرىپ، ئۆلكە ئازات بولغىچە جەمىيەتتە بىكار
يۈردى. ئۆلكە ئازات بولغاندىن كېيىن، ئۇ ئاۋۋال ئۆلكىلىك مەدەنىيەت ـ مائارىپ ھەيئىتىنىڭ مۇدى ـ
رى، كېيىن خەلق ئىشلار نازارىتىگە نازىر بولۇپ، خەلق ئىگىلىكىنى تىكلەش خىزمىتىگە ئاكتىپ
كۈچ قوشتى، 1955 ـ يىلى 5 ـ ئايدا تۇرپانغا خىزمەتلەرنى كۆزدىن كۆچۈرۈشكە كېتىۋېتىپ،
داۋانچىڭدا ماشىنا ھادىسىگە ئۇچراپ، بەختكە قارشى 47 يېشىدا ۋاپات بولدى. ئۇستا ئالىم
شىنجاڭدا ياشىغان قىسقىغىنە 18 يىللىق ھاياتى جەريانىدا ئەدەبىياتىمىز ئۈچۈن سان جەھەتتىن
ئاز بولسىمۇ، ئەمما مەزمۇن جەھەتتىن مول، تىرەن، ئىلغار دېموكراتىك ئىدىيىلەر بىلەن سۇ ـ
غۇرۇلغان بىر مۇنچە ئەسەرلەرنى قالدۇرۇپ كەتتى. ئۇنىڭ بۇ ئەدەبى مىراسلىرى ھەر قايسى
نەشرىيات ئورۇنلىرىنىڭ ئارخىپلىرىدا، خەلق ئارىسىدا ساقلانماقتا. ئۇنى ئىزدەپ تېپىپ جاما ـ
ئەتچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشتۈرۈش ئەدەبىيات ـ سەنئەت خادىملىرىنىڭ باش تارتىپ بولمايدى ـ
غان مەسئۇلىيىتى ۋە مۇھىم بۇرچىدۇر.

بىز تۆۋەندە تونۇشتۇرماقچى بولغان « ئېغىر كۈنلەردە » پوۋېس ـ
تى يازغۇچىنىڭ مەلۇم بولغان ئەسەرلىرى ئارىسىدىكى ۋەكىللىك خاراكتېرى بىر قەدەر كۈچ ـ
لۈك بولغان ئىجادى ئەمگەكلىرىدىن بىرى بولۇپ، ئاپتور بۇ پوۋېستىدا تۈركىستان رايونىدا
ياشىغۇچى ئاز سانلىق مىللەتلەر ھاياتىدىكى چوڭ ۋاقە ھېسابلانغان 1916 ـ يىلىدىكى لاشىلانماقتا
ئېلىش ۋاقەسىنى ئارقا كۆرۈنۈش قىلغان ھالدا سوۋېت تۇپرىقىدا ياشىغۇچى ئۇيغۇر ئەمگەكچىلىرى ـ
نىڭ ئۇلۇغ ئۆكتەبىر سوتسىيالىستىك ئىنقىلاۋى غەلىبە قىلغۇچە ئارىلىقتىكى پاجىئەلىك تۇرمۇ ـ
شىنى ئىنتايىن رېئاللىق بىلەن ئەكس ئەتتۈرۈپ بەرگەن.

ئەسەرنىڭ باش قەھرىمانى ئىلەم، ئەنە شۇ لاشمانلىققا تۇتۇلغان ئۇيغۇر ئەمگەكچىلىرى ـ
نىڭ باشتىن كۆچۈرگەن ھايات پاجىئەلىرى، جاپا ـ مۇشەققەتلىرىنى ئۆزدە جەملىگەن تىپىك ئوبراز ـ
دۇر. يازغۇچى ئەسەردە گەرچە ئىلەمنىڭ لاشمانلىققا تۇتۇلغىچە ئارىلىقتىكى ھايات پائالىيىتىنى

① « شىرىن » ـ ئۇستا ئالىم، ئۇرمەھەممەت ئېركى، تۇرغۇن ئالماس، قۇربان ئىمىن قاتارلىق شائىرلارنىڭ
شېئىرلىرىدىن جەملەنگەن ئەدەبى توپلام بولۇپ، ئۇ مەرھۇم قاسىمجان قەمبىرىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن تۈزۈلۈپ، «ئالغ»
كېزىتى مەتبەسىدە باستۇرۇلغان بولسىمۇ، بىراق تارقاتقىچە ئارىلىقتا بىتىم بۇزۇلۇپ كېتىپ، گومىنداڭ ئەكسىيەتچى ـ
لىرى ئۇنى بېسىقلىق ئورنى « ئۇيغۇر ئويۇشمىسى » دىن بۇلاپ ئېلىپ چىقىپ كۆيدۈرۈۋەتكەن.

تەسۋىرلەنمىگەن بولسىمۇ، ئەمما ئۇنىڭ كېيىنكى ھاياتىدىكى بىر قانچە ۋاقەلىكلەر ئارقىلىق ئىلەمنىڭ بىر پۈتۈن خاراكتېرىنى سىزىپ چىققان. بىز پوۋېستنىڭ بېشىدا ئىلەمنى ھاياتنىڭ ماھىيىتىنى ئانچە چۈشەنمەيدىغان، مۇدھىش تەقدىرگە بويسۇنىدىغان، ئاڭسىز، نادان بىر دىخان سۈپىتىدە چۈشەنسەك، پوۋېستنىڭ ئاخىرىدا ئىجتىمائى رېئاللىققا خېلى ئاڭلىق قارايدىغان، تۇرمۇشنىڭ ماھىيىتىنى چۈشۈنۈشكە ئىنتىلىدىغان، ئادالەتسىزلىككە قارشى كۆرەش قىلىشنىڭ يوللىرىنى بىلگەن بىر ئىنقىلابچى سۈپىتىدە كۆرىمىز.

ئىلەمنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىشىدە روس ئىشچىسى سىرگېي ئاساسلىق رول ئوينايدۇ. ئۇ ئىلەمگە ئىنقىلابنىڭ داۋۇللىرىنى چۈشەندۈرۈپ، ئاڭ سەۋىيىسىنى يۇقۇرى كۆتەرگەندىن باشقا، لاشمانلىقتا تەشكىللەنگەن مەخپىي ئىنقىلاۋى ھەركەتلەرگە قاتناشتۇرۇپ چېنىقتۇرۇش ئارقىلىق، بىر ئاڭلىق ئىنقىلابچى قىلىپ يېتىلدۈرىدۇ.

ئەسەردە يەنە سەلبىي قەھرىمانلارنىڭ ۋەكىلى سۈپىتىدە گايىتباي ۋە ئۇنىڭ ئوغلى ھىممەتنىڭ ئوبرازى يارىتىلغان بولۇپ، يازغۇچى ئۇلارنى سۈرەتلىگەندە ئايرىم خاراكتېرىسكا بېرىپ ئولتۇرمىغان، بەلكى ئۇلارنىڭ سۆز ـ ھەركەتلىرى ئارقىلىق روھى دۇنياسىدىكى رەزىللىكلەرنى ئېچىپ تاشلىغان. مەسىلەن: ھىممەت " دۇنيانىڭ ئاساسى تىرىگى-پۇل " دەپ قارايدۇ. شۇڭا ئەسەردە ئۇ ئۆز سۆز ـ ھەركىتى ئارقىلىق ئىنسانى خىسلەتتىن تامامەن مەھرۇم بولغان، پۇل ئۈچۈن ھەر قانداق پەسكەشلىكلەرنى قىلىشتىن يانمايدىغان رەزىل مەخلۇق قىلىپ كۆرسۈتۈلىدۇ.

ئەسەرنىڭ ئەڭ مۇھىم ئۇتۇقلىرىدىن بىرى شۇكى، يازغۇچى كومپوزىتسىيىلىك قۇرۇلۇشقا ئالاھىدە ئېتىۋار بېرىپ، ئۇنى چىۋەرلىك بىلەن ئورۇنلاشتۇرغانلىقتىن، لاشمانلىقتىن ئىبارەت بىر پۈتۈن تارىخى ۋەقەلىكنى، شۇنداقلا تارىختىن بۇيان شەكىللەنگەن ھۆكۈمران سىنىپلار بىلەن قارام تەقدىرگە بويسۇنغۇچى ئەمگەكچى خەلق ئوتتۇرىسىدىكى ئادالەتسىزلىك ۋە ئادالەتسىزلىككە قارشى تۇرۇش ئوتتۇرىسىدىكى كۆرەشنى ئىلەم ۋە ئۇنىڭ ئايىلى جانەم بىلەن گايىتباي، روزاخۇن بولۇس، سايىت ئىماملار ئوتتۇرىسىدىكى زىددىيەت توقۇنۇشى ئارقىلىق رېئال ئاساستا يېشىپ كۆرسىتىپ بەرگەن. بۇ، ھەقىقەتەن ئۇتۇقلۇقتۇر.

يازغۇچى ئەسەرنىڭ سيۇژىتىنىمۇ شۇنداق چاققان، ئەپچىل، ھەركەتچان قىلىپ ئورۇنلاشتۇرغانكى، ئۇنىڭدا بىر ۋەقە ئىككىنچىسىگە باغلىنىپ، بىرىدىن ئىككىنچىسى چىقىپ، تەبىئى رەۋىشتە راۋاجلىنىپ، بالداقمۇ ـ بالداق ئۆرلەپ ماڭغانلىقتىن، كىتابخان بىر دەممۇ زېرىكىشلىك ھېس قىلمايدۇ.

مەسىلەن: پوۋېستنىڭ بېشىدا تىچ ھايات كۆچۈرۈۋاتقان مەھەللىنىڭ بېشىدىن قىقاس-چوقان كۆتۈرۈلۈپ، يېزىنى تەۋرىتىپ، ئىشتلارنى ھۈركۈتۈپ توختاخۇن ئەللىك بېشى كىرىپ كېلىدۇ ـ دە، يېزىغا ئۇلۇغلارنىڭ كېلىدىغانلىقىنى خەۋەر قىلىدۇ. شۇنىڭدىن كېيىنلا تىچ ئەمگەك بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقان خەلقنىڭ ھاياتىدا بىردىن ئەنسىزلىك باشلىنىپ كېتىدۇ. بىزنىڭ روھى كەيپىياتىمىزمۇ جىددىيلىككە ئۆتىدۇ. ئۆزىمىزمۇ تۇيمىغان ھالدا ئەسەردىكى ۋەقەلىك ئارىسىغا تەبىئى شۇڭغۇپ كېتىمىز.

يازغۇچى ئەسەردىكى زىددىيەت توقۇنۇشىنىمۇ شۇنداق ئۇستىلىق بىلەن كەسكىنلەشتۈرۈپ، شۇنداق ئۇستىلىق بىلەن رىئال قىلىپ يەشكەن.

مەسىلەن: لاشمانلىقتىن قايتقان ئىلەم كۆپ مۇشەققەتلەرنى يېڭىپ مەھەللىگە يېقىنلاپ كەلگەندە، ئۇ ياللىغان ھارۋىنىڭ ئوقى سۇنۇپ كېتىپ، ھارۋا يولدا توختاپ قالىدۇ. بۇ چاغدا مەھەللىدە بولسا جانەمنىڭ توبى تاماملىنىپ، ئۇنىڭ ھەمىتكە بولغان نىكاسى ئوقۇلۇش ئالدىدا تۇراتتى. بۇنى ئۇققان ئىلەم دەرھال ئېشىنىڭ ئۈستىدىن چۈشۈپ، ۋاپادارى جانەمنى ھەمىتنىڭ چاڭگىلىدىن قۇتۇلدۇرۇۋالىدۇ. شۇنىڭ بىلەن بىللە ھەمىتنىڭ پۈتۈن ئالدامچىلىقلىرى، قۇۋلۇق-شۇملۇقلىرى ئېچىپ تاشلىنىدۇ.

پوۋېستىنىڭ تىلى ئۈستىدە بىر-ئىككى ئېغىز سۆز ئېيتىپ ئۆتۈش لازىمكى، ئۇستا ئالىم بۇ ئەسەرنى يېزىۋاتقان ۋاقىتتا، ئۇيغۇر ھازىرقى زامان تىلى تېخى ئەندىلەتىن قېلىپلىشىشقا قاراپ مېڭىۋاتقان دەۋرى ئىدى. بۇ دەۋردە چىققان ئەسەرلەرنىڭ كۆپىنچىسىدە تىل گۈزەللىكىدىن توغرا پايدىلىنالماسلىق، ئورۇنسىز سۆزلەرنى ئىشلىتىپ، پىرسوناژلار تىلىنى سۇنئىيلاشتۇرۇپ قويۇشتەك ئىللەتلەر مەۋجۇت ئىدى. ئۇستا ئالىم ئۆز پوۋېستىدا بۇ خىل ئىللەتلەرگە ئاز يول قويغان، خەلق ماقال تەمسىللىرىدىن، ئىستىلىستىك ۋاستىلاردىن ئورۇنلۇق پايدىلانغان.

لېكىن، ئۇتۇق بار يەردە كەمچىلىك بولغىنىدەك، يازغۇچى بۇ ئەسەردە ئەينى دەۋردىكى ئەدەبىياتتا ئورتاق بولغان بىر قىسىم يېتەرسىزلىكلەردىن تاشقىرى، تاللىۋالغان ۋاقەلىكلىرىنىڭ مۇھەملىقى بىلەن موھىم ئەمەسلىكىگە، بىرىنچى ئورۇندىكىسى بىلەن ئادەتتىكىسىگە سەل قاراپ، قارا-قويۇق تەسۋىرلەپ كېتىۋەرگەنلىكتىن، باش تېمىغا مەلۇم نوقسان يەتكەندىن باشقا، باش قەھرىمانلار بىر چەتتە قالىدىغان ئەھۋاللار يۈز بەرگەن. شۇنداق بولسىمۇ بۇ ئەسەر ئۇيغۇر پىروزىسىنى كىچىكلىكتىن چوڭلۇققا قاراپ تەرەققى قىلدۇرۇشنىڭ تۇنجى ئۇتۇغى بولۇپ ھېساپلىنىدۇ.

ئۇيغۇر خەلق ماقال - تەمسىللىرى

△ ئال دېسە ئەئۇزۇبىللا، بىرىڭ دېسە ئەستەغپۇرۇللا.

△ ئىت ئۆگزىگە چىقىپ قاۋىغان بىلەن، ئېگىسىدىن پەس تۇرىدۇ.

△ مىچىتكە قارى كېرەك، دۇتتارغا تارى.

△ دېخان ئىشى پەسىل بىلەن، ھايۋان كۆپىيىشى نەسىل بىلەن.

△ ئەل نەغمىگە ئۇسۇل كېرەك، دېخانغا ھوسۇل.

△ كەتمەنگە ساپ كېرەك، ئەل نەغمىگە داپ.

△ ياغاچچىغا يىلىم كېرەك، ئىنسانغا بىلىم.

△ ئاغزى يامان بالا تاپىدۇ، ئاغزى يۇمشاق پانا.

△ نامەرتتىن كۆرۈم تىلىگىچە، خۇدادىن ئۆلۈم تىلە.

△ بىلگەن ئەپلەپ سۆزلەر، بىلمىگەن كەپلەپ.

(يوپۇرغا ناھىيە يەكشەنبە بازار كۆكچى چىگىلىك 11 - دادۇيىدىن ئابدۇمۆمىن ھەززى توپلىغان).

ئېغىر كۈنلەردە

(پوۋېست)

مۆمىن ھەمرايېۋ

1 . ئېغىر كۈنلەردە

ئۇزۇن يىللاردىن بۇيان بىر ئېقىمدا — ” بىر ئۇندە ، بىر تۇندە « — دىگەندەك ، ئارتۇقچە بىر ئۆزگىرىشمۇ يوق، سۇ قايىنىمىدەك قايناپ تۇرغان، چوڭ دولقۇنلارغا بوي بەرمەي ، ئۇششاق — چۇشەك دولقۇن پارچىلىرىغا پەسەنت قىلماي، كەڭ دېڭىز ئوتتۇرىسىدا ئېقىم بويلاپ يول سالغان قولۋاقتەك ئۆتۈپ تۇرغان تۈركىستان ئەمگەكچىلىرىنىڭ تۇرمۇشلىرىمۇ ئاستا — ئاستا بۇزۇلۇشقا باشلىدى.

يەرلىك ئەمگەكچىلەرنىڭ ئۈستىگە ئۆز بايلىرىنىڭ ، ئۆز بەگلىرىنىڭ ، قازى، ئاقساقال ، سودىگەر ۋە بارلىق تەييار تاپلىرىنىڭ ئازاپلىرىنى ئاز دەپ، روسىيە پادىشا ھۆكۈمىتى ئۆزىنىڭ ئېغىرلىقى، تۇلماس تۇلىمى، تويماس قان ئىچكۈچى بايلىرى بىلەن كېلىپ تاشلىنىپ، بۇ ئېغىرلىق كۈندىن — كۈنگە تېخىمۇ كۈچەيگىلى باشلىدى.

شۇنداق بولسىمۇ ئېغىرلىقىنى كۆتىرىپ، ئېزىلىپ،” تەقدىر ئىلاھى « غا بويسۇنۇپ ئۆگەنگەن ئەمگەكچىلەر بۇنىڭغىمۇ كۆنۈپ، ئادەتتىكىدەك ئۆز ئىشلىرىنى داۋام قىلماقتا ئىدى. يېزا ئەمگەكچىلىرى بۇ يىلمۇ ئوخشاشلا ھارماي — تالماي چوڭ ئۈمىت بىلەن ئىشلىدى . بۇ مەزگىل ئېغىر مۇشەققەت بىلەن سەككىز — توققۇز ئاي ھېرىپ — ئېچىپ قىلغان ئەمگەكلىرىنىڭ ھوسۇلىنى يىغىشۋالىدىغان چاغ ئىدى.

يىلدىكى ئادىتى بويىچە ، بۇ يىلمۇ كۆڭۈلسىز قىش ئايلىرىنى بالا — چاقلىرى بىلەن چۇۋۇلۇشۇپ كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزۈش ئۈمىدىدە، يېزا خەلقلىرىنىڭ دىخانچىلىقتىن بىر ئاز بوشىشىنى كۆزلەپ تۇرغان ئاتا — ئانىلار قىش ئايلىرىنىڭ كىرىشى بىلەن داڭگى — داراس بىلەن ئوغۇل ئۆيلەش ، قىز ئۇزۇتۇش ئىشلىرىنى باشلىۋەتتى . ئومۇمەن يېزا خەلقىنىڭ كۆڭۈلسىز قىش ئايلىرىنى ئويۇن — كۈلكە ، توي — مەشرەپ، چاقچاق بىلەن ئۆتكۈزۈشكە ئۈمىدى چوڭ. مۇنداق كۈنلەردە يېزا ئەمگەكچىلىرىنىڭ ئارىسىدىكى ئات — ئۇلاقسىزلار، كۈنلىگىنى كۈندە كۆرىدىغان قېرى — چۈرىلەر بىلەن ئۇلارنىڭ ياش ئۆسمۈر بالا — ۋاقلىرى، يېزا كۆپچىلىگى ئالتە ئاي ياز بويى ماڭلاي تەرلىتىپ، تاپىنى كۆيدۈرۈپ، تىرىكچىلىكتىن بەركەت تاپالماي، ئەمدى بولسا تام تۆۋلىرىدە ئاپتاپقا قاخلىنىپ ئولتۇرۇپ، قىشتا نىمە ئىشلەشنىڭ ۋە كېلىدىغان يازنىڭ غې-

مىنى يەيتتى، قايسى بايدىن تەڭ شېرىكلىككە يەر ئېلىشنى، يەر - سۈيى بارلار قايسى باينىڭ ئات - ئۇلىغىنى ئېلىشنى، قىش ئوزۇقى يېتەرلىك بولمىغان كەمبەغەللەر كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ، بايغا باھاردا ئىشلەپ بېرىش شەرتى بىلەن قەرزگە قىشلىق ئوزۇق ئېلىشنى مەسلىھەتلىشەتتى، بەزى - بەزىلەردە ئۆز ئارا كىمنىڭ مەشرىپىنىڭ ياخشى ئۆتكەنلىكىنى، كىمنىڭ تويىنىڭ داڭ - قى چىققانلىقىنى، بۇ نەرسىلەر ئۈچۈن چىققان نەچچە يۈز سوملارنىڭ ئورۇنسىز چىقىم قىلىن - غانلىقىنى ھېساپلىشىپ، ئىلكە بولۇشاتتى.

قېرىلار بولسا دېخانچىلىقنىڭ رەسىم-قائىدىسىنى سۆزلەپ، ياشلىقىدا ئەتىدىن - كەچكىچە ئىشلەپ ھارمايدىغانلىقىنى، ئۆتكەندىكى ئۆز ئارا يەر، سۇ تالاش ۋەقەلىرىنى ياشلارغا ھېكايە قىلىپ ئولتۇراتتى. ياشلار قېرىلارنىڭ ئۆز بېشىدىن ئۆتكۈزگەن ۋەقەلىرىنى ئاڭلاشقا قىزىقاتتى. ئۆز ۋاقتىدىكى ئېغىرچىلىقلار، شۇ ئارقىلىق قانلار ئىچىدە بويۇلۇشلار، "زامانە زورنىڭ، تاماششا كورنىڭ" بولىشى توغرىسىدىكى قېرىلارنىڭ ئوتلۇق سۆزلىرى چىرايلىق جۈملىلەر ئارقىلىق تىزىلىپ چىقىشى بىلەن، تىڭشىغۇچىلارنىڭ يۈرەكلىرى ئۆز- ئۆزىدىن جىغىلداپ، بويى شۈركۈنەتتى، "بۇنىڭدىنمۇ قۇتۇلارمىزمۇ؟" دەپ ياشلار قېرىلارغا سوئال بېرىشەتتى. بۇ كۈنلەردە ياخشى چاپانلىق، سېمىز يورغا ئاتلىق، دۇنيادىن بىپەرۋا يۈرگەن يېزىنىڭ بايلىرى، بەگلىرى، ئاقساقاللىرى توپ - توپ بولۇپ، يېزىمۇ - يېزا مېھماندارچىلىق قىلىپ يۈرىشەتتى، مېھماندارچىلىقتىن بوش ۋاقىتلىرىدا قارچۇغىسىنى قولغا كۆندۈرۈۋېلىپ، ئوۋ ئوۋلىشاتتى. ئوغلاق تارتىش، بەيگىلەرگە بېرىشقىمۇ ۋاقىت تېپىلاتتى.

«ئا» يېزىسىنىڭ خەلقى كۈندىكى ئادىتى بويىچە بۇ كۈنىمۇ تام تۈۋلىرىگە تىزىلغان ئىدى. مەھەللىنىڭ يۇقارقى بېشىدىن كىمنىڭدۇر قىقاس-چۇقان بىلەن ئات چېپىپ كېلىۋاتقانلىقى كۆرۈندى. قىقاس - چۇقانلارغا مەھەللىنىڭ بىر توپ ئىتلىرى قوشۇلۇپ، ئات كەينىدىن جېنىنىڭ بېرىچە قاۋىشىپ، قوغلۇشۇپ كەلمەكتە ئىدى. قىقاس - چۇقان يېزىنى تامامەن بېشىغا كەيدى، خەلقنى مەڭدەتتى، يېزا تەۋرەندى، يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بولغانلار: "نىمە بالا، نىمە قازا، قانداق يېغىندۇر بۇ؟!" دېيىشىپ، كوچا - كوچىلارغا توپلاندى. ھاي - ھۇي دېگىچە ئىگىسىز بويلوق، سولىشىپ قالغان چەيزىدەك ئېسىلىپ تۇرغان كەڭ يۈزلۈك، ئەگرى بۇرۇنلۇق، قىزىل يۈزلۈك، چاڭگا ساقاللىق، كۆرۈنىشىدىن قاپقى يامان يالغۇز ئاتلىق كىشى كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، بىزنىڭ تويىقا يېتىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئالدىغا خەلقلەر مەڭدىگەن ئاۋازلىرى بىلەن "توختاڭ، توختەم!" "توختاڭ، توختاخۇن"! دەپ دوكۇرشۇپ كېلىپ توختاتتى. بىر نەچچە مىنۇتتا قىقاس - چوقانلار بېسىقىپ، ئات كەينىدىن كېلىۋاتقان ئىتلار ئاتنى خەلق ئورىۋالغاندىن كېيىن چەت - چەتكە چېكىنىپ بىر - بىرى بىلەن تالىشىشقا باشلىدى. يان - ياندىن چىققان ئىتلارنىڭ خىڭقىراشلىرى، كاڭشىشلىرى يېزىنى قاپلاپ كەتتى. ئادەملەر ئىتلارنى تاش ۋە داڭگاللار بىلەن ئورۇپ قوغلاپ، بىر نەچچە مىنۇتتا ۋاڭ - چۇڭنى توختاتتى. توختاخۇن تەرەپ - تەرەپتىن ئاڭلانغان "نىمە بولدى، نىمە بالا؟" دېگەن سادالار بىلەن كۆمۈلدى. بۇ كىشى «ئا» يېزىسىنىڭ ئەللىك بېشىسى توختاخۇن ئوتتۇلىگەن ① ئىدى. توختاخۇننىڭ ئاتا - بوۋىلىرى ئوتتۇرا ھاللىق كىشىلەر بولۇپ، ھېچقايسىسى شۇ كۈنگىچە مەنسەپ كۆرمىگەن، بولارنى يېزا خەلقلىرى ئىچىدىكى دۆلەتمەنلەر بىلەن بىر -

① ئوتتۇلىگەن - كاللىدەك بېشىدا چېچى يوق، تاز دېگەن مەنىدە.

لىشتۇرغاندىمۇ ئارتۇقچە دۆلەتنى يوقىتەك كۆرۈنەتتى. توختىنىڭ ئۆزى ئورۇق ـ جەمەتلىرى ئىچىدە بىردىن ـ بىر مەنسەپ پەرەس بولغىنى ئۈچۈن، ئۇزۇن يىللاردىن بېرى بولۇسلارنىڭ، قازى، ئاقساقاللارنىڭ تاۋىغىنى كۆتۈرۈپ، داسمالچى بولۇپ يۈرۈپ، كەمبەغەللەرنى قاخشىتىپ، ئوغۇر ـ لاپ كەلگەن ئاتلارنى بولۇسلارغا، قازىلارغا تارقىتىپ بېرىپ، ئۇلاردىن مەنسەپ سوراپ يۈرگەن ئىدى. بۇنىڭدىن بىر نەچچە يىللار ئاۋال «ئى» بولۇسىنىڭ سايلىمىدا روزاخۇندىن باشقا كىشىنى بولۇس قىلمىز دەپ تالىشىپ تۇرغان باشقا پارتىيىدىكى كىشىلەرنىڭ ئىچىدە «ئى» بولۇسىنىڭ قولىغا قاراشلىق يېزىلارنىڭ ئىچىدىكى بىر كىشىنى سايلام ۋاقتىدا پىچاق ۋە پالتا بىلەن چېپىپ ئۆلتۈرۈپ، روزاخۇن ئالدىدا ئابرۇي تاپقان توختىنى روزاخۇن بولۇسلۇقنى ئېلىشى بىلەنلا «ئا» يېزا ئاقساقىلىغا ئەللىك بېشى قىلىپ قويغان ئىدى. بىر ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ مەنسەپكە يېتىشكەن شۇ سايلامدىن كېيىن، توختى مۇشۇ كۈنگىچە ئەللىك بېشى بولۇپ كەلمەكتە. ئۇ، ئۆزىنىڭ قو ـ پاللىقى، رەھىمسىز ـ قارا يۈرەك بولىشى، بىر كىشى بىلەن ئۆز ئارا سۆزلەشكەندىمۇ سىپسىق سۆزلۈك بولىشى بىلەن يېزا خەلقى ئارىسىدا تونۇلغان ئىدى. توختى بۆك ئال دىسە باش كېسى ـ دىغانلارنىڭ بىرى بولۇپ، يېزا خەلقى ئۇنى كۆرۈشى بىلەن جانىرى سىقىلىيتتى. بۇ يېزىدا ئۇ ـ نىڭ زەھەرلىك قامچىلىرىنى يىمىگەن كىشى يوق ئىدى. خەلق ئۇنىڭ كەينىدىن "ئوتتۇلىگەن"، "توختەك تاز"، "قانخور" دەپ تىللىشاتتى.

توختى ئەللىك بېشى توختاپ، بەجايىكى قارا تاغنى قايرىپ، ئالا تاغنى ئايرىۋەتكەندەك، يانچۇغىدىن قاپ ـ قارا دەسمالغا ئوخشاپ كەتكەن قول ياغلىقىنى چىقىرىپ، يۈزىدىن سۇ دەك ئاققان تەرلىرىنى سۈرتۈپ، ئاتقا يېنىچە ئولتۇرۇۋالدى ـ دە، كۆزلىرىنى چەكچەيتىپ، يان ـ يېقىغا قاراپ، قوپال ئاۋاز بىلەن:

ــ ھەي، خالايىق، ئاڭلىمىدىم دىمەڭلار! بۈگۈن ئۇلۇغلار كېلىدۇ. قارنىي ـ قار دىمەي، پاتقاقنى ـ پاتقاق دىمەي كوچىلارنى تازىلاڭلار. ئەگەر كىمكى كوچىنى تازىلىمىسا، كېيىن خاپا بولمىسۇن! ـ دىدى ـ دە، خەلقنىڭ "قانداق ئۇلۇغ، نىمە ئۈچۈن كەلگىدەك؟" دىگەن سوئاللىرىغا جاۋاپمۇ بەرمەي، باشقا كوچا ـ مەھەللىلەرگە جاكا قىلىشقا ئاتنى چاپتى. كوچا بويلاپ: "ھەي خالايىق، كوچاڭنى تازىلا، تازىلىمىساڭ خاپا بولما!" دىگەن قىقاس بىلەن ئۇياقتىن ـ بۇياقتىن يىغىلغان ئىتلارنى ئارقىسىدىن ئەگەشتۈرۈپ، ئىككىنچى كوچىغا ئۆتتى. خەلق بولسا: "قەيەردىن كېلىدىغان ئۇلۇغ، نىمە ئۈچۈن كېلىدۇ؟" دىگەن سوئالغا جاۋاپ تاپالماي، ھاڭ ـ تاڭ بولۇپ قې ـ لىشتى. ئانچە ھايال ئۆتمەي خەلق ھويلا ـ ھويلىغا تارقالدى. بىردەمنىڭ ئىچىدە كوچا گورجەك، كەتمەن، تىشۈلىغا سۈپۈرگىلەر بىلەن تولدى. 3 ـ 4 سائەت ئىچىدە قار ـ پاتقاق بىلەن تولغان كو ـ چىنى چىنىدەك قىلىپ تازىلىدى.

خەلق ئارىسىدا: "ئۇلۇغ نىمە ئۈچۈن كەلگىدەك؟" دىگەن پىچىر ـ پىچىر سۆزلەر كۆچەيدى. بەزى بىرلىرى ئۆلۈپ ـ كۆچۈپ، بار ـ يوقىنى سېتىپ پۇل قىلىپ، پۇل بىلەن ئۇلۇغقا يەر سۇچا تىنغى ۋە باشقا ئەرز ـ دەردىنى ئېيتىشقا تەييارلاندى. بەزىبىر "دەسمالچىلار"، يېڭى ئۇلۇغقا ياخشى كۆ ـ رۈنمەك ئۈچۈن ئاش ـ سۇ قىلىپ، ئۇلۇغنى چايغا قىچىرىپ، كۆڭلىنى ئېلىشقا ھازىرلىنىشقا باشلىدى.

ئۇ كۈن ئۆتتى، ئەتىسىمۇ ئۆتتى، كەلمىدى. باشقىدىنلا قار يېغىپ، تازىلانغان كوچىلارنىڭ بىت ـ چىتىنى چىقاردى. 3 ـ كۈنى كۈن چىقماستىن بۇرۇن توختى ئەللىك بېشى كوچىلارنى يەنە

تازىلاتقۇزدى. خەلق ئۇلۇغنى قارشى ئېلىش ئۈچۈن چاچاڭ قىلىپ چوڭ كوچىغا توپلاندى. يېزىدىكى قازى، ئاقساقال، ئەللىك بېشىلىرى بولسا ئىززەتلىك، ئابرويلۇق كىشىلەر بىلەن ئۇلۇغنى قارشى ئېلىشقا، مەھەللە چېتىدە چاچاڭ قىلىپ، ئون - ئون بەش ئاتلىق بولۇپ ئالدىغا كەتتى.

خەلق چوڭ كوچىغا توپلىنىپ، كوچىنىڭ ئىككى چېتىدە زىچچىدە تىزىلىپ، ھامان ئۇلۇغ كېلىدىغان يولغا قاراپ تەلمۈرمەكتە، "قانداق ئۇلۇغكىن؟ قەيەردىن كەلدىكىن؟" دەپ بىر-بىرىدىن سورىشىشماقتا. كۆپچىلىك "بۇ ئۇلۇغ رەھىملىك كىشى بولغىدى، بىزگە يەنە ئازاپ سېلىپ يۈرمىگىدى" دېيىشىپ، ئۆز - ئۆزىدىن قورقۇپ ئەنسىرەشمەكتە.

ھويلا - ھويلىلاردا، ئۆگزە - ئۆگزىلەردە، كىشى كۆرۈنمەيدىغان داللاردا "ئۇلۇغنى كۆرىمىز" دەپ يىغىلغان خوتۇن - قىزلار يوچۇقلاردىن قاراشماقتا. سائەت 12 - 1 لەردە توختى قىقاس بىلەن: "ئۇلۇغ مەھەللىگە كىردى" دەپ ئات چېپىپ كەلدى. خەلق باشقىدىنلا تەرتىپ بىلەن كوچىنىڭ ئىككى چېتىدە قاتار تىزىلىپ، قول قوشتۇرۇپ، باش ئېگىشىپ تۇرۇشتى.

ئانچە ھايال ئۆتمەي قاتىرىسىغا 3 كىشى ئولتۇرغان، ئالدىدا بىر ياش يىگىت ھەيدىگەن 3 ئات قوشۇلغان پوچتا مەھەللىگە كىرىپ كەلدى. پوچتا كەينىدىن قوراللىق 3 سولدات، ئۇلارنىڭ كەينىدە قارشى ئالغىلى چىققان "ئا" يېزىسىنىڭ چوڭلىرى كېلىشمەكتە ئىدى.

تىزىلغان خەلق باش ئېگىپ تۇرغان ھالدا ئىتتىك ئۆتۈپ كېتىپ بارغان كىشىلەرگە يەر ئاستىدىن كۆز تاشلىشىپ قاراپ قېلىشتى.

ئوڭ تەرەپتىكىسى تۈلكە تونغا ئورىنىۋالغان يوغان گەۋدىلىك، بۇغداي ئۆڭلۈك، قېلىن قارا ساقاللىق، يوغان كۆزلۈك، ھەر كىمنىڭ كۆزى چۈشىشى بىلەن يۈرىكى جىغىلدىغىدەك ئۆتكۈر سۆزلۈك "ئى" بولۇسنىڭ بولۇسى روزاخۇن ئىدى. ئوتتۇرىسىدا ئولتۇرغىنى بولسا، سېرىق يۈزلۈك، ھاۋا سوغ بولغاچقىمۇ يۈزىنىڭ سېرىق تۈكلىرى ھۆرپەيگەن، ئۇششىنىپ چىققان پوچۇق بۇرنىنىڭ ئۇچى شوخلىدەك قىزارغان، قوپال كالپۇكلىرى كۆكىرىپ ئۆلۈك رەڭگىنى ئالغان، ئىككى مۈرىسىگە يوغان پاگون تاقىغان، تۆردىلەرچە كىيىنگەن، ئۇزۇن بويلۇق، يېشى 30 لارغا يەتكەن كىشى ئىدى. بۇ كىشى خەلق ئۈچۈن نامەلۇم بولسىمۇ، ئۇنىڭ كىيىملىرىدىن چوڭ تۆرىلىگى بىلىنىپ تۇراتتى. ئەڭ چەتتە ئولتۇرغىنى بويىغا بولاردىن ئېگىز، ساپ سېرىق، ئورۇق ياڭاقلىرى يېپىشقان، روسچە پورما بىلەن تىكىلگەن قارا تاشلىق جۇۋىغا ئورالغان، قانداقتۇ سەۋەپلەر بىلەن ئىككى ئۇششاق قولىدىن ئايرىلغان، روزاخۇن بولۇسنىڭ خەتچىسى ۋەلىپىسۇن چولاق بولۇپ، خەلق ئۇنى ئۆز ئارا "ۋاسكا چولاق" دەپ ئاتىشاتتى.

روزاخۇن بولۇس كوچىنىڭ ئىككى تەرىپىگە تىزىلغان خەلقتىن تېچلىق - ئامانلىق سوراشقاندەك ئىشارەت بىلەن بېشىنى سىلكىيتتى، پوچتا خەلق ئوتتۇرىسىدا توختىمىدى. شەھەر پورمىسىدا، شەھەر بايلىرىنىڭ ئۆيلىرىگە ئوخشىتىپ سېلىنغان، ھەر خىل گۈل - نەقىشلەرنى چىقىرىپ ياساتقان 2 قاناتلىق كۆك دەرۋازىلىق يوغان ئۆينىڭ ئالدىغا كېلىپ توختىدى. دەرۋازا يوغان ئېچىلدى. ئۇلۇغلار سالاپەتلىك ياخشى كىيىنگەن كىشىلەر تەرىپىدىن قارشى ئېلىندى. ئۇلۇغنى مەخسۇس تەييارلانغان مېھمانخانىغا گويا كۆتەرگەندەك ئەپكىرىپ كەتتى. دەرۋازا يېپىلدى. بۇ ئۆي ئاتا - بوۋىسىدىن تارتىپ مەنسەپدار، ئېگىز بويلۇق، سۆلەتلىك كەلگەن خىتىۋاقى قازىنىڭ ئۆيى ئىدى. "ئۇلۇغ بىزگە نېمە سۆزلەيدىكىن؟" دېگەن ئوي بىلەن خىتىۋاقى قازىنىڭ دەرۋازىسىدىن تارتىپ، كوچىنىڭ ئايىغىغىچە تىزىلغان خەلق قارىشىپ قېلىشتى.

شۇ كۈنى كەچقۇرۇن 4 مەسچىتنىڭ ئىماملىرى، ئابرۇيلۇق بايلىرى، خىتىۋاقى قازىنىڭكىگە مېھمانغا ئېيتىلىپ، ئاش-سۇ تارتىلدى. ئۆز كىمىزدىكى بىلەن مەجلىس ئېچىلدى. روزاخۇن بولۇس يېڭىلغانلارغا پاگونلۇق كىشىنى تونۇشتۇردى. پاگونلۇق كىشى "چى" ئۇيۇزىدىن ئىشچىلىققا كىشى قوبۇل قىلىش ئۈچۈن كەلگەن ئادەم بولۇپ چىقتى. توپلانغان مېھمانلارنى، يېزا چوڭلىرىنى روزاخۇن بولۇسنىڭ "ئىشچىلىققا كىشى ئېلىشقا" دېگەن سۆزى ھەيران قالدۇردى. مېھمانلارنىڭ قۇدۇغىغا تاش چۈشكەندەك بولۇپ، تىڭىرقىشىپ بىر - بىرىگە قاراشتى. ھەر قايسىسىنىڭ كۆز ئالدىغا ئېزىز ئاكا - ئۇكىلىرى ۋە باللىرى كەلدى. روزاخۇن بولۇسقا "كىمنىڭ بالا-ۋاقىلىرىنى ئالىدۇ؟ ئۇنىڭدىن بالىلىرىمىزنى ئايرىپ قېلىشنىڭ يوللىرى بارمۇ؟" دېگەن مەزمۇندا سوئاللار بېرىلدى، بولۇس بۇ سوئاللارنىڭ چۈشىدىغىنىنى بىلگەن ئىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ توختاۋسىز "بار" دېگەن بىر ئېغىز سۆز بىلەن ھەممىسىنىڭ يۈرەكلىرىنى جايىغا چۈشۈردى. ھەممىنى قانائەتلەندۈردى. بۇ بىر ئېغىز سۆزنىڭ ئاستىدا تەبىئى "ھەر كىم ئۆز بالىسىنىڭ ئورنىغا ئاتىسىز-ئانىسىز، كۈننى كۈندە كۆرەلمەيدىغان يوقسۇللارنىڭ بالىلىرىنى سېتىۋېلىپ ئەۋەتىش، تۆرىنىڭ كۆڭلىنى تېپىش" دېگەندەك سىرلىق مەنىلەر ياتار ئىدى. "بار" دېگەن سۆزدىن كېيىن، يۈزلىرىگە قان يۈگۈرگەن، كۆڭۈللىرى تېچلانغان مېھمانلار بولۇسنىڭ سۆزلىرىنى خاتىرجەملىك بىلەن تىڭشاشقا كىرىشتى.

— بەگلىرىم، ئاخۇنلىرىم، ئۇزۇن يىللاردىن بېرى پادىشا ھەزرەتلىرى بىزنىڭ پۇخرالىرىمىزدىن خىزمەتكە كىشى سورىمىغان ئىدى، ئالۋاڭ - سېلىق ئېلىش بىلەنلا قانائەتلىنىپ، شۇ كۈنگىچە بىزنىڭ خەلقىمىزگە مېھرى - شەپقىتىنى ئايىمىدى، بىزگە، ئۆلىما - بەگلەرگە پادىشا ھەزرەتلىرى چوڭ دۆلەت، تۈگىمەس ئابروي ئاتا قىلدى. پادىشا ھەزرەتلىرىگە بۇ كۈنلەردە خىزمەتچى كېرەك بولغان ئىكەن، بىزدەك يۇرت چوڭلىرىغا ئىشىنىپ، ئۆز يۇرت ئىچىمىزدىكى پۇخرالىرىمىزدىن خىزمەتكە كىشى بېرىشنى سورايدۇ. ھەر ھالدا يۇرتنىڭ ئاتىسى بىزلەر بولغاندىن كېيىن، پادىشا ھەزرەتلىرىنىڭ سۆزىنى بىزلەر ئورۇنلىشىمىز لازىم. يۇرت ئېتىگى كەڭ، پۇخرالىرىمىز يېتەرلىك، سىلەر بۇنىڭغا نىمە دەيسىلەر؟!-دېدى - دە، بولۇس ئۆزىنىڭ تۇرۇشىنى بۇزماي، بىر ئاز سۈكۈت بىلەن كۆزىنى ھەممىگە بىر قاتار يۈگۈرتۈپ كېلىپ، خىتىۋاقى قازىنىڭ ئۈستىدە توختىدى. خىتىۋاقى قازى بولسا بولۇس بەگنىڭ ئۆتكۈر كۆزلىرىنىڭ تۇيۇقسىز قادالغانلىقىغا بىر مۇدۇرلىنىپ، ئورنىدىن بىر قوزغىلىپ، تامىقىنى قىردى. "نىمە دەيمەن؟" دېگەندەك بولۇسقا قارىدى. بولۇس بولسا كۆزلىرىنى قازىدىن تېخى ئالمىغان ئىدى، قازى بولۇسنىڭ قاراشلىرىدىن خېلى نىمىلەرنى چۈشەندى. ئولتۇرغان جايىدىن يەنە بىر ھەركەتكە كەلدى - دە، تامىقىنى قىرىپ بولۇستىن سۆزگە رۇخسەت ئالدى.

— بەگلىرىم، ئاخۇنلىرىم! بولۇس بېگىم ئېيتقاندەك، پادىشا ھەزرەتلىرى بىزنىڭ خەلققە ئۇنتۇلماس ياخشىلىق قىلدى. بۇ ياخشىلىقلارنى ئۇنتۇشىمىز نا توغرا دەپ ئويلايمەن. بىزلەر پادىشا ھەزرەتلىرىنىڭ ئېيتقىنىنى قىلىشىمىز لازىم. يېزىلىرىمىز بولسا چوڭ، يېزا پۇخرالىرىمىز بولسا يەتكۈدەك، شۇنىڭ ئۈچۈن قولىمىزدىن كەلگىچە پادىشا ھەزرەتلىرىگە خىزمىتىمىزنى ئايىماسلىقىمىز لازىم، دەپ ئويلايمەن.

سەمەت ئىمام قازىنىڭ كەينى تۈگىشىگە تامىقىنى قىرىپ سالماق ئاۋاز بىلەن:

— ئەلۋەتتە، بولۇس بەگ، سىلىنىڭ ئېيتقانلىرى ناھايىتى توغرا، پادىشا ھەزرەتلىرى بىزگە تۈگىمەس، ئۈنتۇلماس ياخشىلىق قىلدى، تۈگىمەس دۆلەت - ئابروي بەردى. بىزلەر بولساق ئۆز قەدرىمىزنى ئۆزىمىز بىلىشىمىز كېرەك. پادىشا ھەزرەتلىرىنىڭ بىزگە قىلغان ياخشىلىقلىرىنى خاتىرىدە تۇتۇپ، پادىشا ھەزرەتلىرىنىڭ بىزلەرگە ئىشىنىپ باشلىغان قەدەملىرىگە چىن قەلبىمىزدىن خىزمەت قىلىپ، ياردەم بېرىشىمىز كېرەك. ھەدىس شەرىفتە پەيغەمبەر سەللاللاھۇ ئەلەيھى ۋەسسالام شۇنداق ئېيتىدۇركى، ئاللا تابارەك ۋەتەئالانىڭ ئەمرى پەرز، پادىشانىڭ ۋاجىپ، ئىنكار ئەتكۈچى كاپىر بولىدۇ. ئەلۋەتتە بىزنىڭ بۇ قەرزىمىزنى بىجا كەلتۈرمىگىمىز تولا ساۋاپلىق ئىش، شۇنداق ئەمەسمۇ موللا بەگلىرىم؟

— ئەلۋەتتە شۇنداق، شۇنداق! پادىشانىڭ ئەمرى ۋاجىپ، - دەپ قويدى موللام بەكرىم. بولۇس بەگ تامىقىنى قىرىپ: ” ئاپىرىن، ئاخۇنۇم! “ دەپ قويدى - دە، يەنە كىملەر تەرىپىدىن قانداق پىكىر چىقىشىنى كۈتۈپ ئولتۇردى.

سىيىت ئىمام ”ئا“ يېزىسىنىڭ سۆزمەن كىشىلىرىدىن بولۇشى بىلەن، يېزا خەلقى ئىچىدە بىلىم جەھەتتىنمۇ باشقىلارغا قارىغاندا يۇقۇرىدا تۇراتتى. شۇنداقلا، ھەر بىر كىشىنىڭ خۇلقى - مىجەزىگە قاراپ ئالاقىدا بولغانلىقىدىن، يېزىنىڭ بىر مۇنچە ئادەملىرى ئۇنى ياخشى كۆرەتتى. بەزىبىر ئادەملەر ” ئەۋلىيا “ دەپ ئاتىشاتتى. بۇ كىشى ”ئا“ يېزىسىدىكى چوڭ مەسچىتنىڭ ئىمامى ئىدى. ئۇ، ئادەملەر ئارىسىدا ئاز ئۇچرايدىغان تۈلكە ئادەملەردىن بولغىنى ئۈچۈن، ھۆكۈمەت كىشىلىرى، قازى - ئاقساقاللار خەلق ئارىسىدا ئىش ئېلىپ بېرىشتا بۇ ئادەمدىن نۇرغۇن پايدىلىناتتى. ”ۋاسكا“ بولسا بۇ ئېيتىلىۋاتقان سۆزلەرنى تۆرىگە ئۆز نۆۋىتى بىلەن ئۆرۈپ بېرىپ تۇردى. تۆرە بولسا ھەر بىر سۆزلىگۈچىلەرنىڭ سۆزلىرىنى تۈگىشىگە قاراپ، ”موليدېس - موليدېس“ دەپ ئۆزىدىكى ئىشەنچىنى تېخىمۇ ئارتتۇردى. گوبېرناتور ئالدىدا چوڭ مەرتىۋە ئېلىشقا تامامەن ئىشەندى.

مەجلىس ئەزالىرى ھەر قايسىسى دېگىدەك ئۆزلىرىنىڭ پىكرىنى ئېيتتى، ئەڭ تۈگەنچىسىدە تۆرە بۇ مەجلىسكە قاتناشقۇچىلارغا رەھمەت ئېيتتى. ئەتىدىن باشلاپ ئىشچىلىققا كىملەرنىڭ باللىرىنى ئالىمىز دېگەن مەسلىھەتلەرنى بىر جايغا تۈگدى. بۇ ئىشلارنى ئورۇنلاشتا ھەر قايسىغا ۋەزىپىلەر تاپشۇرۇلدى. كېچىسى سائەت 2 يېرىملەردە مەجلىس يېيىلدى. مەجلىس ئەزالىرى تارقالدى.

× × ×

بۈگۈنمۇ كۈن ئوچۇق. قىشنىڭ ئاچچىق شىۋىرغانلىق زەھەردەك قارا سوغىقى كۈندىكىلەرگە قارىغاندا جاندىن ئۆتمەكتە. بۈگۈن ئادەملەرنىڭ تام تۈۋىدە ئولتۇرۇشلىرى كۈنىدىكىدەك پۈتۈن زېھنىنى بېرىپ جۇمبۇ - جاۋەن تىكىشلىرى، باھارغا تەييارلىق ئۈچۈن بويۇنتۇرۇق ياساشلىرى، كەكە - پالتا قاتۇرۇشلىرى كۈندىكىگە قارىغاندا بىر قىسىراق ئىدى. ئادەتتىكى چاقچاقلار، كۈلۈشلەر بۈگۈن يوق. كۈندىكى ھەركەتنىڭ ئورنىغا بۈگۈن ھەر بىر توپتىكى كىشىلەر ئۆز ئارا جىددى پىچىرلىشىشلار بىلەن مەشغۇل ئىدى. بۈگۈن ئادەملەر-

نىڭ، خۇسۇسەن كەمبەغەللەرنىڭ چىرايىدىن ھېچ قاچان كۆرۈنمىگەن ئومۇمىي بىرخاپىلىق ۋە نا-
رازىلىق كۆرۈنەتتى، گايىدا بۇ نارازىلىق ئايرىم شەخسلەردە غۇل- غۇيلۇقتا ئۆرۈلۈپ، تاشىد-
غانغا جاي تاپالمىغان سۇدەك تۇرۇپ بېسىلىپ قالاتتى.

ئاۋۋالقى "كۆكۆللۈك" "ئا" يېزىسى ئۆزگەرگەن، بۇ كۈنلەردە "ئا" يېزىسى يىغا - زارە،
ھەسرەت گودىكىغا ئايلانغان، كەمبەغەل، ئوتتۇرا دېھقان قېرىلىرى "ئەندى ئاخىر زامان بولدى"
دەپ ئاستىرتتىن ئۇلۇغلارنى قاغايتتى، بۇ توپلۇنۇشلار بىلەن پىچىر - پىچىرلار ئۇزۇنغا بارمىدى.
قىش ئايلىرى كىرە - كىرمەستىنلا چوڭ ئارزۇ-ئارمان بىلەن ئوغۇل ئۆلەپ، قاقاقان قوزۇق، تۇك-
كەن تۇگۈچلىرىنى ئوغۇل-قىزلىرىغا تاپشۇرۇپ، ئاتا-ئانىلىق قەرزىدىن قۇتۇلغىنىغا چەكسىز خۇ-
شال بولۇپ: "مانا ئەمدى ئاز كۈندە نەۋرەمنى كۆتۈرۈپ، ھاپاش قىلىپ چوڭ قىلىمەن" - دەپ
ئارزۇ-ئارماندا تۇرغان ئاتا-ئانىلار كۆزلىرىدىن قان-يېرىك تۆكۈپ، كۈنىگە نەچچە قېتىم جىلى
بولۇپ، يىغلىماقتا ئىدى...... نەچچە يىلدىن بۇيان يەرلىك ئەمگەكچى خەلقنىڭ ماكلاي تەرى
بىلەن تېپىلغان يەر بايلىقى، سۇ بايلىقى، مال بايلىقىنى ئېلىپ تويمىغان بۇ پادىشا ئەمدى تىچ ياشاپ
تۇرغان يۇرت ئىچىگە بۇ چوڭ ئېغىرلىقنى سالىپتۇ-دە! تۈركىستان خەلقىنىڭ كۆپچۈلىگىنىڭ تۇرمۇشىدا
بىردىنلا يۈز بەرگەن بۇ ئازاپ-كۈلپەتلەر، روسىيە پادىشالىقىغا ئۆتكەندىن بۇيان كۆرۈلگەن ئېغىرلىق-
نىڭ ئەڭ چوڭلىرىدىن بىرى ئىدى. "نىكولاي پادىشا ئاتا - ئانىلارنىڭ يۈرەك ئاستىغا بېسىپ،
ئۇزۇن تۈنلەردە ئۇخلىماي، بېشىدا پەرۋان بولۇپ، ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈشنى تىلەپ، خۇشاللىقى-
دىن قىلغىنىنى قىلىشنى تاپالماي، كونا رەسىمى-يوسۇنلار بىلەن ئەرۋاھلارغا سېغىنىپ، قاراڭغۇ كې-
چىلەردە مازارلارغا چىراق يېقىپ، مىڭ بىر مۇشەققەت بىلەن ئۆستۈرگەن قارا كۆزلىرىنى ئەلنىڭ
ئىسسىق، كەڭ قۇچىقىدىن تارتىۋېلىپ، ۋەھشىيانە زۇلۇم ئاستىدا ياۋلارنىڭ مەنپەئەتىگە ئىشلە تمەك
ئۈچۈن، يېزا ئەمگەكچىلىرىنىڭ قولىغى ئاكىلىغان چەت، يىراق جايلارغا ئېلىپ كەتمەكچى. نىكو-
لاي پادىشا يېزىلاردا ساپلا قېرى - چۆرىلەرنى قالدۇرۇپ، كۈچكە تولۇپ قاتارغا قوشۇلغان،
ئۆينىڭ ئىشىنى قولىغا ئېلىپ، ئۆينى تەۋرىتىپ تۇرغان ئىشچان ياشلارنى ئېلىپ كېتىپ، يېزا
ئىگىلىكچىلىكىنى بۇزماقچى، كەينىگە كەتكۈزمەكچى......"

بۇ "ۋاجىپ" نى بىجا كەلتۈرۈشكە يېزا بەگلىرى، بايلىرى، ئاخۇن-مولللىرى تولىمۇ
قىزغىن كىرىشتى.

ئون تۆتىنچى يىلدىكى جاھانگىرلىك ئۇرۇشىدا روسىيە تۇپرىقىدا نەچچە مىڭ خوتۇنلار
ئەرسىز، بالىلار ئاتىسىز قالدى. ئىشچى قوللار سوقۇشقا كېتىپ، يېزا ۋە شەھەر ئىگىلىكى بۇزۇلدى.
ئاقىۋەت ئاچ - يالىڭاچلىقتىن قىرىلىش تېخىمۇ كۈچەيدى. ئۇرۇش زەربىدىن نەچچە مىڭ كىلو-
مېتىرلىق تۆمۈر يوللار بۇزۇلدى، زاۋۇت - فابرىكىلارنىڭ ئىشلەپچىقىرىشى كېمەيدى، تۆمۈر يول،
زاۋۇت - فابرىكىلار ئىشچى كۈچىسىز قالدى. نىكولاينىڭ بېشىغا تۆمۈر يوللارنى تۈزەش، زاۋۇت-
فابرىكىلارنىڭ ئىشچى كۈچىنى تولۇقلاش زۆرۈرىيىتى چۈشتى. لېكىن، ئۇ ئۇزاق ئويلاپ تۇرمىدى،
ئۇنىڭمۇ يولى تېپىلدى. روسىيە بۇچاغ ئەسكەرلىككە كىشى ئالماي كىلىۋاتقان زاپاس
قوشۇنى - تۈركىستان ئەمگەكچىلىرىدىن ياردەمچى ئەسكەر ئېلىش يولى بىلەن ھەل
قىلماقچى بولدى. شۇڭلاشقا، نىكولاي ھۆكۈمىتى يەرلىك خەلقتىن ئىشچىلىققا كىشى ئېلىش سىياسى-

تىنى ئورۇنلاش ئۈچۈن ھەر خىل يوللارنى تۇتتى. ئەلنىڭ ئالدىدا ئۆزىنى رەھىمدىل پادىشا
قىلىپ كۆرسىتىش ئۈچۈن ئىسلام دىنى ئىگىلىرىنى ـ يەرلىك بەگ، باي كىنەزلەرنى ئۇستىلىق
بىلەن قولغا ئالدى. قولغا كەلتۈرۈلگەنلەر: ئاق پادىشا ھەزرەتلىرىنىڭ ئۆمرى ئۇزاق بولسۇن،
يەنىمۇ چوڭ دۆلەتكە، يەر-جاي، يۇخراغا ئىگە بولسۇن، بىز پادىشا ھەزرەتلىرىدىن تولا رازىمىز،
پادىشا ئۈچۈن خىزمىتىمىزنى ئايىمايمىز، دەپ پادىشانىڭ تەرىپىنى ئەل ئارىسىدا ياخشى كۆرسەتتى،
خەلقنىڭ پادىشاغا بولغان ئېتىقادىنى چىڭىتىشقا تىرىشتى. پادىشانىڭ سالامەتلىكىگە ئاتاپ ئالاھىـ
دە مەسچىت ـ مەسچىتلەردە، خانىقا-مازارلاردا كېچە ـ كۈندۈز نەزىرە ـ چىراقلار ئۆتكۈزدى. كولۇـ
نىيە "كالتەكلىرى" ئۇستا سىياسەت بىلەن خەلق ئاغزىدىن: "پادىشا ھەزرەتلىرى بىزدىن قانداق
خىزمەت سورىسا، جېنىمىزنى بولسىمۇ ئايىمايمىز. بىز دائىم تەييار!" دېگەن ئەلنىڭ "ۋەدىلىرى"ـ
نى ئالدى. يۇرتنىكى موللا- ئىماملار ھەر بىر مەسچىت قەۋمى ئارىسىدا "ئاللانىڭ ئەمرى پەرز،
پادىشانىڭ ئەمرى ۋاجىپ، بۇنى ئىنكار قىلغۇچى كاپىر بولىدۇ"ـ دەپ يېڭىدىن ـ يېڭى شەرىئەت
پەتىۋالىرى بىلەن يۇرتنىڭ پۇت ـ قوللىرىنى باغلىدى. نىكولاي شۇ ئۇستا سىياسەت بىلەن كولۇـ
نىيە "كالتەكلىرى" نىڭ كۈچىيىشى نەتىجىسىدە ھەر بىر يېزىدىن 60–50 قاۋۇل، ياراملىق يىگىتلەرنى يىـ
غىپ ئىچكىرىدىكە يىمكاتىرىنىسكى گوبىرنىسىغا يوزۇۋكىغا ئېلىپ كەتمەككە تامامەن تەييار بولدى.
ئۇ مەزگىلدە "يوزۇۋكا" دېگەن ئىسىم يېزا خەلقى ئۈچۈن بىرىنچى ئاڭلىنىش ئىدى. پادىشا ئەـ
مەلدارلىرى ئەمگەكچىلەرنىڭ ئاڭسىزلىقىدىن پايدىلىنىپ، "رابوتچىلىققا بارغانلار ھاجى بولۇپ
كېلىدىكەن، يىرزۇۋكا ھەجدىن نېرىراقتا ئىكەن، رابوتچىكلار ھەجگە چۈشۈپ، تاۋاپ قىلىپ ئۆتـ
ىدىكەن"، "كەمبەغەللەر، يېتىم ئوغۇللار ھاجى بولىۋالسۇن دەپ، پادىشا ھەزرەتلىرى ئەتەي شۇ
ياققا خىزمەتكە ئەۋەتىدىكەن، ياشىسۇن پادىشا ھەزرەتلىرى!" دەپ، ئەمگەكچىلەر ئارىسىدىكى
غۇل ـ غۇيىنى بېسىش ئۈچۈن ياسالما گەپلەرنى چىقىرىپ تەشۇىقات يۈرگۈزدى. ساددە يېزا ئەمـ
گەكچىلىرى بۇ گەپلەرگىمۇ تامامەن ئىشەندى. شۇنداق بولسىمۇ ئاتا ـ ئانىلار ۋە كۆڭلىدىكىگە
يېڭى قوشۇلغان ياش جۇۋانلار بۇ تىسىدىن ئايرىلغان تۆگىدەك كېچە ـ كۈندۈز بوزلىشاتتى. بىرـ
مۇنچىلىرى "بۇ بولسىمۇ خۇدانىڭ رەھىمدىل دېگەن پادىشاسى ئارقىلىق بىزگە ئوخشاش كەمبەغەللەرگە
قىلغان خوۋلىغى. تارتماسقا ئىلاجىمىز يوق"ـ دەپ بىر-بىرىنى بەزلەشسىمۇ، بىراق بۇنداق قاڭغىرـ
قاخشاشلار، يىغا ـ زارە يۇرت ئىچىدە ھەممىگە ئوخشاش بولمىغاچقا، ئۇلار ئارىسىدىكى بۇ بالاغا
دۇچار بولغان كۆپچىلىك كىشىلەر بالىلىرىدىن ئايرىلىشنىڭ مىنۇتلىرى يېقىنلاشقانسىرى، غۇلغۇلاقىـ
لىپ نارازىلىق بىلدۈرۈشكە باشلىدى. بۇ غۇلغۇلا، نارازىلىقنىڭ
كۈچىيىشى يۇرت چوڭلىرىنى قورقۇنچقا سالدى. ئۇلار ئەل ئارىسىدىكى
بۇ غۇلغۇلا، نارازىلىقلارنى، چىدىغۇسىز يىغا-زارلارنى بېسىش ئۈچۈن، كوچا ـ كوچىلاردا، مەسچىتـ
مەسچىتلەردە، يالغان ۋەز-نەسىھەتلەرنى بارغانسېرى كۈچەيتىۋەتتى. ئىككىنچى تەرەپتىن، يېزا بايـ
لىرى، بەگ، ئۆلىمالار يوزۇۋكىغا بارىدىغانلارنى ئۇزۇتۇش ۋاقتى يېقىنلاشقانسىرى، خەلق بىلـ
مەيدىغان يوللار بىلەن ئۇلۇغلارغا پارا بېرىپ، بۇ يېزىغا كەلگەن تۆرىنىڭ كۆڭلىنى ئېلىپ، ئۆز
بالىلىرىنى ئايرىپ قېلىشقا جىددىي كىرىشتى. ئۇلار يېتىم ـ يېسىرلار، تۇل خوتۇنلارنىڭ يېـ
شى تولمىغان 16 ـ 17 ياشلىق يالغۇز ئوغۇللىرىنى زورلۇق بىلەن سېتىۋېلىپ، ئۆز بالىلىرى ئورنىـ
دا تىزىمغا ئۆتكۈزدى. شۇنداق يوللار بىلەن ھەر يېزىدىن يېتىم ئوغۇللار توپلاندى. ئايرىلىشـ

نىڭ ئاداققى كۈنلىرى ئۆز ھىلىلىرىنىڭ پاش بولۇپ قالماسلىقى ئۈچۈن، مەسچىت ـ مەسچىتلەردە
نەزىرە ـ چىراقلارنى باشلىدى، يۇرتنىڭ قىرى ـ چۆرىلەرنى يېغىپ، خەتمە قۇرئان قىلدۇردى.
بۇ ئىشلار نەچچە كۈندىن بىرى يۇرەك باغرى ئېزىلىپ ئۆزۈلۈش ئالدىدا تۇرغان ئاتا ـ ئانىلارغا
سەل مەدەت بەرگەندەك سىزىلدى، دەم سىقىلىشتىن ھاۋا يېتىشمىگەن ئۆپكىلەرگە نەپەس بېغىش-
لىغاندەك بولدى. بۇ تەنتەنە ھەپتىلەر بويى تىنماي ئاققان ئانا كۆزياشلىرىنىڭ بىر ئاز توختى-
شىغىمۇ سەۋەپ بولدى. مەھەللە ئىچىدىكى يىغا ـ زارە، نالە ـ پەرياتنىڭ ئاڭلىنىشلىرى بىر نەچچە
سائەتكە بولسىمۇ توختىدى. شۇ يوسۇندا ئۇزاق يۇرتلارغا ئۇزۇتۇلغۇچىلارنىڭ ئۇزۇتۇش ھارۋى-
لىرى قوشۇلدى. ئۇزۇتۇلغۇچىلار ئاتا ـ ئانا، قەۋمى ـ قېرىنداشلىرى بىلەن تويىمىغان ھالدا قۇچاغلىشىپ
سۆيۈشۈپ چوڭ كوچىغا توپلاندى. شۇ توپ ئىچىدە 16 ـ 17 ياشلىق، ئاتىسىز تۇرسۇنمۇ بار ئى-
دى. بۇ كىچىككىنە بالا زورلۇق بىلەن گايىت باينىڭ بالىسى ئورنىغا سېتىلغان ئىدى.

گايىت باي "ئا" يېزىسىنىڭ ئاتا ـ بوۋىسىدىن تارتىپ داۋام قىلىپ كېلىۋاتقان چوڭ
دۆلەتمەن كىشىسى، ئەل ئىچىدە يۇقۇرى ئابرويغا ئىگە بولغان سودىگەر ئىدى. ئۇ
شۇ يېزىدىكى زۇۋەيدىخان ئىسىملىك تۇل خوتۇننىڭ يالغۇز كۆز قارىسى ـ تۇرسۇننى،
يېشى كىچىك بولسىمۇ، چوڭ كۆرسىتىپ، مەزلۇم ئانىنى مەجبۇر قىلىپ، ئۆز ئوغلىنىڭ ئورنىغا ياز-
دۇرغان ئىدى. مېھرىبان ئانا يالغۇز ئوغلىنى قۇچاغلاپ، باشلىرىنى
سىلاپ، قارا كۆزلىرىگە يېنىپ ـ يېنىپ سۆيۈپ، قاڭغىر ـ قاخشاپ، توپنىڭ ئالدىغا چىقىپ كو-
چىنىڭ ئوتتۇرىسىدا بىھوش بولۇپ يىقىلدى. بۇ كۈنى مۇنداق بىھوش بولغانلارنى ھەر جايدا،
ئۆيدە، ھويلىلاردا، كوچىلاردا، ئۇزۇتۇپ ئايرىلغان جايلاردا، كۆرۈش مۇمكىن ئىدى.

"ئۆلمىسەم قايتارمەن، ئون يىل بولسىمۇ قارا!" دىدىدە، ئىلەممۇ ئۆزىنىڭ قوشۇلغىنىغا تېخى ئىك-
كى ئايچىمۇ بولمىغان، ئۆمۈرلۈك دوستى جانەمگە غەيرەت بېرىپ ئاخىرقى قېتىم خوشلۇشۇپ يول-
غا راۋان بولدى.

جانەم يېزىسىنىڭ چېتىدىكى يار بويىدا بوينىنى قىسىپ، كۆكسىگە ساڭگىلاپ چۈشكەن قۇندۇز-
دەك قاراچاچلىرى ئاستىغا يوشۇرۇنغان بوتا كۆزلىرىدىن ياش تۆكۈپ، "ئامان بولغىن، جېنىم-
نىڭ جانانىسى" دەپ، ئاداققى سۆزى بىلەن ئايرىلىپ قالدى، ئىلەمنىڭ قارىسى يوقالغىچە زور
تاقەت بىلەن ئۆزىنى تۇتۇپ تۇردى، ئۇزۇتۇش مۇناسىۋىتى بىلەن يار ئەتراپىغا توپلانغان پۈ-
تۈن يېزا ئەمگەكچىلىرى نەچچە خامان ئورنى يەرنى قارا كۈنلەرنىڭ ماتەم مەيدانىغا ئايلان-
دۇردى. كەينى ـ كەينىدىن بىھوش بولۇۋاتقانلارغا ئۆزىنىڭ ئاخىرقى كۈچىنى يىغىپ قاراپ تۇرغان
جانەممۇ قوشۇلۇپ، يار گىرۋىكىدىن يار ئاستىغا دومىلىدى. ماتەم مەيدانىدا دەھشەتلىك بىر
دولقۇن شەكىللەندى. ئاتا ـ ئانا قەۋمى قېرىنداشلار جانەمنى چالا ئۆلۈك ھالدا ئۆز قوينىغا
ئالدى. ئۇزۇتۇلغۇچىلارنىڭ قارىسىمۇ ئۆچتى.

(داۋامى بار)

خالاستان ناۋاسى

قاغىلىق ناھىيىلىك مەدەنىيەت يۇرتى ئۆتكەن يىلى 11 - ئاينىڭ 8 - كۈنىدىن 14 - كۈنىگىچە بۇ ناھىيىدىكى بىر قىسىم ئىشتىن سىرتقى ئەدەبىيات ھەۋەسكارلىرى، قاتناشقان ئەدەبىي ئىجادىيەت سوھبەت يىغىنى ئۆتكۈزگەن ئىدى. ژورنىلىمىز تەھرىر بولۇمى مەخسۇس ئادەم ئەۋەتىپ، بۇ يىغىنغا قاتناشتۇردى. يىغىندا 42 نەپەر ئەر-ئايال ئاپتورنىڭ 150 پارچىدىن ئارتۇق ھەرخىل ژانىردىكى ئەسەرلىرى ئوقۇلۇپ، ئوز - ئارا سېلىشتۇرۇپ باھالاپ چىقىلدى، نەتىجىلەرنى مۇئەييەنلەشتۈردى، ياخشىلىرىنى مۇكاپاتلىدى. بىز يىغىنغا قاتناشقان بۇ ئاپتورلارنىڭ ئىجادىيەت روھىغا تېخىمۇ ئىلھام بېرىش مەقسىتىدە، ژورنىلىمىزنىڭ بۇ سانىدا ئۇلارنىڭ بىر قىسىم شېئىر، ھېكايىلىرىنى ئېلان قىلدۇق.

— مۇھەررىردىن

ئىككى شېئىر

مەتىمىن ئەخمەت

تارىم بويىدا

ئانا - تارىم بويلىرىنى كېزىمەن،
ھەيۋەت قىيان دولقۇنلارنى بويلۇشۇپ.
مەن ئۆزەمنى ئەڭ بەختىيار سېزىمەن،
ھەر تاڭ قوۋناق بەختىم بىلەن تويلۇشۇپ.

ئانا - تارىم قۇچىقىنى كېزىمەن،
قايىنىمىدىن دۇرى - گۆھەر سۈزىمەن.
ئەجرىم بىلەن ياشناپ كۈلگەن باغلاردىن،
ئۈمىدىمنىڭ گۈللىرىنى ئۈزىمەن.

ئانا - تارىم رىشتىسىنى قەلبىمگە،
چىگىۋىتكەن ھوشيار تەقدىر ئەزەلدىن.
شۇ قىرغاقتا تارىخىنى چۈشەندىم،
مەھمۇت، يۈسۈپ ئېيتقان جۇشقۇن غەزەلدىن.

ئەنە نۇرلۇق تاشپۇتۇكلەر، مۇڭگۈزلەر،
مۇقەددەسلىك نامىمىزغا دالالەت.
تام سۇرەتلەر، گۈللۈك تاۋاق، ئىدىشلار،
سەنئىتىمىز تارىخىدىن بىشارەت.

ئەنە پەرھات چاپقان بىستون تۇرۇپتۇ،
شىرىنغا ھەم باغى رىزۋان ياسالغان.
قەدىم باغدات - چىنى ماچىن بۇ يەردە،
دەل شۇلارغۇ خوخەنزە دەپ ئاتالغان.

ئۇلار روھى بۈگۈن بىزدە قايىتىدىن،
چېچەكلىدى، بولدى دىيار باراقسان.
ئانا-تارىم شۇ بويلىرىڭ دىللاردا،
قوزغار ھامان شەيدائى ھېس-ھاياجان.

AltunOq

ئانا-تارىم، ئەنە سېنىڭ بويلىرىڭ،
ھەر مىللەتنىڭ ئەجرى بىلەن كۆكەردى.
دوستلۇق مېھرى تولغان ئالتۇن قەدەھنى،
ئوغلانلىرىڭ سېنى قۇتلاپ كۆتەردى.

ئەنە تۇتاش مول ھوسۇللۇق كەڭلىكلەر،
تونۇگۈنكى شورتاڭ قاقاس بىياۋان.
يولغۇن روھى ئەۋلاتلىرىڭ قەلبىدە،
كۆزلىرىدىن مەرت-جەسۇرلۇق نامايان.

ئەنە ئۇندا پولات ھارۋا كىشنىسە،
بۇندا كۆككە ئورمانلىرىڭ تاقاشقان.

بۇغا - ئاتلار، قوي-كالىلار بىھساپ،
رۇناق تېپىش ھۆسنىڭگە خوپ ياراشقان.

زامانىۋى پەن - تېخنىكا، مەرىپەت،
تارىم سېنى پۈركىمەكتە شەرەپكە.
ئەسلىدىكى بۈيۈك نامىڭ باشقىدىن،
ياڭراماقتا بۈگۈن ھەربىر تەرەپكە.

ئانا - تارىم، قۇچىقىڭنى كىزدىمەن،
ئۆزەمنى بىر يېڭى پەرھات سېزدىمەن.
ئىرادەم بار، ئېقىمدەڭگە تالىقمەن،
ئادىقىچە ساڭا گۈللەر تىزدىمەن.

ئۆزگەرمەكتە تۇرمۇش يېڭىچە

ئۆزگەرمەكتە ھايات، تۇرمۇش يېڭىچە،
يېڭى ھىسلار قوزغايدۇ ئۇ يۈرەكتە.
سەھەر ۋە كەچ بىكارچىلىق ۋاقتىدا،
يېڭى مەنا-مەزمۇن قاتتى بۆلەكچە.

ئالدىرايسىز، تىز يېمىشكە تاماقنى،
يېڭى نومۇر كۆرسەتمەكچى تېلېۋىزور...

ئاڭلىمساق تاڭدىن بۇرۇن رادىيو،
كەم قالىدۇ كۆڭۈل ئالارچەن ھوزۇر.

خىزمەت، تۇرمۇش، دەم ئېلىش...لار بىر تىزىق،
بىر - بىرىگە رەنجىرسىمان ئۇلانغان.
كۆڭۈل ياشناپ، ھايات گۈللەپ كۈنسېرى،
ئىقبالىمىز كۈلۈپ تاڭدەك نۇرلانغان.

رۇبائىلار

ئابلا ئوسمان

ئىشقى بالاسى ئوينار بېشىمدا،
قۇرماس ئىگارىم ئەسلا قېشىمدا.
دېمەن ۋىسالدىن ئەۋزەل جۇدالىق،
يار بىر خوشاللىق ئۆگگەن يېشىمدا.

×

گەر سالسا سۆزى ئەلنى لەرزىگە،
چۈمۈلە ئۆزى كەۋسەر ھەۋزىگە.
بولغايلەر يۈزى قاپ - قارا ئەبەت،
ئەمەل قىلمىسا كىشى لەۋزىگە.

×

ئۇمستۋار ئاقىۋەت يېتەر مۇراتقا،
ئايلىناز كۈرەشتە گويا پولاتقا.
ياشايدۇ دىللاردا مەھمۇت، يۈسۈپتەك،
رەڭ بەرسە قان بىلەن كىمكى ئىجاتقا.

×

گەر بىلمىسىز بولسىمۇ شاھ، قۇل ئۆزى،
پۇرىغى يوق خۇددى سۇنئى گۈل ئۆزى.
كىيىپ لىباس يۈرگەن بىلەن كۆرەڭلەپ،
ھۆرمەت تاپماس ئەل ئىچىدە گەپ - سۆزى.

×

رەختىڭگە ئىشەنمەي بەختىڭگە ئىشەن،
كىم ساڭا ئەيتىپتۇ "تەختىڭگە ئىشەن."
بىل دۇنيا يۇمۇلاق، كۆپتۇر جاپاسى،
ئۆتكۈنچى ئالەم بۇ قەلبىمنى چۈشەن!

×

كەۋسەرنىڭ لىق تولغان ئىرىغىدۇر پەن،
قاراڭغۇ قەلبىڭنى چىرىغىدۇر پەن.
توغرا ھەم خاتانى پەرقلەندۈرۈشنىڭ،
ئەڭ يۈكسەك مىزانى - سىنىغىدۇر پەن.

×

جان - دىلدىن ۋەتەننى سۆيگىنىم سۆيگەن،
ئىشقىدا بىر ئۆمۈر كۆيگىنىم كۆيگەن.
ۋەتەننىڭ غېمىنى يىمەي ياشىغان،
كىشىنى سانايمەن تىرىكلا ئۆلگەن.

×

ئۆزەڭنىڭ غېمىنى يىمىگىن ھەرگىز،
جاھاندا بىرلا مەن دىمىگىن ھەرگىز.
مەرتىۋە - مەنسەپنى ئويلاپ دائىما،
ئۇنۇتما ئەل - يۇرتنىڭ تىلىگىن ھەرگىز.

×

ئادالەت نۇرىنى چاچىدۇ چوقۇم،
جاھالەت گورىنى تاپىدۇ چوقۇم.
مەر ئىشنى شۇ ئىشنىڭ ئەھلى باشقۇرسا،
جامائەت ئاڭا تون ياپىدۇ چوقۇم.

×

ئەي دوستۇم، جاھاندا ئەڭ چوڭ ئەرچىلىك،
بىلىسىڭىز شەكسىزكى ئادىمىگەرچىلىك.
بەزىلەر ئاغزىدا پىل مەن دىسىمۇ،
بولمايدۇ ئەمەلدە چىراققا پىلىك.

×

بەزىلەر ئالدىڭدا ئاسمان دەپ سېنى،
ماختايدۇ شۆھرىتىڭ داستان دەپ سېنى.
ۋە لىكىن ئارقاڭدىن كولايدۇ ئورا،
بولسىدى يەر بىلەن يەكسان دەپ سېنى.

×

ساتىدۇ بېشەملەر نومۇسنى-ئارنى،
"ئەرزىمەس" دەپ تىللار ۋىجدانى بارنى.
ۋاپا ھەم ھايانى بىلمەيدۇ ئەسلا،
تاشلايدۇ ئۆمۈرلۈك سۆيگەن نىگارنى.

×

كۆرۈنگەنگە قۇرۇق ھەۋەس قىلما، سەن،
ياخشى ئۆگەن شۆھرەتپەرەس بولما، سەن.
چىقماق بولساڭ چوققىسىغا ئىلىمنىڭ،
توختاپ قالما ھەرگىز يېرىم يولدا، سەن.

×

جېنىڭنى كىمپەككە بەرسەڭمۇ ئەي قىز،
نومۇسنى ئالتۇنغا ساتمىغىن ھەرگىز.
"ئادەمنى ئار - نومۇس توشقاننى قومۇش،
ئۆلتۈرەر،" دىگەنغۇ ئاتا - بوۋىمىز.

×

چىرايلىق ئاتالمايدۇ سۈنئى مەڭلىك،
سەتلىكنى ياپالمايدۇ ئوپا - ئەڭلىك.
مۇرادىم ئۈزۈل-كىسىل بولۇر ھاسىل،
ھەقىقى ئورنۇتۇلسا ئەرك-تەڭلىك.

×

ئىجادىمغا شان - شەرەپ مول ياغار دەپ،
سۆزلىگەنتىم يازغىنىم مىڭ تاغار دەپ.
بەردى زەزبە يۇتۇپ زەھەر ھەسەتخور،
بىلسەڭ قانچىق يىلدا ئۇنى تۇغار دەپ.

×

ۋەتەننى سۆيسەڭ سۆيۈملىگىم سەن،
ئەل ئۈچۈن كۆيسەڭ كۆيۈملىگىم سەن.
پەنىنىڭ ئىشقىدا يانغىن ئوت بولۇپ،
گەر بولاي دىسەڭ ئۆمۈرلۈگىم سەن.

×

قېلىپسىز كېسەك يوقتۇر، سەۋەپسىز ئىش،
ئەجىرسىز دەل - دەرەخمۇ بەرمەس يېمىش.
ئال بىلىم ئۇستازىڭغا جاننى خەشلەپ،
نادانغا نىسىپ بولماس جەننەت - بېهىش.

×

يىگىتچە بەتتە پولۇ زالىم بىلەن،
ئىچكىنىم ياخشى زەهەر ئالىم بىلەن.
بۇهەقتە ئالسا ۋەتەن گەر ئىمتىهان،
قايتۇراي جاۋاپنى جانىم بىلەن.

×

يار بولسۇن دىسەڭ گەر ماڭا شان بالام،
تەكلىپسىز سورۇنغا بارما خان بالام.
نەپسى شاھ ئادەمنىڭ بولمايدۇ يۈزى،
نامەرت گۆھەر بەرسە ئالما جان بالام.

×

كىم ئەگەر ئىلىم - پەندە بولسا قابىل،
نى قىيىن سىناقلاردىن ئۆتەر دادىل.
چىرمىشىپ كەتكەن تالاي تۈگۈنچەكنى،
يېشىشكە تاپىلايدۇ تۈمەن كامىل.

×

ئاي ياشايدۇ ئەگىلىكتىن خالى،
باي ياشايدۇ تەگىلىكتىن خالى.
چىن مۇھەببەت ياشايدۇ مەڭگۈ،
پاك - غۇبارسىز گۆھەر مىسالى.

تېپىلمايدۇ غېمى يوق ئادەم،
توققۇزى تەل-كېمى يوق ئادەم.
كىم سۆيمىسە ئەلنى ۋەتەننى،
سانىلىدۇ جېنى يوق ئادەم.

قويۇپ بەرگىن ئوچۇپ كەتسۇن قەپەزدىن جان بالام قۇشنى،
ئاقىۋەت يەپكىتەر قوبساڭ مۇشۇكنىڭ ئالدىدا گۆشنى.
بازاردىن ئەپ بېرەي ئوينا ساڭا ئوبدان ئويۇنچۇقنى،
سۆزۈم قەدرىگە يەتكەيسەن تاپقاندا ئەقىل - هۇشنى.

پىلنىڭ ئۆلۈمى

(مەسەل)

ئابدۇررازاق ئەخمىدى

قەدىمقى بىر زاماندا،
تاغ باغرىدا - ئورماندا.
ياشايدىكەن پىل جاناپ،
ئۆزىنى دانا «شاھ» ساناپ.

باشقا جانۇ - جاندارنى،
ئىلمايدىكەن كۆزىگە.
كىرمەيدىكەن ئۇلارنىڭ،
مەسلىھەتي - سۆزىگە.

قويۇپ ئۆزىگە تەمەننا،
چېچىپ ھەريان يۈرەركەن.
"تاغ ياخلىنى" بولۇپ ئۇ،
دەۋرى - دەۋران سۈرەركەن.

قوساقلىرى گۈمبەزدەك،
لېكىن ئىچى، تار ئىكەن.
ئادالەتسىز ئىشىدىن،
ياقا، ياشا زار ئىكەن.

ياز كۈنىنىڭ بىرىدە،
چۈمۈلە تام تۈۋىدە،
ياتسا كۈنگە قاخلىنىپ،
يىل كەپتۇ داتلىنىپ.

— سەن كىرەندە دائىما،
تۆت بولۇڭغا چاپىسەن.
كىرىئۆيلىپ بۆرنۆمغا،
قىمىرلايسەن - چاقىسەن.

ئورا كولاپ بىلجىرلاپ،
دائىم توپا قازىسەن.
ھۆرمىتىمنى قىلماستىن،
ماڭا چالما ئاتىسەن.

مەن بىلىمەن قەستىڭنى،
قۇرۇتقايمەن نەسلىڭنى.
جاھاندا مەن ھەم سەن كىم؟
كۆرۈپ قويغىن بەستىمنى. -

دەپ ۋاقىراپ يىل شۇئان،
خار تومىنى سوزۇپتۇ.
گۈلەخمىنىڭ تېمىغا،
شىددەت بىلەن ئۇرۇپتۇ.

خانە-ۋەيران بولۇپتۇ،
چۈمۈلىنىڭ ئۆگىسى.

ئۆلۈپ قاپتۇ بى گۇنا،
قاخشاپ تەگدىن تولىسى.

چۈمۈلىنىڭ ئاھىغا،
ياقا چىداپ تۇرالماي.
كەپتۇ پاشا قىشىغا،
ئۆپكىسىنى باسالماي.

" ئەي پاشجان ، پاشىجان،
سۆزلىرىمگە قۇلاق سال!
ئىشىپ كەتتى ھەددىدىن،
يىل دىگەن بۇ قىرى چال.

بىز ئەككىمىز بىرلىشىپ،
بىگىسىمىزنى چىقىرىپ،
يوقۇتايلى كاداڭنى،
سامان - قوساق باداڭنى.

ھەيران بولۇپ پاشجان،
ياقىنىڭ گەپ-سۆزىگە؛
تۇرۇپ قاپتۇ ئىنتاگدا،
ئىشىنەلمەي ئۆزىگە.

دەپتۇ ياقا: پاشجان،
ئۆزەڭنى سەل چاغلىما.
نەشتىرىڭ بار خەنجەردەك،
غەم قىلىپ-ۋ داتلىما.

تەلۋە يىلنىڭ كۆزىگە،
نەشتىرىڭنى ئۇرىسەن.
ئاندىن نۆۋەت مىنىڭكى،
كارامەتنى كۆرىسەن..."

مەدەت قىلىپ پاشىغا،
ياقا مەسلىھەت بىرىپتۇ.
مۆك - باراقسان ئورمانىن،
زىل - زىلىگە سىلىپتۇ.

×

كەچ كۆزنىڭ بىر ئاخشىمى،
پىل سەيلىگە چىقىپتۇ.
كەڭ دالانى ئايلىنىپ،
ھوزۇرلىنىپ يېتىپتۇ.

پەملەپ تۇرۇپ پاشىجان،
پىلنىڭ كۆزىنى چېقىپتۇ.
نەشتىرىنى سۇغۇرۇپ،
ۋىڭىلداپتۇ، قېچىپتۇ.

پىلنىڭ كۆزى قىمىلداپ،
ھېچ نەرسىنى كۆرمەپتۇ.
چىدىيالماي ئاخىرى،
دەرەخلەرگە سۈركەپتۇ.

سانجىلىپتۇ كۆزىگە،
دەل - دەرەخلەر تىكىنى.
پىل بولۇپتۇ بىئارام،
يۆتكىيەلمەي چېتىنى.

كۈنلەر شۇنداق ئۆتۈپتۇ،
پىل قاخشاپ يۈرۈپتۇ.
چىۋىن قونغان كۆزلىرى،
قان - يىرىڭغا تولۇپتۇ.

كور بولۇپتۇ ئاخىرى،
قۇرۇت يىگەن كۆزلىرى.
ئۆتمەس پىچاق بولۇپتۇ،
ئۈنىڭ پەرمان - سۆزلىرى.

قىينىلىپتۇ پىل راسا،
كۆل بويىغا بارالماي.
چىقىراپتۇ بىردىنلا،
ئۇسسۇزلۇققا چىدالماي.

پاقا كۆرۈپ پىلنىڭ،
ئېچىنىشلىق ھالىنى.
دەرھال ئىشنى باشلاپتۇ،
تىڭشىماستىن زارىنى.

ھەم كۈرۈلداپ - قاقاقلاپ،
پاقا سەكرەپ ماڭىدەك.
ئەگىشىپتۇ قارغۇ پىل،
"سۇ ئىچەي" دەپ قانىدەك.

توختىماستىن كۈرۈلداپ
پاقا ئۆزاپ كېتىپتۇ.
پىل پاقىغا يانداشىپ،
سۇ ئىزدەپتۇ-مېڭىپتۇ.

پاقا سەكرەپ بىر ھاڭنىڭ،
يان باغرىغا مۆكۈپتۇ.
سۇ ئىچىدە تۇرغاندەك،
كۈرۈلداپتۇ - كۈلۈپتۇ.

"كۆل بويىغا كەلدىم" دەپ،
پىل يايراپ كېتىپتۇ.
قەدىمىنى سوزۇپلا،
ھاڭغا موللاق ئېتىپتۇ.

ۋەتەن

ئابدۇللا ئېلى

بەردىم ۋەتەن ساڭا مەڭگۈ ئىختىيارىمنى،
ئۆمۈرۋايەت تەقدىم قىلاي ئىختىدارىمنى.
سېنى گۈللەش، سېنى كۈيلەش بۇرچى دۇرمىنىڭ،
سەندىن تاپتىم ئېقىل - ئىدرەك ئەتىۋارىمنى.

شەھەر، يېزا - قىشلاقلىرىڭ بولدى لالىزار،
تەڭ قىلمايمەن ھېچبىر ئەلگە سەن دىيارىمنى.
ئاجايىپ زور تەرەققىيات بولدى ساڭا يار،
قەدىرلەيمەن چىمەن يۈرەكتىن گۈل باھارىمنى.

”جاپاكەش“ نىڭ قەلبى

(ھېكايە)

قاۋۇل ساۋۇر

بۇ ئىدارىغا كەلگىنىمگە ئىككى ئاي بولدى. ئىدارىنىڭ زاپخوزى سەمەت مىنى كۆرسىلا، ئىشخانىدىكى ” خان-ئاغىچىلار “ ئۈستىدىن تولادەرت تۆكۈپ، شىكايەت قىلاتتى. دىمىسىمۇ، بۇ ئىدارىدا ئۇنىڭدەك جاپاكەش كىشى يوق، قائىدە بويىچە ئەتىگەنلىك تازىلىقتا ئىشخانىدىكىلەرنىڭ ھەممىسى تولۇق قاتنىشىشى كېرەك ئىدى. ئەمەلىيەتتە بولسا، تازىلىق ئىشلىرىنىڭ ھەممىسى سەمەت بىلەن ئىككىمىزگىلا قالاتتى. بەزى چاغلاردا خىزمەت بىلەن سىرتقا چىقىپ كېتىپ قالسام، بىچارە سەمەتكە ئۇۋال بولاتتى. ئىشخانا بىناسىنىڭ ئالدى-كەينىدىكى شۇنچە كەڭرى مەيدانلارنى سۈپۈرۈپ سۇ سېپىش يالغۇز ئادەمگە نىسبەتەن ئاسان ئىش دەمسىز؟ يەنە تېخى ئىككى ھاجەتخانىنىڭ تازىلىقىمۇ ئۇنىڭغا قاراشلىق.

سەمەتنىڭ گەرچە ئىشقا قولى تەككەن ھامان ” خان-ئاغىچىلار “ ئۈستىدە غۇدۇراپ: ” ئۇلار-خوجايىن، بىز-مالاي بوپ قالدۇقمۇ ئەمدى؟... “ دەپ قايناپ كېتىدىغان ئادىتى بولسىمۇ، بىراق، ئۇ ھەرقانداق جىسمانى ئەمگەكلەرگە كەلگەندە چاققان ۋە چىداملىق ئىدى. شۇنداقتىمۇ، ئۇ-كالا ئەمەس-تە، ھاردىم-تالدىم دېمەي، باش چۆكۈرۈپ تىنىم تاپماي ئىشلەۋېرىدىغان...

ئۇنىڭغا ئىچىم ئاغرىدۇ، ھېسداشلىقىم قوزغىلىدۇ. شۇڭا، ئۇنىڭ ھېلىقىدەك ۋايساشلىرىنى ئورۇنلۇق دەپ قاراپ، ھەپتىنىڭ 6-كۈنىدىكى ئىدارە مەجلىسىدە ھېلىقى ”خان-ئاغىچىلار“غا گەپلىرىمنى بىر يولىلا تۆكۈۋېلىپ، قوسىقىمنى بوشىتىۋېلىشنى كۆڭلۈمگە پۈكۈپ قويدۇم.

بۈگۈن ئىدارىغا كۈندىكىدىن يېرىم سائەت بۇرۇن كەپقاپتىمەن، باشقا چاغلاردا سەمەت يېتىپ كەلگىچە، قولۇمغا سۈپۈرگە ئېلىپ، تازىلىققا كىرىشىپ كېتەتتىم. لېكىن، بۈگۈنكى مەجلىستە ھېلىقىلارغا راۋۇرۇس تەككۈزۈپ پىكىر قىلالىسام بولمايدۇ، يەنە كېلىپ تۆت ئادەم بار يەردە ئاغزىمنى ئاچقىچە، دەيدىغان گەپلىرىم ئاللا قاياقلارغا قېچىپ كېتىدۇ. شۇڭا، ئالدى بىلەن قىسقىچە پىكىر تېزىسىدىن بىرنى تەييارلىۋېلىش ئويىغا كەلدىم-دە، ئىشخانىغا كىرىپ، قولۇمغا قەلەم ئالدىم:

” 1 . ۋەتەنپەرۋەرلىك تازىلىق پائالىيىتى يالغۇز بىر ئادەمنىڭلا ئىشى ئەمەس.

2 . ئىدارىنىڭ بارلىق ئېغىر-يېنىك، يوغۇر-يېتىم ئىشلىرى سەمەتكىلا يۈكلىنىپ قېلىۋاتىدۇ.

3. سەمەتتىن باشقا ھېچكىم...»

سىرتتىن كىردۇر بىر ئايالنىڭ شوخ، زىل، ياڭراق ۋە نازلىق كۈلكىسى ئوچۇق دېرىزىدىن ئۇچۇپ كىرىپ، پىكىرىمنى ئۈزۈپ قويدى. قارىسام، ئەزەلدىن ئىدارە تازىلىقىغا يولاپمۇ باقمايدىغان، ئازغىنە توپا - چاڭنى كۆرسە، ئاغزى - بۇرنىنى قول ياغلىقى بىلەن توسىۋالىدىغان ئايشەم بوغالتىر سەمەتنىڭ قارشىسىدا چېلەك كۆتىرىپ تۇراتتى.

— تاڭ سەھەردىلا چېلەك كۆتىرىۋاپلا، كۆپلىرىدە سۇ ئۆكسۈپ قالغانمىتى، خانىم؟ — سورىدى سەمەت غەلىتە ھېجىيىپ.

— يوقسۇن، سەمەتجان، خېلى كۈندىن بۇيان بىر چېلەك سۇمۇ ئەكىرىپ باقمىغان؛ لېكىن،... ھەي ... بولدىلا ...

— گەپلىرىڭنىڭ ئورامىغا قارىغاندا، قايسى بىر نامەرت ئارقىلىرىدىن كوچىلاپ يۈرۈپتۇدە، خانىم؟

— ئەگەر شۇنداق بولمىسا، «قۇنچاق»، «خان-ئاغچا» دېگەندەك لەقەملەرنى ئۆزەم تېپىۋالامدىمەن، سەمەتجان؟!

— بۇ، بۇ... ياق، ھە توغرا! بۇنداق گەپلەر ھېلىقى يېڭىدىن كەلگەن پىت ئۇچەيدىن باشقا ھېچكىمنىڭ ئاغزىدىن چىقمايدۇ. ھىم، شۇنداقمۇ بەتنىيەتلىك بولامدۇ دېسىلە؟ ئالقاندەك بىر ئىدارىنى تازىلاشقا باشقىلارنى چىشلەپ - تارتىپ يۈرمىسىمۇ، ئۆزەملا يېتىشەلەيمەنغۇ... ئەكەلسىلە، چېلەكنى ماڭا بېرىپ ئىشلىرىنى قىلىۋەرسىلە، خانىم.

سەمەت قولىدىكى سۈپۈرگىنى تاشلاپ، ئايشەمنىڭ قولىدىكى چېلەكنى ئېلىشقا تەمشىلىۋىدى، ئايشەم زورۇققان ھالدا شۇنداق قاھقاھلاپ كۈلدىكى، سەمەت ھەيرانلىقتىن ئۇنىڭغا تىكىلگىنىچە داڭ قېتىپ تۇرۇپلا قالدى.

— ئاۋارە بولماڭ، سەمەتجان! — دېدى ئايشەم مەسخىرىلىك تەلەپپۇز بىلەن، — مەن تازىلىق قىلغىلى چىققىنىم يوق، بۇ چېلەكنى ئىدارە سېيخانىسىدىن شوخلا ئەكىرىش ئۈچۈن ئېلىپ كېتىۋاتىمەن.

سەمەت يىل بويى سۇ سېپىپ ئاسپالتتەك قاتۇرىۋەتكەن ئىدارە مەيدانىدىن ئىگىز ئۆكچىلىك تۇپلىيىنىڭ تاراقلىغان ئاۋازى ئاستا - ئاستا يىراقلاشتى.

مەن ئويلىنىپ-خىيالىنىپ قالدىم. قاچاندۇر بىر چاغدا سەمەتنىڭ: «ئۇلار-خوجايىن، بىز مالاي بوپ قالدۇقمۇ ئەمدى؟...» دېگەن سۆزىنى ئەسلەپ، ئۆز - ئۆزۈمگە پىچىرلىدىم: «ئەزەلدىن مالايسىز خوجايىن بولغان ئەمەس، ئەگەر بۈگۈنكى كۈندىمۇ خوجايىنلىق قىلىۋاتقانلار بار دېيىلسە، ئۇلار پەقەت سەمەتكە ئوخشاش مالايلارنىڭ مەھسۇلى...»

مەن قولۇمدىكى تېخى 3 - ماددىسى يېزىلىپ تۈگىمىگەن پىكىر تېزىسىنى مىجىقلاپ، چىشمىتتەك قىلىۋەتكەنلىكىمنىمۇ سەزمەي قاپتىمەن. ئەگەر ئالقىنىمدىكى بۇ نەرسە قەغەز بولماي سەمەت بولغىنىدا، ئۇنىڭغا ئۇۋال قىلىۋەتكەن بولارمىدىم؟!

يېڭى دىرېكتور

(ھېكايە)

تۇرۇپ ئوبۇل

— شىركەتنىڭ مالىيە كادىرلىرى يىغىنى ئېچىلىۋاتاتتى ... يىغىن ئاخىرىدا يېڭىدىن ئۆستۈرۈلگەن دىرېكتور مەجلىسخانىنىڭ بۇلۇڭىدا ئولتۇرغان قېرىق بەش ياشلار چامىسىدىكى چوقۇر كىشىگە قاراپ:

— يولداش سەمەت، سىز زاپخوزلۇقنى ھامۇتقا ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، يېڭى خىزمەت كۈتۈپ تۇرۇڭ! — دېدى تەبەسسۇم بىلەن.

— نېمە؟ — سەمەت ئاكا تەئەججۇپ ئىلكىدە كۆزلىرىنى پىيالىدەك چەكچەيتىپ، زەردە بىلەن دېدى، — نېمە ئۈچۈن زاپخوزلۇقنى ھامۇتقا ئۆتكۈزۈپ بېرىدىكەنمەن؟ بېلىقچىنىڭ ئەسكى تورىدەك چىگىشلىشىپ، ھېچ بىر يېرىنى بىلگىلى بولمايدىغان ھەم ئىشچى — خىزمەتچىلەرنىڭ جانىجان مەنپەئەتى، دۆلەتنىڭ ئىقتىسادى تومۇرى بولغان زاپخوزلۇقنى مالىيە ئىنتىزامى بويىچە باشقۇرغىنىم ئۈچۈنمۇ؟

سەمەت ئاكىنىڭ سۆزى يىغىن قاتناشچىلىرىنى قايىل قىلدىمۇ قانداق، بىر — بىرىگە مەنىلىك قارىشىپ، باش لىڭشىتىشتى.

— سىزنى يېڭى خىزمەتكە تەيىنلىشىمىز — ھازىرقى ۋەزىيەتنىڭ تەلىۋى، خىزمەتنىڭ ئېھتىياجى ھەم سىزنىڭ خىزمەتكە بولغان پوزىتسىيىڭىز ... شۇڭا، شىركەتتىن سىزنىڭ زاپخوزلۇقنى ئۆتكۈزۈپ بېرىپ، يېڭى ۋەزىپە تاپشۇرۇۋېلىشىڭىزنى قارار قىلدۇق.

قارار؟ قانداق قارار ئىكەن ئۇ؟! مەيلى قارار قىلىنغان بولسىمۇ، ئۆتكۈزمەيمەن دېدىم، ئۆتكۈزمەيمەن!

— بىز كۆپ تالاشمايلى، سىز ئوبدانراق ئويلىنىپ كۆرۈڭ: ھازىرقى ئەھۋالدىن قارىغاندا، سىز زادى ئۆتكۈزۈپ بەرمىسىڭىز...

— مەن ئويلىنىپ سۆزلەۋاتىمەن! قىسقىسى، زاپخوزلۇقنىڭ يەنىلا ئىلگىرىكىدەك بىر قىسىم كىشىلەر ئۈچۈنلا خىزمەت قىلىشىنى خالىمايمەن!

سەمەت ئاكا شۇلارنى دېدى-دە، غەزەپ بىلەن ئورنىدىن تۇرۇپ، مەجلىسخانىدىن پىشىنى قېقىپ چىقىپ كەتتى.

"بىلىمەن، ھېم، شىركەت دوختۇرخانىسىنىڭ ھېساۋاتىنى ئېنىقلاپ كۆرۈش تەكلىۋىنى بېرىپ، تېخى ئىككى كۈن ئۆتمەيلا، مېنى زاپخوزلۇقتىن ئېلىپ تاشلىماقچى بولۇۋاتىسەن-تېخى، — سەمەت ئاكا ئىشخانىسىغا كېتىۋېتىپ، ئۆز — ئۆزىگە شىۋىرلىدى، — ھامۇت دېگەننىڭ خىزمەتنى خېلى ياخشى ئىشلەيدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە سەن بىلەن ئۇسساۋاقداش. ئەمدى شىركەت دوختۇرخانىسىدا — ئايالىڭنىڭ ھېساۋىدا مەسىلە كۆرۈلسە "قول سۇنسا يەڭ ئىچىدە، باش يېرىلسا بۆك ئىچىدە" دېگەندەك ئىش قىلماقچى بولۇشۇپسىلەر-دە، ھېم ... قارا نىيەتلەر! ئەگەرچەندە مېنى

(ئاخىرى 59 — بەتتە)

شېئىرلار

مىجىت نىزامىددىن

يېڭى ھاياتقا مەدھىيە

(ناخشا تېكىستى)

ھەممە ياقتا گۈللىنىش،
چاراقلايدۇ شات كۈلكە.
قەد كۆتەردى يۈكسىلىپ،
بىزنىڭ ئاۋات بۇ ئۆلكە.

كەتمەن چاپقان دېھقاننىڭ،
ساڭغا تولدى ئاشلىقى.
مۈكچەيگەن بەل تۈزۈلۈپ،
قايتتى قىران ياشلىقى.

بەش كاپالەت مومايمۇ،
تىجارەتكە تۇتۇندى.
ئامال قىلىپ پۇل تېپىپ،
قۇتقۇزۇشتىن قۇتۇلدى.

قايناق ھايات دولقۇنى،
ئېلىپ كەلدى يۈكسىلىش.
ھەممە خوشال توي قىلدۇق،
بولغاچ يېڭى گۈللىنىش.

ئۆگەي ئانا مېھرى

ئۆز ئانامدىن ئايرىلىپ،
يېتىم بولۇپ قالدىمەن.
جۇدالىقنىڭ ئوتىدا،
مىڭ بىر كۆيۈپ ياندىمەن.

تولا يىغلاپ، ئاھ تارتىپ،
كۆزدە قالمىدى ياشىم.

يىتىملىك ئازاۋىدا،
زەپ قاتتى مېنىڭ باشىم.

مەن يىغلاپ ئازاپلانسام،
دادام ئېيتتى يېشىمەنى.
كۆڭلۈمنى ئالاي دىدى،
سىلاپ مېنىڭ بېشىمنى.

تويى قىلىپ دادام تېزدىن،
ئۆيگە بىر ئانا كىردى.
چاقچاقلىغان يۈرەكىمگە،
بىر ئوبدان داۋا كىردى.

تۆكۈپ ئىسسىق مېھرىنى،
مېنى باقتى كۆيۈنۈپ.
خوشاللاندىم ئۇنىڭكى،
شەپقىتىدىن سۆيۈنۈپ.

گۈلگە ئامراق كېپىنەك،
گۈل تۈۋىدىن كۆچمەيدۇ.
ئۆگەي ئانامنىڭ مېھرى،
يۈرىكىمدىن ئۆچمەيدۇ.

پارچىلار

ئىلىم - پەن ھېكمەتنىڭ ئالتۇن ئاچقۇچى،
ئاچار ئۇ ئەڭ چىگىش سىر ۋە تۈگۈننى.
ئۆمرۈڭنى مەنىلىك ئۆتكۈزەي دېسەڭ،
قەدىرلە چىڭ تۇتۇپ دوستۇم بۈگۈننى.

ئىجادكار ياشنايدۇ ئۇزاقتىن ئۇزاق،
قويىنىغا ئالسىمۇ ئۇنى يەر - تۇپراق.
ھاياتتا ئەل ئۈچۈن قىلغان خىزمىتى،
پارلايدۇ دىللارغا يېقىپ نۇر چىراق.

ئانا قەدرى

ياسىنجان ئەھمەت

ئەي دوستلار، ئالدىمدا تۇرۇپتۇ بۈگۈن،
بىر كۈلۈپ، بىر يىغلاپ ئىككى - ئۈچ بالام.
گەر ئۇلار سالغاندا جەۋرى - جاپانى،
ئەر - خوتۇن بولىمىز خېلى بىئارام.

بىر ياقتا بارماقچى بولساق ئەگەردە،
"بىزلەرمۇ بارىمىز" دەيدۇ ئەگىشىپ.
"ماقۇل" دەپ چىققاندا ئۆينىڭ ئالدىغا،
"كۆتەرسۇن ئانام" دەپ ماڭماس يىغلىشىپ.

بەزىدە كېچىسى دەيدۇ: "ئەي ئانا،
چاي ئىچىپ، نان يەيمىز بولساڭچۇ تېزراق".
ئاخىرى ئۇيقۇنى قىلىدۇ ھارام،
"تاڭ ئاتسۇن" دېگەنگە سالماستىن قۇلاق.

بالامنىڭ جەۋرىنى كۆرۈپ ئەشۇنداق،
گۆدەكلىك چېغىمنى ئەسلىدىم مەنمۇ.
دېدىمكى: قاتارغا قوشۇشتا مېنى،
كۆپ جاپا چەككەنسەن، ئەي ئانا سەنمۇ.

ئۆگەتسەڭ ھەر دائىم ئەدەپ - ئەخلاقنى،
قۇلاقنى يوپۇرۇپ يۈرگەن ئىكەنمەن.
گايىدا سەن مېنى بۇيرىساڭ ئىشقا،
"ماقۇل" دەپ قېچىپمۇ كەتكەن ئىكەنمەن.

ئۆزەمدە شۇ ئىللەت بولغىنى ئۈچۈن،
تولىمۇ خىجىلمەن ئالدىڭدا ئانا.
ھالىڭدىن كۆپ خەۋەر ئالالماپتىمەن،
قەدرىڭگە يېتەلمەي تېخىچە مانا.

ئېيخ! سېنىڭ جاپالىق ئۇلۇغ ئىش ئىزىڭ،
ئالدىمدا بىرمۇ ـ بىر بولدى نامايان.

ھىساپسىز بىباھا مېھرى ـ شەپقىتىڭ،
قوزغىدى دىلىمدا چوڭقۇر ھاياجان.

ئەي ئانا ، قەدرىڭگە يەتتىم ئەمدى مەن،
باغلايمەن چىن دىلدىن ساڭا مۇھەببەت.
مەن سېنى ھەقىقى قىلىمەن رازى،
ئەجرىڭگە بىر ئۆمۈر باغلاپ ساداقەت.

ئىككى شېئىر

خۇدا ۋەردى ياقۇپ

كۈتمەن جاۋاپ

ئويلىسام ھەر ۋاقىت، كۆرۈشكەن چاغنى،
تەلپىرىم تىترەيدۇ، چىكسىز ھەسرەت.
سەۋدىبى، سەن بىلەن تۇنجى تونۇشۇپ،
سۆيىمەن دېگەنتىم مەن سېنى ئەبەت.
سەنمۇ ھەم تارتىنىش ئىلكىدە ماڭا،
"مەنمۇ شۇ" دېگەنىڭ قىلالماي تاقەت.

بىزنىڭ بۇ سۆيگىمىز سەمىمى بولغاچ،
غايىمىز بىر ئىدى ئەبەتكە ئورتاق.
شۇ سەۋەپ ياشناتتى بىزنى چىناردەك،
ۋەتىنىم، مىللىتىم بولۇپ يان تاياق.
بىزنىڭ بۇ ئىشلارنى كۆرۈپ بەزىلەر،
ئۆرۈنۈپ كۆرۈشتى بولۇپ ئايردماق.

ئەپسۇسكى بىلمىدىم سىرىڭنى سېنىڭ،
ئۆزەڭنى قاچۇرۇپ يۈرسەن بۈگۈن.
ئېيتقىنا ھىجراندا قويۇپ سەن مىنى،
سالامسەن يۈرەككە مەڭگۈغەش ـ تۈگۈن.
ئەمدىچۇ تاپقانسەن ئەقلىڭنى دىلبەر؟
كۈتمەن جاۋاپنى سېنىڭدىن ھەركۈن!

دوستۇمغا

(بىر شائىرغا تەقلىت)

ئەرك ئۈچۈن ئەجدادىم سالغان يول بىلەن،
بۆۋاممۇ، دادامۇ كەتكەن غازاتقا.
بىلىسىڭىز دوستلۇرۇم ئۇلار ئۆمىدى،
پەرز بولۇپ قالغانىغۇ بىزگە ـ ئەۋلاتقا.
كۆرەشتە ئەجداتلار ئىزىنى بېسىپ،
پەرزەنتلىك بۇرچىنى قىلايلى ئادا.
قىلمىساڭ جان پىدا تۇز بەرگەن ئەلگە،
لەنەتلەر ئوقۇيدۇ ئەۋلاتلار ساڭا.

چارلۇك يايلىغى

تۇختى ھوشۇر

نامىڭ بار دۇنيادا ھەممىگە تونۇش،
ئەي يۈكسەك قامەتلىك كۆئىنلۈن تېغى.
ئاستىڭدا يەلپۈنۈپ تۇرار ياپ - يېشىل،
چارۋىغا باي، گۈزەل چارلۇك يايلىغى.

سەندە بار بىھېساپ تەبىئى ئورمان،
ئۇچرايدۇ بەزىدە ئىسسىل گۈلزارلىق.
شۇ گۈزەل دىياردا بولۇپ شات - خورام،
مال باقار بەختىيار يۇرتۇم چىپانلىق.

جىرالار باغرىدىن چىققان بۇلاقتىن،
ھاسىلدۇر زۇمرەتتەك چىپان دەرياسى.
شاۋقۇنى ئويغاتسا گۈلنى ئۇيقۇدىن،
تاغلارنى ئويغۇتار نەيىنىڭ ساداسى.

شاختىن - شاخ سەكرىشىپ ئۇچار قۇشلىرى،
سۆزلىشەر ئۆز قوۋمى، ئۆز تىلى بىلەن.
يايلاقتا مال باققان چوپان يىگىتمۇ،
قىزغا دىل ئىزھارلار ناخشىسى بىلەن.

ئوينىشار ئوغلاقلار تىك قىيا تاشتا،
ئوتلايدۇ بەھۇزۇر ئۆكىدە كىيىك.
مالچىلار ھۆددىگە ئالغاچ چارۋىنى،
ئۇلارغا سەركەردە ئەڭ سەمىز ئىرىك.

يۇرتۇمدا باياشات بۈگۈن ھەر دىخان،
قازانۇ-چۆمۈچمۇ بولدى تەگلا ماي.
مەرھەمەت، يۇرتۇمغا كەلسىڭىز مېھمان،
كەتمەيسىز زادىلا بىر شېئىر يازماي.

شائىرغا

ئابدۇللا مۇھەممەت

ھاياتىم بىر يېشىل مايسا، كۆيۈكدۈرساپ ھاۋا، شائىر،
جاراھەت قاپلىسا دىلنى، سۆزۈڭ مەلھەم - داۋا، شائىر.

زېمىننى باسسىمۇ زۇلمەت، يانار قەلبىڭدە نۇر - ئاپتاپ،
سېنىڭ نەزمە - كۆيۈڭ بولغاچ ھەقىقەتتىن سادا، شائىر.

كى ساز چالسام سەھەر - ئاخشام، بولۇپ گەر يار ئۈچۈن شەيدا،
كۆيىڭسىز سەزمىگەي يارىم بۇ قەلبىمنى يانا، شائىر.

ۋەتەن ـ خەلق ئالدىدا هەر چاغ مىسالى ئەۋرىشىم تالسەن،
ياۋۇزلار قەددىنى پۈكتىڭ بولۇپ ۋۇلقان گويا، شائىر.

ئەبەت كۈيلە ئادالەتنى، رەقىپلەر قان قۇسۇپ ئۆلسۇن،
بۈيۈك ئەجرىڭ باهاسىغا ئىسرۇر خەلقىم گۇۋا، شائىر.

«بەختىيار» نىڭ ناخشىسى

ئابلىمىت سەمەت

نەچچە مولاپ يېرىم بار،
ئاشقا تولغان سېڭىم بار.
«تۆمەن جىڭچى» بۈگۈن مەن،
"يېڭى باي» دەپ دېگىم بار.
بەخت ـ ئامەت دىگەن شۇ،
خوشال ياشاش چېغىم بار.

يەرگە سالسام خىل ئۇرۇق،
ئۈنۈپ چىقتى زەپ بولۇق.
يېڭى ئىلمى ئۇسۇلدا،
پەرۋىشلىدىم دەل ـ تولۇق.
كۆزدىكى قوش توي ئۆچۈن،
تۆككەن هالال تېرىم بار.

مەن ئېتىزدا ئىشلىسەم،
يوق دىلىمدا قىلچە غەم.
ئۆيدە يارىم توقۇيدۇ،
زەپ چىرايلىق ـ ئۈزگىلەم.
مېهرى ئاپتاپ، قولى گۈل،
نىگارىم بار ـ جېنىم بار.

باهار كەلسە زېمىنغا،
هوزۇر تولار دىلىمغا.
ياشلىقىمغا ئوخشۇتۇپ،
كۆچەت قويدۇم بېغىمغا.
مېۋە بەردى كۆچەتلەر،
قوينى ئاۋات بېغىم بار.

قوزا بېقىپ قوي قىلدىم.
موزاي بېقىپ ئۇي قىلدىم.
راسا ئىشلەپ، بۇ يىل كۈز،
يارىم بىلەن توي قىلدىم.
بەختى كۈلگەن يىگىتمەن،
«بەختىيار» دەپ ئېتىم بار.

ئۇستاز

ياسىن مۇسا

زېھنى، دىلىغا چىراق ياققان كۆيۈمچان، مۆتىۋەر ئۇستاز،
نادانلارغا ئېقىل بەرگەن تىرىشچان ھەم چىۋەر ئۇستاز.

ئېسىل خىسلەتتە، پاكلىقتا تېپىلماس سەن كەبى ھېچكىم،
ئۇلۇغ ئالىم ئىجاتكارنىڭ دىلىدا كۆن ـ قەمەر ئۇستاز.

ئىلىم ـ پەن ئىشقىدا سايراپ، بولۇپ پەرۋانە ئەۋلاتقا،
ئىجات باغىغا گۈل تەرگەن تۆكۈپ ساپ قانۇ ـ تەر ئۇستاز.

ئۇرۇپ ئەل ئىشقىدا خەندان، قىلىپ خىزمەت ئاڭا مەردان،
شۇبۇ ئىشنى بىلىپ راھەت مۇشەققەتنى چېكەر ئۇستاز.

تىزىپ نەزمەمنى شەنىڭگە،ساڭا دىلدىن سالام يوللاي،
تۇتاي ھۆرمەت شارابىنى ساڭا جانۇ ـ جىگەر ئۇستاز.

ياشلىقىم

دىلبەر ھىبىبۇللا

ئىخ! ياشلىق نەقەدەر گۈزەل سۆيۈملۈك،
سەن ھايات باغىنىڭ كۆزى، باھارى.
سەندە بار جىمىكى خىسلەت ۋە مەنا،
سەن بىلەن ياشنايدۇ ئۆمۈر گۈلزارى.

پارلايسەن ئەڭ يۈكسەك ئۈمىت كۆكىدە،
تاڭدىكى چولپاندەك نۇرلۇق، بەختىيار.

ئىنتىلىش ئىستەيدۇ ھەر بىر ھۆجەيرەم،
يۈرەكتە ئۆچمەس بىر غايەم ـ ئىشقىم بار.

پۈركەيدۇ گۈللەرگە شۇ ئۇلۇغ غايە،
ئاداققا ئۆمرۈمنىڭ ھەر بىر ئىزىنى.
كۆرىدۇ چېلىشتا ـ جەڭگاھ قوينىدا،
ئەل ۋەتەن ھەر قاچان دىلبەر قىزىنى.

بولسام

ئاتاۋۇللا نىزام

ۋەتەنگە بىر ئۆمۈر سادىق، چېلىش مەردانىسى بولسام،
ئۇنىڭ بەختى ئۈچۈن كۆيگەن ۋاپا پەرۋانىسى بولسام.

يېڭى دەۋران قۇچاق ئاچتى، چېچەكلەر خۇشپۇراق چاچتى،
ئۇنى كۈيلەپ ئەبەت هارماس غەزەل مەستانىسى بولسام.

"قەتىرنىڭ قۇۋۋىتى سەلدە، ئوغۇلنىڭ ئەرلىكى ئەلدە"
شۇڭا مەن بىر ئۆمۈر ئەلنىڭ ۋاپادار بالىسى بولسام.

ۋەتەن چۈن دۇر ـ جاۋاھىرلار سۈزۈپ ئىرپان دېڭىزىدىن،
يۈسۈپ، مەخمۇت، ناۋايى هەم تەجەللى ۋارىسى بولسام.

سۆيى ئابىھايات ـ كەۋسەر، يېرى مۇنبەت، ئېسىل گەۋهەر،
ۋەتەننىڭ تۇپرىغى بىرلە سۆيىنىڭ قەترىسى بولسام.

ۋەتەننىڭ كۈلكىسى ـ كۈلكەم، ۋەتەن غېمى ماڭا ماتەم
بويۇن سوزسا، ئەگەر قوزغۇن ئەجەل پەيكانىسى بولسام.

جان ئانا

(قىزىم ئاغزىدىن)

خالىدە ئابلىز

سەهەر تۇرۇپ سەن مېنى،
ئويغۇتىسەن، جان ئانا.
چاينى بىرىپ مەكتەپكە،
ئۇزىتىسەن، جان ئانا.

ياخشى ئوقۇ، تىرىش دەپ،
تاپىلايسەن، جان ئانا.

ئەشۇ سۆزنى نەچچە رەت،
قايتىلايسەن، جان ئانا.

ئارزۇيۇڭنى ئاقلايمەن،
ماڭا ئىشەن، جان ئانا.
ئىرادەم بار ۋەتەننى،
قىلىش گۈلشەن، جان ئانا.

گۇناھكار «سىز»

(ھېكايە)

ماھىگۇل پەخرىدىن

ئۇ، كەنتىرگە جەينىگىنى تىرەپ ئولتۇرۇپ، ئېتىگىنى گازىرشاكىلىغا تولدۇرۇپ، دېرىزىدىن پۈتۈش ئالدىدا تۇرغان خىزمەت بىناسىغا زوقلىنىپ قارايتتى. بىناغا ھەر بىر قۇر خىش تىزىلغاندا، گويا ئۇمۇ بىرگە ئۆسۈۋاتقاندەك، خۇددى پەسلىتىپ قويغان ۋېلىسىپىت ئىگىرىدەك مۈرىسىگە يېتىپ تۇرغان قىسقا بويىنى پۈرژىنىدەك سوزۇلۇپ، يېنىدىكى جاۋەندىن ئىگىزلەپ قىلىۋاتقاندەك ھېس قىلاتتى...

— تاك... تاك... تاك...!

— ....

ئۇنىڭ خىيال قۇشى شۇ تاپتا پۈتكۈل بىنانىڭ يۇقۇرى قەۋىتىدىكى لۆم - لۆم دېۋانلار تىزىلغان، ئېسىل گىلەملەر سېلىنغان، شامالدۇرغۇچ يېقىراپ، جانغا ھوزۇر بېغىشلاپ تۇرغان ئىشخانا ئىچىدە پەرۋاز قىلىۋاتاتتى. دىلى يۇقۇرىدىكىلەرنىڭ مۈرىسىگە قېقىپ تۇرۇپ ماختاشلىرى، تۆۋەندىكىلەرنىڭ «سىلى»، «ئۆزلىرى» بىلەن خوش - خوش ئېيتىشلىرى ئىچىدە يايراۋاتاتتى.

— تاك - تاك - تاك! تاك-تاك - تاك!

— كىم!؟ - دېدى ئۇ، شېرىن خىيالىنى ئۈچۈرۋەتكۈچىگە زەردە بىلەن. شۇندىلا قىتىمۇ دېرىزە تاكچىسىدا توپا بېسىپ تۇرغان ماتىرىيالدىن بىرنى ئېلىپ، ئۇيان - بۇيان ئۆرۈپ ھەتتا بېلىنى رۇسلىۋېلىشقىمۇ ئۈلگۈردى.

— ياخشىمۇ سىز؟

— ....

يەرنىڭ تېگىدىن ئالايغان كۆز نۇرى ئىشىك يېنىدا تارتىنىپ تۇرغان ئاق تۇپلىۋېلىق قىزغا چۈشتى:

— كىمنى ئىزدەيسىز؟

— سىزنى ئىزدەپ كېلىۋىدىم، سىز ئايشەم ھەدەم بولسىزغۇ، دەيمەن.

— ھە، نېمە گەپ؟

ئۇنىڭ چاناقلىرى كېرىلىپ، ئېڭىكى پۈرۈلۈپ، سوزۇلغان تۇمشۇغى ئىلمەك بۇرنىنىڭ ئۇچىنى سۆيدى، قولىدىكى ماتىرىيال جايىنى تاپتى. قىز ئوڭايسىزلانغان ھالدا:

— ئىككى كۈندىن بېرى سىزنى تاپالماي، تىزىمغا ئالدۇرغىلى ئەمدى كەلدىم، - دېدى - دە، خىزمەت رەسمىيىتىنى كەنتىرنىڭ ئۈستىگە قويدى. ئەگەر قەغەزدەجان ۋە ھېسسىيات بولغاندا ئىدى، ئۆزىنىڭ نەزەرگە ئېلىنماي تۇرۇپ قالغانلىقىدىن خىجىل بولاتتى.

5 مىنۇتلۇق ھېكايىلەر

— ھازىرچە قايتىپ، دەم ئېلىپ تۇرۇڭ.

— ئايشەم ھەدە، رەسمىيەتنى بىجىرىۋېتىپ پاتراق ئىشقا چۈشسەم بولاتتى. ھېلىمۇ بىر نەچچە كۈن بىكار يۈرۈپ كەتتىم.

— ۋايەي، ئىشلەپمۇ تويمىسىز تېخى.

— ئايشەم ھەدە، سىز...

— بولدى، بولدى، گەپ بىر. قايتىپ تۇرۇڭ دېگەندىن كېيىن، قايتىپ تۇرۇڭ.

— ئۇنداقتا... سىزنى قاچان ئىزدەيمەن؟

— كۈتۈپ تۇرۇڭ دېدىمغۇ، گەپ چۈشۈنەمسىز؟

ئۇ پۈلەڭلاپ ئورنىدىن تۇرىۋىدى، گازىر شوپۇكى ھېلى سۇ پۈرۈلگەن پولغا يېيىلدى.

— ئۆزىڭىز ئۇچۇر بېرەمسىز؟

— ھەجەپ قۇمدەك سۆزلەۋېرىدىكەنسىز، چىقىپ تۇرىڭا، ئو... ھۈش...

ئۇ قىزنى ئىتتىرگەندەك ئىشخانىدىن چىقىرىپ، ئىشىكنى تاراققىدە يېپىپ، "كاتىپسىز قالسام قالاي، خۇدا ساقلىسۇن ئۇنىڭدىن، تۆت كۈندە، ھىم" دەپ غۇدۇڭشۇپ كادىرلار بۆلۈمىگە ئالدىراپ ماڭدى.

مەكتەپتىن جەمىيەتكە تېخى ئەمدىلا قەدەم ئېلىۋاتقان قىزنىڭ مەڭزىدە ئىككى تامچە ياش ۋىلىلدايتتى.

— تۇۋا، مەندىن نېمە سەۋەنلىك ئۆتكەندۇ؟

— ۋاي ئۇكام، جاھاندا ئىش تولا. ئاستا-ئاستا چۈشىنىپ قالىسىلا، — دېدى كاردۇردا ئەخلەت ئېلىۋاتقان تازىلىق ئىشچىسى، — سىلىدە گۇنا يوق، "سىز" دە گۇنا.

— ھە؟!

قىز ئۇنىڭ ئاغزىغا قاراپ تۇرۇپلا قالدى...

(بېشى 50 – بەتتە)

راستىنلا زاپخوزلۇقتىن ئېلىۋەتسەڭ، يۇقۇرىغا ئەرز يېزىپ، چاۋاڭنى چىتقا يايارمىنا ....»

ئارىدىن ئىككى كۈن ئۆتكەن بولسىدۇ، سەمەت ئاكا زاپخوزلۇقنى ئۆتكۈزۈپ بەرمىدى، ئۆز پىكرىدە چىڭ تۇرۇپ يېڭى دىرېكتورغا باش ئەگمىدى. لېكىن، ھەر ئېھتىماللىغا قارشى يۇقۇرىغا يازماقچى بولغان ئەرزىنى ئالدىن يېزىپ قويماقچى بولۇپ، قولىغا قەلەم ئالدى. شۇ ئەسنادا ئىشىك ئېچىلىپ، دىرېكتور كىرىپ كەلدى ۋە ئىللىق تەبەسسۇم بىلەن:

— يولداش سەمەت، شىركىتىمىزنىڭ مالىيە ئىنتىزامىنى تېخىمۇ كۈچەيتىپ، ئىقتىسادى، رەسمىيەتلەرنىڭ توغرا، ئېنىق، بولىشى ھەم ناتوغرا ئىستىللارغا قارشى تۇرۇش ئۈچۈن، مۇزاكىرە قىلىپ سىزنى شىركەت مالىيە-بوغالتىر بۆلۈمىنىڭ باشلىقى، قوشۇمچە بۇ قېتىمقى شىركەت بويىچە مالىيەنى تەكشۈرۈپ ئۆتكۈزۈۋېلىش گورۇپپىسىنىڭ مەسئۇلى قىلىپ بېكىتتۇق. ئەگەر باشقىچە پىكرىڭىز بولمىسا، ئىشنى بۈگۈنلا دوختۇرخانىنىڭ ھېساۋاتىنى تەكشۈرۈشتىن باشلاڭ، — دېدى.

سەمەت ئاكا دىرېكتورنىڭ تەبىئى، سالىماق ئاۋازىنى ئاڭلاپ، ھەيرانلىق ئىلكىدە بىردە دىرېكتورغا، بىردە شىرە ئۈستىدىكى تېخى تولۇق يېزىلىپ بولمىغان ئەرزگە قارىغىنىچە تۇرۇپلا قالدى...

تاڭ خەۋەرچىسى

(ھېكايە)

تۇرسۇن زۇمۇدۇن

مېنىڭ بىر خورىزىم بار ئىدى، ئۇنىڭغا بەك ئامراق ئىدىم. ئۇ ناھايىتى چىرايلىق، ئۈنى ئاجايىپ زىل ۋە ياڭراق بولۇپ، ھەر كۈنى تاڭ سەھەردە ئۆگزىگە چىقىۋېلىپ، ئۇزۇنغىچە سوزۇپ - سوزۇپ چىللاشلىرىدىن ھەممىدىن بۇرۇن ئويغىنىپ كېتەتتىم-دە، ئىشىك ئالدىدىكى ئېرىقتا ئېقىۋاتقان سۈزۈك سۇدا يۈز-كۆزلىرىمنى يۇيۇپ بولۇپ، ئۆيدىن بىر چاڭگال دان ئېلىپ چىقىپ، خورىزىمغا چېچىپ بېرەتتىم. قىزىق ئىش... ئۇ قولۇمدىكى داننى كۆرۈشى بىلەن ئۆگزىدىن ئۇچۇپ ھويلىغا چۈشەتتى-دە، ئالدىمغا پايپاسلاپ كېلىپ، چىرايلىق بويىنىنى سوزغىنىچە قولۇمدىكى دانغا تەلمۈرۈپ قاراپ تۇراتتى. مەن ئۇنىڭ دان يېيىشىگە، بولۇپمۇ، ئەتىگەنكى قۇياش نۇرىدا پاقىراپ ئاجايىپ چىرايلىق بولۇپ كەتكەن قانات پەيلىرىگە زوق بىلەن قاراپ، بىر ھازاغىچە ئولتۇرۇپ كەتكىنىمنى سەزمەي قالاتتىم.

ئانامنىڭ چاقىرىشى بىلەن ئېسىمنى يىغىپ، چېيىمنى ئىچىپلا مەكتەپكە كېتەتتىم...

مېنىڭ ھەر كۈنى قاق سەھەردە ئويغىنىپ كېتىشىمدىن دادام خاپا بولاتتى، ئاچچىقلاپ كايىپ كېتەتتى. بىر قېتىم ئانام توسۇۋالمىغان بولسا ئۇراتتى تېخى... دادامنىڭ بۇنداق قوپاللىقىدىن ئەجەبلىنەتتىم. "ئەتىگەن ئورنىدىن تۇرۇش ياخشى ئەمەسمۇ؟ - دەيتتىم ئىچىمدە، - دادام نېمىشقا مەندىن خاپا بولىدىكەن-ھە؟..."

كېيىن، ئانامدىن بۇ ئىشنى سوراپ بىلدىم. مېنىڭ سەھەردە ئويغىنىپ كېتىشىم دادامنىڭ تاتلىق ئۇيقۇسىنى بۇزۇۋېتىپ، كۆپرەك ئۇخلىۋېلىشىغا تەسىر يەتكۈزۈپ قويىدىكەن. بىراق، مەندە نېمە ئامال؟ "سۈت بىلەن كىرگەن خۇي جان بىلەن چىقىدۇ" دېگەندەك، بۇ ئادىتىمنى قانداقمۇ تاشلىيالاي؟

شۇنداق بولسىمۇ، دادامنىڭ ئاچچىقىدىن بىر ئاز قورقۇپ قالدىم. سەھەردە ئورنۇمدىن تۇرۇشۇم دادامغا يامان كۆرۈنگەن بولسا، بۇندىن كېيىن ۋاقچى تۇراي، خورازنىڭ چىللىغىنىنى ئاڭلىماي دەپ، نەچچە قېتىم ئاخشاملىرى ياتقان چېغىمدا، بېشىمنى يوتقانغا چۈمكەپ ئۇخلىغان بولسامۇ، بىراق، خورازنىڭ چىللىشى بىلەن تەڭ يەنە بەربىر ئويغىنىپ كېتەتتىم... دادامدىن قورقۇپ، بالدۇر ئورنۇمدىن تۇرۇشقا جۈرئەت قىلالماي، كۆزۈمنى ھەرقانچە چىڭ يۇمسامۇ، يە ئۇيقۇ كەلمەيتتى. بۇنىڭ بىلەن ئىچىم تىتىلداپ، كارۋات ئۈستىدە ئۇيانىدىن - بۇيانغا ئۆرۈلەتتىم. بېشىمنى كۆتۈرۈپ، ياندىكى ئۆيگە قۇلاق سالسام، دادامنىڭ "خارت - خۇرت" قىلغان خورەك ئاۋازى ئاڭلىناتتى.

(ئاخىرى 62 - بەتتە)

رۇمكا تۇۋىدىكى پاراڭ

(ھىكايە)

ئابلەت يۇسۇپ

— ئەچە ئاداش، ئىچ! ئۆلۈپ كېتىدىغان جاھان بۇ، بۈگۈن ياشايمىز! ھاراق دېگەنچۇ ئوغۇل بالىنىڭ يېلىگى...

— مۇشۇ كۈنلەردە قەيسەر كۆرۈنمەيدىغان بولۇپ كەتتى، نېمىش قىلىۋاتقاندۇ ئۇ؟

— نېمىش قىلاتتى دەيسەن ئۇنى، دائىم بېشىنى كىتاپتىن كۆتەرمەي يۈرۈيدۇ شۇ.

— ئۇنى تېلېۋىزىيە داشۆسىنىڭ تىل-ئەدەبىيات كەسپىدە ئوقۇيدىكەن دەپ ئاڭلاي-مەنغۇ؟

— شۇنى دېمەمسەن، ئۇ يېڭىۋۇر تۇرۇپ ئۇيغۇر تىلى ئۆگىنىمەن دېگىنى قىزىق؛ قارا دۆت بول-مىسا شۇنداق قىلامدۇ؟

— ھەي ئاداش، ئۇ مەكتەپتە يالغۇز ئۇيغۇر تىلىلا ئەمەس، يەنە ئەدەبىيات، سىياسەت، تارىخ، جۇغراپىيە، خەنزۇچە قاتارلىق دەرسلەرمۇ ئۆتۈلىدۇ.

— قويە ئۇنداق قۇرۇق گەپىڭنى؛ ماۋۇنى گۇپپىدە كۆتىرىۋەتكىنە، بىلىق كۆزى قويى-دۇم، بېلىق كۆزى! تارىخ - پارىخ، جۇغرا-پىيە - پۇغراپىيە دەمسىنا؟ ئۇنى سويىمىز دې-گىنە؛ ياش چېغىدا ئوينىماي، قاچان ئوينايدۇ كىشى، قانداق دېدىم - ھە؟

— ھەي، بۇ گەپىڭ توغرا بولمىدى؛ ياش-لىق - ئالتۇن دەۋر. كىشى بۇ دەۋرنى ئەر-زىمەس ئىشلار بىلەن بىھۇدە ئۆتكۈزۈۋەتمەي، تىرىشىپ ئۆگىنىشى، ئەجات قىلىشى كېرەك ....

— ھەي، غەرەز ئۇقمايسەندە، غەرەز! يە-نىلا قەيسەرنىڭكىنى توغرا دەۋاتىسەن - ھە؟! ئۆگىنىش - پۈگىنىشتىن نېمە پايدا چىقاتتى؟ ئۆگىنىش قىلغان قەيسەرنىمۇ كۆردىمىز تې-خى...!

— ئۇ ئۆگەنسە ساڭا نېمە دەخلى يېتەتتى؟

— ھەي، دەخلى يەتمەيدۇ دەمسەن؟ ئۇ-نىڭ كاساپىتىدىن نەچچە قېتىم تەنقىت ئاڭ-لىدىممەن.

نېمىشقا، كىمدىن؟

— ئىداردا ئىككى گەپنىڭ بىرى بولسىلا، بەزى كىشىلەر ئادەم تېپىلمىغاندەك، دائىم ئۇنىڭ بىلەن مېنى سېلىشتۇرۇپ: "قەيسەر بىـ-لەن سېنىڭ ياش قۇرامىڭ، مەدەنىيەت سە-ۋىيەڭ تەڭ، ئۇ قىلغان ئىشنى سەن نېمىشقا قىلالمايسەن؟» دەپ...

— شۇمۇ تەنقىتمىكەن؟

— بۇ گەپنىڭ ئۆزى تەنقىت بولماي نېمە؟

— ئويلاپ باق، ئىدارىدىكىلەرنىڭ شۇنداق دېيىشى توغرا.

— بۇنچە ئۆگىنىپ نېمە بوپتۇ، ياكى جان دېگەن كۈندە چىچەكلەمتى؟ كۈندە 4—3 سا-ئەت ئىشلەپ قويسام، كۈن ئۆيا ققا، پۇل بۇ-ياققا ئۆتسە بولدى. ئۆلۈمدىن باشقىسى تا-ماشا؛ ئۆلۈشكۈن بىر ئاغىنەمنىڭ ئۆيىدە ئول-

تۇرۇش قىلغان ئىدۇق. ئولتۇرۇش شۇنداق قىزىپ كەتتىكى، ۋاي ـ ۋۇي! پەرىزاتتەك مارۇشالار بىلەن ۋالىس، رۇمبا، ياۋبەيلەرگە تاڭ ئاتقىچە سەكرىدۇق. بەش ئوغۇل، بەش قىز ئۈچ شىشە ئىلى داچۇ، بەش شىشە بەيلەندى، بىر يەشىك پىۋە ئىچىپتۇق، "فىڭخۇاڭ" تاماكىسىدىن بەش قاپ چېكىپتۇق. ئەتىسى ھاراقچىشىلىشىپ، بىر كۈن ياتتىم. ھەي ئىسىت، يەڭگەنلىرىمنىمۇ ياندۇرۇۋەتتىم. ئازراق يىشىلەرمەنمىكىن دەپ ئىچىۋاتسام، سەن كىرىپ قالدىڭ. ھە ئەمىسە، سالامەتلىكىمىز ئۈچۈن كۆتىرىۋەتتۇق، خوش ئاداش!

— ماقۇل، ھەي... لېكىن، "زامان ساڭا باقمىسا، سەن زامانغا باق" دىگەن گەپبار، ئاداش. باشلىق داداڭمۇ مەڭگۈ سېنى يۆلەيدىغان تۈۋرۈك بولۇپ تۇرىۋەرمەيدۇ. ئەمدى ئويۇن ـ تاماشانى ئازراق قىلىپ، بىلىم ئېلىشنىڭ يولىغا كىرسەڭ بولارمىكىن؟ ھازىر ھەممىلا يەردە بىلىملىك كىشىلەرنى ھۆرمەتلەپ، قەدىرلەپ، ئۆستۈرۈپ ئىشلىتىۋاتىدۇ. قەيسەرمۇ تېلېۋىزىيە داشۆسىنى پۈتتۈرسە، ئۆستۈرۈلەمدۇ دىگىلى بولمايدۇ.

— ھەي، نىمىلەرنى دەپ كېتىۋاتىدىغانسەن، ئۇ ئاۋاقنىڭ تېلېۋىزىيە داشۆسىدە ئوقۇيەن دىگىنى سۆغا چىلاشتى!

— قانداق بولۇپ؟

— بۇنداق ئىشقا مېنى بوش كېلىدۇ دەمسەن؟ يېقىنراق كېلە، بىزنىڭ باشلىققا ئۇنى راسا چېقىشتۇرغان ئىدىم، ئىشىنىپ قالدى ئەمەسمۇ، ھى...ھى...ھى...!

— ھەي... قاملاشمىغان ئىش قىپسەن جۇمۇ، ھە، ئاخىرى قانداق بولدى؟

— قانداق بولاتتى؟ قەيسەرنىڭ ئوقۇش راسخودىنى تەستىقلاپ بەرمىدى.

— شۇنداق قىلىپ قەيسەر ئوقۇشتىن قالدى دىگىن؟

— شۇنداق بولمايچۇ، ھى... ھى... ھى...

— ئۇ بىر نەرسە دىمىدىمۇ؟

— باشلىق رۇخسەت قىلمىغان يەردە، قەيسەردەك بىر سولتەك نىمىش قىلالايدۇ دەيسەن؟ ئاخىرى " تەشكىل مېنىڭ ئوقۇشۇمغا قوشۇلمىغان بولسا، يەنىلا ئۆزلىگىدىن ئۆگىنىشنى داۋاملاشتۇرىۋېرىمەن" دىدى شۇ.

— سېنىڭ "كارامىتىڭ" كارغا كەلمەپتىغۇ؟

— ئاخماق ئىكەنسەن، ئۇ تېلېۋىزىيە داشۆسىدە ئوقۇماي، ئۆزلىگىدىن ئۆگەنسە، ئۇنى يىلدىمۇ يەنىلا مەن بىلەن ئوخشاش تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپ ئوقۇغۇچىسى بولۇپ تۇرىۋېرىدۇ ـ دە! ھى... ھى... ھى...!

— ھەي ھاماقەت، چۆچۈرىنى خام ساناپسەن، ئۆزلىگىدىن ئۆگىنىپ زىيالىي ئەمەس، ئالىم بولغانلار ئازمۇ؟

— ھە...!؟

***

(بېشى 60 ـ بەتتە)

"تۇۋا، ماۋۇ دادامنى، چوڭلار دىگەن بالىدۇرراق قوپىدىغان، دادام نېمىشقا... ھەي، يېرىم كېچىگىچە سىرتلاردا يۈرگىچە، بالدۇرراق يېتىپ، سەھەررەك قوپۇپ، ئىدارىسىغا بارسا بولمامدىكىنا؟ يە مېنى قوپقىلى قويمايدۇ ياكى ئۆزى..." دەيتتىم ئاچچىقىم كېلىپ.

× × ×

بۈگۈن ئەتىگەن ئانامنىڭ چاقىرىشىدىن چۆچۈپ ئويغاندىم. قارىسام، كۈن نەيزە بويى ئۆرلەپ، ئۆي ئىچى يورۇپ كېتىپتۇ. بۈگۈن ئۆيدىكى ھەممىمىز تاڭ ئاتقانلىقىنى تۇيماي، قاتتىق ئۇخلاپ قاپتۇق. ھەممىدىن مېنىڭ مەكتەپكە كېچىكىپ قالغىنىم چاتاق بولدى!

ھەي، بۈنىڭغا دادام سەۋەپچى. چۈنكى دادام ئۆزىگە ئوخشاش ھاراقكەش ئاغىنىلىرىنى مېھمان قىلىمەن دەپ، ئاخشام خورىزدىنى ئۆلتۈرۈۋەتمىگەن بولسا، بۈگۈن كېچىكىپ قالمىغان بولاتتىم...

ھەي، ئىسىت! ھەر كۈنى سەھەردە مېنى ئويغۇتىدىغان ئەقىللىق، چىرايلىق خورىزىم!

AltunOg

نەبىنىڭ «خوشاللىقى»

(ھىكايە)

زۇنۇن تاھىر

— ...مانا، مانا! ھۆكۈمەت دىگەننىڭ مۇشۇ يەرلىرى قالتىس جۇمۇ!— دىدى نەبى بۆلۈم باشلىغىنىڭ سۆزىدىن ئىيتقۇسىز خوشال بولۇپ،— شۇنداق قىلىپ ماڭا قانچە تىگىدىغان بولدى؟

— بەش كوي!

— نىمە؟!— نەبى يۇمۇق كۆزلىرىنى چەكچەيتتى،— ئارانلا بەش كويما؟

— شۇنداق، توزۇم بويىچە بىر كۈن سەۋەپسىز ئىشتىن قالغان كىشىنىڭ بىر ئايلىق مۇكاپات پۇلى بىرىلمەيدۇ. سەن بۇ يىل ئىچىدە 11 كۈن سەۋەپسىز ئىشتىن قالدىڭ، ئويلاپ باقە، بەش كوي تەگسە، يەنە سەن...

— ئەمىسە، ئەختەم بىلەن ئىسرائىللارچۇ؟— نەبى تاقەتسىزلىك بىلەن سورىدى،— ئۇلارنىڭ سەۋەپسىز ئىشقا كەلمىگەن كۈنى مېنىڭكىدىن جىققۇ؟

— شۇڭا، ئۇلارغا بىر پۇڭمۇ...

— مانا، مانا! ھۆكۈمەت دىگەننىڭ مۇشۇ يەرلىرى قالتىس ئادىل جۇمۇ!،— نەبى باياتىنقى خاپىلىغىنى تىزلا ئۇنتۇدى،— قوچقاچ كۆشمۇ گۆش دەپتىمكەن، ھى...ھى... ھى...شۇنداق قىلىپ پۇلنى قاچان بىرىسىلەر؟

— قايسى پۇلنى؟

— قىزىققۇ سىز. ھازىر دىگەن مۇكاپات پۇلىنىچۇ؟

— كىپىمنىڭ ئاخىرى چۈشكىچە ئالدىمغا چۈشۈۋالدىڭ، بۈگۈن ئىدارە مەمۇرىيەت يىغىنىدا ھەر بىر ئىشچى - خىزمەتچىنىڭ ئالىدىغان مۇكاپات پۇلىنى مۇزاكىرە قىلىپ بىكىتكەن ئىدۇق، يىغىنىنىڭ ئاخىرلىشىشىغا مالىيە ئىدارىسىدىن زىيان تارتقان كارخانىلار مۇكاپات تارقاتماسلىق كىرەك دىگەن ئۇقتۇرۇش كىلىپ قالدى. شۇڭا بۇ يىل ئىدارىدا مۇكاپات پۇلى تارقاتمايدىغان بولدۇق.

— مانا، مانا! — نەبى بۇ گەپنى ئاڭلاپ خوشاللىغىدىن تىرىسىگە سىغماي قالدى، - ھۆكۈمەت دىگەننىڭ مۇشۇنداق يەرلىرى ئوبدان جۇمۇ! مۇكاپات ئالمىغان چاغدىمۇ كۈن ئۆتكەن، ماڭا تىگىدىغىنىغۇ كاۋاپدانىنىڭ ئالدىغا بىر زوڭزايغانغا پايلىمايتتى، ھەممىدىن يامىنى 60 كوي ئالىدىغانلارنىڭ ئىچىدىن قان كىتىدىغان بولدى - دە، ھى... ھى... ھى...

« يۈك »

(ھىكايە)

ئابدىرېھىم ئابلىمىت

ئۆينىڭ جىمجىتلىغىنى ئىشىكنىڭ غىچىلداپ ئېچىلىشى بۇزۇۋەتتى. كەچلىك تاماق يەۋاتقان ئۆي ئىچىدىكىلەر ئىشىك تەرەپكە لاپپىدە قاراپ قويۇپ، يەنىلا تاماق يېيىشنى داۋاملاشتۇردى.

ئۆيگە كىرگەن 17 ـ 18 ياشلاردىكى بىر يىگىت ھەركەتسىز ھالدا پەگادا ئۆرە تۇرۇپ قالدى. ئۇنىڭ چىرايى سۇلغۇن، بېشى ساڭگىلىغان بولۇپ، خۇددى گۇناھكار كىشىگە ئوخشايتتى.

ئۆي ئىچىدە قوشۇقلارنىڭ چىنىلەرگە ئۇرۇلۇشى، تۆردە ئولتۇرغان 50 ياشلار چامىسىدىكى كەكە ساقال كىشىنىڭ قىسقا-قىسقا يۆتۈلۈپ قويىشىدىن باشقا ھېچقانداق سادا چىقمايتتى. يىگىت ئورنىدا ئالاھىزەل 10 مىنۇتچە قېتىپ تۇرغاندىن كېيىن، دېرىزە يېنىغا قويۇلغان ئىشكاپقا يۆلەنگەن ھالدا زوڭزۇيۇپ ئولتۇردى ـ دە، تىرنىغىنى تاتىلاشقا باشلىدى.

ــ مە، مانى يە، قارنىڭغا تىق!

يىگىت ئاستا بېشىنى كۆتەردى ۋە قوللىرىنى ئۇزىتىپ، ھورى چىقىپ تۇرغان بىر چىنە پولونى ئاۋايلاپ ئالدى. ئۆي ئىچىدە كىشىنى بۇرۇختۇم قىلىدىغان ئېغىر جىملىق يەنە ھۆكۈم سۈرمەكتە.

بۇ ئائىلىدىكى تېخى تونۇگۇنكى شاتلىق، كۈلكە ـ چاقچاقلار مانا بۇگۈن ئاللاقاياقلارغا يىتىپ بولغان ئىدى. بۇ كۆڭۈلسىزلىككە سەۋەپ بولغۇچى ۋەقە يىگىتنىڭ خىيال ئەينىگىدىن بىرمۇ ـ بىر تىزىلىپ ئۆتۈشكە باشلىدى : شەھەرلىك مائارىپ ئىدارىسىنىڭ ئالدى بۇگۈن ئەتتىگەندىلا ئادەم دېڭىزىغا ئايلانغان. بۇ يەردىكىلەرنىڭ كۆپ قىسمى دىگىدەك ئوقۇغۇچىلار بولۇپ، يۈزلىگەن جۈپ كۆزلەر دەرۋازىنىڭ ئوڭ يېنىغا چاپلانغان قەغەزدىكى سان-سىفىر، ئىسىم-پەمىلىلەرگە تىكىلگەن؛ بەزىلەرنىڭ چىرايىدا شاتلىق تەبەسسۇم جىلۋە قىلسا، يەنە بەزىلەرنىڭ چىرايىدا مەيۇسلىك، ئۈمۈتسىزلىك ئالامەتلىرى ئەكس ئېتەتتى...

تۇپىنىڭ ئىچىدىن قاڭشارلىق، كۆزلىرى چوڭ، ئورتا بويلۇق بىر بالا سۇغۇرۇلۇپ چىقىپ، بېشىنى تۆۋەن سالغان ھالدا ئاستا مېڭىپ كەتتى. ئۇ گويا ئەس-ھوشىنى يوقاتقان كىشىدەك پۇتلىرى كالاميايلىشىپ، يول بويىدىكى ئىستولبىغا يۆلىنىپ قالدى ۋە خىيالغا كەتتى:

„قانداق قىلىش كېرەك؟ ئۆيگە نېمەمۇ دەپ بارارمەن؟ ئىمتىھاندىن ئۆتەلمىگەنلىكىمنى ئېيتسام، شۇ ئاچچىغى يامان دادام تىرىكىپ زەردە قىلىدۇ. مانا ئەمدى ئاتا-ئانام تۇگۇل ھەتتا ئۇكىلىرىممۇ ماڭا يامان كۆز بىلەن قارايدۇ...“

ئۇ بىر بېسىپ، ئىككى بېسىپ، بېشى قايغان،

پۈتى تايغان تەرەپكە يول ئالدى... ئۇ تاكى كەچ بولغانغا قەدەر كوچىلاردا ئىغىر خىيال يۈكىنى شىللىسىگە ئارتىپ يۈردى. ئۇچەيلىرىنىڭ تارتىشىشىدىن ئەتىگەندىن بىرى بىر نەرسە يېمىگەنلىگىنى ھېس قىلدى. ئاتا-ئانىسىنىڭ دوق قىلىشىنى يۈرىگى تۇيۇپ تۇرسىمۇ، ئاخىرى نامازشام بىلەن ئۆيگە قايتىشقا مەجبۇر بولدى...

ئەنە، ئۇھازىر پەگادا ئۇلتۇرىدۇ، ئۇكىلىرىمۇ ئۇنىڭغا ئۇيدەك ئالىيىپ قويىشىدۇ. دادىسى قاسىم ئاخۇنىنىڭ كەكىرىدەك ئاچچىق سۆزلىرى تۇرسۇنىنىڭ يۈرىگىگە نەشتەردەك سانجىلماقتا:

—ھۇ، ئەقلى يوق كالۋا! ھە دىسە كىتاپ پۇلى، ئوقۇش پۇلى... دەپ يانچۇغۇمنى قۇرۇغداپ قويدۇڭ. سېنىڭ ئۇرنىڭغا ئىتنى باققان بولسام بوپتىكەن. ئىسىت، ساڭا ئۇن يىلنىڭ بۇيانىدا بەرگەن ئاش-نان، پۇل-پىچەكلىرىم!

تۇرسۇن ئۆز دادىسىنىڭ بۇنداق ئاھانەت ۋە خورلۇقلىرىدىن گويا ئاسماندىن تاشلىۋەتكەندەك تىترىلاپ، كۆز چاناقلىرى لىققىدە ياش بىلەن تولدى...

مانا ئەمدى ئۇنىڭ ئانىسى شەرۋانىخان زەھرىنى چاچتى:

—ۋاي نان قېپى، ھارام تاماق! ئۆتكەندە مەكتەپتىن چىقىرىۋېلىپ، ھۈنەر ئۆگۈتەي دىسەم، ئوقۇيمەن دەپ تۇرۇۋالدىڭ. مانا ئەمدى ئىمتىھاندىن ئۆتەلمەي، بىزگە ئوشۇقتىن-ئوشۇق يۈك بولىدىغان بولدۇڭ!

شەرۋانىخاننىڭ سۆزىنى تۇيۇقسىز ئۆيگە كىرىپ كەلگەن سېلىمەخان ئۈزۈپ قويدى.

—شەرۋانىخان، كۆرمەملا، خوشلىقىمدىن ئۆزەمنى يەتتە قات ئاسماننىڭ قەرىدە تۇرغاندەك سىزىۋاتىمەن.

—بەك خوشالغۇ سىلە، گۆھەر تېپىۋالدىمۇ نىمە؟

—ۋاي ئۇنىڭدىنمۇ ئارتۇق ئىش بولدى دىسىلە؛ قىزدەمىزنىڭ تەلىيى ئوڭ كەلدى!

—ئوبدانراق يەردىن ئەلچى كەلگەن ئوخشىمامدۇ، سېلىمەخان؟

—ياق رۇشەنگۈل ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ، ئۇرۇمچى دىگەن كاتتا شەھەرگە ئوقۇشقا بارماقچى، دىسىلە!

—ھە!؟

بۇ گەپنى ئاڭلاپ، شەرۋانىخاننىڭ دىمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتتى...

—مەن سېلىمنىڭ تۇرسۇنجانىمۇ ئۇرۇمچى تەرەپكە ئۆتكەن بولسا، يولدا قىزدەمغا ھەمرا بولۇپ، بىللە ماڭسىمىكىن دىگەن ئىدىم...

—نەدىكىنى، — شەرۋانىخان ئوغلىغا سەت بىر گۆلۈيۈپ قويۇپ دىدى، —بۇ دۆت ئۇرۇمچىگە بارالامدۇ، دەيلا؟ ئۇرۇمچى تۈگۈل مەدىكار بازىرىدىنمۇ ئورۇن چىقمىغۇدەك بۇنىڭغا...

سېلىمەخاننى ئۇزاتقىلى چىقىپ كەتكەن شەرۋانىخاننىڭ سۆزىنى قاسىم ئاخۇن داۋام قىلىپ، تۇرسۇنغا دوق قىلدى:

— ھوي شورى قۇرغۇر! قارىغىنا، ئەشۇ رۇشەنگۈلچىلىك بولالمىدىڭمۇ-ھە؟ قىز بالا چېنىدا ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ ئۇرۇمچىگە ماڭىدىكەن، سەن ئويۇنچى نىمىش قىلدىڭ!؟

شۇ ئارىدا زوردۇن مۇئەللىمنىڭ ئۆيگە كىرىپ كەلگەنلىگىنى كۆرگەن قاسىم ئاخۇن، سۆزىنىڭ ئاخىرىنى نائىلاج بوغۇزىغا يۇتتى ۋە مۇئەللىمنى سوغ قارشى ئالدى:

—كەلسىلە مۇئەللىم، بۇياققا كەپ قاپلا؟

—ھە تۇرسۇننى يوقلاپ كېلىۋىدىم.

تۇرسۇن گويا بىر ھىمايىچىغا ئېرىشكەندەك، خېلىلا تىتىكلىشىپ قالدى.

ئۇ گەپنى ئۇلغايتىۋەتمەسلىككە تىرىشىپ، لىۋىنى چىڭ چىشلىدى:

— مۇئەللىم مەن...

(ئاخىرى 87 - بەتتە)

رىزۋانگۈل

(داستان)

دىلبەر قەييۇم

مۇقەددىمە

باتۇرلۇق ھەققىدە سۆز بولسا ئەگەر،
كىلەر كۆز ئالدىمغا قامەتلىك يىگىت.
ھەممىگە قادىردەك تۇيىلار ئەرلەر،
ھەتتاكى بولسىمۇ قۇرۇق ئىسكىلىت.

مۇقەددەس تارىخنى ۋاراقلاپ كۆرسەڭ،
باتۇرلۇق بابىدا ئايالمۇ بار.
شۇ ئايال زاتىدىن بولغاچقا مەنمۇ،
سىزدىمەن ئۆزەمنى چەكسىز بەختىيار.

ئەنە شۇ باتۇرلۇق بابىدىن بۈگۈن،
مەن سۆزلەي دوستلارغا مۇنداق ھىكايەت.
بۇ، ئانا تۇپراققا تۆكۈلگەن قانىڭ —
ھەققانى شاھىدى — ئەمەس رىۋايەت.

1

باش شىتاپ ئەتراپى ئادەمگە تولغان،
پىدايى بولۇشقا كەلگەن چوڭ-كىچىك.
قەلبىدە دۈشمەنگە قارشى نەپرىتى،
ۋۇلقانغا ئايلانغان ئاۋام — كۆپچىلىك.

— ئەي يولداش! تىزدىلاڭ مېنى!
— مېنى! — دەپ،
بەس — بەستە بۆلۈمگە كىرەر كىشلەر.
پىدايى قوشۇنغا تىزدىلاۋاتقان،
ئىگىز بوي يىگىتكە قاراپ تىكىلەر.

— بىز نىمۇ تىزدىلاڭ كۆپنىڭ قاتارى،—
ئاڭلاندى ئارىدىن نازۇك بىر ئاۋاز،—
تازىلاپ ۋەتەننى قاغا — قوزغۇندىن،
لاچىندەك سامادا قىلايلى پەرۋاز.

"يالىت» قىلىپ قارىدى ئىگىز بوي يىگىت،
بۇرۇلۇپ بۇ ئاۋاز چىققان تەرەپكە.
تۇراتتى يېنىدا بىر نەچچە قىزلار،
قاتناشماق بولۇشۇپ پىدايى سەپكە.

ھەيرانلىق ئىلكىدە تىكىلدى يىگىت،
قىزلارنىڭ چىرايلىق، نازۇك بەستىگە.
ئويلىدى ئىچىدە "بۇ قىزلار قانداق—
قاتنىشار ئىس — تۈتەك قاپلىغان جەڭگە؟...»

—سىڭىللار، — دىدى ئۇ سەل-پەل ھىجىيىپ،—
ئويلانماي كەپسىلەر تىزدىلىتىشقا.
جەڭ دىگەن ئۇ،قونچاق ئويۇنى ئەمەس،
قورقۇمسىز ئەر كىرەك بۇنداق ئۇرۇشقا.

— ياق! خاتا چۈشىنىپ قالدىڭىز ئاكا، —
سۆزلىدى بىر قىزچاق تەمكىنلىك بىلەن، —
قىز — يىگىت ئايرىشنىڭ پەيتى ئەمەس بۇ،
پىدايى بولۇشقا ھەقلىق ھەممىيلەن.

گەرچە قىز بولساقمۇ تۇغۇلغاندىلا،
" كەل قوزام» دەپ ئاچقان ئانا يەر قويۇن.
ئەرلەرگە ئوخشاشلا پەپلەپ باققان،
"قىز كەن» دەپ ھەرگىزمۇ تولغىماي بويۇن.

" ئىڭگە » دەپ جاھانغا كۆز ئاچقاندىلا،
تۆكۈلگەن تۇپراققا كىندىك قېنىمىز.
ئانا يەر ھىدىنى پۇراپ چوڭ بولدۇق.
شۇڭلاشقا تۇتاشتۇر ئاڭا تېنىمىز.

ئۇ بىزنى كۆتەردى، مۆكچەيمىدى ھىچ،
بىز ئۇچۇن خوشاللىق بەخش ئەتتى ھەم.
يايرىدۇق ئازادە قۇچاقلىرىدا،
ئۇ بىزنى قىلغاچقا شۇنچە خاتىرجەم.

ئاھ! بۇگۈن ۋەتەننى باسقاندا زۇلمەت،
بىز چەتتە قانداقچە قاراپ تۇردىمىز؟
ئاتلىنىپ ئۇرۇشقا — ئالدىنقى سەپكە،
دۈشمەننىڭ كۆكسىگە خەنجەر ئۇردىمىز!...

بۇ سۆزنى ئاڭلىغان ئىگىز بوي يىگىت،
قەلەمنى تۇتقانچە قاراپلا قالدى.
ئەتراپقا توپلاشقان ھەممە كىشىنى،
ھاياجان ھىسلىرى ئىلكىگە ئالدى.

— رىزۋانگۈل پۇتۇنلەي توغرا ئېيتەدۇ،
ئۇ بىزنىڭ ھەققانى يۈرەك سۆزىمىز.
ۋەتەننىڭ ئەتىسى — كېلىچەك ئۈچۈن،
پىدايى بولۇشقا كەلدۇق ئۆزىمىز.

خەلقىمىز قوزغۇلۇپ ئاتلانسا جەڭگە،
بىز ئۆيدە غەلبىنى كۈتۈپ ياتامدۇق؟
"ئەركىنلىك كىرەك» دەپ ياڭرىسا " ئۇررا »،
دالدىغا مۆكۈنۈپ ماراپ تۇرامدۇق؟

بىزمۇ بىر ئادەمغۇ مۇشۇ دۇنيادا،
ئەر بىلەن ئوخشاشلا ۋەتەن بالىسى.
ئوغۇلنى ئەتىۋا بىلىپ بالام دەپ،
قىزنى تاشلاپتۇ كىمنىڭ ئانىسى؟

"ئۇرۇشقا ئەر كىرەك، قونچاق ئويناڭلار»،
دىسىڭىز بىز ئۈچۈن نومۇس ئەمەسمۇ؟
گومىنداڭ قانخورنىڭ بۇ ۋەتەن ئۈچۈن—
كەلتۈرگەن خورلىغى بىزگە يەتمەسمۇ؟

تىزدىلاڭ بىزلەرنى پىدايىلىقتا،
چاتاق يوق، باردىمىز ئالدىنقى سەپكە.
غەزەپ ۋە نەپرەتتىن ياسالغان ئوقتا،
تاشلايمىز دۈشمەننى مەڭگۈ لەھەتكە.

— بولدۇ، سىڭىللار، رەھمەت سىلەرگە! —
يىگىتنىڭ قولىدا تەۋرىدى قەلەم.
سۆھبەتنىڭ شاھىدى بولۇپ كۆرۈندى،
پىشانە ئۈستىدە مەرۋايىت شەبنەم...

2

رىزۋانگۈل-قوي كۆزلۈك، ئوتتۇرا بويلۇق،
قارا قاش، قاڭشالىق، بۇغداي ئۆڭ ئىدى.
سەپ تۈزۈپ تۇراتتى تال - تال كىرپىكى،
قاپىقى بادامدەك توم ۋە دۆڭ ئىدى.

ئون توققۇز ياشلارغا كىرگەن بۇ قىزچاق،
شۇنچىلىك چىچەن ۋە ئەقىللىق ئىدى.
دوستلىرى ئىچىدە تېتىك تىرىشچان،
قىلىقى چىرايلىق، يېقىملىق ئىدى.

قوشۇنغا كىرىپلا ئۈزۈن ئۆتمەستىن،
ئىگەللەپ ئالدى ئۇ ھەربى ماھارەت.
پىلىمۇت، بەش ئاتار، گىراناتلارنى،
نىشانغا تەككۈزۈپ ئاتتى كارامەت.

بىر كۈنى كىردى ئۇ شىتاپ باشلىقى -
ئالدىغا يەنىلا تەلەپ قويۇشقا.
— باراي مەن ئالدىنقى سەپكە - فورونتقا،
شۇم قانخور دۈشمەننىڭ كۆزىن ئويۇشقا.

— بۇ تەلەپ-مەقسەتنى ئۈزۈندىن بۇيان،
قويدىڭىز تەشكىلگە، بۇنى بىلىمەن.
قەلبىڭىز بەش قولدەك ئايان بىزگە، —
سۆزلىدى باشلىقى تەمكىنلىك بىلەن، —

سىز ھازىر ئارقا سەپ گوسپىتالىدا،
بۇمۇ بىر دۈشمەنگە قارشى ئىستىھكام.
ئۇرۇشتا يارىدار بولغان سەپداشلار،
كېلىدۇ شۇ يەرگە، رىزۋانگۈل ئۇكام.

بارمىسا ئەگەردە ئالدىنقى سەپكە،
بولامدۇ دۈشمەنگە قارشى تۇرغانلىق؟
بۇ ئارقا سەپتىمۇ چىڭ تۇرۇپ ئىشلەش،
بولىدۇ دۈشمەنگە خەنجەر ئۇرغانلىق.

— بىلىمەن، ئارقا سەپ ئىشىمۇ موھىم،
ئارقا سەپ ئالدىنقى سەپ ئۈچۈن يۆلەك.
باشقىچە ئارزۇ يوق مېنىڭدە، باشلىق،
ئالدىنقى سەپكىلا بېرىشتىن بۆلەك.

مەن بېرىپ ئۇرۇشقا - ئالدىنقى سەپكە،
دۈشمەننىڭ كۆكسىگە بىر خەنجەر ئۇراي.
ئەجداتتىن مىراس بوپ قالغان تىغىمنى،
دۈشمەننىڭ قېنىدا راسا سۇغۇراي.

قانداقچە ئۆلەركىن ئەلنىڭ رەقىبى،
مەن ئۇنى ئۆز كۆزۈم بىلەن بىر كۆرەي.
رەقىپلەر قانلىرى ئاقسا دەريادەك،
شاتلىقتىن قاھ - قاھلاپ قانغىچە كۈلەي.

قايسى جاي، ماكاندىن پەيدا بولدى ئۇ؟
باستۇرۇپ كەلگەن شۇ يولىنى كۆرەي.
ۋەتەنداش قېرىنداش، سەپداشلىرىمغا،
ئوق ئۈزگەن شۇم قارا قولىنى كۆرەي.

ۋەتەننى بۇلىغان ئىپلاس ئاياقنىڭ،
چامداشتىن توختىغان ھالىنى كۆرەي.
تىپىرلاپ سەكراتتا يىرتقۇچ ھايۋاندەك،
جان ئۈزگەن چاغدىكى زارىنى كۆرەي!...

سۆزلەيتى رىزۋانگۈل، غەزەپ ئىلكىدە،
يۈزلىرى ئانادەك قىزارغان ئىدى.
بۇلاقتەك ئېتىلىپ چىققان ياشلىرى،
چىرايلىق كۆزىدە ئاستا ئەگىدى.

ئۇنىڭ شۇ ھالىتى ئوخشايتتى گويا،
يېرىلىش ئالدىدا تۇرغان بومبىغا.
شۇ ھالدا ئالدىدا بولسا گەردۇشمەن،
يېرىلغان بولاتتى بومبا " گوممىدا ".

— بولدۇ، قوشۇلدۇم! رىزۋانگۇل سىڭلىم،
قەلبىمگە ياز دىگىنىز ئۆچمەس خاتىرە.
ئالدىنقى سەپتىكى سەپداشلار ئۈچۈن،
سىز بولۇڭ ياخشى بىر شەپقەت ھەمشىرە.

3

" ئاق لىباس يېپىنغان يانۋار ئايلىرى،
ئاق قاردىن دەل - دەرەخ چېكىسىدە گۈل"
كۈندىلىك يېزىشنى داۋاملاشتۇردى،
يۇقۇرقى تەسۋىردىن باشلاپ رىزۋانگۇل:

" شۇ سوغدا، شۇ قاردا دەرەخ شېخىغا،
قونۇپتۇ بىر جۇپ قۇش ھەممىنى ئۇنتۇپ.
سۆزلىشەر ۋىچىرلاپ ئۆز تىللىرىدا،
گاھىدا بىر - بىرىن قويار نوقۇشۇپ.

ئېھتىمال بۇ قۇشلار ئەشۇ شاختىكى،
ئاق قارنى چېچەككە مىسال ئەتكەندۇر.
ۋە ياكى شۇ ئاق قار سېھرى كۈچ بىلەن،
چېچەكنىڭ ھىدىدەك لەززەت بەرگەندۇر.

مەنمۇ بىر ياش غۇنچە سۆيگۈ - مۇھەببەت،
غۇبارسىز قەلبىمدە تۇرۇپتۇ تولۇپ.
ئەنە شۇ قۇشلاردەك نىگارىم بىلەن -
ئۆتتۇشنى خالايتتىم مەڭگۈ جۇپ بولۇپ.

قول تۇتۇپ يۈرۈشسەڭ ئەركىن-بەختىيار،
يۇرتۇمنىڭ ئازادە قۇچاقلىرىدا.
ساياھەت قىلساق بىز ئاھۇدەك يايراپ،
ياپ - يېشىل چىمەنزار يايلاقلىرىدا.

چەكلىك ۋە قىسقىكەن ياشلىق مەزگىلى ،
شۇڭا ئۇنىڭسانىغا بەكمۇ قىممەتلىك،
كۈتىدۇ شۇ ياشلىق ھەر بىر كىشىدىن،
ئۆزىگە بولۇشنى سېخى - ھىممەتلىك.

خالىماس قايسى ياش گۈلشەنلەر ئارا،
ھۆپپىدە ئېچىلغان بىر گۈل بولۇشنى؟
خالىماس قايسى ياش گۈلنىڭ شېخىدا،
سايرىغان ۋاپادار بۇلبۇل بولۇشنى؟

بىراق، بۇ كۈنلەردە ۋەھشى ھايۋانلار،
گۈلزارلىق باغلارنى يەنجىپ چەيلىدى.
غەزەلخان خۇش ناۋا بۇلبۇلجانلارنىڭ،
نەۋ باھار پەسلىنى ۋەيران ئەيلىدى.

شۇ سەۋەپ كۆپلىگەن سادىق يۈرەكلەر،
بىمەھەل چەكمەكتە ھىجران ئازاۋى.
باقمايدۇ داۋاملىق كاج پەلەك تەتۈر،
يۈز ئاچار ئاخىرى سۆيگۈ ۋىسالى.

شۇ گۈزەل كۈنلەرنىڭ تەشناسى بولغان،
ئوت يۈرەك، پىداكار قىز - ئوغۇللار بىز.
ۋەتەننىڭ كەلگۈسى، ئەۋلات بەختىچۈن،
كۈرىشىش - قەرزىمىز ھەمدە بۇرچىمىز.

يوقاتساق شۇم نىيەت ئالۋاستىلارنى،
كۆكىرەر قايتىدىن چەيلەنگەن گۈلزار.
جەم قىلىپ قويىنىغا پەرزەنتلىرىنى،
شاتلىنار ۋەتىنىم گۈللىگەن دىيار.

ئەنە شۇ چاغلاردا مۇھەببەت گۈلى ،
ئېچىلار كۆزلەرنى قاماشتۇرغىدەك.
ئاڭلىنار باغلاردىن بۇلبۇل ناۋاسى،
پۈتۈن يەر - جاھاننى چاڭ كەلتۈرگىدەك.

گەر نىسىپ بولمىسا ئۇ كۈنلەر بىزگە،
ياتارمىز قەۋرىدە روھىمىز كۈلۈپ.
ئەۋلاتلار چېھرىدە نۇ چېچىپ تۇرغان،
بەختىنىڭ يۇلتۇزىن كۆرۈپ سۆيۈنۈپ.

4

ئۆرلىگەن چاغدا كۈن نەيزە بويىدەك،
باشلاندى دەھشەتلىك ئۇرۇش يەنىلا.
ھەرەمباغ غەربىدە تۇرغان جەڭچىلەر،
ئاق قارغا كۆمۈلۈپ باسماقتا ئالغا.

شاھاجى بېغىدا تۇرغان سەپ ئىچرە،
بار ئىدى بىر نەچچە شەپقەت ھەمشىرە.
بۆركۈتتەك كۆزىنى تىكىپ جەڭگاھقا،
تۇراتتى رىزۋانگۈل كۈتۈپ ۋەزىپە.

قوشۇننىڭ ئالدىنقى سېپى دۈشمەننىڭ -
خەتەرلىك ئوت كۈچى تەرەپكە كەتتى.
ئالدىدا سىلجىغان بىر نەچچە جەڭچى،
ئۇلارنىڭ پوتىيى ئالدىغا يەتتى.

ئورنىدىن چاچراپلا تۇردى رىزۋانگۈل،
سۆزلىدى جاراڭلىق، سەپداشلىرىغا:
— نە ئۈچۈن بۇ يەردە تۇردىمىز قاراپ،
چىقايلى بىزمۇ جەڭ مەيدانلىرىغا...

بۇ سۆزگە بەزىلەر ئۇنىماي قالدى،
چىلگ تۇردى رىزۋانگۈل ئۆزتەكلىۋىدە.
ئاستى-دە سومكىنى، يۈگەردى ئوقتەك،
يالقۇنلاپ ئۆچ - غەزەپ ئۆتلۈق كۆزىدە.

ئەل - ۋەتەن ئىشقىدا يانغان ياش يۈرەك،
تېپەتتى ئەجداتلار روھىنى يادلاپ.
"ئەركىنلىك - ھۆرلۈك" دەپ تومۇردا قېنى،
قاينايتتى ئۆزلۈكسىز تىنماي پۇرۇقلاپ.

ئەل - ۋەتەن سۆيگۈسى ئالدىدا ئۆلۈم،
ئۇنىڭغا ئويۇندەك كۆرۈنەر ئىدى.
قەيەردە يىقىلسا بىرەر ياردار،
خەۋپكە قارىماي يۈگرەر ئىدى.

بارغانچە دەھشەتلىك تۈس ئالدى ئۇرۇش،
ئۇچىاقتا ۋىژىلداپ دۈشمەن ئوقلىرى.
يىرتقۇچ ھايۋاندەك چىقىراپ تۇرار،
ھەر ياندا مىلتىق ۋە پىلمۇتلىرى.

"ئۈچ نەپەر جەڭچىگە ئوق تەگدى" دىگەن، -
خەۋەرنى بىردىنلا ئاڭلىغان ھامان؛
ئۇچقاندەك يۈگەردى ئۇلار يېنىغا،
ھەممىسنى پۈتۈنلەي ئۇنۇتقان رىزۋان.

— توختاڭ، رىزۋانگۈل!
— توختاڭ، ھەي سىڭلىم! -
توۋلىدى سەپداشلار ئارقا - ئارقىدىن.
ئاڭلانماس ھېچ قانداق سۆز قۇلىقىغا،
ۋىژىلداپ ئۇچىمۇ ئوقلار ئالدىدىن.

”جەڭچىگە ئوق تەگدى!… ئۇ ماڭا مۇھتاج“
شۇنىڭلا ئويلايتتى رىزۋانگۈل پەقەت.
شىددەتلىك ئوق ئىچرە ئىلگىرىلەيتتى ئۇ،
قەلبىدە يانغاچقا ئەلگە مۇھەببەت.

ئاجايىپ چەبدەسلىك بىلەن رىزۋانگۈل،
يارىدار جەڭچىنى ئەپچىقتى چەتكە.
ئوق تەككەن جايلارنى تازىلاپ تېڭىپ،
يۈگەردى يەنە بىر جەڭچى تەرەپكە.

ئۆتۈشۈپ تۇراتتى قايچا شەكلىدە،
دۈشمەننىڭ ئوت كۈچى ئۈچ تەرەپتىن تەڭ.
شىۋىرلاپ ئېيتاتتى ئۆزىگە-ئۆزى:
— ئەي رىزۋان، ئالغا باس، بۇ مۇشكۈلنى يەڭ!…

كۆتۈرۈپ جەڭچىنى قەيسەر رىزۋانگۈل،
ئەپكەلدى بىر چولاق تامنىڭ يېنىغا.
ئادالاپ جەڭچىنىڭ يۈز – كۆزلىرىنى،
ئاخىرى كەلتۈردى ئۇنى ھوشىغا.

دۈشمەننىڭ ھەيۋىسى سۇنماقتا ئىدى،
ئىلگىرىلەپ باراتتى بىزنىڭ جەڭچىلەر.
ئۇلارنىڭ ئايىغى ئاستىدا قالدى،
ئەجەلنىڭ ھاڭلىرى، نۇرغۇن خەتەرلەر.

ئىنتايىن خەۋپلىك پەيتتە بىر جەڭچى،
يىقىلدى دۈشمەنگە يېقىنلا جايدا.
قۇتقۇزۇش كېرەكتۇر يارىدارنى تېز،
يۈگەردى رىزۋانگۈل قاراپ ئۇنىڭغا.

سول ياندىن ۋىڭىلداپ كەلگەن ياۋ ئوقى،
يېقىنتتى رىزۋاننى تېگىپ بېشىغا.
—رىزۋانگۈل! رىزۋانگۈل! – يۈگەردى بىر قىز،
شامالدەك تىزلىكتە ئۇنىڭ قېشىغا.

— رىزۋانگۈل، جان دوستۇم، ئاچقىن كۆزۈڭنى!…
چۇچۇتتى بۇ ئاۋاز ھەممىنى تەڭلا،–
ئاھ؟ دوستۇم رىزۋانگۈل، ماڭا قارىغىن!
كىشىلەر توپلۇشۇپ كەلدى بىردىنلا.

ئۇنىڭ قوي كۆزلىرى مەڭگەم يۇمۇلغان،
سەدەپتەك چىشلىرى كەتكەن كىرىشىپ.
پېشانە، ماڭلايغا چۈشكەن قاپ – قارا،
چاچلىرى تۇراتتى شۇنچە يارىشىپ.

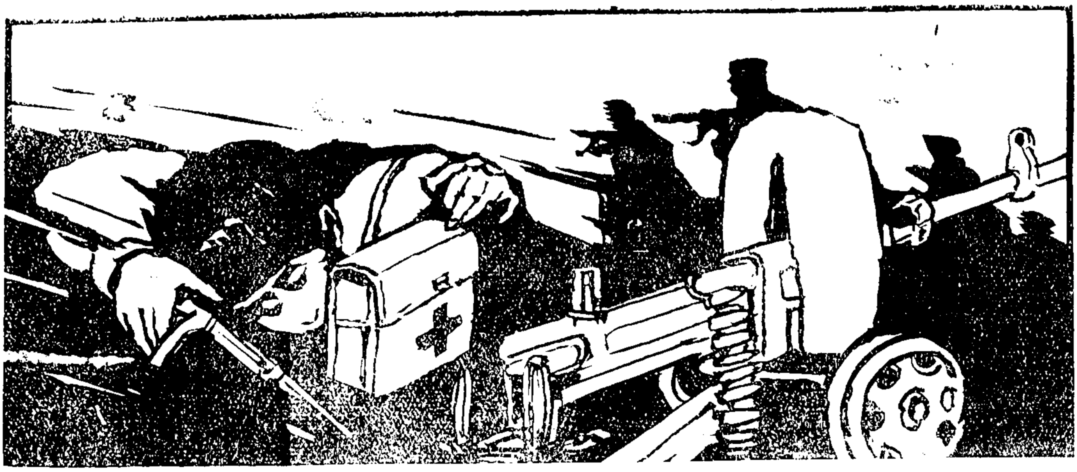

يۇمۇلاق يۈزىنى بويلاپ ئاققان قان،
سىرغىيتتى ئاستىلاپ ئانا تۇپراققا.
مۇڭلىنىپ ساپراتتى ئەلى تورغىيى،
تەلپۈنۈپ ئالدىدا ياتقان ياپراققا.

ئۆزىنى گۇناھكار سەزدىمىكىن تاڭ؟
نەگەمدۇر غايىپ بوپ قاچتى ئىس تۇتەك.

ئاپپاق قار ئۈستىگە تۆكۈلگەن قانلار،
چاقنايتتى گوياكى كەچكى شەپەقتەك.

خاتىمە

ئىلىنىڭ ئالمىلىق باغلىرى ئارا،
بۇلبۇللار چاڭىلداپ قىلىدۇ ناۋا.
كۈيلەيدۇ دولقۇنلۇق ئىلى دەرياسى،
كۈي ناۋا مەناسىن تارقىتار سابا:

"بۇگۈنكى بەختىيار، خوشال كۈنلەردە،
ياشايدۇ ئەل بىلەن رىزۋانگۇل ھامان.
غۇبارسىز-پاك قەلبى ھۆرمىتى ئۈچۈن،
بولماقتا ماكانى جەننەتۇل رىزۋان".

1984 - يىل، نويابىر.

ۋەتەن مۇھەببىتى

(مۇخەممەس)

مەھەممەت روزى

ۋەتىنىم - جۇڭخۇا ئېلىم، شان - شەۋكىتىم تەختىم مېنىڭ،
سەن بىلەن گۈلدەك ئېچىلدى ئارزۇيۇ بەختىم مېنىڭ،
مېھرىبان قوينۇڭدا ئۆستۈم، يايرىدى قەلبىم مېنىڭ،
سەن ئۈچۈن ئۆمرۈم تەسەددۇق، بارلىغىم تەقدىم مېنىڭ،
بۇ ساڭا ۋىجدان بىلەن بەرگەن قەسەم-ئەھدىم مېنىڭ.

ۋەتىنىم يۇقتۇر ماڭا شاتلىق - غۇرۇر سەندىن بۆلەك،
ئەشۇ شاتلىق ۋە غورۇرۇمغا پەقەت سەنلا يۆلەك،
سەن بىلەن كۈچ - قۇدرىتىم، ئەقلىم تولۇق ئاشتى چېچەك،
ساڭىلا ئالىق پەقەت قەلبىمدىكى غايە - تىلەك،
سەن ئۈچۈن دەيمەن شۇڭا تۆككەن تېرىم - ئەجرىم مېنىڭ.

كۆزلىرىمگە تۇتىيا زەر تۇپرىغىڭ مۇنبەت سېنىڭ،
سۇلىرىڭ ئابىھايات، شىرىن ـ شىكەر، شەربەت سېنىڭ،
تاشلىرىڭ ياقۇت ـ گەۋھەر، ئالتۇنلىرىڭ ھەيۋەت سېنىڭ،
چۆللىرىڭمۇ مەن ئۈچۈن باغۇ ـ ئىرەم، جەننەت سېنىڭ،
بىلمەنكى، سەن بىلەن ئالەمچىدۇر قەدرىم مېنىڭ.

تۆتلىشىشنىڭ يولىدا ماڭدىڭ بۈگۈن ئوقتەك ئۇچۇپ،
بارچە جەڭگاھ سەپلىرىڭدە قىپ ـ قىزىل تۇغ ئوينۇتۇپ،
قۇدرىتىڭدىن تاغۇ ـ دەريا بەردى يولنى بوشۇتۇپ،
يىپ ـ يېڭى تارىخ ياراتتىڭ شان بىلەن غەلىبە قۇچۇپ،
خوشلۇغۇم ۋە شەرىپىم: شۇ جەڭدە بار قەترىم مېنىڭ...

ئانىجان جۇڭخۇا ئېلىم، ۋايىڭغا يەت، گۈللە يەنە،
ئەڭ گۈزەل غايەڭ ئۈچۈن بۈركۈت كەبى ئۆرلە يەنە،
بار يەنە ئالدىڭدا نى ـ نى مۇشكۇلات ـ پەللە يەنە،
تۇردى زور شىر ئورنىدىن دەس، قۇچقۇسى غەلىبە يەنە،
ساڭا كەڭ ئىمكانىيەت بەردى ئۇلۇغ دەۋرىم مېنىڭ.

ئىككى شېئىر

(ھەجۋى)

ئابلەت ئىسمايىل

مۇھەررىرگە خەت

نامە يازدىم سىزگە مۇھەررىر ئاكا،
ھەم ئەۋەردىم كۆپ قېتىم شېئىر، ئاكا.
ۋە لېكىن بەرمىدىڭىز ھېچ ئېتىۋار،
كاچمۇ يا بىزگە پەلەك ـ تەقدىر، ئاكا.
«ناتونۇش بولغاچقا شۇنداق قىلدى» دەپ،
ئۆز سۆزۈمگە بېردىمەن تەبىر، ئاكا.
مەنمۇ ئادەتتىكى شائىر ئەمەس،
بۇ گېپىمدە شۈبھە يوق ھېچبىر، ئاكا.
تولا ئۈستۈن شېئىرىيەت ماھارىتىم،
يازمەن بىردەمدىلا «شىر ـ شىر»، ئاكا.
بىلىسىز ئاسان ئەمەس شېئىر يېزىش،
ئاڭا لازىم كۆپ ئەقىل تەدبىر، ئاكا.
تىزىلار مىسرالىرىم ئۈنچە بولۇپ،
ئاغزىنە ئىش قىلسىلا تەسىر، ئاكا.
سۆز دىگەننى تاپىمەن باش قاتۇرۇپ،
جىق كىتاپنى ئاقتۇرۇپ بىر ـ بىر، ئاكا.
چىقىدۇ مەزمۇن دىگەن ئۆز ـ ئۆزىدىن،
ياخشى بولسا قاپىيە، تەسۋىر، ئاكا.

دورىمايمەن تۇتى قۇشتەك ئۆزگىنى،
مەندە بار ئۆزگىچە ھىكمەت-سىر، ئاكا.
ئىشىنىڭ پات ئارىدا تونۇلغۇسى،
خەلقى - ئالەم ئالدىدا پېقىر، ئاكا.
سىزگىمۇ بولسۇن ئايان كەمتەرلىگىم،
ماڭا چوڭ دۈشمەن ھامان كىبىر، ئاكا.
باشقىلارغا قارىغان ئوڭ كۆز بىلەن،
بىزگىمۇ قاراپ قويۇڭ سىز بىر، ئاكا.
شۇندا سىزگە رەھمىتىم كۆپتۇر مېنىڭ،
بولمىسا تەھرىرگە بار پېكىر، ئاكا.

بەڭگىنىڭ چۈشى

ئىلگىرى بىر ھورۇن بەڭگە بار ئىكەن،
تەييارنى جۈندەشكىلا خۇشتار ئىكەن.
مېھنەتنى كۆرمەيدىكەن ئەسلا راۋا،
قىلىدىكەن كۆڭلىدە «مەنسەپ» تاما.
بارى- يوقى بار ئىكەن بىر كەپىسى،
لىڭشىيدىكەن كەلسە شامال شەپىسى.
بىر كۈنى بەڭگە نەشە تارتىۋېتىپ،
ئۇخلاپ قاپتۇ ئۆگزىدە ئوڭدا يېتىپ.
ئۇيقۇ ئىچرە شېرىن بىر چۈش كۆرۈپتۇ،
چۈشىدە بەكمۇ قىزىق ئىش كۆرۈپتۇ.
ئۆزى قالتىس كاتتا ئامبال بوپتۇدەك،
چۆرىسىدە نەچچە غالچا يۈرگىدەك.
بەڭگە ئەمدى نېمىش قىلسۇن كەپىدە،
ئولتۇرارمىش سەلتەنەتلىك مەپىدە.
ئۇ سىيلاپ غالچىلىرىنى كەينىگە،
كېتىۋاتسا يۇرت ئارىلاپ «سەيلى» گە،
ئالدىدا گۈزەل بىر باغ كۆرۈنۈپتۇ،
ئامبالنىڭ كۆڭلى تولا سۆيۈنۈپتۇ.
ھايال ئۆتمەي شۇ مەنزىلگە يېتىپتۇ،
غادايغىنىچە باققا كىرىپ كېتىپتۇ.
ئەيۇھەننەس، باغ گويا جەننەت ئىمىش،
پىشىپ كەتكەن ياڭزا- ياڭزا يەل- يېمىش.
باغ ئارىلاپ ئابى زەمزەم ئاقاركەن،
باغ نېمىتى تەڭگە شۇنداق ياقاركەن.
ئويلاپتۇ ئۇ: «باغمۇ بولسا ئىلكىمدە،
شان- شۆھرىتىم تاراپ يەتتە ئىقلىمگە،
خىزمىتىمگە بولسا تەييار قىز- ياش،
ھەممە كېلىپ ئايىغىمغا قويسا باش.
بولسام شانۇ- شەۋكەتلىك بىر شاھ- سۇلتان،
دەۋران سۈرسەم، ياپىراپ كەتسە بوندا جان...»
شېرىن خىيال مەسلىگىدە كۈلۈپتۇ،
باغۋەننى ھەم باغدىن قوغلاپ سۈرۈپتۇ:
«باغ مېنىڭ، ھەي تېگى پەس ئىپلاس قېرى،
چىق، كۆزۈمدىن شۇ مەھەل يوقال نېرى!»
تارتىۋاپتۇ باغنى ئۇ زورلۇق بىلەن،
كېتىپتۇ بوۋاي ئەلەم خورلۇق بىلەن.
زوراۋانلار باغدا سەيلان ئېتىپتۇ،
مېۋىلەرنى يەپتۇ، بۇزۇپ چېچىپتۇ.
باركەن باغدا بىر تۈپ ئالما دەرىخى،
مېۋىسى - ئالتۇن، كۈمۈش-ياپراق-شېخى.
قىزىرىپتۇ يەنە «ئامبال»نىڭ كۆزى،
باغدا قالماق بوپتۇ يالغۇز بىر ئۆزى.
غالچىلارغا دەپتۇ: «ماڭ، ھەممىڭ چىقىش!
ماڭا خاستۇر بۇ گۈزەل كەرەم بېھىش»
باغدا تەنھا قاپتۇ ئۇ شۇنداق قىلىپ،
چىقىپتۇ دەرەخ ئۈستىگە ئېسىلىپ.
ئۈزگىلى باشلاپتۇ ھەدەپ مېۋىنى،
تۈگەتمەكچى بوپتۇ قويماي ھەممىنى.
تولۇپتۇ قوينى، تويۇپتۇ ھەم ئۆزى،
ۋە لېكىن تويماپتۇدەك زىنھار كۆزى.
ئۈزۈلۈپتۇ مېۋىلەر پىششىقۇ- توڭ،
تۆكۈلۈپتۇ يەرگىمۇ ئۇششاقۇ - چوڭ.

قاپتۇ بىر تال ئالما شاخىنىڭ ئۇچىدا،
ئىنتىلىپتۇ ئاڭا ئۇ بار كۈچىدا.
شۇ ئەسنادا دەسسىگەن شاخ قايرىلىپ،
ئالمىلەمنىڭ بېشى قېيىپ-ئايلىنىپ.
يەرگە تىك موللاق چۈشۈپتۇ "كۈپ" قىلىپ،
چىقىراپتۇ ئاھ ئۇرۇپ ۋاي دات سېلىپ.

تۇرالماپتۇ ئۇسۇ يىقىلغان ئورنىدىن،
لەختە-لەختە قان ئېقىپتۇ بۇرنىدىن...
بەڭگە چۈچۈپ ئويغىنۇپتۇ ئۇيقۇدىن،
ئەسلى موللاق ئاتقان ئىكەن ئۆگزىدىن.
"بەڭگىنىڭ خىيالى-سۇنىڭ كۆپىگى"-
دىگەن گەپ قاپتىكەن بىزگە شۇ چېغى.

مەن ناخشىغا ئامراق ئەزەلدىن

ئىسرائىل ھوشۇر

مەن ناخشىغا ئامراق ئەزەلدىن،
ناخشا خۇمار ئۇيغۇر بالىسى.
ناخشا ئېيتسام يۈرەك قېتىمدىن،
ئاڭا تەڭكەش قەلبىم تارىسى.

مەن ناخشىغا ئامراق ئەزەلدىن،
ناخشا بىلەن كۈلەر يۈرۈگۈم.
ناخشىلاردا چاقنار يۇلتۇزدەك،
ئۆچمەس ئوتلۇق ئارزۇ-تىلىگىم.

مەن ناخشىغا ئامراق ئەزەلدىن،
ناخشا بىلەن يايراپ كۈلىمەن.
يۈرەكتىكى ھەممە باردىنى،
ناخشام بىلەن بايان قىلىمەن.

مەن ناخشىغا ئامراق ئەزەلدىن.
ناخشا ئىچرە تۇغۇلۇپ ئۆستۈم.
ئايرىلمايمەن ناخشىدىن پەقەت،
ناخشا-مېنىڭ بىر ئۆمۈر دوستۇم.

مەن ناخشىغا ئامراق ئەزەلدىن،
ناخشام ماڭا بەرەر كۈچ - قۇۋۋەت.
شۇ ناخشىدا بولۇر نامايان،
ئەلگە بولغان قايناق مۇھەببەت.

مەن ناخشىغا ئامراق ئەزەلدىن،
ناخشا بىلەن ياشنايدۇ بەختىم.
مەن ئوقۇغان ئەشۇ ناخشىنىڭ،
ئىسمى تېچىمىسى ئانىجان خەلقىم.

شېئىرلار

ئەركىن ئەبەيدۇللا

قاپاق

ئۆگىنىپ ئولتۇرسام دېدىڭ: قاپاق باش،
ياشاشنى بىلمەيسەن، كاللاڭ ئىشلىمەس.
كۈنۈ - تۈن كىتاپتىن كۆتەرمەيسەن باش،
شۆھرىتىڭ، پۇلۇڭ ... بار، قايسى ئىشىڭ تەس؟

جاۋابىم: قاپاقتەك بولسام مەيلىدى،
قاپاقنىڭ رولىمۇ بارغۇ ئىنسانغا.
سوغۇقسۇ ساقلاشقا ئىشلەپ قالارمەن،
شۇگلاشقا دېمەيمەن: "ئىسسىت بۇ جانغا!"

كەچۈرگىن، رەنا

ساڭا قاراپ مەن كۈلسەم زوقلىنىپ،
"كۈلمە" دېدىڭ يار، ئاغزىمنى تۇتۇپ.
تۇرۇپ قالدىمەن، پىخسىلدىغانچە،
كەلگەن كۈلكىنى ئىچىمگە يۇتۇپ.

ھېلىغۇ ئاغزىم توسۇپ ئالدىڭسەن،
قويۇپ بېرىشىڭ بەربىر (ئىپىنسىق).

ھەتتا يۈرۈگۈم يۇلۇپ ئېلىپ كۆر،
توختىماس كۈلكەم، بۇ، شۇنداق قىلىق:

كەچۈرگىن رەنا، كۈلدۈردى دەۋران،
كۈلدۈم (بۇ دىگەن كۆڭۈل خوشلۇغى)،
كۆڭلۈگگە كۈلكەم سىغمىسا بوپتۇ...
كەڭرى ئىسكەنغۇ ئالەم بوشلۇغى!

قارىداپلا قالمىسا كۆڭلۈڭ

كۈندە بىر كېلىپ كۆرۈشەر ئىدىڭ،
بۈگۈن نىمىشقا كەلمىدىڭ يارىم.
يولۇڭغا قاراپ تالدى كۆزلىرىم،
چىدىمايدىكەن چۈنكى بۇ جانىم.

"بۈگۈن سەھەردە كەلمەكچى ئىدىم،
بىر ئىش بىلەن مەن كەلمىدىم بىلسەڭ:
ئاپپاق كىيىمىم بوپ كەتتى قارا،
نىمە قىلارمەن مازاق قىپ كۈلسەڭ؟"

ماڭا جانانىم، كىيىمىڭ ئەمەس،
پاك ھەم سەممى يۈرۈگۈڭ لازىم.
قارىداپلا گەر قالمىسا كۆڭلۈڭ،
تاكى ئۆلگىچە ئىشتىمەن تازىم.

قەلەندەر

قەلەندەرسەن دەپ تىللىساڭ مەيلى،
قەلەندەرمەن راست، بىلىمگە بۆگۈن.
"خۇرجۇن" كۆتۈرۈپ، ئىشىك-ئىشىك تەلمۈرۈپ،
بايمۇ بولارمەن ئەتە يا ئۆگۈن.

بىر كۈنلەر بولۇپ، خورجۇنۇم تولۇپ،
بولارمەن چوقۇم خېلى يوغان باي.
"قەلەندەر" دىگەن ئاغزىڭدىن شۇ چاغ،
ئېسىڭدە يوقلا چىققۇسى "ئاي-ھاي!..."

يېڭى يار

كۆرگەنچە يارىمنى كېلىدۇ كۆرگۈم،
ھەر كۆرسەم مېھرىگە قانمايمەن پەقەت.
چىن ئىشتىم شۇنىڭغا باغلانغان ئۆچۈن،
سۆيىمەن، ۋەدەمدىن يانمايمەن ئەبەت.

سىرىنى ئېيتار ئۇ كېچە - كېچىلەپ،
چىراقنى ئۆچۈرمەي ئىتىپ قالار تاڭ.
ھەر سۆزىنى ئاڭلىسام، يۈرۈگۈمگە ئۇ-
بېغىشلاپ شىجائەت، سالار يېڭى ئاڭ.

يېنىمدىن ئۇنى ھېچ ئايرىغىنىم يوق،
باغچىدا، سەيلىدە... يېنىمدا بار ئۇ.
ماڭا كۆپ پەم - ئەقىل ئۆگىتىپ تۇرسا،
ۋاپالىق دوستىنى تاشلىغان بارمۇ؟

ھەيرانلىق ئىلكىدە قارىماڭ ماڭا،
ئۇ تېخى يېڭىدىن تۇتقان ئاشىقىم.
بىر چاغلار... بىلەمسىز، (بەڭۋاش چاغلىرىم)
ئۇنىڭسىز خار ئۆتكەن ئېزىز ياشلىقىم.

ئۆيۈمدە بىللە ئۇ - كارۋات ئۈستىدە،
ئىشخانا ئىچىدە يەنە قېشىمدا.
كېچىچە ھەم ئۇنى چۈشەيمەن تېخى،
ھەتتاكى ياستۇقتا - تۇرار بېشىمدا.

مەن تۇتقان شۇ يارنىڭ تېنى قەغەزدىن،
(ھە، مېنىڭ دىگىنىم شۇنداق يار ئىدى).
ئەڭ ئېسىل، ۋىجدانلىق دوستۇر ئۇ ماڭا،
كىتاپنى يار تۇتسا، كىملەر خار ئىدى؟

دەپ قالماڭ

بېشىمنى ئەمدىلا ياستۇققا قويسام،
ئىلھامىنىڭ پەرىسى تۇتتى قولۇمنى.
ماڭاي دەپ تۇرغاندا ئۇنىڭ كەينىدىن،
ئۆيقىنىڭ لەشكىرى توستى يولۇمنى.

ئېلىشىپ بىر قەپەز كۆتۈرۈپ بېشىم،
ئۇ تۇتقان شارابنى سۈمۈردىم تىزلا.

پىچىرلاپ دىدى ئۇ قۇلاقلىرىمغا،
ماڭىسىڭىزمەن بىلەن مۇھىم بىرگەپ بار:

قوياشتىن نۇر ئېمىپ كۆكلەيدۇ يىلتىز،
سۇ، ھاۋا، يەم بىلەن باشايدۇ يىلپىز.
ئىنسانىنى ئىنسان قىپ تۇرغىنى ۋىجدان،
ياشالماس بىرەر كۈن ئادەم ئۇنىڭسىز.

دەپ قالماڭ: بەزلەر بارغۇ دۇنيادا؟
ۋىجدانسىز خېلى ۋاخ ياشاۋىرىدۇ.
بىراق بىز ئۇلارنى دىمەيمىز ئادەم،
(تەبىئەت ئىشەك قىپ ياساۋىرىدۇ!)

بوۋامنىڭ ناخشىسى

باياقتا كىرسەم ئىشلەيتتى بوۋام،
"يارى ـ يار،" دەپ ناخشىسىن ئېيتىپ.
دەيتتى تېخى: "كەلمىدىڭ يارىم،
يۈرۈگۈمنى بىللە ئەپ كىتىپ..."

ــ بوۋا، ـ دىدىم ئەركىلەپ ئاكا،ـ
قېرىغاندا نىمە "يار،" دىگەن.
ئارام ئالماي ئىشلەپ كىتىپسەن،
سەپ قويايىۇ ساكا يا يۈگەن!؟

دىدى: "بالام، ئىشىمنى قىلسەن،
بۈگۈن تولا ـ شا تىلىغىم مېنىڭ.
كۈلگە ئوخشاش كۈلگەندە بەختىم،
كەلمەمدىكەن تا تىلىغىم مېنىڭ؟!..."

تاغدىكى ئاق لىباس

گۈل چىمەن نىياز (ئوقۇغۇچى)

تاڭ سەھەردە يۇرتۇمدا قار لەپىلدەپ ياققاندا،
مامۇق كەبى ئاپپاق قار يەر يۈزىنى ياپقاندا.
پەيدا بولدى قامەتلىك ئاق باش بوۋاي ئالدىمدا،
مەن ئورنۇمدىن دەس تۇرۇپ تالا ـ تۈزگە چىققاندا.

دىدىم: "بوۋا ـ قانداقچە مېھمان بولۇپ كەلدىڭىز،
قىشنىڭ سوغۇق بورىنى ئۇچۇپ تۇرسا ھەر ياندا؟"
دىدى بوۋاي چېھرىدىن خۇش تەبەسسۇم ياغدۇرۇپ:
"ئېلىپ كەلدىم ئاق لىباس سوۋغا ئۈچۈن، توقايلاردا..."

نەزەر سالسام ئەتراپقا زوق ـ ھاياجان ئىلكىدە،
كۆمۈش نۇرلار چاقنىدى ئاق لىباسنىڭ ھۆسنىدىن.
بولدۇم گويا كۆرگەندەك ئەلگە پۈتمەس بەرىكەت،
ئاشۇ ئاق چاچ بوۋاينىڭ بۈيۈك قامەت ـ بەستىدىن.

قەدىرلەيمەن يۈرەكتىن ئاشۇ سېخى بوۋاينى،
ھوسۇل ئوخشار ئۇ بىلەن ئېتىز، باغدا ھەم تاغدا.
دىللار ئېلىپ ياپىرىغاي، گۈللەر كۆكلەپ ياشنىغاي،
يەنە كۈلگەي بەختىمىز روناق تاپقان بۇ تاغدا.

ئۇيغۇر كلاسسىك ئەدەبىياتىدىن

پەرھات ـ شىرىن

ئۆمەر باقى يەركەندى

نەشرگە تەييارلىغۇچىدىن

باتۇرلۇق، بىلىمى چوڭقۇرلۇق، ئىنسانپەرۋەرلىك، ئەمگەكنى سۆيۈش، مۇشەققەتتىن قورقماسلىق، مۇھەببەتكە سادىق بولۇشتەك تولىمۇ ياخشى خىسلەتلەرنى ئۆزىدە مۇجەسسەملەشتۈرگەن چىن شاھزادىسى پەرھات بىلەن، گۈزەل، ۋاپادار، مەرىپەتپەرۋەر، ساداقەتلىك ئەرمەن مەلىكىسى شىرىن توغرىسىدىكى داستان 15 ـ ئەسىرنىڭ ئاخىرلىرىدا ئۇلۇغ مۇتەپەككۇر شائىر ئەلىشىر ناۋائىي تەرىپىدىن ئۇيغۇر تىلىدا يېزىلىپ چىققاندىن كېيىنلا پۈتۈن ئوتتۇرا ئاسىيادا تۈركىي تىل سىستېمىسىدىكى مىللەتلەر ئارىسىدا كەڭ تارقالدى ۋە ئالاھىدە شۆھرەت قازاندى. بۇ داستاندا ساپ مۇھەببەتكە يۈكسەك دەرىجىدە مەدھىيە ئوقۇلغاندىن سىرت، ئادالەتنىڭ زۇلۇم ئۈستىدىن، پاكلىقنىڭ رەزىللىك ئۈستىدىن، ساپ مۇھەببەتنىڭ پەسكەش ئارزۇ ئۈستىدىن، ھەققانىيەتنىڭ ناھەقچىلىق ئۈستىدىن غالىب كېلىدىغانلىقى ئوبرازلىق يوسۇندا ئاجايىپ گۈزەل ئىبارىلەر ۋە مۇكەممەل دەلىللەر بىلەن شەرھىلەنگەن، ياۋۇزلۇق، رەزىللىك، سۇئىقەست، ھىلە ـ مىكىرلەرگە نەپرەت ئوقۇلغان. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بۇ چوڭ ھەجىمدىكى داستان يېزىلغىنىغا 500 يىلچە ۋاقىت بولغىنىغا قارىماي تارىخنىڭ سىناقلىرىغا بەرداشلىق بېرىپ، تا ھازىرغىچە ساقلىنىپ ۋە سۆيۈپ ئوقۇلۇپ كەلمەكتە.

ۋاپادار ئاشىق ـ مەشۇقلاردىن بولغان پەرھات ۋە شىرىن قىسسىسى مىلادى 7 ـ ئەسىردىن بۇرۇنلا ئوتتۇرا ئاسىيا ۋە پۈتكۈل شەرق خەلقى ئارىسىغا كەڭ تارقىلىپ چۆچەك ۋە رىۋايەت تەرىقىسىدە ئەسىرلەر بويى ئېقىپ يۈرگەن. دەستلەپ بۇ داستان 7 ـ ئەسىردە ئۆتكەن ئىران پادىشاسى خىسراۋنىڭ نامى بىلەن باغلىنىپ «خىسراۋ ـ شىرىن» نامى بىلەن تارقالغان بولۇپ، «خىسراۋ ـ

شىرىن » داستانىنى ئەڭ ئەۋۋەل 10 ـ ئەسىردە ئۆتكەن ئىران شائىرى ئوبۇلقاسىم فىردەۋسى يازما ئەدەبىيات ھالىتىگە كەلتۈرگەن. 12 ـ ئەسىرگە كەلگەندە، ئازاربەيجاننىڭ ئۇلۇغ شائىرى نىزامى گەنجەۋى فارسچە تىلدا يەنە شۇ نامدىكى داستاننى يېزىپ چوڭ مۇۋەپپەقىيەت قازانغان ۋە ئۇنى ئۆزىنىڭ «خەمسە» سىگە كىرگۈزگەن. ئەمما ئۇ ئىككەيلەننىڭ داستانىدىكى ئاساسى قەھرىمان خىسراۋ بولۇپ، فىردەۋسى پەرھات ئوبرازىنى تىلغا ئالمىغان، نىزامى پەرھاتنى چىنغا بېرىپ ئوقۇپ كەلگەن بىلىملىك يىگىت دەپلا تەسۋىرلىگەن. نىزامىنىڭ داستانى بەك شۆھرەت تېپىپ كەتكەنلىكتىن ئۇنىڭغا تەقلىت قىلىپ داستان يازغۇچىلار كۆپلەپ مەيدانغا چىقىشقا باشلىغان، لېكىن ئۇلارنىڭ ھەممىسى خىسراۋنى ئىجابى ئوبراز قىلىپ تەسۋىرلىگەن. 13ـئەسىردە شەيخ سەئدى ئۆزىنىڭ شېئىرى كىتاۋى «بوستان» دىمۇ «خىسراۋنىڭ ئوغلىغا قىلغان نەسىھەتى» دىگەن بىر ماۋزۇنى قىستۇرۇپ خېلىلا ئىلغار پىكىرلەرنى ئوتتۇرىغا قويغان.

14 ـ ئەسىردە ئەمىر خىسراۋ دىھلەۋى نىزامىنىڭ ئىزىدىن مېڭىپ خېلى چوڭ مۇۋەپپەقىيەت قازانغان. ئەمما ناۋايى ئۆزىدىن بۇرۇنقى شائىرلارنىڭ تەجرىبەلىرىنى ئوبدان يەكۇنلەپ، بۇ داستاننى يېڭى ۋەقەلىك، يېڭى پىكىر، يېڭى تەسۋىرلەر بىلەن يېزىپ چىقىپ، ئۇنى يېڭى بەدىئى يۈكسەكلىككە كۆتەرگەن، پەرھاتنى باش قەھرىمان، خىسراۋنى سەلبى ئوبراز قىلىپ تەسۋىرلىگەن ۋە داستانغا « پەرھات ـ شىرىن » دەپ يېڭى نام قويغان. ناۋايى بۇ داستاننى فىردەۋسى ۋە نىزامىلارنىڭكى ئاساسىدا يېڭىدىن يازغانلىقىنى ئىپادىلەپ شۇنداق دەيدۇ:

ئىمەس ئاسان بۇ مەيدان ئىچرە تۇرماق،
نىزامى پەنجەسىغە پەنجە ئۇرماق.
....
دىيالمەسمەنكى خىسراۋ يا نىزامى،
ۋە يا نەزم ئەھلىنىڭ سەرخىلى جامى.

ئىچۈككىم چىكتىلەر سۆز خەنجەرىنى،
سەراسەر ئالدىلەر سۆز كىشىۋەرىنى.
ئەلەر ئوتروسىدە مېن ھەم چېكىب تىغ،
چىكەرگە سوز سىنانىن قىلغەمەن بىغ.

ئەلىشىر ناۋايىدىن كېيىن يەنە نۇرغۇن شائىرلار «پەرھات ـ شىرىن» داستانىنى يېزىشتى، لېكىن ھېچقايسىسى ئۇنى ناۋايى كۆتەرگەن يۈكسەكلىككە كۆتىرەلمىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ناۋايىنىڭ بۇ داستانى ئۆزىنىڭ قەدرى قىممىتىنى يوقاتمىدىلا ئەمەس، بەلكى داۋاملىق تۇردە قەدرى ـ قىممىتى ئېشىۋەردى ۋە بارغانسېرى ئۇلۇغلاندى. ناۋايىدىن توپ توغرا 300 يىل كېيىن بۇ داستاننىڭ ئۆمەر باقى تەرىپىدىن نەسرى شەكىلگە ئۆزگەرتىلىشىمۇ ئۇنىڭ خەلق ئىچىدە نەقەدەر ئېتىۋارلاشقا ئېرىشكەنلىگىنىڭ بىر دەلىلىدۇر.

ئۆمەر باقىنىڭ تۇغۇلغان، ئۆلگەن ۋاقىتلىرى ۋە ئىجادىي پائالىيىتى توغرىسىدا تېخى تەپسىلى مەلۇماتقا ئىگە ئەمەسمىز. ئەمما ئۇنىڭ 1750 ـ يىللىرى ئۆپچۆرىسىدە تۇغۇلغانلىقىنى قىياس قىلىش مۇمكىن. ئۇ يەكەنلىك بولۇپ، 1792 ـ يىلى يەكەن ھۆكۇمرانى ئىۋەز بەگ نامىغا ناۋايىنىڭ «پەرھات ـ شىرىن» ۋە «لەيلى ـ مەجنۇن» دىن ئىبارەت ئىككى داستانىنى نەسرى، نەزم ئۇسلۇبىدا يېزىپ چىققان.

ئۆمەر باقى ئۆزى ئىشلىگەن بۇ نەسرى ئەسەردە ناۋايىنىڭ داستانىدىكى ۋەقەلىكنىڭ مۇھىم تەرەپلىرىنى مۇمكىن قەدەر تولۇق ئىپادىلەش بىلەن بىللە ناۋايىنىڭ تىلىدىكى گۈزەللىك پاساھەت ۋە جانلىق ئوخشۇتۇشلىرىنىمۇ مۇمكىن قەدەر ئەينى ئىپادىلەشكە تىرىشقان. شۇنىڭ بىلەن بىللە ئەسەرنىڭ سۆزى راۋان، ۋەقەلىكنىڭ باشلىنىشى ئېنىق بولۇشىغىچە خېلى تىرىشچانلىق كۆرسۇتۇپ مەقسەتكە يەتكەن، يەنە ۋەقەلىكنىڭ جەريانىغا مۇۋاپىق كېلىدىغان جايىغا ئىككى پارچە غەزەلنى ئۆزى يېزىپ قىستۇرغان. نەتىجىدە بۇ داستان ئىخچام، مەزمۇنلۇق، تەسىرلىك، سۆزى راۋان، تىلى گۈزەل بىر نەسرى ئەسەرگە ئايلانغان. بىز بۇنى ئۆمەر باقى يەركەندىنىڭ 1792 ـ يىلى ئىشلىگەن ئەسەرنىڭ يەركەندە كۆچۈرۈلگەن نۇسخىسى ئاساسىدا نەشرگە تەييارلىدۇق.

سۈزۈك، نېمەتۇللا ئەبەيدۇللا

سۆز گۈلىستانىنىڭ بۇلبۇللىرى ۋە تۇتىلار شەكەرىستانىنىڭ سۇخەنچىلىرىدىن نەقىل كەلتۈرۈپ، كەمىنە ئىستىدادسىز ئۆمەر باقى، «پەرھات ـ شىرىن» داستانىنى نەسرى ئۇسۇل بىلەن ئۇشبۇ تەرىقىدە بايان قىلدىم

رىۋايەتچىلەرنىڭ رىۋايەتلىرىگە قارىغاندا، قەدىمقى زاماندا چىن مەملىكىتىدە، خاقانىچىن ئىسىملىك بىر پادىشا ئۆتكەن ئىكەن. بۇ پادىشانىڭ شان ـ شەۋكىتى تەڭداشسىز بولۇپ، دۇنيا ـ دەپىنە، خەزىنىلىرى ھارۇندۇنمۇ كۆپ ئىكەن، لەشكەرلىرىنىڭ سانى باياۋان قۇملىرىدىنمۇ كۆپ ئىكەن. ئۇنىڭغا تەۋە جايلار شۇنچىلىك كەڭرى ئىكەنكى، ئۇنىڭ ئىتائەتىدىكى ھەر بىر شەھەردىن بىردىن تېرىق ئالسا بىر تۇغرا① تولىدىكەن. ئۇنىڭ دۆلىتى ۋە ھەشەمىتى شۇنچىلىك كاتتا بولسىمۇ، بىرمۇ پەرزەنتى يوق ئىكەن. شۇ سەۋەپتىن، ئۇ پادىشا دائىم " كاشكى مەندە بىر ئوغۇل پەرزەنت بولغان بولسا، مەن ئۆلگەندىن كېيىن تەختىمدە ئولتۇرسا، مېنىڭ ئىزىم ئۆچمىگەن بولاتتى " دەپ ئارزۇ قىلىدىكەن ۋە خۇداغا يالۋۇرۇپ پەرزەنت تەلەپ قىلىدىكەن.

كۈنلەرنىڭ بىرىدە خاقاننىڭ ئايالى ھامىلدار بولدى. بۇنىڭدىن شاتلانغان خاقان تاكى پەرزەنت تۇغۇلغىچە نەزرە ـ نىياز ۋە خەيرى ـ ئېھسان بىلەن مەشغۇللاندى. ئاي كۈنى توشقاندا مەلىكە بىر ئوغۇل پەرزەنت تۇغدى. خاقان ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز خوشاللىققا چۆمدى. بۇ مۇناسىۋەت بىلەن ئۇنىڭ قول ئاستىدىكى بارلىق ئەمەلدار ۋە پۇخرالار مۇبارەكلەشتى. بۇ بالا ئىنتايىن چىـ

① تۇغرا ـ ئاتقا بوغۇز بېرىدىغان، ئات بېشىغا ئېسىپ قويىدىغان كىچىك قاپ.

رايلىق ۋە يېقىملىق بولۇپ، ئۇنىڭ يۈزىدە ئىشقى مۇھەببەتنىڭ نۇرى ئوچۇق-ئاشكارا جىلۋىلىنىپ تۇراتتى، چىرايىدىن پادىشالىق ھىممىتى ۋە ئەقبالى زاھىر بولاتتى. خاقان بۇ ئوغلىغا پەرھات دەپ ئىسىم قويدى. تامامى خالايىق كېلىپ بۇ ئوغۇلنى كۆردى. پەرھات(فىرھاد) دېگەن ئىسىمدىكى " ف » فىراقتىن، " ر » رىيازەتتىن، " ھ » ھىجراندىن، "ا» (ئېلىپ) ئاھدىن،" د « دەردتىن بىشارەت بىرەتتى بۇ ھەرپلەرنى ئىشق ئۇستازى تەرتىپ بىلەن يازغان ئىدى.

شاھزادە پەرھات، شاھانە تەربىيەت ئۇسۇلى بىلەن تەربىيەلەندى. ئۇ ئۈچ ياشقا كىرگەندە بۆشۈكتىن ئايرىلدى ۋە تىلى چىقتى. گەرچە ئۈچ ياشقا كىرگەن بولسىمۇ، بەدىنى خۇددى ئون ياشلىق بالىنىڭ بەدىنىدەك كۈچلۈك ئىدى. خاقان شاھزادىنىڭ بۇنداق ئۆسۈپ يېتىلىۋاتقانلىقىغا تەئەججۈپلىنەتتى. شاھزادە ئوقۇش يېشىغا يەتكەندىن كېيىن، خاقان ئۇنى ئوقۇش ئۈچۈن بىر ئالىمغا تاپشۇردى ۋە ئۇنى ياخشى تەربىيەلەشنى تەكىتلىدى.

ئالىم شاھزادە پەرھاتنى ئوقۇتۇشقا باشلىدى. ئەمما ئۇ پەرھاتقا ئېلىپبە ئۆگەتكەندە پەرھات " ئېلىپ » (ا) دىن ئەلەمنى ،" ب » دىن بالانى تەلىم ئالدى. شۇ يوسۇندا ئۇ بىر نەچچە ۋاقىت ئوقىدى. ئۇنىڭ ئوقۇغان ھەر بىر ساۋىقى كۆڭلىگە خۇددى تاشقا مۆھۈر باسقاندەك ئورناپ قېلىۋەردى، شۇڭا تەكرارلاشقا ھاجەت قالمايتتى. شۇنداق قىلىپ ئۇ پات پۇرسەتتە تۈرلۈك ئىلىملەرنىڭ ھەممىسنى ئۆگىنىپ، ئىلىمدە تەڭداشسىز بولدى. ئەمما ئۇ دائىما كۆڭلى پەرىشان يۈرەتتى. ئەگەر ئىشىق-مۇھەببەت توغرىسىدا سۆز چىقىپ قالسا، ئۇ تولىمۇ پەرىشان بولۇپ، چىن كۆڭلىدىن دەرتلىنىپ، سوغۇق ئاھ تارتاتتى ۋە بىر نەچچە كۈنگىچە ئەشۇ ھالەتتىن خالى بولمايتتى. چۈنكى، ھەركىمگە قانداق تەقدىر يېزىلغان بولسا ئۇنى كۆرمەي چارە بولماس، ۋە ھەر كىمكى ئىشىق ئاپىتىگە مۇپتىلا بولغان بولسا، ئاڭا پىغاندىن ئۆزگە چارە قالماس.

شۇنداق قىلىپ شاھزادە پەرھات 10 ياشقا كىردى. لېكىن كۈچ-قۇۋۋەت، ئەقىل-پاراسەتتە 20 ياشقا كىرگەن كىشىدىن زىيادىراق ئىدى. ئەمما يەنىلا بۇرۇنقىدەك، ئىشىق مۇھەببەتتىن بىرەر سۆز ئاڭلىسا مەست مۇستەغرەق بولۇپ قالاتتى بۇ ئەھۋالدىن ئۇنىڭ ئۇستازى ھەيران بولاتتى. ئاقىۋەت ئۇ ئوقۇيدىغان ئىلىملەرنى تۈگىتىپ، ئىلىمدە ئۇستازىغا يېتىشىپ ئالدى ۋە ھەربى تەلىم ۋە ئۇرۇش ئىلىمىنىمۇ مۇكەممەل ئىگەللىدى. ئاتا - ئانىسى ئۆز پەرزەنتىنىڭ بۇ ئىستىداتى ۋە قابىلىيىتىگە تولىمۇ ھەيران ئىدى. ئۇلار ئوغلىغا يامان كۆز تەگمىسۇن دەپ پات-پات پىشىدىن دۇر - جاۋاھىرلارنى چاچاتتى. ھەممە كىشى ئۇنى ھۆرمەتلەپ، ئۇنىڭ ئالدىدا قول باغلاپ تۇراتتى. ئەمما، ئۇ گەرچە ئىنتايىن ئىززەتلىنىپ بولۇپ ھۆرمەتلىنىپ تۇرسىمۇ، ئۆزىنى ئىنتايىن كەمتەر ۋە شىكەستە تۇتاتتى.

شۇ رەۋىشتە پەرھات ئون تۆت ياشقا كىردى. شۇ چاغدا ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا مۇھەببەت ئوتى غەلىبە قىلىشقا باشلىدى. خاقان ئوغلىنى بۇنداق پەرىشان ھالدا كۆرۈپ، ئەمىر ۋە ۋەزىرلەرگە ئېيتىپ، ئۇلار بىلەن مەسلىھەت قىلدى ھەم ئۇلارنىڭ مەسلىھەتى بويىچە، تۆرت چوڭ ئىمارەت ياساش، ھەر ئىمارەتنىڭ روبىروسىدا باغ بىنا قىلىش، ھەر باغنىڭ ئىچىدە قەسىرلەرنى بەرپا قىلدۇرۇپ ئالتۇن كەمەرلىك غۇلاملار ۋە ئاي يۈزلۈك كەنىزەكلەرنى خىزمەتتە قويۇش قارارىغا كېلىشتى. ئۇلار : شۇنداق قىلغىنىمىزدىلا پەرھات بۇ باغ - قەسىرلەردە ئويۇن-كۈلكە ۋە بەزمە-شاراپ

بىلەن مەشغۇل بولۇپ، بېشىدىكى سەۋدا كۆتۈرۈلۈپ كۆڭلى ئېچىلىدۇ ۋە بارچىمىزنى خوشال قىلىدۇ دەپ ئويلاشتى.

خاقان مەملىكەتنىڭ ھەر تەرىپىدىن ماھىر ھۈنەرۋەنلەرنى يىغدۇرۇپ كېلىپ ياسىماقچى بولغان تۆرت چوڭ قەسىرنىڭ تۈزۈلۈشىنى چۈشەندۈردى ۋە ئىش باشلاشقا بۇيرىدى. شۇنىڭ بىلەن قىزغىن دەبدەبىلىك ئىش باشلىنىپ كەتتى. ئىمارەت قۇرۇلۇشقا باشلىدى. ئۇستىلار ياغاچ ئورنىدا تاشلارنى ئويۇپ ئاجايىپ چىرايلىق نەقىشلەرنى ياسىدى. لاي ئۆرنىغا گېچماچ ئىشلەتتى. ھۈنەرۋەنلەرنىڭ ئاجايىپ ماھارەتلىرىنىڭ تەئرىپىنى ئاڭلىغان پەرھات ئىش قايىنىمى بولغان بۇ مەنزىرىنى كۆرگىلى ئاتلاندى. ئۇ ئىمارەتلەرنىڭ قېشىغا كەلگەندىن كېيىن، ئۇ يەردىكى ئاجايىباتلارنى تاماشا قىلغاچ ھۈنەرۋەنلەرنىڭ خىلمۇ-خىل ھۈنەر-سەنئەتلىرىگە تەھسىن ئاپىرىن ئوقىدى. ئۇ ھەر تەرەپكە نەزەر تاشلاپ تاش يونۇغۇچىلارنىڭ قېشىغا كەلدى. قارىسا تاشچىلار قاتتىق تاشنى خۇددى سېرىق ياغنى كەسكەندەك يۇمشاق كېسىدىكەن، بەزىلىرى ناھايىتى ئاسان ئۇسۇل بىلەن تاشقا ھەرخىل گۈللەرنى نەقىش قىلىدىكەن. شاھزادە ھەيرانلىق بىلەن تاماشا قىلىشقا باشلىدى. ھۈنەرۋەنلەر پەرھاتقا تۈرلۈك نەقىشلەر بىلەن زىننەتلەنگەن بىر تاش تەختىنى قويۇپ بەردى. پەرھات بۇ تەختىگە چىقىپ ئولتۇردى. ئۇ، بۇ تەختتىكى نەقىشلەرنى تاماشا قىلىپ ھەيرانلىقتا چۆمدى ۋە ئۇستىلارنى قېشىغا چاقىرىپ، ئۇلاردىن بۇنداق قاتتىق تاشنى ئاسانلىق بىلەن يونۇشنىڭ سىرىنى سورىدى.

ئۇستىلارنىڭ ئىچىدە قارەن ئىسىملىك ماھىر ۋە كامىل بىر نەققاش بار ئىدى. ئۇ شاھزادىنىڭ سوئالىغا جاۋاپ بېرىپ ئالدى بىلەن ئۆز نامى نەسەبىنى بايان قىلدى ۋە: "بۇ ئىشنىڭ سىرى تاش يونۇيدىغان كەكىنى سۇغۇرۇشتا بولۇپ، كەكە ياخشى سۇغۇرۇلغاندا، تاشنى مومدەك كېسىشى مۇمكىن" لىگىنى بايان قىلدى. پەرھات قارەندىن كەكىنى سۇغۇرۇشنى كىم بىلىدىغانلىقىنى سورىغاندا قارەن:

— بۇ ئىشنى مەندىن ئۆزگە ھېچكىشى بىلمەيدۇ. كەكىنى مەن سۇغۇرىمەن، تاشنى باشقىلار تاراشلايدۇ، — دەپ جاۋاپ بەردى. شاھزادە:

— كەكە قانداق تەرىقىدە سۇغۇرىلىدۇ، ماڭا ئېيتىپ بەرسەڭ، — دىدى.

— ئى شاھزادەم! بۇ بىر مەخپى ئىشتۇر، مەن بۇ سىرنى ھەرگىز كىشىگە ئاشكارا قىلمايمەن، ئەگەر ئاشكارا قىلسام، ھۈنىرىمنىڭ قەدرى قىممىتى قالمايدۇ، — دەپ جاۋاپ بەردى.

پەرھاتقا ئۇنىڭ سۆزى ماقۇل كەلدى، لېكىن ئۇ ئاتلىنىپ ئوردىغا يانغان بولسىمۇ، پۈتۈن پىكرى خىيالى شۇ ئىشنىڭ جەريانىنى بىلمەكتە بولۇپ قالدى. شۇ كېچىسى ئۇنىڭ ھەرگىز ئۇيقىسى كەلمىدى. ئەتىكىنىچى كۈنى پەرھات يەنە ئىش ئورنىغا كەلدى ۋە تۆمۈرچىلەرگە بۇيرۇپ بىر كەكە سوقتۇرۇپ، قارەننى خىلۋەت بىر جايغا چاقىرىپ كەكىنى سۇغۇرۇشنى تەلەپ قىلدى. قارەن كەكىنى ئۆز ئۇسۇلى بويىچە سۇغاردى. پەرھات كۆرۈپ ئۆگىنىۋالدى. پەرھات ئۆزى تەبەر ۋە كەكەلەرنى سۇغۇرۇپ، ئۆزى سۇغارغان كەكە بىلەن تاشنى مومدەك تاراشلاشقا باشلىدى. پەرھات ھەر كۈنى بۇ يەرگە كېلىپ ئەشۇ ئىشى بىلەن شۇغۇللىناتتى، قارەن باشلىق بارلىق ھۈنەرۋەنلەر شاھزادىنىڭ بۇ ماھىرلىقىغا ئاپىرىن ئوقۇيتتى. شۇنداق قىلىپ تۆرت يىلدا بۇ تۆرت ئىمارەت ياسىلىپ پۈتتى. رەڭگارەڭ نەقىشلەر بىلەن زىننەتلەنگەن بۇ ئىمارەت گوياكى بېھىشتىن نىشان بېرەتتى. خاقان بارلىق ئەمىر، ۋەزىر ۋە لەشكەرلىرى بىلەن كېلىپ ئىمارەتنىڭ پۈتكەنلىگىنى مۇ-

بارەكلەپ قىرىق كېچە-كۈندۈزلۈك توي-تاماشا قىلدى. ھەر كۈنى ئىككى-ئۈچيۈز ئات، قوي-
كالىلارنى ئۆلتۈرەتتى. كۈمۈش بەدەنلىك ساقىلار پىيالىنى ئايلاندۇرۇپ تۇراتتى . ھەممىسى
پەرھاتنىڭ كۆڭلىنى ئىزدەيتتى .لېكىن پەرھاد غەم-قايغۇغا چۈمگەن بولۇپ، پەقەت كۆڭلى
ئېچىلمايتتى.

قىرىق كۈنلۈك توي مۇراسىمىدىن كېيىن، ئىمارەت قۇرۇلۇشىغا قاتناشقان بارلىق ئۇستا ۋە ھۈنەر-
ۋەنلەرگە ھەددى ھېساپسىز مۇكاپاتلار تارقىتىلدى .ھەممەيلەن مەمنۇن بولۇپ، ئۆز جايىغا تار-
قاشتى. شاھزادە ئۆزىنىڭ خاس مەھرەملىرى بىلەن بۇ ئىمارەتتە قالدى ۋە ئەيشى-ئىشرەتكە مەشغۇل
بولدى. ئەمما، قارىماققا ئويۇن-تاماشا بىلەن مەشغۇل بولۇۋاتقاندەك قىلسىمۇ، ھەقىقەتتە ئۇنىڭ
كۆڭلى غەمكىنلىكتىن خالى بولالمىدى. خاقانمۇ شاھزادىنىڭ كۆڭلىنى كۆزەتمەك ئۈچۈن پات-پات شاھ-
زادە تۇرغان قەسىرگە كېلىپ شاھانە بەزمىلەرنى ئۆتكۈزۈپ تۇردى. گايىدا ئوغلىنى ئەگەشتۈرۈپ
چار باغلارنى سەير قىلدى. لېكىن ئىچىگە ئالتۇن كۈمۈشتىن قۇشلار ياتقۇزۇلغان، ئېرىقلىرى ئىس-
چىگە ئۈششاق تاشلار ئورنىغا لەئلى-مارجان ۋە ھەر خىل جاۋاھىراتلار قويۇلغان بۇ باغ پەر-
ھاتنىڭ كۆزىگە بىر دانە ئۈششاق تاشچىلىكمۇ كۆرۈنمەيتتى. بۇنىڭدىن خاقان بۇ باغ ۋە قەسىر-
لەرنىڭ پەرھاتقا ھېچقانداق تەسىرى بولمىغانلىغىنى بىلدى.

× × ×

ۋاقىت ئۆتىۋەردى. خازان پەسلى يېتىپ كەلدى. شاھزادە پەرھاتمۇ خازاندەك سارغىيىپ
پىراق ئوتىدا كۆيمەكتە ئىدى. ئۇنىڭ كۆڭلى ھەرگىز ئارام تاپالمايتتى. خاقان ھەرقانچە چارە-
تەدبىرلەرنى قىلىپ باققان بولسىمۇ، پايدا بەرمىدى. لېكىن خاقان خۇدانىڭ تەقدىرىگە رىزالىق
بەرمەي، چارە - تەدبىر قىلىشنى توختاتمىدى. تەدبىرلىرىنىڭ پايدا بەرمىگىنىدىن
ئەلەمناك بولغان خاقان ئاقىۋەت: "ئۆزەمنىڭ ھايات ۋاقتىمدا سەلتەنەت تەختىمنى ئوغلۇمغا تەق-
دىم قىلاي، شۇنچە چوڭ مەملىكەتنىڭ ئىشى بۇنىڭ زىممىسىگە چۈشسە ئۇ نائىلاج كۆڭلىنى يىغىپ،
شىكەستىلىك ۋە پەرىشانلىغىنى تەرك قىلىپ، پادىشالىقتا بەر قارار بولسا ئەجەپ ئەمەس» دېگەن
تەدبىرنى ئويلىدى. كۆڭلىدە ئويلىغان خىيالىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن ئۇ بارلىق ئۆلىما-ھۆ-
كىما ۋە ئەدىپلەرنى يىغىپ شاھانە بەزمە ئۇيۇشتۇردى. بەزمە راسا قىزىۋاتقاندا، خاقان ئۆلىما-
ھۆكۈمالارنى ئۆزى بىلگەنچە ھېكايە ئېيتىشقا ئەمىر قىلدى. ھەممەيلەن بىر - بىرىگە ئوخشىمى-
غان لەتىپە ۋە ھېكايىلارنى سۆزلەشتى. پەرھات ئىشق-مۇھەببەت توغرىسىدىكى ھېكايىلارنى دىققەت
بىلەن ئاڭلاپ، قىزىقىپ سۈرۈشتۈرەتتى. خاقان ئۆز ئوغلىنىڭ ئىشق-مۇھەببەتكە مايىللىغىنى يە-
نە بىر قېتىم چوڭقۇر سەزدى. بەزمە ئاياقلاشقاندا خاقان پەرھاتقا مۇنداق خىتاپ قىلدى:

— ئوغلۇم! تەڭرى ئۆز ئىنايىتى بىلەن مېنى بۇ ئۇلۇغ ئەلگە-چىنغا پادىشا قىلدى، باشقا
مەملىكەت پادىشالىرىدىن ئۈستۈن قىلدى. شۇنچە نۇرغۇن خەلقنى مېنىڭ پەرمانىمغا ياراتتى، خە-
زىنىلىرىمنى مالۇ - دۇنيا بىلەن تولغۇزدى. تەڭرىنىڭ ئىلتىپاتى بىلەن شۇنچە ئىززەت - ھۆرمەت-
كە سازاۋەر بولدۇم. ئەمما كۆڭلۈمدە پەرزەنت ئارزۇسى ئىنتايىن كۈچلۈك بولغاچقا، ئۇلۇغ تەڭ-
رىگە راز ۋە تەرەززۇ قىلىپ، تەڭرىدىن پەرزەنت تىلىدىم. تەڭرىم بۇ ئارزۇيىمنىمۇ بەردى: ساڭا
ئوخشاش ياخشى ۋە قابىل پەرزەنت ئاتا قىلدى. شات - خورام بولدۇم. ئى، ئوغلۇم! ھازىر مېنىڭ

مۇ ئۆمرۈم ئاخىرىغا يېتىپ قالدى. سەنمۇ كامالىتىڭغا يەتتىڭ. ھەر كىمدە ئەگەر ئىلىم بولۇپ، ئىش-
لىمىگە ئەمەل قىلمىسا، ئۇنىڭ نېمە پايدىسى؟ ھەر كىمنىڭ ئەگەر كۈچ - قۇدرىتى بولسا-يۇ، ئۇنى
ئىشلىتەلمىسە ئۇنىڭدىن نېمە پايدا؟ ئەگەر بىر كىم پادىشاھزادە بولسا-يۇ، مەملىكەت تەختى ئۇنىڭ-
غا لايىق بولۇپ تۇرۇقلۇق، سەلتەنەت تەختىدە ئولتۇرۇپ پۇقرالارنىڭ ھال - ئەھۋالىدىن خەۋەر-
دار بولمىسا، پادىشاھزادىلىك ئۇنىڭغا قانداقمۇ راۋا بولسۇن؟ ئوغلۇم! مېنىڭ مۇشۇنداق قېرىغان
ۋاقتىمدا سېنىڭ مېنىڭ تەختىمدە ئولتۇرۇپ، قاراڭغۇ تۈنلىرىمنى يورۇق كۈنگە ئايلاندۇرۇشىڭنى
ئارزۇ قىلىپ قالدىم. مەن سەندەك ياراملىق ئوغلۇم بولغانلىقى ئۈچۈن قېرىلىقىمدىن غەم يېمەيۋا-
تىمەن. مۇرادىم شۇكى، كۆزۈمنىڭ ئوچۇق ۋاقتىدا ئورنۇمدا ئولتۇرۇپ مەملىكەتنى قولۇڭغا ئال.
مەن تائەت-ئىبادەتكە مەشغۇل بولۇپ، ھۆكۈمرانلىقنى ساڭا تاپشۇرۇپ، يېنىڭدا تۇرۇپ، بىلمە-
گەنلىرىڭنى بىلدۈرۈپ، يۇرت سوراشنىڭ رەسىم - قائىدىلىرىنى ئۆگىتىپ تۇراي.

پەرھات ئاتىسى خاقاننىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ئورنىدىن تۇرۇپ تازىم بىجا
كەلتۈرۈپ، تۆۋەندىكىچە جاۋاب بەردى:

—ئى پادىشاھى ئالەم! سۆزلىرىڭىزنىڭ ھەممىسى ياخشى سۆزلەر، لېكىن ئەجەل ئوقى ياش -
قېرىغا باقماس. ۋاقتى كەلسە ھەممىسىگە ئوخشاش تېگىشىۋېرىدۇ. بەزى قېرىلار تېخى ياشلاردىن ئۇ-
زۇن دەۋر سۈرىدۇ. مەسىلەن، بوستاندا گۈل - گىيالار ئۈنىدۇ، ئەمما پات پۇرسەتتە خازان بو-
لىدۇ. لېكىن سەرۋىلەر يۈز يىللاپ ياشايدۇ. باغلاردا رەڭگا - رەڭ گۈللەر ئېچىلىدۇ، ئەمما پات
پۇرسەتتە ئۇنىڭ مەۋسۇمى ئۆتۈپ كېتىدۇ. لېكىن، چوڭ مۆئۈلىك دەرەخلەر ئۇزاق ياشايدۇ. مانا
شۇ تەرىقىدە تەگرىنىڭ تەقدىرى ياش - قېرى دەپ ئايرىمايدۇ. مەن بۇ كەمگىچە مەملى-
كەت ئىشىغا كۆز سالماپتىمەن، شۇڭا، ماڭا بىر نەچچە ۋاقىت مۆھلەت بەرسىڭىز، مەن ھەمىشە يې-
نىڭىزدا خىزمىتىڭىزدە بولۇپ، پادىشالىق قىلماقنىڭ يوللىرىنى ئۆگىنىپ، ئاندىن كېيىن قانداق پەر-
مانىڭىز بولسا قوبۇل قىلسام.

خاقان پەرھاتنىڭ سۆزىنى خۇشاللىق بىلەن قوبۇل قىلىپ ئۇنىڭغا بىر يىللىق مۆھلەت
بەردى.

× × ×

كۈنلەرنىڭ بىرىدە خاقان پەرھاتنى ئۆز خەزىنىسىگە ئېلىپ كىرىپ سەيىر قىلدۇردى. ئۇلار
خەزىنىدىكى بارچە ئاجايىپ - غارايىپلارنى كۆرۈپ تاماشا قىلدى. كۆزلەرنى قاماشتۇرۇپ ئە-
قىللەرنى ھەيران قالدۇرىدىغان بايلىقلار بىلەن تولغان خەزىنىنى ئارىلاپ يۈرۈپ پەرھاتنىڭ بىر
نەقىشلەنگەن ساندۇققا كۆزى چۈشتى. ئۇ ساندۇقنىڭ ئىچىدە نېمە بارلىقىنى سورىغان بولسىمۇ
خاقان مۇجمەل گەپلەرنى قىلىپ توغرا جاۋاب بېرىشتىن ئۆزىنى قاچۇردى. شاھزادە پاراسەت بىـ
لەن بۇ ساندۇق ئىچىدە ئاجايىپ بىر نەرسە بارلىقىنى پەملىدى. پەرھاتنىڭ ساندۇق ئىچىدە زا-
دى نېمە بارلىقىنى بىلگۈسى كېلىپ، تەكرار سورىغانلىقى ئۈچۈن، نائىلاج "ئاچقۇچى يوق» دېدى.
لېكىن پەرھات ئۇ گەپكە ئىشەنمىگەنلىكتىن، خاقان ئاچقۇچنى ئەكەلدۈرۈپ ساندۇقنى ئاچتى ۋە ئۇ-
نىڭ ئىچىدىن بىر ئەينەكنى ئالدى. لېكىن ئەينەك تىلسىم بىلەن بەنت قىلىنغانلىقتىن ئۇنى ئې-
چىپ كۆرۈش مۇمكىن بولمىدى. بۇ ئەينەكنى ئىسكەندەر زۇلقەرنەيىن ئەپلاتون باشلىق بارلىق
ھۆكۈمالارنى يىغىپ ئۆزىدىن كېيىنكى پادىشالار ئۈچۈن ئىجات قىلغان ئىدى. كىشىنىڭ تەقدىرىدە

ياخشى - يامان ھەر نەمەرسە يېزىلغان بولسا، بۇ ئەينەككە قارىسا مەلۇم بولاتتى. ئەينەكنىڭ ئارقا تەرىپىگە: "بۇ ئەينەكنى ھەر كىم ئېچىپ كۆرمەكچى بولسا، يۇنان شەھرىگە بارغاي ۋە شەھەرنىڭ شىمالىدا بىر چوڭ تاغ باردۇر ئۇل تاغ تەرىپىگە بارغاي، ئۈچ پەرسەڭ يول قالغاندا ئۈچ ئاپەت باردۇر: ئەۋۋەلى، تاغدەك چوڭ بىر ئەجدەر باردۇر؛ ئىككىنچى، بىر چوڭ دىۋە باردۇر؛ ئۈچىنچى، بىر ئۇلۇغ تىلسىم باردۇر. بۇ ئۈچ ئاپەتتىن ئۆتسە ئۇل تاققا بارۇر. تاغدا بىر غار باردۇر. ئانىدا سوقرات ھەكىم دەپ بىر ھۆكۈما باردۇر. ئەگەر ئۇل ھۆكۈما ھايات بولسا، بۇ ئەينەكنى ئاچماق ئۇنىڭ قولىدىن كېلۇر، ئەگەر ئۇ ئالەمدىن كەتكەن بولسا، ئۇنىڭ روھىغا تەۋەججۇ قىلماق كېرەك. تەدبىرىنى ئۇل ئېيتىپ بىرۇر»، دېگەن خەت يېزىلغان ئىكەن. شاھزادە بۇ خەتلەرنى ئوقۇغاندىن كېيىن تولىمۇ ھەيران قالدى. ئۇ خەزىنىدىن چىققاندىن كېيىن كۆڭلىگە ئۇ ئىشنىڭ ھەقىقىتىنى بىلمەك ھەۋىسى چۈشتى. شۇندىن كېيىن ئۇنىڭ كۆڭلى قىلچىمۇ ئارام تاپمىدى.

پەرھاتنىڭ كۆڭلىدە بۇ ئەينەكتىكى تىلسىمنى ئېچىپ كۆرۈش ئىشتىياقى ئىنتايىن كۈچلۈك بولغانلىقى ئۈچۈن، خاقان بۇ ئىشنى ئالىملارنىڭ مەسلىھەتىگە سالدى. ئۆلىمالار: "پادىشاھى ئالەم، بۇ شەھەرنىڭ ئارقىسىدا بىر تاغ بار، تاغدىكى غار ئىچىدە سۇھەيلا ھەكىم دەپ بىر ئۆلىما ھەكىم بار. بۇ ئىشنىڭ كەيپىياتىنى بىزدىن ياخشىراق ئۇ بىلىدۇ. ئەگەر ئىختىيار قىلسىلا، بىز باشلاپ بېرىپ ئۇنىڭدىن سوراپ باقساق» دەپ مەسلىھەت بېرىشتى. پادىشا خوشال بولۇپ، ئۆلىمالارنى يول باشلىتىپ، پەرھاتنى يېنىغا ئېلىپ، خاس ئەمىر ۋە ئالىملار بىلەن بىللە تاغ تەرەپكە راۋان بولدى. تاققا بېرىپ غارنىڭ ئاغزىنى تاپتى ۋە بىر دەم تۇرۇپ تۇردى. سۇھەيلا ھەكىم "كىرىڭلار" دەپ ئىشارەت قىلغاندىن كېيىن، خاقان شاھزادە بىلەن كىرىپ سۇھەيلاغا سالام قىلدى. سۇھەيلا ئۇلار بىلەن كۆرۈشتى ۋە نېمە ئۈچۈن كەلگەنلىكىنى سورىدى. شاھزادە ئەينەكتىكى تىلسىمغا كۈشادلىق تىلەپ كەلگەنلىكىنى بىرمۇ - بىر بايان قىلدى.

— بۇنىڭغا ئىنتايىن ھەيران بولۇپسىزھە، ئوغلۇم، — دېدى سۇھەيلا.

— شۇنداق، — دەپ جاۋاپ بەردى پەرھات. سۇھەيلا ھەكىم بەكمۇ خۇرسەن بولۇپ كەتتى ۋە:

— جاماس ھەكىم يېزىپ قالدۇرغان «جاماسنامە» دېگەن كىتاپتا، "سۇھەيلاغا سالام دېگەچ سۆز بۆكى: مىڭ يىلدىن كېيىن پەرھات دېگەن بىر شاھزادە ۋۇجۇتقا كېلۇر، خاقاننىڭ خەزىنىسىدىن ئاينەئى ئىسكەندەرنى تاپار، ئۇل ئاينەنى سوقرات ھەكىمدىن ئۆزگە كىشى كۇشاد قىلالماس. ئەگەر سوقرات قاشىغا بارماقنى ئىختىيار قىلسا، ئۇنىڭ يولىدا ئۈچ خەتەر باردۇر. ئەۋۋەل ئەجدار، ئىككىنچى دىۋە، ئۈچۈنچى تىلسىمدۇر. بۇ ئاپەتلەرگە ئىلاج تاپالىغاي سۇھەيلا ھەكىم قاشىغا بارۇر. سۇھەيلا ھەكىم ئەيتىپ بەرسۇن» دەپ يېزىپ قالدۇرغان سۆزلەرنى كۆرگەن ئىدىم. مانا بەش يۈز يىلدىن بېرى مەن ساڭا مۇنتەزىر بولۇپ تۇرغان، خۇداغا شۈكرى، بۈگۈن سېنى كۆردۈم ئوغلۇم، — دېدى ۋە پەرھاتنى قۇچىقىغا ئېلىپ پېشانىسىغا سۆيگەندىن كېيىن سۆزىنى داۋاملاشتۇردى:

— مەن ساڭا ئىنتىزار ئىدىم، سېنى كۆردۈم ئوغلۇم، ئەينەكتىكى تىلسىمنى ئېچىپ ئۆز تەقدىرىڭنى كۆرمەكچى بولساڭ، يۇنانغا بارغىن، ئۇل قول تەرەپتىكى تاققا يەتكىلى ئۈچ مەنزىل

قالغاندا ئاغزىدىن دەھشەتلىك ئوت چاچرىتىپ بىر ئەجدەرھا چىقىدۇ. ئۇ نەرسىنىڭ ئاغزىدىن چىققان ئوت ئالەمنى قاپلاپ، تەككەنلا نەرسىنى كۆيدۈرىدۇ. ئى شاھزادە! ھەرگىز قورقمىغايسەن. ئۇنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇنىڭ ماكانىدىكى ئالتۇن-كۈمۈشلەرنى ئېلىپ خاقانغا تەقدىم قىلغىن. ئۇنىڭ ساقلاپ ياتقان خەزىنىسى ئىچىدە بىر قىلىچ ۋە بىر قالقان بار. بۇ قىلىچ قالقان بىلەن ئالدىڭغا ئۇچرىغان دىۋىنى ئۆلتۈر ۋە دىۋىنىڭ قولىدىكى سۇلايمان ئەلەيھىسسالامنىڭ ئەنگۈشتەرىنى قولۇڭغا ئال. ئاندىن دىۋىنىڭ بوينىدىكى كۈمۈش تاختايغا يېزىلغان تىلسىمنى ئېچىش تەدبىرلىرىگە ئەمەل قىلساڭ، تىلسىم كۇشادە بولىدۇ. ئۇ يەردە سەن جامى جەمشىدنى قولغا كەلتۈرىسەن. سەن ئېچىپ كۆرمەكچى بولغان ئەينەكنىڭ كەيپىيتىنى ئەشۇ بايان قىلۇر.

سۇھەيلا ھەكىم سۆزىنى تاماملىغاندىن كېيىن ئىچكىرىدىگە كىرىپ كېتىپ بىر جام ئېلىپ چىقىپ، فەرھاتنىڭ ئالدىغا قويدى ۋە:

— بۇ جامدىكى نەرسە يۈز يىلدىن بېرى سەن ئۈچۈن يىغىپ قويۇلغان سەمەندەر يېغى، سەن ئەجدەرھاغا روبىرو بولۇشتىن ئىلگىرى بۇ ياغنى بەدىنىڭگە سۈرتىۋال. ئۇندىن كېيىن ئەجدەرھانىڭ ئالدىغا بارساڭ ئۇنىڭ ئاغزىدىن چىققان ئوت ساڭا كار قىلالمايدۇ — دېدى. سۇھەيلا ھەكىم سۆزىنى تۈگىتىپ پەرھاتقا پاتىھە بەردى. ئاندىن كېيىن، — ئوغلۇم، ئەمدى بۇندىن زىيادە سۆزلەشكە ماڭا رۇخسەت يوق، خۇدايىمتائالا يارىڭ بولسۇن، — دېدىدە جان بەردى. خاقان ۋە پەرھات باشلىق ھەممەيلەن سۇھەيلا ئۈچۈن خۇددى باش باھارنىڭ بۇلۇتىدەك زار-زار يىغلاشتى ۋە يۇيۇپ-تاراپ، نامىزىنى ئۆتەپ، ئەشۇ غارغا دەپنە قىلدى.

(داۋامى بار)

(بېشى 65 ـ بەتتە)

— كۆڭلىڭىزنى يېرىم قىلماڭ، تۇرسۇن، مەن ئىشىڭىزدىن ئەتىگەنلا خەۋەر تاپقان... تەجرىبىلەرنى يەكۈنلەپ، يەنىمۇ تىرىشىدىغانلا بولسىڭىز، گەپ يوق كېلەر يىلقى ئىمتىھاندىن چوقۇم ئۆتىسىز!

— ۋايەي، يەنە شۇ ئوقۇشنىڭ گېپىمۇ ئەللىم، — شەرۋانىخان ئەزۋەيلەپ سۆزلىدى، — قولىغىم ئاڭلىمىسۇن ئوقۇش دېگەننى، ئوقۇسا يەنە شۇنچىلىك ئوقا!؟ مەدىكار ئىشلەپ پۇل تاپسۇن ئۇ!

— بۇنداق دېسىلىرى بولمايدۇ، — دېدى مۇئەللىم چۈشەندۈرۈپ، — تۇرسۇن ئەسلىدە دەرستە ياخشى ئوقۇغۇچى ئىدى. ئەپسۇسكى، بۇ يىلقى دۆلەتلىك ئىمتىھاندا 20 نومۇر كاملاپ قېلىپ تاللانماي قالدى. قايتا بىر يىل ئوقۇسۇن، مەن بارلىق چىقىمىنى زىممەمگە ئالسامۇ ئالاي، — ئۇ، ئۆپكىدەپ يىغلاۋاتقان تۇرسۇننىڭ بېشىنى سىلاپ، ئۇنىڭدىن سورىدى، — دەرسلىك ماتېرىياللىرىڭنى يوقاتمىغانسەن؟

تۇرسۇن جاۋاپ بېرەي دەپ تۇرۇشىغا، ئۆينىڭ بۇلۇڭىدا ئولتۇرغان 7 ياشلىق ئۇكىسى چۇقىرىدى:

— دادام چۈشتە ئاكامنىڭ كىتاپ-دەپتەرلىرىنىڭ ھەممىسىنى كۆيدۈرۈۋەتتى!

تاڭ سەھەر، شەرقتىن كۆتۈرۈلگەن شەپەق نۇرى پۈتۈن كائىناتنى قىزىللىققا پۈركىگەن بولۇپ، بۇ ئۇزۇمزار ۋادىنى ئادەتتىن تاشقىرى گۈزەل تۈسكە كىرگۈزگەن ئىدى. يول بويلىرىدىكى قاتار كەتكەن ئۆيلەرنىڭ ھويلىلىرىدىن كۆرۈنۈپ تۇرغان مەرۋايىتتەك ساپاق - ساپاق ئۈزۈملەر ۋە يەرگە كەڭ

قۇچاق يېيىپ ئۆسكەن ئەنجۈر شاخلىرىدىكى ساپ-سېرىق پىشقان ئەنجۈرلەر كىشىنى ئىختىيارسىز ھالدا ئۆزىگە تارتاتتى.

ئايخان ئاچا باغدىن ئېلىپ چىققان چۆپنى قويغا سېلىپ بېرىپ ئەندىلا ئارقىسىغا يېنىشىغا، ھويلىنىڭ ئىشىگى ئېچىلىپ بويىنىغا دوختۇر سومكىسى ئاسقان بىر قىز بىلەن ھەربىچە كىيىنگەن بىر ئايال كىرىپ كەلدى. ئايخان ئۇلارنى كۆرۈپ، قولىدىكى سۆۋەتنى دەرھال ئوقۇر تۈۋىدە قويۇپ، ئۇلارنىڭ ئالدىغا يۈگۈردى ۋە خوشاللىق بىلەن:

— مارىيە، سىنى خۇدايىم يەتكۈزدىمۇ نىمە؟ بالىلىرىڭىز تېچلىقمۇ قىزىم!؟ — دىگىنىچە ھېلىقى ھەربىچە كىيىنگەن ئايال بىلەن قۇچاغلىشىپ كەتتى ۋە بىر ھازا مەڭزىنى - مەڭزىگە يېقىپ، تېچلىق - ئامانلىق سوراشتى.

— ئايخان ئاچا سىلە كۈندىن - كۈنگە ياشىرىپ كىتىپلا، جۇمۇ؟ — دىدى كۆرۈشۈشتىن كېيىن ئايخانغا چاقچاق قىلىپ، — كۆز تەگمىسۇن يەنە؟

— ھەر قايسىڭلارنىڭ دۆلتى، مارىيە، — دىدى ئايخان خوشاللىق ياشلىرىنى سۈرتۈپ تۇرۇپ. ئايخان شۇ تاپتا تويغا جابدۇنغان ياش جۇۋانلاردەك ياسانغان بولۇپ، ئۇچىسىغا ئۇزۇن چەچرەك ئىنگىلىشىن كۆينەك، بېشىغا ئاق داكا رومال، ئۇستىدىن باسۇرۇپ تەتىللا دوپپا كېيىۋالغان ئىدى. دىمىسىمۇ، ئۇنى ھازىر بىر قانچە ئاي ئىلگىرى كۆرگەن ھەر قانداق ئادەم ئۆز كۆزىگە ئىشەنمەي قالاتتى. چۈنكى، ئۇ راستىنلا كۈندىن-كۈنگە ياشىرىپ، ياشقىچىلا سەمرىپ كەتكەن ئىدى.

× ×

ئايخاننىڭ يولدىشى 70 ـ يەشلى دوختۇر ـ
خانىدا بىر قانچە ئاي يېتىپ، كونا يۈرەك
كېسەللىكى بىلەن ئالەمدىن ئۆتتى. شۇڭا
ئۇنىڭ دوختۇرخانىنىڭ ئىسمى چىقسىلا، كۆڭلى
بۇزۇلاتتى. "قورققانغا قوش كۆرۈنەر،
كۆلەڭگۈسى بەش (كۆرۈنەر)"
دېگەندەك، يېقىنقى بىر قانچە ئايدىن بۇيان
ئۇنىڭ قوسىقى تۇساتتىن يوغۇناپ قالدى.
كېيىنچە، يول يۈرسە ھاسىراپ دېمى ئىچىـ
گە چۈشمەيدىغان، ئولتۇرسا قوپالمايدىغان
ھالغا چۈشۈپ قالدى. بىر كۈنى ئايال خوشـ
نىلىرىدىن بىرى، ئايخاننىڭ كۆتۈرۈلۈپ تۇر ـ
غان قوسىقىغا قاراپ:

ــ ئايخان، يېقىندىن بۇيان بەك سەمرىپ
كەتتىڭغۇ؟ ـ دېدى. بۇ گەپتىن ئايخاننىڭ يۈزى
ۋىللىدە قىزاردى ـ دە ، ئوڭايسىزلانغان ھالـ
دا جاۋاپ بەردى:

ــ ئۆزەممۇ قوسىقىمنىڭ يوغىناپ قالغانـ
لىقىغا قاراپ، كىشىلەر نېمە دەپ قالغاندۇ،
دەپ نومۇسۇم كېلىدىغان بولۇپ قالدى.
شۇڭا، ئىسسىقتىمۇ چاپان كىيىۋالىمەن.

ئايخاننىڭ خوشنىسى چاپىنىنى قايرىپ كۆ ـ
رۈپ، سەممىلىك بىلەن:

ــ " كېسەلنى يوشۇرسا، ئۆلۈمى ئاشكاـ
را بولۇر " دېگەن گەپ بار. بېيەرۋالىق
قىلماي دوختۇرخانىغا بارسىلا، كىشىلەردە
" ئاغرىمىغان دەرتتىن قورق" دېگەن گەپ
بار، كېسەلگە سەل قارىمىسىلا ـ دېدى.

ــ خېلى سەۋەپلەرنىمۇ قىلىپ باقتىم، كەپـ
تەر، خورازقېنى قىلدىم، پىرىخونلارغىمۇ خېـ
لى مېلىم كەتتى.

ــ سىلە ئەخمەق بولۇپ قاپلا، داخانـ
پىرىخون دېگەنلەرنىڭ قېشىغىمۇ بارامدىغان،
ئۇلارنىڭ ھەممىسى پۇللىرىنى ئېلىشنىڭ كوـ
يىدا ھەر نېمە دەيدۇ. ئۆتكەندە بىر تۇقـ
قىنىمىزنىڭ ئۆيىگە بارغان ئىدىم، ئۇمۇ سىـ
لىگە ئوخشاش كېسەل بولۇپ قالغان مەزلۇم
ئىدى. دوختۇرخانىغا بارسا قوسىقىدىن 5 كىـ
لوگىرامدىن كۆپرەك سېرىق سۇ ئاپتۇ، ئىككى
ئايغا يېقىن داۋالىنىپ، سەللىمازا
ساقىيىپتۇ.

بۇ گەپلەر ئايخاننىڭ دوختۇرخانىغا بېرىش
ئىشەنچىسىنى كۆچەيتتى، ئۇ كەچتە يېتىپ
قوسىقىنى سىلاپ كۆرۈپ قورقۇپ كەتتى.
ئۆزىنىڭ بۇرۇنراق دوختۇرخانىغا بارمىغانلىـ
قىغا پۇشايمان قىلىپ، ئىچىدە ئۆزىنى ئېيىپـ
لىدى، يەنە بىر تەرەپتىن يولدىشىنى كۆز
ئالدىغا كەلتۈرۈپ، ئازراق قورقۇش ئىچىدىمۇ
قالدى. ئايخان گۇڭشې دوختۇرخانىسىغا بارـ
غاندىن كېيىن، ناھىيىلىك دوختۇرغانىغا بېـ
رىشنى ئېيتتى. ناھىيىلىك دوختۇرخانىدىكىلەر
تەكشۈرۈپ ئۆرۈمچىگە بارمىسىلا بولمايدۇ،
دەپ قايتۇردى. ئۇ ناھىيىلىك دوختۇرخانىدىن
قايتىپ كەلگەندىن كېيىن، ھېچ يەرگە بارـ
ماي ئۆيىدە يالغۇز يېتىشۋەردى. ئۇنىڭ ھالـ
دىن كۆپۈنچە 15 ياشلىق يالغۇز ئوغلى خەـ
ۋەر ئېلىپ تۇردى، ئۇنىڭ كۈندىن ـ كۈنگە
روھى چۈشۈپ، تامىقى ئازىيىپ، ئۇيقىسى
كېمىيىپ كەتتى.

ئايخاننىڭ ناھىيىلىك دوختۇرخانىدىن
قايتىپ كەلگەنلىك خەۋىرى تىزلا پۈتۈن مەـ
ھەللىگە تارالدى. ئۇنىڭ ھامىلدار ئايالدەك
چوڭىيىپ كەتكەن قوسىقىنى كۆرگەن بەزى
كىشىلەر "ئايخان ساقايماس ھېلىقى كېسەل
ئوخشايدۇ، بولمىسا ناھىيىدىن قايتۇرۇۋەتـ
مەيتتى" دېيىشىپ، ئۇنىڭغا ئىچ ئاغرىتىپ چىقىپ
كېتىشەتتى. يەنە بەزىلەر " ئۈرۈمچى دېگەن
يېقىن يەر ئەمەس، ماشىنا بىلەن 6 كۈندە
ئاران يېتىپ بارىدۇ. ئايخان ناھىيىدىن بۇ
ھالەتتە كەلدى، ئۈرۈمچىگە بېرىپ ساقىيىشـ

غا كۆز يەتمەيدۇ. جەزمەن ھېلىقى كېسەل بولسا كېرەك، دۇنيادا تېخى ئۇنىڭغا داۋا تېپىلغىنى يوق» دېيىشەتتى، ئايخانمۇ ئۇلارنىڭ گېپىنى قوللاپ «ھەر نېمە بولسام ئۆز يۇرتۇمدا بولاي، ئۆلۈكۈم ياقا يۇرتتا قالمىسۇن» دەپ يىغلايتتى. ئۆزىنى ھازىرقى ھالەتتە راستتىن ئۆرۈمچىگە ئاپىرىشقا كۆزى يەتمەيتتى. چۈنكى، ئۇنىڭ ياداڭغۇ چىرايى ۋە باش سۆڭىكى پەقەت سېرىق بىر قەۋەت نېپىز تېرە بىلەن ئورالغان بولۇپ، ئادەمگە موسكۇلدىن ئايرىلغان قورۇق كالىنى ئەسلەتتى. ئۇنىڭ ھەركەتلىنىپ تۇرغان بىر جۈپ نۇرسىز كۆزىلا ھايات ئىكەنلىكىدىن دېرەك بېرىپ تۇراتتى. ئۇ ئۆزىمۇ ھاياتتىن ئاللاقاچان ئۈمىد ئۈزگەن بولۇپ، پەقەت ئەزرائىلنىڭ كېلىشىنى كۈتۈپلا ياتاتتى. ئاخىرەتلىك ئۈچۈن كېتىدىغان بارلىق لازىمەتلىك نەرسىلەرنىمۇ تەييارلاپ قويغان ھەتتا ئىككى ئادەمگە پۇل بېرىپ، يەرلىكىنىمۇ كولىتىپ قويغان ئىدى. ئۇ، قېشىغا كىرگەنلىكى كىشىلەرگە رازىلىق بېرەتتى.

ئارىدىن بىر ئاي ئۆتتى. ئايخان شۇ ھالەتتە ياتقاندا، ئۇنىڭ ھويلىسىغا بىر كۈنى ئىككى كىشى كىرىپ كەلدى ۋە ئايخان بىلەن قىسقىچە سالاملىشىپ، سۇپىدىكى كىگىزدە ئولتۇرۇشتى. بۇلارنىڭ بىرسى ھەربىيچە كىيىنگەن سېمىز غەننە، كۆلۈپ تۇرىدىغان ئوتتۇرا بويلۇق 35 ــ 34 ياشلاردىكى ئايال ئىدى. يەنە بىرسى، دادۇيىنىڭ يالىڭاياق دوختۇرى ئىدى. شۇ چاغ دادۇيىنىڭ يالىڭاياق دوختۇرى يېنىدىكى ئايالنى كۆرسىتىپ:

ــ ئايخان ئاچا ، بۇ ھەربىي رايون دوختۇرخانىسى ئاياللار بۆلۈمىنىڭ دوختۇرى مارىيە بولىدۇ. ئۇ، دادۇيىمىزنىڭ مەدەنىيەتلىك يېزا قۇرۇش ئىشىغا ياردەم بېرىش ھەم سەييارە داۋالاش ئۈچۈن چىققان ئىكەن، ئۆزلىرىنىڭ كېسىلىنى كۆرسىتىپ بېقىش ئۈچۈن باشلاپ كەلدىم، ــ دېدى.

ــ ئوبدان قىلىپلا ، بالام، ــ دېدى ئايخان پەس ئاۋازدا.

مارىيە ئايخاننىڭ كېسەللىك ئەھۋالىنى ئاڭلىغاندىن كېيىن، ناھىيىلىك دوختۇرخانىنىڭ دىئاگنوز قەغىزىنى كۆردى. ئاندىن ئايخاننىڭ ئۈستىدىكى يوتقاننى قايرىپ، قوسىقىنى بېسىپ تەكشۈردى، كەينىدىن ئۇنى يېرىم ھالەتتە ئولتۇرغۇزۇپ، سومكىسىدىن تىڭشىغۇچنى ئېلىپ ئۆپكە، يۈرەكنى تەكشۈردى. ئاخىرىدا:

ــ ئۆزلىرىنى ئاپىراتسىيە قىلىسا بولىدىكەن، بۇگۈن مەن قايتقاندىن كېيىن ئەھۋالنى دوختۇرخانا رەھبەرلىكىگە مەلۇم قىلاي، كېيىن چىققاندا ماشىنىدا ئېلىپ كىرىپ كېتەيلى، ــ دېدى.

ــ مېنى داۋالايمىز دەپ ئاۋارە بولماڭلار، مەن ھامان ساقىيالمايمەن، قىيىنغاندا ئۆز ئەجىلىمدە كېتەي.

مارىيە ئايخاننىڭ بۇ سۆزىدىن ھەيران بولۇپ، دادۇينىڭ يالىڭاياق دوختۇرىغا قارىدى.

ــ ئايخان ئاچام مېنىڭ كېسىلىم ھېلىقى «ساقايماس كېسەل» دەپ، ئۇ دۇنياغا ئاللاقاچان تەييارلىق قىلىپ قويغان، شۇڭا ئۆز كۆڭلىدىكىنى دەۋاتىدۇ، ــ دېدى يالىڭاياق دوختۇر.

ــ ئايخان ئاچا، قورساق يوغىناپ كەتسىلا شۇ كېسەل بولىۋەرمەيدۇ، ــ دېدى دوختۇر چۈشەندۈرۈپ، ــ باشقا كېسەللىكنىمۇ يوغىنايدۇ، سىلىنىڭ بۇ كېسەلنى ئوپىراتسىيە قىلسىلا ساقىيىپ كېتىدۇ، دوختۇرخانىمىز جەنۇبىي شىنجاڭ بويىچە چوڭ دوختۇرخانىلارنىڭ

بىرى، بۇرۇنمۇ نۇرغۇن كېسەللەرنى ئوپېراتسىيە قىلىپ ساقايتقان.

— قىزىم، مەن - بىر ئاجىز تۇل ئايال، بىرلا يالغۇز ئوغلۇم بار، ياتاقتا ياتسام قارايدىغان ئادىمىم يوق...

— سىللە بۇ جەھەتتىن خاتىرجەم بولسىلا، دوختۇرخانىدا ياتقان كېسەللەرگە ئائىلىدىن ئادەم قاراش ھاجەتسىز، مەخسۇس قارايدىغان كۈتكۈچى بار. ياتاق، تاماق ھەممىسى دوختۇرخانىدىن بېرىلىدۇ، ھەتتا كېسەللەرگە ياتاقتا يېتىش جەريانىدا مەخسۇس كىيىم بېرىلىدۇ.

— بوپتۇ، پىشانەمدىن كۆرەي.

ئايخان ئاخىرى نائىلاج دوختۇرنىڭ پىكرىگە قوشۇلدى.

× ×

يېڭىلا ئوپېراتسىيەدىن چىققان ئايخان كۆزىنى مەھكەم يۇمۇپ، يەڭگىل نەپەس ئېلىپ كارۋاتتا ياتاتتى. بىلىگىگە ئېسىلغان ئاسما ئوكۇل بىر خىل رىتىمدا تامچىلاپ چۈشمەكتە ئىدى. ئايخاننىڭ ئەتراپىدا ئۇنىڭغا قاراۋاتقان سېستىرادىن باشقا مارىيە بىردەم كېسەلنىڭ قان بېسىمىنى ئۆلچىسە، بىردەم قولىنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ كۆرەتتى. ئايخان ئوپېراتسىيىدىن چىقىپ، تەخمىنەن بىر سائەت ئۆتكەندىن كېيىن، كۆزىنى ئاچتى ۋە:

— مېنى ئوپېراتسىيە قىلىپ بولدۇڭلارمۇ؟- دېدى تۇنجى رەت سۆز قىلىپ.

— ھەئە، ئوپېراتسىيە قىلىپ بولدۇق، قوساقلىرى يەڭگىللەپ قالغاندۇ؟ - دېدى مارىيە.

ئايخان قورسىقىنى سىلاپ تۇرۇپ بىلىنەر - بىلىنمەس كۈلۈمسىرىدى. بۈگۈن ئۇنىڭ قورسىقىدىن ئۇزۇندىن بۇيان ئۇنى قىيناپ كەلگەن 34 جىڭ ئېغىرلىقتىكى توخۇمدان ئۆسمىسى ئېلىپ تاشلانغان ئىدى. ئايخاننىڭ ئوپېراتسىيەسى ئوڭۇشلۇق ئاياغلاشقان بولسىمۇ، ئۇنىڭ بەدىنى ئاجىز بولغاچقا، ئوپېراتسىيەدىن كېيىنكى ئەھۋالى دوختۇرلارنى خېلى ئەنسىرەتتى. بىر نەچچە كۈنگىچە دوختۇر، سېستىرالار ئۇنىڭ قېشىدىن ئايرىلماي جىددىي داۋالاش نەتىجىسىدە، ئۇنىڭ ھاياتى خەۋپتىن ساقلاپ قېلىندى. مارىيە ئايخان ئاچىنى ئوپېراتسىيە قىلغان شۇ كۈنى كېچە كىرپىك قاقماي تاڭنى ئاتقۇزدى. ئايخاننىڭ سالامەتلىكى ئاستا - ئاستا ياخشىلىنىشقا باشلىدى. بىر كۈنى مارىيە ياتاققا بىر داس ئىللىق سۇ ئېلىپ كىرىپ:

— ئايخان ئاچا، پۇتلىرىنى يۇيۇپ، تىماقلىرىنى ئېلىپ قوياي، - دەپ ئايخاننىڭ يوتقىنىنى قايرىغان ئىدى، ئايخان خىجىل بولۇپ:

— مارىيە، سىلىنىڭ ئالدىلىرىدا تولىمۇ ئۇياتلىق ئىشلارنى قىلىپ قويدۇم. ھېلىمۇ تەرىتىمگە قاچا تۇتقانلىرى يېتەر، يەنە پۇتۇمنى يۇيۇپ قويامىلا، بولدى، ساقايغاندا ئۆزەم يۇيىۋالىمەن، - دەپ ئۇنىمىدى. مارىيە ئۇنىڭ ئۇنىمىغىنىغا قويماي، پۇتىنىڭ تىماقلىرىنى ئالدى. ئاندىن پۇتىنى كارۋاتتىن پەسكە ساڭگىلىتىپ ئولتۇرغۇزۇپ، پۇتىنى داستىكى ئىللىق سۇغا چىلاپ، سوپۇنلاپ يۇيۇشقا باشلىدى. مارىيەنىڭ ئاق پاختىدەك يۇمشاق قوللىرى ھەر قېتىم ئايخاننىڭ پۇتىغا تەككەندە، گويا ئۇنىڭ تومۇرىدىن يۇقۇرىغا بىر خىل ئىللىق ئېقىم ماڭغاندەك تۇيۇلاتتى. ئۇ ئىچىدە ئۆز ھاياجىنىنى باسالماي، "خۇدايىم ئۆمۈرلىرىنى ئۇزۇن قىلسۇن، خۇدا بۇيرىسا ئۆمۈر ۋايە

(ئاخىرى - 97 - بەتتە)

دام ـ دام

(ھىكايە)

ئوبۇلھاشىم قاسىم

ئوتتۇرا دەرىجىلىك تېخنىكومغا ئىمتىھان بېرىپ ئۆتتۈم. لېكىن، بىرەر مەكتەپنىڭ چاقىرىق قەغىزىنى تاپشۇرۇۋالغىچە بولغان ئىنتىزارلىقىم مېنى ھەر كۈنى دىگىدەك ناھىيىلىك مائارىپ ئىدارىسىغا كىرىشكە، پايدىلىق خەۋەرلەرنى ئاڭلاپ چىقىشقا مەجبۇر قىلاتتى.

بۈگۈنمۇ سەھەر تۇرۇپ، ئانچە ـ مۇنچە ناشتا قىلىپلا، مائارىپ ئىدارىسىغا كىردىم. ئىمتىھاندىن ئۆتكەن ساۋاقداشلىرىمنىڭ ھەممىسى شۇ يەردە ئىكەن. بەزىلىرى قەۋەتلا خۇشال، بەزىلىرى مەيۈس كۆرۈنەتتى.

— تۇرسۇنجان، ساڭا شىنجاڭ مالىيە ـ سودا مەكتىۋىدىن چاقىرىق قەغىزى كەپتۇ، بىرگە ئوقۇيدىكەنمىز، ـ دىدى بىر ساۋاقدىشىم ماڭا خوش خەۋەر يەتكۈزۈپ. بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ، يۈرىكىم " جىغ " قىلىپ، ئاغزىمغا قاپلاشقاندەك بولدى. نىمە دىگەن زور خۇشاللىق ـ ھە؟ زارىقىپ كۈتكەن كۈنلەر ئاخىر كەپتۇ.

مەن، خۇشاللىق بىلەن چاقىرىق قەغىزىنى ئېلىپ، ئۆيۈمدىكىلەرگە خەۋەر يەتكۈزۈش ئۈچۈن ماڭدىم. يول بويى ئوقىغان ۋاقىتلىرىم ئېسىمگە كېلىپ، ئىنىم پەرھاتنىڭ " دام ـ دام" دىگەن سۆزى كۈلگۈمنى كەلتۈرۈپ، ئۆتكەن ئىشلارنى ئىسىمگە سالدى:

ئىلگىرى ئېيتسام، ئىنىم پەرھاتجان بۇ يىل 13 ياشقا كىردى. تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 2 ـ يىللىقىدا ئوقۇيدۇ. ئۇ تېخى كىچىك بولسىمۇ، مېنىڭ نەزىرىمدە كىچىك بالا ئەمەس. ئۇنىڭ " دام ـ دام " دەيدىغان سۆزى مېنى ئۇگىنىشكە ئۈندەپ، ئاخىرى نەتىجىگە ئېرىشتۈردى. مەنمۇ قولۇمدىكى بۇ چاقىرىق قەغىزىنى ئۇنىڭغا دام ـ دام قىلىپ كۆرسەتسەم بولارمىكىن ؟!

مەن ئىككىنچى سىنىپتا ئوقۇيدىغان ۋاختىمدا، پەرھات ماڭا ئەگىشىپ مەكتەپكە بىرىپ يۈرۈپ ئوقۇشقا بەكلا قىزىقىپ قالدى. ئۇ كىچىك بولغىنىغا قارىماي، ئېسىدە تۇتۇۋېلىش قابىلىيىتى مېنىڭكىدىن يۇقۇرى ئىدى. كۆندە ئۆتۈلگەن 3 ـ 4 ھەرىپنى شۇ كۈنىلا ئوقۇيالايدىغان، چىرايلىق قىلىپ يازالايدىغان بولدى. ئۇ بىرىنچى ئوقۇش يىلىلا ئەلاچى بولۇپ باھالىنىپ، 5 دەپتەر، 2 قېرىنداش مۇكاپات ئالدى. مەن ئۇ مۇكاپات ئالغان كۈنى ئاخشىمى:

— ئۇكام، دەپتىرىڭدىن ئىككىنى، قېرىندىشىڭدىن بىرنى بەرگىن، ـ دىدىم، پەرھات بەرگىلى ئۇنىمىدى. مەن ئاكىسى بولغانلىقىم ئۈچۈن، زورلۇق ئىشلىتىشكە باشلىدىم. دادام بۇ ئەھۋالنى كۆرۈپ مېنى ئەيىپلىدى:

— سەن پەرھاتنىڭ ئاكىسى تۇرۇقلۇق، ياخشى ئوقۇپ مۇكاپات ئالماي، ئۇكاڭنىڭكى-

نى تالىشامسەن ـ ھە؟ ئىزا تارت! چوپ-چوك تۇرۇپ قىلىۋاتقان ئىشىنى قارا بۇنىڭ…

مەن گەپ قىلالماي قالدىم. دادام پەرھاتنى «دام ـ دام» دەپ مېنى ئىزا تارتقۇزۇشقا بۇيرىدى. دادامنىڭ بۇ گېپى ئۇنىڭغا بولۇپ بەردى. ئۇ:

— ئاكا، دام ـ دام، مېنىڭكىدەك دەپتىرىڭ بارمۇ؟ مۇكاپات ئالالمىدىڭمۇ؟ مەكتەپكە بارماي ئوينايسەن، بارساڭ باللار بىلەن ئۇرۇشىسەن، سىنىپقا مۈشۈك، كۈچۈكلارنى ئەكىرىپ مۇئەللىمنى رەنجىتىسەن. ياخشى ئوقۇغان بولساڭ، ماڭا ئوخشاش مۇكاپاتلىناتتىڭ، دام ـ دام، ـ دەپ چىشىمغا تېگىشكە باشلىدى. بارا-بارا بۇ گەپ ھەر كۈنى دېيىلىدىغان بولدى. ئۇ ھەر قېتىم «دام ـ دام» دېگەندە، بەكمۇ خىجىل بولاتتىم، يۈزۈم خۇددى چۈمۈلە ماڭغاندەك چىمىلدايتتى. ئىككىنچى يىلى مەن كەپسىزلىك ۋە ئويۇنلىرىمنى تاشلاپ، پۈتۈن ئوي ـ خىيالىمنى ئۆگىنىشكە مەركەزلەشتۈردۈم. لېكىن، ئاساسىم باشتىن ئاجىز بولغاچقا، قانچە تىرىشساممۇ، يەنىلا ئەلاچى بولالمىدىم. پەرھات يەنىلا ئەلاچى بولۇپ، «دام ـ دام» غا «چۈشتى». باللاردىنمۇ ئىزا تارتىشقا باشلىدىم. بىر كۈنى مۇئەللىم:

— تۇرسۇن، نېمىشقا ئۇكاڭچىلىك بولالمايسەن؟ ـ دېۋىدى، ئىزا تارتقىنىمدىن بېشىمنى پارتىغا قويۇپ ئولتۇرىۋالدىم. مەندە نېمە ئامال، شۇنچە تىرىشساممۇ ئەلاچى بولالمايدىكەنمەن. شۇندىن كېيىن بەل قويۇۋېتىپ بوشۇشۇشقا باشلىدىم … مانا، 5 ـ سىنىپنىمۇ مىڭ تەستە پۈتتى. لېكىن، نەتىجەم تۆۋەن ئىدى. ئوتتۇرا مەكتەپكە ئىمتىھان بېرىپ ئاران ئۆتتۈم. دادام مېنى ئۆزى مەكتەپكە ئاپىرىپ، مۇئەللىمگە:

— بۇ بالام كەپسىزرەك، ئويۇنغا ئامراق، شۇ ۋەجىدىن ئۆگىنىش نەتىجىسى ياخشى ئەمەس. شۇڭا، سىلە چىڭراق تۇتۇپ، تەلەپنى قاتتىق قويۇپ ئوقۇتسىلا؛ مەكتەپكە تولۇق ئەۋەتىشكە مەن كېپىل، ـ دېدى. شۇنىڭ بىلەن ئوتتۇرا مەكتەپتە ئوقۇش ھاياتىمنى باشلىۋەتتىم. شۇنداق قىلىپ، كۈندۈزى بىر كۈن بولسىمۇ پەرھاتتىن نېرى بولدۇم، «ئۇكاڭچىلىك بولالمايسەن» دەيدىغان سۆزلەرنى ئاڭلىمايدىغان بولدۇم. لېكىن ئاخشىمى، ئۆيگە قايتىپ كەلگىنىمدە، يەنىلا ئۇ گەپتىن قۇتۇلالمايتتىم.

ھەش ـ پەش دېگىچە يېرىم يىل توشۇپ، پەرھاتمۇ ئوتتۇرا مەكتەپكە باردى.

مېنىڭ بېشىمغا يەنە غەم چۈشتى، پەرھات يەنە ئەلاچى بولسا، مۇئەللىم ئەلبەتتە «ئۇكاڭچىلىك بولالمىدىڭ» دەپ ئىزاغا قويۇشى تۇرغان گەپ ئىدى. توۋا، ماۋۇ ئىشنى كۆرمەمدىغان، راس دېگەندەك، پەرھات يىل ئاخىرىدا ئەلاچى بولۇپ مۇكاپات ئېلىپ، مېنى ساۋاقداشلىرىم ئالدىدا ئىزاغا قويدى. بۇ، دەل تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتەپنىڭ 2-يىللىقىنى ئۆگىنىۋاتقان ۋاقتىم ئىدى. دادام يەنە پەرھاتنى «دام ـ دام» دېگۈزۈپ، مېنى ئىزا تارتقۇزدى. مەن ئاخىرى چىداپ تۇرالمىدىم ـ دە، قەتئىي ئىرادىگە كېلىپ، ئۆگىنىشكە باشقىدىن كىرىشتىم. «قېيىن ئىش يوق ئالەمدە، كۆڭۈل قويغان ئادەمگە» دېگەندەك، دىققەت بىلەن كۆڭۈل قويۇپ ئاڭلىغان دەرسلىرىم مېڭەمدىن ئورۇن ئېلىشقا، «ئويۇن»لار چىقىپ كېتىشكە باشلىدى. ئۆگىنىش قىلىشقىمۇ كەڭرى ۋاقىت چىقتى. قېيىن مەسىلىلەر ئاسانغا چۈشىدىغان بولدى. مۇئەللىم، ساۋاقداشلىرىم ئۆگىنىش روھىغا ئىلھام ـ مەدەت بەردى. بەزى تەكرارلاش ۋاقىتلىرىدا «كىچىك مۇئەللىم»مۇ بولۇپ قالدىم. بەختىمگە

يارىشا يىللىق ئىمتىھاندا ئەلاچى بولۇپ باھالىنىپ مۇكاپات ئالدىم. پەرھاتمۇ يەنە مۇكاپات ئاپتۇ . ئاخشىمى ئىككىمىز ئالغان مۇكاپاتلىرىمىزنى دادامغا كۆرسەتتۇق. دادام خۇشال بولۇپ:

— تۇرسۇن، سېنىڭ بولسا بىرىنچى قېتىم مۇكاپات ئېلىشىڭ، ئۇكاڭنىڭ بولسا 14 - قېتىملىقى، يەنىلا ئۇكاڭ ياخشى. قېنى ئوغۇل بالا بولساڭ، كېلەر يىلى دۆلەتلىك ئىمتىھاندىن ئۆتۈپ، ئۇكاڭغا « دام - دام » قىلالىساڭ ھېساپ،- دېدى.

شۇندىن كېيىن، مىنۇت ۋاقتىنىمۇ قولدىن بەرمەي، ئىمتىھانغا ياخشى تەييارلىق قىلىپ، ئاخىرى ئەلا نەتىجە بىلەن ئىمتىھاندىن ئۆتتۈم، مانا چاقىرىق قەغىزىنىمۇ ئالدىم. ئۇنى ئېلىپ ئۆيگە كېتىۋاتىمەن...

مەن شۇ ئوي-خىياللار بىلەن ئۆيگە قانداق يېتىپ كەلگەنلىكىمنى سەزمەي قاپتىمەن. ئۆي ئىچىدە-دېرىزە ئالدىدىكى شىرە يېنىدا ئۇكام پەرھات پۈتۈن زېھنى بىلەن تەتىللىك تاپشۇرۇقلارنى ئىشلەۋاتقان ئىكەن. پەرھاتنىڭ ھېلىقى « دام - دام » سۆزى مېنىڭ ئۆگىنىشىمگە ۋە بۇ قېتىم ئىمتىھاندىن ئۆتۈشۈمگە غايەت زور تۈرتكە بولغىنىغا ئوخشاش، ئۇنىڭمۇ كېلەر يىلى دۆلەتلىك ئىمتىھاندىن ياخشى نەتىجە بىلەن ئۆتۈشىگە تۈرتكە بولسۇن ئۈچۈن، پەرھاتنىڭ كۆزىگە چاقىرىق قەغىزىنى تەڭلەپ، كۈلۈپ تۇرۇپ:

— پەرھات! قارا، دام - دام ...- دېدىم.

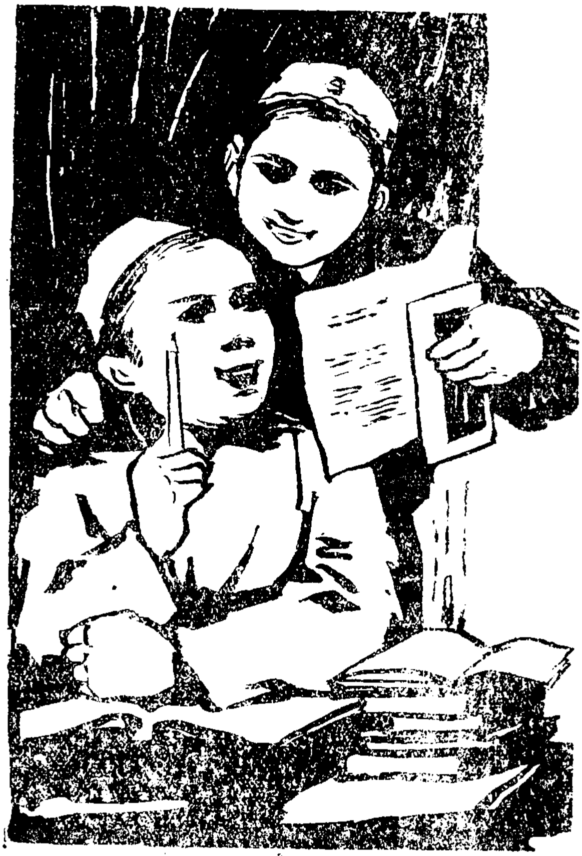

ئەجەبا...

(ھېكايە)

يار مۇھەممەت تاھىر

— ۋاي گۈلباھار، مۇبارەك بولسۇن! خېلى ئىشىڭ بار ئىكەنجۇمۇ، خېنىم، — دېدى خالىدەم دوستىدىن يىراقلاپ كېتىۋاتقان كاستىيوم — بۇرۇلكا، چەمەن دوپپىلىق يىگىتنى ئىما قىلىپ ۋە ھەيرانلىق ئىلكىدە زوقلىنىپ. چۈنكى ئۇ، گۈلباھار بىلەن بىرگە ئىشلىگەن ئىككى يىلدىن بۇيان، ئۇنىڭ يىگىتلەر بىلەن يۈز — تۇرانە، ئوچۇق — يورۇق سۆزلىشىپ تۇرغانلىقىنى مانا بۈگۈن تۇنجى قېتىم كۆرىشى ئىدى.

— نەدىكىنى، — دېدى گۈلباھار ئۆزىنى تاسقاپ، مەغرۇر قىياپەتتە، — بىر-ئىككى كۆرۈشكەنگە بولىدىغان ئۇنداق ئاسان ئىش يوق!

— ھىم، تېخى مەندىن يوشۇرۇپ كەتكىنىڭنى قارا، كۆزۈڭدىن مانا مەن دەپ چىقىپ تۇرمامدۇ...

— ئىھى...

گۈلباھار زىلۋا بوي، ئاق پىشماق، قاشكۆزى جايىدا قىز بولۇپ، لېكىن مىجەزىدىكى ھەددىدىن-زىيادە كىبىر — غۇرۇر، دائىم لەۋلىرىنى يارىتىۋالىق نەزىرى بىلەن پۈرۈشتۈرۈپ يۈرۈشى، باشقىلارنى مەنسىتمەي بويۇن تولغاشلىرى ئۇنى ئۆچكىسى ئاچچىق ئۆرۈكنەك قىلىپ قويغان. ياش ياللارنىڭ ئۇنىڭغا “ياغاچ بويۇن» دەپ لەقەم قويۇشىمۇ ئورۇنسىز ئەمەس ئىدى.

بۇ قېتىم ئۇ، گېزىتخانىدىكى تاغىسىنىڭ ئۆيىدە سەمەدى ئىسىملىك كىلىشكەن بىر يىگىت بىلەن تاسادىپى تونۇشۇپ قالدى. سەمىنىڭ ئۆزىنى تۇتۇشلىرى، ئېغىر — بېسىق مىجەزى، گەپ — سۆزلىرىدىن گۈلباھار ئۇنى گېزىتخانىنىڭ مۇخبىرى ئوخشايدۇ، دەپ ئويلىدى ۋە يىگىتكە ناھايىتى قىزغىن مۇئامىلە ھەم ئىلتىپات كۆرسەتتى. كۈچلۈك ھەۋەستىن تۇغۇلغان ھېسسىيات ئۇنى يىگىتكە قەلبىدىكى مېھرىۋانلىق ئىشكاۋىنى ئېچىش ئىستىكىنى ئويغاتقان ئىدى. مۇنداق قىزغىن ئىلتىپات ۋە مېھرىۋانلىقنىڭ تەپتى سەمەدىمۇ بۇ قىزغا نىسبەتەن نازۇك ئىنتىلگۈچى تۇيغىنى ئويغاتتى... بىراق، ئۇ ئۆز تۇيغۇسىنى يۈز-تۇرانە ئېچىشقا جۈرئەت قىلالمايتتى. بىر كۈنى ئۇ، ئالقانچىلىك باغاقچىگە: ”ھۆرمەتلىك گۈلباھار، ئەگەر كۆڭۈل مايىللىقىڭىز يول قويسا، ئەتە سائەت 5 تە باغچىدا ئۇچراشساق، دېيىدىغان مۇھىم گېپىم بار. سىزنى كۈتۈپ: سەمى» دەپ يازدى.

مانا، باغچىنىڭ بىر چېتىدىكى بۆككىدە قارىغاي كۆچەتلىرى بىلەن ئورالغان شىپاڭدا يانمۇ-يان ئولتۇرۇشقان بىر جۈپ ياش، تۇرمۇشنىڭ گۈزەل ئارزۇ قايناملىرىدا ئەركىن ئۈزۈشۈپ، ئۆزلىرىنىڭ ھايات ۋە تۇر-

مۇشقا بولغان غايىلىرىنى ئۆز ئارا پاراڭلىشەسپلىرى ئارقىلىق ئېچىشماقتا. سەمىنىڭ ئۇمىتۋارلىق ئەكس ئېتىپ تۇرغان نۇرلۇق كۆزلىرى گۈلباھارغا مۇھەببەت بىلەن تىكىلگەن، گۈلباھارمۇ قىزلارغا خاس ئۇياتچانلىق ھېسلىرىنى ئۇنۇتۇپ، كىرپىك ئوقيالىرىنى يىگىتنىڭ كۆز قارچۇغىغا سانجىپ، تەبەسسۇم قىلاتتى...

— سەمى، كېزىتخانىدا نىمە ئىش قىلىسىز؟ — سۆرىدى گۈلباھار كۆڭلىنى تىندۇرماق بولۇپ.

— مەن كېزىتخانىدا ئەمەس، گۈلباھار، — دەپ جاۋاپ بەردى سەمى ھەيرانلىق ئىپادىلەنگەن بىر خىل تەبەسسۇم بىلەن.

— نېمە دىدىڭىز؟ ئۇ... ئۇنداقتا، نەدە، نېمە ئىش قىلىسىز؟

— شەھەرلىك ماشىنا ئەترىدىدە رېمونتچىلىق قىلىمەن.

” رېمونتچىلىق « سۆزى گۈلباھارنىڭ تېنىگە بىر چىلەكسۇ قۇيۇۋەتكەندەك قاتتىق ئەندىكتۈرىۋەتتى. ئۇ چاخچاق قىلىۋاتامدىكىن دەپ، يىگىتكە سىناش نەزىرى بىلەن قارىدى ۋە ئۇنىڭ راستىنلا رېمونتچى ئىكەنلىكىگە تولۇق ئىشەنگەندىن كېيىن، چىرايى بىردىنلا ئۆزگىرىپ كەتتى - دە، قاپاق تۈرگىنىچە بېشىنى تۆۋەن سېلىپ، ئۈن - تىنسىز ئولتۇرۇپ قالدى...

” رېمونتچى - ماي چاپان دىگەن سۆز، مەن - پىركازچىك، ئۇنىڭ بىلەن... ياق، ياق نېمىلەرنى ئويلاپ كەتتىم - ھە، مۇمكىن ئەمەس...!«

— كەچ بولۇپ قالدى، گۈلباھار، چىقىپ كىتەيلى، — دىدى سەمى چوڭقۇر خىيال دەرياسىدا تىپىرلاپ يۈرگەن گۈلباھارنى ئاستا نوقۇپ.

— قولىڭىزنى تارتىڭ! — گۈلباھار خۇددى بىر نىجاسەتتىن ئۆزىني قاچۇرغاندەك مۇرسىنى سىلكىپ، ئورنىدىن چاچراپ تۇردى - دە، دىمىغىنى قېقىپ، تاقىلداپ ماڭغىنىچە، ئالدى - ئارقىسىغا قارىماي چىقىپ كەتتى...

ئارىدىن بىر ئاي ئۆتكەن بىر كۈنى ئەتىگەن خالىدەم پۇكەي ئۇستىنى سىۋرتىۋاتقان گۈلباھارنىڭ يېنىغا كەلدى:

— كۆردۈڭمۇ، گۈلباھار، سەمى چوڭ يازغۇچى ئىكەن، « ھايات قاينىمىدا » دىگەن ھىكايىسى گېزىتكە چىقىپتۇ.

— نېمە دىدىڭ؟ ۋاي ئېسىت، ما ئۇقىلىسىزلىغىمنى قارا، ئۇ مېنى سىناپتىكەن - دە، — گۈلباھار گېزىت بېتىدىن گويا سەمىنى كۆرگىلى بولىدىغاندەك سىنچىلاپ قارىدى ۋە ئىنچىكە قاشلىرىنى ھىمىرىپ، ئويلىنىپ قالدى: ” نېمىشقىمۇ چاندۇرۇپ قويغاندىمەن، ئىشچى بولسىمۇ ئېرىنىڭ بارمۇ دىسە، بار دىگۈچىلىكى بار ئىدى. تېخى ھىكايە يېزىپ پۇل تاپىدىكەن ئەمەسمۇ ...«

شۇ خىيال ۋە پۇشايمان ئىلكىدە چىرايىنىڭ گۈزەل ئىكەنلىكىگە ئىشەنگەن گۈلباھار ئۆزۈلگەن يىپنى قايتىدىن ئۇلاش نىيىتىگە كەلدى، ئارقىدىنلا ” كېسەل كۆرسىتىمەن « دەپ، ئىشتىن بىر يېرىم سائەت بۇرۇن ئۆيىگە قايتتى. ئۆيدە يۈزلىرىگە ئۇپا - ئەڭلىك سۈرتۈپ، چاچلىرىنى مايلاپ، ئۆزىگە ئەڭ يارىشىملىق كىيىملىرىنى كەيدى. مانا، ئۇ تۆرت كوچىنىڭ دوقمۇشىدا سەمىنىڭ يولىغا تەلمۈرۈپ قارىماقتا. بىر ئازدىن كېيىن غەربى يولدىن ئىش كىيىمى كەيگەن سەمى ئورتا بويلۇق، بۇغداي ئۆڭلۈك، رەتلىك كىيىنگەن بىر قىز بىلەن قىزغىن پاراڭلاشقىنىچە چىقىپ كەلدى، گۈلباھارنىڭ يۈرىگى ئۆز رىتىمىنى بۇزۇپ، تىپچەكلەپ سوقۇشقا باشلىدى. ئۇ يۈرەك ھەركىتىنى باسماقچى بولغاندەك، قولىدىكى گېزىتنى مەيدىسىگە چىڭ باستى: ” يېنىسىدىكى ...

دىكى قىز نېمىسى بولىدىكىنا؟ تۇرىقىدىن قا-
رىغاندا سەھرالىق تومپايدەك تۇرىدۇ، ھەقى-
چان بىر تۇققىنىمىكىن...»

— سىزنى تەبرىكلەيمەن! قاراڭ، ھېكايىڭىز
چىقىپتۇ!- دىدى گۈلباھار ئۇلار بىلەن سا-
لاملاشقاندىن كېيىن يۈزىگە كۈلكە يۈگۈرتىپ،
گېزىتنى سەمىگە سۇنۇپ. بىراق، سەمى ھېچ-
قانداق ئىپادە بىلدۈرمىدى. ئۇ يېنىدىكى
قىزنىڭ باش-ئايىغىغا گۈلباھارنىڭ شۇنچە
سىنچىلاپ قاراپ كەتكەنلىكىنى كۆرۈپ، ئۇنى
تونۇشتۇرۇپ قويۇشنى لايىق تاپتى:

— بۇ قىزنىڭ ئىسمى ھەبىبە...

— نىمىشقا بولىدۇ؟

— سۆيگۈنۈم.

بۇجاۋاپتىن گۈلباھارنىڭ ئۆمەتكۈلىستانىغا
ئۇششۇك تېگىپ، چىرايى تامدەك تاتىرىپ، لەۋ-
لىرى تىترەپ كەتتى. ئۇ بۇ ئازاپقا بەرداشلىق بې-
رىشكە تىرىشاتتى، "تىپىشمىغىچە، بېكىشمەس
دىگەن شۇ - دە، بىر سەھرالىقنى تېپىپتىغۇ،
تايىنلىق ...» ئۇ، قىزنىڭ نەدە، نېمە ئىش
قىلىدىغانلىغىنى ئۇچۇق بىلىپ، سەمىگە مەس-
خىردىلىك كۈلمەكچى بولدى.

— نېمە ئىش قىلىسىز؟- سورىدى گۈلباھار
لەۋلىرىنى پۈرۈشتۈرۈپ، ھەبىبىگە مەنسىت-
مەسلىك نەزىرى بىلەن قاراپ.

—بۇ يىل ئالى مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ كېلىپ،
ۋىلايەتلىك مەدىنىيەت-مائارىپ ئىشخانىسىدا
ئىشلەۋاتىمەن،- ھەبىبە ئۇچۇق-يورۇقلۇق
بىلەن جاۋاپ بەردى.

گۈلباھار داڭ قېتىپ بۇتتەك تۇرۇپلا قال-
دى.

—ۋىيەي... توۋا، شۇنداقمۇ ئىش بولىدى-
كەنا؟!- گۈلباھار باغچا تەرەپكە ياندىشىپ
كېتىۋاتقان سەمى بىلەن ھەبىبەنىڭ ئارقىسى-
دىن قاراپ، ئاستا شىۋىرلىدى، — ئەجىبا...،
ئەجىبا...»

ئەگەر ئۇنىڭ نىرۋا سىستېمىسىدا قاتار
تىزىلغان "ئەجىبا» نى بىرەر ماشىنا ئارقىلىق
كۆرگىلى بولسا ئىدى، سىزچوقۇم بۇ قىزنى"ئەجىبا
سەۋدايىسىكەن» دەپ قالاتتىڭىز ...

(بېشى 91 - بەتتە)

سىلىنىڭ قىلغان ياخشىلىقلىرىنى ئۆ-
مۈرۋايەت ئۇنۇتمايمەن . ساقايسام ،
باغلىرىمغا ... » دىگەن سۆزلەنى پىچىر-
لايتتى، كۆز چاناقلىرى لىق ياشقا تولۇپ،
لەۋلىرى ئىختىيارسىز تىترەيتتى...

× ×

ئايخان دوختۇرخانىدا بىر ئاي يېتىپ ئۆ-
يىگە قايتتى. ياز كىتىپ سېخى كۆز ئايلىرى
يىتىپ كەلدى، ئۇنىڭ بېغىدىكى مىۋىلەر خۇددى
بىر - بىرى بىلەن بەسلەشكەندەك كەينى -
كەينىدىن پىشىشقا باشلىدى. ئۇ، ھەر قېتىم
بېغىغا كىرگەندە، ئۆزىنى ئەجەل ئاغزىدىن
قۇتقۇزۇۋالغان كۆيۈملۈك شەپقەتچىسى مارى-
يەنى ئەسلەيتتى، ئۇنىڭغا بېغىدىكى مىۋىلەر-
نىڭ پىشقانلىرىنى ئاپىرىپ بەرگۈسى كېلەتتى.
بىراق، ئارىلىق يىراق [بولغاچقا، ماشىنىدا بې-
رىشقا توغرا كېلەتتى. ئۇ كۈندە دادۇيگە بىر
قانچە قېتىم بېرىپ، مارىيەنىڭ چىققان-چىقمى-
غانلىغىنى سورايتتى، ھەتتا ماشىنا ئاۋازى چىق-
سىلا ئىشىك ئالدىغا چىقىپ يولغا قارايتتى.
ئۇنىڭ شۇ كۈتكەن ئېزىز مېھمىنى مارىيە بۈ-
گۈن ئۇنى يوقلاپ چىقتى، ئۇنىڭ خوشال
بولۇشىنىڭ سەۋەۋى ئەنە شۇ ئىدى.

ئىككى پارچە خەت

(نەسىر)

بۇلبۇل ئەكرەم

I

سۆيۈملۈك ئۇستازىم:

ياخشىمۇ سىز؟ بۈگۈن كەچتە رادىئودىن جاراڭلىغان «سالام سىزگە، مۇئەللىم» ناملىق ناخشا يۈرەك تارىمنى تىترىتىپ، ئىختىيارسىز ھالدا سىزنى ئېسىمگە سالدى. دائىم خۇشاللىق ئالامەتلىرى كەتمەيدىغان ئىللىق ۋە مېھرىۋان چىرايىڭىز كۆز ئالدىمدا گەۋدىلەندى. ئەنە، ماڭا كۈلۈمسىرەپ قاراپ تۇرىسىز. شۇ ھامان قەلبىمدە سىزگە خەت يېزىش ئىستىكى پەيدا بولۇپ، قولۇمغا قەلەم ئالدىم.

ھۆرمەتلىك ئۇستازىم، چەكسىز بەختلىكمەن. ھەممە يەر كىشىنى ھوزۇرلاندۇرغۇچى رەڭمۇ-رەڭ گۈللەر، بۈك-باراخسان ئورمانلار بىلەن قاپلانغان، قەۋەت-قەۋەت كۆركەم بىنالىرى كۆككە تاقاشقان بۇ گۈزەل مەرىپەت باغچىسى مېنى ئۆزىگە ناھايىتى تېزلا كۆندۈرىۋالدى. بۇ يەرنىڭ كېچىلىك مەنزىرىسىنى دېمەمسىز، تېخى. قاراڭ، ئەتراپتىكى كېچىنى كۈندۈز قىلغۇچى سانسىزلىغان نۇرلۇق چىراقلارغا. ئۇلار خۇددى يۇلتۇزلارغا ئوخشاش چىمىرلاپ كۆزنى قاماشتۇرىدۇ. مەن سىزنى ئەشۇ نۇرلۇق چىراقلارغا ئوخشىتىمەن. چۈنكى، سىز كۆپ ـ گەن قاراڭغۇ قەلبلەرنى بىلىم نۇرى بىلەن يورۇتتىڭىز. سىز مېنىڭ گۆدەك ۋە چاڭقىغان قەلبىمنى بىلىم شەربىتى بىلەن سۇغاردىڭىز، قەلبىمگە قويغان بۇ ئابى كەۋسەرلىرىڭىز تومۇرلىرىمدا ئېقىن ھاسىل قىلىپ، ۋۇجۇدۇمدا بىلىم بىخلىرىنى پەيدا قىلدى. بۇ بىخلار سىزنىڭ كۆڭۈل قويۇپ پەرۋىش قىلىشىڭىز نەتىجىسىدە، مېنى ئاخىرى گۈزەل مەرىپەت گۈلزارىدىن ئورۇن ئالغۇزدى. مەن سىزنىڭ بۇ ئەجرىڭىزنى مەڭگۈ ئۇنتۇمايمەن.

ئۇستازىم! ئۇمىدىڭىزنى ھەرگىز يەردە قويمايمەن. سىز ئۆز تەرىڭىز بىلەن يېتىلدۈرگەن بىلىم بىخلىرى ئەمدى راسا كۆكلەپ غۇنچىدا چېچەكلەپ، مېۋە بېرىش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولدى...

ئۇستازىم، كۆڭلۈم شۇ تاپ تولىمۇ يېرىم بولىۋاتىدۇ. ئىككىمىز ئارىسىدا بولۇپ ئۆتكەن بىر ۋەقە ئۇزۇندىن بېرى تۇرۇپ-تۇرۇپ ئېسىمگە كېلىۋېلىپ، مېنى تولىمۇ بىئارام قىلماقتا. مېنى چىۋىن يەۋالغاندەك ھالغا كەلتۈرۈپ قويىدىغان بۇ ۋەقەنى ئېھتىمال سىز ئاللىقاچان ئۇنتۇپ كەتكەنسىز. بۇ ۋەقەنى قايتا ئېسىڭىزغا سېلىپ، سىزدىن ئەپۇ سورىمىغىچە، كۆڭلۈم زادىلا ئارام تاپمايدىغاندەك تۇرىدۇ.

× ×

كۈز كۈنلىرىنىڭ بىرى. مەكتەپكە كېتىۋې-

تىپ، يول ياقىسىدىكى زەيكەشتە شىرىلداپ ئويناقلاپ ئېقىۋاتقان زۇمرەتتەك سۇغا كۆزۈم چۈشتى. بۇنىڭ بىلەن مەكتەپكە بېرىشتىن ۋاز كەچتىم ـ دە، كىچىك چاقپىلەكتىن بىرنى ياساپ، راسا ئوينىۋېلىش خىيالىغا كەلدىم. چىلتامنى يول بويىغا تاشلاپ قويۇپ، قوناقلىقتىن بىر تال قوناق شېخىنى سۇندۇرۇپ، ئەپلەشتۈرۈپ بىر چاقپىلەك ياسىدىم. ۋاي ـ ۋۇي! چاقپىلەك "پىر-پىر ـ پىر" چۆگىلىدى... ئويۇن بىلەن بولۇپ كېتىپ، كۈن پېشىن بولۇپ قالغانلىقىنىمۇ سەزمەي قاپتىمەن... چۈشتىن كېيىنكى دەرسكە ئاران ئۈلگۈردۈم. سىزگە ئانامنى دوختۇرخانىغا ئاپاردىم دەپ يالغان ئېيتتىم.

ئەتىسى سەھەردە يەنە ھېلىقى يەرگە كەلسەم، چاقپىلىكىم تېخىچە پىقىراپ چۆرگىلەپ تۇرۇپتۇ. شۇنچە ئوبدان ئويۇننى تاشلاپ كېتىشكە قانداقمۇ كۆڭلۈم ئۇنىسۇن؟ مەكتەپكە كېتىۋاتقان تۇرغۇن بىلەن ياسىننى چاقىرىپ، بۇ ئويۇننى كۆرسەتتىم. ئۇلارمۇ زوقلىنىپ قاراپ قېلىشتى. مەن ئۇلاردىن:

ـ قاراڭلار، نېمە دېگەن قىزىق ئويۇن بۇ!؟ مەن سىلەرگىمۇ بىردىن چاقپىلەك ياساپ بېرەي، بۇگۈن مەشەدە ئوينايلى، قانداق؟ ـ دەپ سورىدىم. ياسىن چاۋاك چېلىپ سەكرەپ كەتتى:

ـ بولىدۇ، بولىدۇ ... ئوينايلى! بىراق تۇرغۇن ئىككىلىنىپ قالدى:

ـ مەكتەپكە بارمىساق قانداق بولار؟ ـ دېدى ئۇ ئارىسالدى بولۇپ.

ـ ۋايىيەي، بىرەر كۈن بارمىغانغا نېمە بوپتۇ؟ ئەجەپ نېمىكەنسەنغۇ؟ ـ دېدىم مەن ئۇنىڭغا دوق قىلىپ. ھەش ـ پەش دېگىچە ياسىن بىلەن تۇرغۇنغا بىردىن چاقپىلەك ياساپ بەردىم ـ دە، خۇشال ھالدا ئويۇنغا كى-

رىشىپ كەتتۇق. بىر ھازادىن كېيىن، ياسىن ئەنسىز ۋاقىرىۋەتتى:

ـ يامان بولدى! مۇئەللىم كېلىۋاتىدۇ!

تۇرغۇن بىلەن ياسىن بەدەر تىكىۋەتتى. مەن ناھايىتى ئالاقزادە بولۇپ، يولغا بۇرۇلۇپ قارىدىم. شۇئان گويا مېڭەمدە چاقماق چېقىلغاندەك بولۇپ، قاتتىق قورقۇپ كەتتىم ۋە بەدەر قاچتىم.

ـ قۇربان، توختاڭ!

ئاۋازىڭىزنى ئاڭلاپ، يۈرىكىم ئاغزىمغا قاپلىشىپ قالغاندەك بولدى. قەدىمىمنى يەنىمۇ تېزلەتتىم. تۇيۇقسىز "پالاققىدە" قىلغان ئاۋاز مېنى ئارقامغا قاراتتى. سىز زەيكەشلىك قىرى بىلەن يۈگۈرۈپ كېلىۋېتىپ، تاشتەك قاتتىق شورغا پۇتلىشىپ يىقىلىپ چۈشۈپسىز.

بۇنى كۆرۈپ تېخىمۇ ساراسىمىگە چۈشۈپ، ئۇدۇلدىكى قوناقلىققا يوشۇرۇنىۋالدىم ـ دە، سىزگە نېرىدىن قاراپ تۇردۇم. ئورنىڭىزدىن تەستە تۇردىڭىز. بېشىڭىزنى تۇتۇپ، مەن تەرەپكە بىردەم قاراپ تۇرغانىدىن كېيىن، ئارقىڭىزغا ئاستا قايتىپ كەتتىڭىز...

ئېچىمگە ئاجايىپ بىر قورقۇنچ كىرىۋېلىپ، مېنى گادىرماش ئوي لارغا سالدى. ئويلىغانسىرى بەك قورقۇشقا باشلىدىم... شۇ قورقۇنچ ئىچىدە كېچىچە ئۇخلىماي، تەستە تاڭ ئاتقۇزدۇم. ئەتىسى مەكتەپكە بارسام، سىز مېنى تىللىمىدىڭىز ياكى تەنقىدمۇ قىلمىدىڭىز. 2 ـ سائەتلىك دەرستىن چىققاندا، مېنى ئىشخانىڭىزغا چاقىردىڭىز.

مەن قورقۇنچ ۋە دەككە ـ دۈككە ئىچىدە، خۇددى بوينىدىن باغلىغان كىيىكتەك، نائىلاج كەينىڭىزدىن ئاستا مېڭىپ ئىشخانىغا كىردىم. سىز ئۇچۇق چىراي بىلەن مېنى ئورۇندۇققا ئولتۇرغۇزۇپ، بىر پىيالە چاي قۇيۇپ، ماڭا

توختىڭىز. قولىدىم تىترەپ، پىيالىدىكى چاي تۆكۈلۈپ كېتىشكە تاسلا قالدى…

— نېمانچىلا جىددىيلىشىپ كېتىسىز، قۇربان، بەھوزۇر، ئەركىن — ئازادە ئولتۇرۇڭ.

بېشىمنى تەستە كۆتىرىپ، سىزگە قارىدىم. سىزنىڭ ماڭا مېھرىبانلىق كۆزلىرىڭىزنى تىكىپ، خۇشخۇي كۈلۈمسىرەپ تۇرغانلىقىڭىزنى كۆرۈپ، كۆڭلۈم ئارامىغا چۈشتى.

— قۇربان، — دېدىڭىز تولىمۇ مۇلايىم ئاھاڭدا، — سىز ئويۇننىڭ قانداق نەرسە ئىكەنلىكىنى بىلەمسىز؟ ئويۇن ئۆزگىچە خۇسۇسىيەتلىك ئاجايىپ نەرسە. ئۇ بالىلارنى ئۆزىگە ئاسانلا قارىتىۋالىدۇ. ئۇنى ئوينىغانسېرى ئوينىغۇسى كېلىپ، ئۆزى سىنىپتا بولسىمۇ، خىيالى ئويۇن بىلەن بولۇپ، دەرس قۇلىقىغا كىرمەيدۇ. ھەددىدىن ئارتۇق ئويۇن سىلەرنى دەرس تاشلاشقا، ئۆگىنىشنىمۇ ئۇنتۇشقا ئېلىپ بارىدۇ. ئويۇننىڭ كەينىگە كىرىپ، تونۇگۈنكىدەك ئىشنى يەنە سادىر قىلىۋەرسىڭىز، ئۇ ھالدا كەلگۈسىدە يارامسىز ئادەم بولۇپ چىقىشىڭىزدىن قانداقمۇ ئېغىز ئاچقىلى بولسۇن؟ شۇنى بىلىشىڭىز كېرەككى، ھازىر سىزنىڭ كېيىنكى ئۇرغۇن بىلىملەرنى ئىگەللەش ئۈچۈن ھۇل ھازىرلايدىغان ۋاقتىڭىز. بۇ — ناھايىتى قىممەتلىك ۋاقىت، ھازىر سىز ئۆگىنىشنىڭ تېخى تۇنجى قەدىمىنى بېسىۋاتىسىز. بۇ قەدەمنى پۇختا باسمىسىڭىز، ئاخىردا ياخشى نەتىجىگە ئېرىشەلمەيسىز…

ئۇستازىم، سىزنىڭ شۇ چاغدىكى بۇ سەممىي، مۇلايىم، تەربىيىۋى سۆزلىرىڭىز ماڭا خېلىلا تەسىر قىلغان ئىدى. شۇنىدىن باشلاپ، ھەر قېتىم ئوينىماقچى بولغان چېغىمدا، بۇ سۆزلىرىڭىز قۇلاق تۈۋىمدە خۇددى قوڭغۇراقتەك جاراڭلاپ، ئويۇندىن ئۆزەمنى تارتىشقا، پۈتۈن زېھنىمنى ئۆگىنىشكە قارىتىپ، تىرىشىپ بىلىم ئىگەللەشكە ئۈندەيتتى. بىراق، سىز بىلەن ئۇچرىشىپ قالسام، قاتتىق خىجىل بولىدىغان، چىرايىڭىزغا قاراشقىمۇ پېتىنالمايدىغان بولۇپ قالغان ئىدىم. مەن ھەقىقەتەن يۈرەك مۇجۇلىدەك، ئېچىشقۇدەك، چەكسىز پۇشايمان قىلغۇدەك ئىش قىلىپ قويغان ئىدىم. مەن سىزدىن ئەپۇ سوراشنى خېلىدىن بېرى كۆڭلۈمگە پۈكۈپ كەلگەن بولساممۇ، لېكىن، ئالدىڭىزدا خىجىل بولۇپ، ئېغىز ئېچىشقا جۈرئەت قىلالمىدىم. مەن سىزدىن ئەپۇ سورايمەن، مېنى كەچۈرۈڭ! مېنى كەچۈرۈشىڭىزنى ئۈمىد قىلىمەن!

ئۇستازىم، شۇ تاپتا خىيالىمغا يەنە بىر ئىش كېلىۋېلىپ، مېنى چوڭقۇر ئويغا سالماقتا. ئېيتىڭا، ئەينى ۋاقىتتا مەندەك ناچار ئىشلارنى قىلغۇچى بالىلار مەكتەپتە ھازىرمۇ بارمۇ؟ بولىدىغان بولسا بۇ خېتىمنى ئۇلارغا ئوقۇپ بېرىڭ. مەندىن ئوبدان ساۋاق ئېلىپ، دەرھال ئۆزىنى تۈزىۋالسۇن!

خەير، ئۇستازىم! ۋاقىت مۇناسىۋىتى بىلەن خېتىمنى توختىتاي. مەن سىزگە مەڭگۈ سادىق بولىمەن، سىزنى ئەسلەيمەن! سىز مېنىڭ ئانام، مېھرىۋان ئانامسىز!

سىزگە سالامەتلىك تىلەپ: ئوقۇغۇچىڭىز قۇربان.

1982 — يىل، سېنتەبىر

2

ئوغلۇم قۇربان:

خېتىڭىزنى تاپشۇرۇپ ئېلىپ، ئۈرۈمچىگە سالامەت يېتىپ بارغانلىقىڭىزنى ھەم تۇرمۇشىڭىزنى ياخشى ئورۇنلاشتۇرىۋالغانلىقىڭىزنى ئاڭلاپ، كۆپ خۇشال بولدۇم. سىز نېمە —

لەرنى ئويلاپ كەتتىڭىز؟ مەن ئۇ ئىشنى راستـ
لا ئۇنتۇپ كىتىپتىكەنمەن. مەن سىزنى شۇ
چاغدىلا كەچۈرىۋەتكەن ئىدىم. ئوغلۇم،
ئازمايدىغان ئادەم يوق. تەربىيىنى قوبۇل
قىلىپ، كەمچىلىكنى تۈزەتسىلا بولىدى، سىز
ئەنە شۇنداق قىلدىڭىز. سىز ئەمدى ئۇ ئىشـ
لارنى قايتا ئەسكە ئىلىپ يۈرمەڭ . كۆڭلىڭىز
ھەرگىز يېرىم بولمىسۇن! سىزنىڭ خوشاللىغىـ
ڭىز ـ مىنىڭ خوشاللىغىم، سىزنىڭ بەختىڭىز ـ مىـ
نىڭمۇ بەختىم. سىزنى داشۆگە ئۇزاتقاندىن
بىرى، باشقىچىلا تىتىكلىشىپ قالدىم، ئۆزەمنى
گويا قايتىدىن ياشىرىپ قالغاندەكلا ھىس قىلىـ
ۋاتىمەن.

ئوغلۇم خىتىڭىز ساۋاقداشلار ئارىسىدا زور
تەسىر قوزغىدى. خىتىڭىزنى ئوقۇپ بەرسەم،
سىنىپتىكى ئوقۇغۇچىلار كۆزلىرىگە ياش ئالـ
دى. قارىماسىز، خىتىڭىز سىنىپىمدىكى كۈندە
چاقىرىغىچە كەلمەيدىغان، گەپ ئاڭلىماس
سەمەتنىمۇ ئۆزگەرتتى... سىز ئوقۇغۇچىلارغا
ئۈنۈملۈك بولغان بىر قىممەتلىك ئەملى تەر-
بىيە ئىلىپ بىرىپ، خىزمەتلىرىمىزگە زور يار-
دەم بەردىڭىز. مەن سىزگە چىن دىلىمدىن
رەھمەت ئىيتىمەن، مەن سىزدىن كۆپ رازى!
سىزنى ھەرگىز ئۇنتۇپ قالمايمەن. سىزنى ئۆز
ئوغلۇمدىنمۇ چارە كۆرىمەن، سىز مىنىڭ
ئوغلۇم، ئەڭ قەدىرلىك ئوغلۇمسىز!
ئۆگىنىشىڭىزنىڭ ئۈنۈملۈك بولىشىنى تىلەپ، ئو-
قۇتقۇچىڭىز: تۇرسۇنخان

1982 ـ يىل، ئۆكتەبىر

<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<<

(بىشى 102 ـ بەتتە)

ئۇلار تۆللەردىن ئىلىپ مول ـ ھوسۇل، ھالال ئەمگىكىنىڭ قەنتىمنى چاقتى، شانلىق يىللار سەھىپىسىگە زەپەرداستانى يازدى...

كۆرىۋاتامسىز؟ ئەنە، قارلىقچوققىلاردا قەيسەر بۈركۈت ئۆتكۈر كۆزلىرىنى تىكىپ يىراق-يىراقلارغا، بىت ـ چىت قىلىپ قاغا ـ قوزغۇن، تۈلكە ـ مەلئۇنلار قەستىنى، قوغدىماقتا ئەلنىڭ بەختىنى.

ئەنە، كۆيۈمچان باغۋەنلەر تەر تۆكۈپ، غۇنچە ـ كۆچەتلەرگە ئىلىم ـ پەن جامىدىن بال-شەربەت بىرىپ، تەربىيلىمەكتە ساغلام ۋە تېتىك. ئۇلار ـ مېھنەتكەش، جاپاكەش كىشىلەر، ئىنسان روھىنىڭ ئىنژىنىرىدۇر، بۇنىڭدا شەك يوق قىلچىلىك.

ئەنە، تەجرىبىخانىدا، مىكراسكوپ ئالدىدا ئالىملار، تەتقىقاتچىلار چىلىك تۇتۇپ ھەر بىر دەقىقە، ھەر بىر مىنۇتنى، ئىلىم ـ پەنگە بىغىشلاپ زىھنىنى، ياق، پۈتۈن ئۆمرىنى! كەشپىيات ـ ئىختىرا بىلەن ۋەتەن كۆكسىگە تاقىماقتا شەرەپ گۈلى؛ مانا، شائىر، ئارتىستكىلار بۇ زور شان، ئوتۇقلارنى كۈيلىمەكتە بولۇپ دەۋرىمىزنىڭ كۈيچى بۇلبۇلى...

تاڭ ئەلچىسى ـ خوراز ئۈنلۈك قىچقىرىپ، ۋەتەن ئاسمىنىدا قىلمۇاتقان پەرۋاز، ئىلھام قۇشۇمنى كەلدى قايتۇرۇپ...

يېڭى يىل ئىلھامى

(نەسرى شېئىر)

ئەنۋەر ئىسمايىل

ھارپا ئاخشىمى، ئولتۇرىمەن چىراق تۈۋىدە، قولۇمدا قەلەم، تۇرار ئالدىمدا ئەنە دەپتىرىم. ئىزدەۋاتىمەن گۈللەر خىلىنى، تىزىپ گۈلدەستە، يېڭى يىلغا تۇتماقچى بولۇپ؛ خىيالىم شۇ تاپ غۇر - غۇر شامالدەك كەزمەكتە ۋەتەن باغرىنى چەكسىز روھلۇنۇپ.

تاۋۇستەك گۈزەل سالا ئېتىزلار، مىسلى جەننەتتەك بوستان يېزىلار، يېشىل مەخمەلدەك كەڭرى يايلاقلار ۋەتەن ھۆسنىنى بىزەپتۇ ھەسەن - ھۈسەندەك، بۇ گۈزەل مەنزىرىلەر تۇيىلار كىشىگە نەفىس رەڭدار گىلەمدەك.

ئېخ، سۆيۈملۈك ۋەتەن! ئېيتقىنا، نىمانچە گۈزەلسەن؟ مەن ھەر قېتىم ئاجايىپ كېلىشكەن ھۆسنى - جامالىڭنى كۆز ئالدىمغا كەلتۈرگىنىمدە، ساڭا سەلتەنەت ۋە گۈزەللىك بەخش ئەتكەن، شانلىق يىللار قوينىغا، تارىخ بېتىگە ھالال ئەمگىكى ۋە بۈيۈك مەدەنىيەت، شانلىق تارىخى ئارقىلىق زەرلىك نەقىش چەككەن ئىشچان، ئەقىل - پاراسەتلىك، باھادىر خەلقىمگە بولغان ھۆرمىتىم، ئىپتىخار- غورۇرۇم ھەسسىلەپ ئاشىدۇ؛ ئۇلارغا مەدھىيە ئوقۇغۇم، كۈيلەر قاتقىم كېلىپ، ئىلھامىم قايناپ تاشىدۇ!

ئەنە، دېخان يىگىت ئېتىزلاردا چېچىپ ئۇرۇقنى ئالتۇن تۇپراققا، ئەل - ۋەتەننى پۈكۈپ قەلبىگە، ئىشلىمەكتە مېھنەت تەرىنى تۆكۈپ؛ ئۇلار ئەجرىدىن بولدى بىنا تاغدەك خامان، پاختىلار. تەنگە داۋا، بىمارغا شىپا تاۋۇز، قوغۇن، ئۈزۈم، نەشپۈت، ئالما، ئانارلار، رەت - رەت ئورمانلار.

قاراڭ، بورىۋاي سۈپىسىدا، پېچ ئالدىدا، سېخلاردا ئاجايىپ جۇشقۇن مەنزىرە؛ ئۇلار ئۆز كەسپىگە باغلىغان چوڭقۇر مۇھەببەت، ۋاقىت بىلەن تالىشىپ سۈرئەت، ئاشۇرۇش ئۈچۈن ۋەزىپىنى جەڭ قىلىپ قاتتىق، يىللار قوينىغا، تارىخ بېتىگە يازماقتا ئۆچمەس يارقىن سەھىپە.

ئاڭلاۋاتامسىز؟ ئەنە، يىراقتىن ئاڭلانماقتا نەي ئاۋازى؛ ياق، بۇ نەيىنىڭ ئاۋازى ئەمەس، چارۋىچى يىگىتنىڭ يۈرەك ساداسى، سانسىزلىغان چارۋىچىلارنىڭ شاتلىق ناۋاسى…

(ئاخىرى 101 - بەتتە)

باتۇر يىللارنىڭ ئەزمەت كۈيچىسى

"دىلىمدىن ئۇرغىغان ئاشۇ ئاۋازدىن،
يۈرەك زوقلىرىغا ھوزۇر ئالىمەن.
جاراڭلىق سازىمنىڭ مىراسخورىمەن،
چالىمەن شۇسازنى، مەڭگۈ چالىمەن»

(ت. ئېلىيۇ: «ئۆمەر مۇھەممەدى خاتىرىسىگە»دىن)

بىز ئۇيغۇر ھازىرقى زامان ئەدەبىياتى پېشۋالىرىدىن لۇتپۇللا مۇتەللىپ، زۇنۇن قادىرى، تۇرغۇن ئالماس، ئابدۇرېھىم ئۆتكۈر، تېيىپجان ئېلىيوپ، ئەلقەم ئەختەم، ۋەھەممەتجان سادىق قاتارلىقلارنىڭ ئىجادىيەت يولىغا نەزەر سالىدىغان بولساق، بۇلارنىڭ ئەدەبىيات مەيدانىغا كىرىشتىن ئاۋۋال، باتۇر يىللارنىڭ ئەزمەت كۈيچىسى، سوۋېت ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ پېشۋاسى، خەلق ھۆرمىتىگە سازاۋەر بولغان تالانتلىق شائىر ۋە يازغۇچى ئۆمەر مۇھەممەدى ئىجادىيىتىدىن مەلۇم دەرىجىدە تەسىر ۋە ئىلھام ئالغانلىقىنى كۆرۈمىز.

ئۇيغۇر ھازىرقى زامان ئەدەبىياتىنىڭ شەكىللىنىشى ۋە تەرەققىي قىلىشىدا مۇھىم رول ئوينىغان مەرھۇم شائىر ئۆمەر مۇھەممەدى يالغۇز سوۋېت ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ئۈچۈنلا ئەمەس، شۇنداق كۈنسېرى گۈللىنىۋاتقان شىنجاڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ئۈچۈن ئەمۇ شۇنچە سۆيۈملۈكتۇر.

ئۆمەر مۇھەممەدى 1906- يىلى ھازىرقى ئالمۇتا ئوبلاستىغا قاراشلىق ئەمگەكچى قازاق رايونىنىڭ يېڭىشەر يېزىسىدا بىر كەمبەغەل ئوتۇنچى ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن، بالىلىق، ياشلىق چاغلىرى ئاشۇ ئوبلاستتىكى تالغار يېزىسىدا ئۆتكەن. گۆدەك ئۆمەر تا ئۆكتەبىر ئىنقىلاۋى غەلىبە قىلغىچە ئارىلىقتا ئوقۇشقا ئولىشالمىغان. چۈنكى، ئۇنىڭ ئائىلىسى ئۆز بىئوگرافىيىسىنىڭ خاتىرىسى بولغان «ئېغىر كۈنلەردە» دېگەن ھېكايىسىدە تەسۋىرلەنگىنىدەك، ئاتىسىنىڭ تىرىكچىلىكىگە

يۈلۈنۈپ جان باقىدىغان نامرات ئائىلىلەردىن ئىدى. ئاتىسى قىش كۈنلىرى بىردىن-بىر بىر تىرىكچىلىك قۇرالى بولغان يالغۇز ئىشىكى بىلەن تاغدىن ئوتۇن ئەكىلىپ ساتسا، ياز كۈنلىرى مەھەللىسىدىكى بايلارنىڭ يېرىنى سۇغۇرۇپ، ئومىسىنى ئورۇپ، مەدىكارچىلىق بىلەن تىرىكچىلىك قىلاتتى. شۇنداقتىمۇ ئۇلارنىڭ تۇرمۇشى يەنىلا ئېغىر بولغاچقا، ئاغرىقچان ئانىسى كېسەللىكىگە قارىماي بىر پارچە نان، ياكى ئەسكى - تۈسكى كىيىم - كېچەك ئۈچۈن باشقىلارنىڭ نېنىنى يېقىش، كىرلىرىنى يۇيۇشقا ئوخشاش ئېغىر ئەمگەكلەرنى قىلىشقا مەجبۇر ئىدى. مۇنداق يامان تۇرمۇش شارائىتىدا ياشاۋاتقان كەمبىغەل ئاتا - ئانا ئۆزىنىڭ بىردىن-بىر يالغۇز ئوغلى ئۆمەرنى تەربىيە ئېلىش پۇرسىتىگە ئىگە قىلىش ئۇياقتا تۇرسۇن، ھەتتا ئەتىدىن كەچكىچە ئىشلەش بىلەن بەنت بولۇپ كېتىپ، ئاتا - ئانىلىق مېھرى بىلەن قاراشقىمۇ چولىسى تەگمەيتتى. بىچارە ئۆمەر: "دېرىزىلىرىگە قەغەز چاپلانغان"، كۈن چىقىشقا قارىغان بىر يان باغرىدىكى قاراڭغۇ ئۆيدە ئالامۇشۇكى، بويناق كۈچىكى بىلەن ئاچ قوساق يالغۇز قالاتتى.

ئۆمەر ئالتە ياشقا كىرگەندە ئانىسىدىن ئايرىلدى. بۇلارنىڭ يالغۇز، غېرىبانە تۇرمۇشىغا ئىچ ئاغرىتقان بىر تۇققىنى ئاتا - بالا ئىككەيلەننى ئۆز ئۆيىگە ئېلىپ كەتتى. بىراق، بۇلارنىڭمۇ ھال-ئوقىتى ئانچە ياخشى ئەمەس ئىدى. شۇڭا ئۆمەر ئاتىسىغا ياردەملىشىپ، ئاۋۋال مەدىكارچىلىق قىلىپ، ئوما ئوردى، قىش كۈنلىرى بولسا تاغدىن ئوتۇن توشىدى، كېيىن ئېغىر ئەمگەكنىڭ جاپاسىدا ئۇنىڭمۇ ئۆزىگە ئوخشاش مىجىلىپ- مۇكچىيىپ قېلىشىنى خالىمىغان ئاتىسىنىڭ تەشەببۇسى بىلەن موزدوزلۇققا شاگىرتلىققا كىردى. ئەمما، بۇ ئىشمۇ ئۇزۇن داۋاملاشمىدى. ئۇستىسىنىڭ ئۆلۈمى بىلەن ئۆمەر موزدوزلۇقتىن توختىدى، شۇندىن باشلاپ يېزىنى تاشلاپ، شەھەرگە كەتتى. ئۇنىڭ مۇنداق جاپالىق تۇرمۇشى تا ئۆكتەبىر ئىنقىلاۋى غەلىبە قىلغىچە داۋاملاشتى. 1917- يىلى بولشېۋىكلار پارتىيىسىنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئۆكتەبىر ئىنقىلاۋى غەلىبە قازىنىپ، سوۋېت سوتسىيالىستىك رېسپوبلىكىلار ئىتتىپاقى قۇرۇلغاندىن كېيىن، 11 ياشلىق ئۆمەر ئوقۇش ئىمكانىيىتىگە ئىگە بولۇپ، ئالمۇتا ئوبلاستىغا قاراشلىق يېتىملار مەكتىۋىدە ئوقۇپ، باشلانغۇچ مەلۇماتقا ئىگە بولدى، 1922- يىلى بۇ مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ، تاشكەنتتىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر بىلىم يۇرتىغا ئوقۇشقا كىردى. ئۇنىڭ بۇ بىلىم يۇرتىدىكى ھاياتى كېيىنكى ئىجادى پائالىيىتى ئۈچۈن ئىز سالغان ئەڭ ئەھمىيەتلىك يىللار بولدى. ئۆمەر مۇھەممىدى بۇ بىلىم يۇرتىدا روس كلاسسىكلىرىدىن پوشكىن، لېرمونتوۋ، سوۋېت ئەدەبىياتىدىن ماكسىم گوركى، ماياكوۋسكى، تاتار ئەدەبىياتىدىن ئابدۇللا توقاي، ھادى تاقتاش قاتارلىقلارنىڭ ئىجادىيەتلىرى بىلەن تونۇشۇپ، مەلۇم تەسىراتقا ئىگە بولغاندىن باشقا، ئۇيغۇر ئەل ئەدەبىياتىغىمۇ قىزغىن ئىشتىياق باغلاپ، ئۇنىڭ نەمۇنىلىرىنى پۇختا ئۆگەندى. شۇنداق قىلىپ، ئۇ 1924 - يىلى ئۆزى ئەزا بولۇپ كىرگەن كوممۇنىستىك ياشلار ئىتتىپاقىنىڭ تەشكىلاتچىلىقى بىلەن ئويۇشتۇرۇلغان ئەدەبىي كۇرۇژوكقا قاتنىشىپ، قىسقا - قىسقا لىرىك شېئىرلارنى يېزىش ئارقىلىق ئىجادىيەت مەيدانىغا ئاتلىنىپ كەتتى. ئۇنىڭ دەسلەپكى شېئىرلىرى ئەدەبىي كۇرۇژوك تەرىپىدىن ھەپتىدە بىر چىقىرىلىدىغان تام گېزىتىدە ئېلان قىلىندى.

ئۆمەر مۇھەممىدى 1927- يىلى تاشكەنت ئاز سانلىق مىللەتلەر بىلىم يۇرتىنى تۈگەتكەندىن كېيىن، ئالمۇتىغا خىزمەتكە تەقسىم قىلىندى. ئۇ ئاۋۋال ئالمۇتىدىكى «زارۋات» ناملىق توققۇز يىللىق تولۇقسىز ئۇيغۇر مەكتىۋىدە ئوقۇتقۇچى، 1928-، 1929- يىللىرى بولسا، چېلەك رايونى

دىكى ئۈلگۈلۈك ئۇيغۇر مەكتىۋىدە ئوقۇتقۇچى، ئىلمىي مۇدىر بولۇپ ئىشلىدى. 1930_ يىلى ئال_
مۇتا ئوبلاستلىق مائارىپ بۆلۈمى ئۇنى ياركەنتتىكى پېداگوگىكا تېخنىكومىغا خىزمەتكە ئەۋەت_
تى. بىراق ئۇنىڭ ئۆزۈلدىن بۇيان داۋاملىشىپ كېلىۋاتقان سىل كېسىلى بۇ يەرگە كەلگەندىن
كېيىن يەنە قوزغۇلۇپ، سالامەتلىكىنى ناچارلاشتۇرۇۋەتكەنلىكتىن، داۋالاش ئۈنۈم بەرمەي، بەخت_
كە قارشى 1931 _ يىلى 14_ مارتتا، 25 يېشىدا ياركەنتتە ۋاپات بولدى. ئۆمەر مۇھەممىدىنىڭ
بۇلاققا ئوخشاش قايناپ تېشىپ، چەكسىز هاياتى كۈچقا تولۇۋاتقان بىر مەزگىلدە ئارىدىن كېتى_
شى 30_ يىللاردىكى تېخى ئەندىلا تىن بىخلىنىۋاتقان ئۇيغۇر هازىرقى زامان ئەدەبىياتى ئۈچۈن
چوڭ يوقۇتۇش بولدى. شۇنداقتىمۇ ئۇ ئازغىنا كەم توت يىللىق ئىجادى ئەمگىكىنىڭ مېۋىسى
بولغان «ئېغىر كۈنلەردە»، «سىرلىق ئايدىڭدا»، «باتۇر يىللار»، «يازنى سېغىنىش»، «پايدىسىز
پۇشايمان» قاتارلىق هىكايە _ نەسىرلىرى ۋە بىر مۇنچىلىغان جەڭگىۋار شېئىرلىرى ئارقىلىق
ئۇيغۇر هازىرقى زامان ئەدەبىياتىنىڭ پىروزا ژانىرىغا، شۇنداقلا شېئىرىيىتىمىزدىكى يېڭى بىر
ئەدەبى شەكىل بولغان چاچما (ئەركىن) شېئىرغا ئاساس سېلىپ كەتتى. هايات چېغىدا ئۇنىڭ
«باتۇر يىللار»، «گەمىلەردىن» ناملىق ئىككى توپلىمى نەشر قىلىنغان ئىدى. ئۆمەر مۇھەممىدى ۋا_
پاتىدىن كېيىن، ئۇ هاياتۋاقتىدا ئېلان قىلىشقا ئۈلگۈرەلمىگەن بىر قىسىم ئەسەرلىرى «شېئىرلار»،
«تاڭ نۇرى»، «ئۆمەر مۇھەممىدى ئەسەرلىرى» دىگەن ناملار بىلەن ئەدەبى توپلام قىلىپ ئىشى_
لىنىپ، جامائەتچىلىك بىلەن يۈز كۆرۈشتى. ۋاقىتسىز ئەجەل ئۇنىڭ هايات كۈچى رىشىگە يەنە بىر
ئاز پۇرسەت بەرگەن بولسا ئىدى، يېزىپ ئاياقلاشتۇرالمىغان «چېلىش يىللىرى» ناملىق روما_
نىنى پۈتتۈرۈپ، ئۇيغۇر پىروزا ئىجادىيىتىنى تېخىمۇ يۇقۇرى بالداققا كۆتەرگەن بولاتتى.

ئۆمەر مۇھەممىدىنىڭ ئىجادىيىتى 1927 _ يىلدىن باشلاپ مەتبۇئاتتا رەسمى كۆرۈلۈشكە
باشلىدى. ئۇنىڭ تۇنجى شېئىرى «گۈللەر تېرىدۇق» _ 1927_ يىلى ئالمۇتىدا نەشر قىلىنىدىغان
«كەمبەغەللەر ئاۋازى» (هازىرقى ياركەنتتە نەشر قىلىنىدىغان «كولخورچىلار ئاۋازى») دا ئېلان
قىلىندى. شائىر بۇ شېئىرىدا ئۆكتەبىر ئىنقىلاۋىدىن كېيىن بارلىققا كەلگەن پارلاق هاياتنى يېڭى
باققا، ئىشچى _ دىخانلارنىڭ هالال مېهنىتى بىلەن گۈللەپ ياشنىغان گۈزەل
مەنزىرىسىنى گۈل _ سۆگەتلەر بىلەن قاپلانغان چىرايلىق باراڭلىققا ئوخشۇتۇش ئارقىلىق، سوت_
سىيالىستىك تۈزۈمنىڭ ئەۋزەللىكىنى قىزغىن مەدھىيلەپ، ئەمگەكچىلەرنىڭ راهەت باغچىسى بول_
غان بۇ جەمىيەتنى هەر قاچان ئاغدۇرۇش كويىدا بولۇۋاتقان ئىچكى _ تاشقى دۈشمەنلەردىن
مۇداپىئە قىلىدىغانلىغى ۋە قوغدايدىغانلىغىنى بىلدۈردى. ئىجادىيەت مەيدانىغا ئەندىلا تىن قەدەم
قويۇۋاتقان 21 ياشلىق بىر يىگىتنىڭ ئۆز دەۋرىگە نىسبەتەن ئاكتىۋال بولغان مۇنداق بىر تې_
مىنى تاللىۋېلىپ، ئۇنى گۈزەل بەدىئى ۋاستىلارنىڭ ياردىمى ئارقىلىق ئەتراپلىق، چوڭقۇر،
مۇكەممەل هالدا يورۇتۇپ بېرەلىشى، ئۆمەردە ئەزەلدىنلا تەبىئى بىر شائىرلىق تالانتىنىڭ بارلى_
غىدىن دېرەك بېرىدۇ.

ئۆمەر مۇھەممىدى شېئىرلىرىنىڭ ئاساسى تېمىسى ئۆكتەبىر ئىنقىلاۋىدىن كېيىن يېڭى ها_
ياتقا قەدەم تاشلاپ كېلىۋاتقان سوتسىيالىستىك يېڭى يېزىنى مەدھىيلەشكە، يېزا بىلەن شەھەر
ئوتتۇرىسىدىكى كۆندىن _ كۈنگە كۈچىيىپ بېرىۋاتقان دوستلۇق _ هەمكارلىقنى راۋاجلاندۇرۇشقا
بېغىشلانغان بولۇپ، شائىر بۇ شېئىرلىرىدا يېڭى جەمىيەتنىڭ ئىگىسى بولغان ئىشچى _ دىخانلار_

نى بەختىيار تۇرمۇشنى قىزغىن سۆيۈپ، قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، تىرىشىپ ئىشلەپ، مول ھوسۇل ئېلىپ، ۋەتەننى گۈللەندۈرۈشكە چاقىرىدۇ.

ئۆمەر مۇھەممەدى شېئىرلىرىدا يەنە ئۆكتەبىر ئىنقىلاۋىنىڭ غەلىبىسىگە تەنتەنە قىلىش، ئىنقىلاپتىن كېيىن قولغا كەلتۈرۈلگەن بەختلىك ھاياتنى قەدىرلەش ۋە قوغداش، يېڭى ھايات قۇرۇشقا جان پىدالىق كۆرسىتىش قاتارلىقلارمۇ مەزمۇن قىلىنغان.

ئۆمەر مۇھەممەدى شېئىرلىرىدا تۇنجى قېتىم ئۇيغۇر ئەدەبىياتى بويىچە ئىنسانىيەت تارىخىدىكى يېپ - يېڭى، پارلاق بولغان سوتسىيالىستىك تۈزۈمنىڭ ئەۋزەللىكىنىڭ ھەر تەرەپلىمە ئېچىپ كۆرسىتىلىشى، ئازاتلىققا ئېرىشكەن ئىشچى - مېھنەتكەشلەرنىڭ خوشاللىقى ۋە سوتسىيالىستىك ئاكتىپلىقىنىڭ قىزغىن كۈيلىنىشى سوۋېت ئۇيغۇرلىرىغىلا ئەمەس، بەلكى ئەينى ۋاقىتتا ئازاتلىققا تەشنا بولىۋاتقان شىنجاڭ ئۇيغۇرلىرىنىمۇ چوڭقۇر تەسىر كۆرسىتىپ، ئۇلارنىڭ چىن دىلىدىن سۆيۈپ ئوقۇشىغا مۇيەسسەر بولغان. ئۇنىڭ شېئىرلىرى تىلىنىڭ ئاددى، جاراڭلىق، ئوبرازلىقلىقى، شەكلىنىڭ يېڭىلىقى، ئۇسلۇبىنىڭ خاسلىقى، بەدىئى ئىپادىلەش ۋاستىلىرىنىڭ رەڭدارلىقى بىلەنمۇ ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئىگە.

ئۆمەر مۇھەممەدى ئىجادىيىتىنىڭ يەنە بىر ئەھمىيەتلىك تەرىپى، ئۇنىڭ پىروزا ساھەسىدە سىڭدۈرگەن ئەمگىكىدە روشەن كۆرۈلىدۇ.

1927 - يىلى يېزىلغان «ئېغىر كۈنلەردە» ھېكايىسى ئاۋتوبىئوگرافىيىلىك ھېكايىدۇر. يازغۇچى بۇ ھېكايىدا كەمبەغەل بىر ئائىلىنىڭ فېئودallıq تۈزۈم شارائىتىدا باشتىن كەچۈرۈۋاتقان ئادەتتىن تاشقىرى ئېغىر جاپا - مۇشەققەتلىك تۇرمۇشىنى ۋە ئۆزىنىڭ ئۆسۈپ يېتىلىش جەريانىنى تەسۋىرلەش ئارقىلىق، يەرلىك فېئودال ئەكسىيەتچىلەرنىڭ تىرىكتاپلىقى ۋە رەھىمسىزلىكىنى چوڭقۇر پاش قىلىدۇ، رېئال ئىجتىمائى جەمئىيەتتە مەۋجۇت بولۇۋاتقان ئادالەتسىزلىك، تەڭسىزلىكنى قاتتىق سۆكىدۇ.

ئۆمەر مۇھەممەدىنىڭ 1930 - يىلى يازغان «باتۇر يىللار» دىگەن لېرىك نەسرىمۇ ئالاھىدە ئەھمىيەتكە ئىگە، ئاپتور بۇ ئەسەرى ئارقىلىق ئۇيغۇر ئەدەبىياتىدا تېخى ھېچ كىم ئىز بېسىپ باقمىغان بىر يولنى مېڭىپ، نەسىردىن ئىبارەت بۇ يېڭى ژانىر ئۈچۈن داغدام يول ئاچتى.

ئاپتور بۇ نەسرىدە ئەركىن ھايات بىلەن ئىلھاملانغان سوۋېت ئەمگەكچىلىرىنىڭ پاراۋان ۋە بەختلىك تۇرمۇش يارىتىش يولىدا كۆرسەتكەن غەيرەت - شىجائىتىنى ھەم ئىجادى ئەمگەك تەنتەنىسىنى لېرىك بىر تۇستە بايان قىلىپ، سوتسىيالىستىك تۈزۈمنىڭ ئەۋزەللىكىنى مەدھىيىلەيدۇ، شۇنىڭغا سېلىشتۇرما قىلغان ھالدا كاپىتالىستىك ئەللەردىكى ئىجتىمائى ھاياتنىڭ ماھىيىتىنىمۇ ئېچىپ كۆرسىتىدۇ.

ئومۇمەن «باتۇر يىللار» ئەسەرى ئۆمەر مۇھەممەدىنىڭ ئىجادىيەت جەھەتتە ئاددىلىقتىن مۇرەككەپلىككە، ئۆزەلىكتىن تىرەنلىككە، بىرخىللىقتىن كۆپ خىللىققا قاراپ تەرەققى قىلغانلىقى، بەدىئى شەكىلدە مۇكەممەللىشىشكەنلىكى، پىروزا ساھەسىدە پىشىپ يېتىلگەنلىكىنى كۆرسىتىدۇ.

ئەپسۇسكى، ئۆمەر مۇھەممەدى سوۋېت ئۇيغۇر ئەدەبىياتى ئۈچۈن كۆپ نەرسىلەر قالدۇرۇپ كېتەلمىدى. بىراق، ئۇ سان جەھەتتىن ئاز، مەزمۇن جەھەتتىن ساز ھەم مول بولغان قىممەتلىك ئەدەبىي مىراسلىرى ئارقىلىق، 30 - يىللاردىكى ياش ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ تەرەققىيات يۆنىلىشىنى كۆرسىتىپ، شەكىل ۋە مەزمۇن جەھەتتىن يېڭى ئۈلگىلەر بىلەن تەمىنلىدى. ئۇنىڭ ھازىرقى زامان ئۇيغۇر ئەدەبىياتىغا قوشقان بۇ تۆھپىلىرى مەڭگۈ ئۇنتۇلمايدۇ.

ئۆمەر مۇھەممەدى شېئىرلىرىدىن

غازاڭلار چۈشكەندە

شىلدىر - شىلدىر
ئاستا چىققان شامالدا،
ئاداققى يوپۇرماقلىرى بىلەن،
ئاستا-ئېغىر بېسىققىنا،
بۈگۈن دەرەختلەر ئىغاڭلايدۇ.
شىرت - شىرت...
ئاستا يەر قۇچىقىغا،
يەرنى سۆيۈپ غازاڭلار چۈشىدۇ،
دەرەخلەردە يوپۇرماقلار شالاڭلايدۇ

1928 - يىل

مۇڭلانماڭ سىڭلىم

(شەرق قىزىغا)

ئىمىشكە بۈگۈن مۇڭلۇنۇپ،
غېرىپلىق بىلەن ساز چالىسىز، سىڭىل؟
مۇڭلانماڭ، سىڭلىم بۈگۈن.
چالماڭ سازىڭىزنى غېرىپلىنىپ،
مولدۇرلۇتۇپ قارا كۆزىڭىزنى،
غېرىپلانماڭ بۈگۈن.
خوشال بولۇپ مەرەم قىلىڭ،
سازلاڭ سازىڭىزنى خوشاللىق سازىغا.
غېرىپلىنىپ بۈگۈن ناخشىلارمۇ ئېيتماڭ،
ۋاقىراپ، خوشال بولۇپ بېيىتلار ئېيتىڭ.
بۈگۈن چىرايلىق، ئايدىڭلىق
يۇمشاق شاماللىق سەككىز تۈن.

بۇلبۇل كەپتۇ

قاراڭغۇ باغلارغا بۇلبۇل كەپتۇ،
كەچ - سەھەردە سالقىن باغدا،
ئۇزۇلۇپ مۇڭلۇق سايرايدۇ.
ياڭغۇز سەھەردىلا ئەمەس،
كېچىچىسىمۇ شۇ،
شۇڭلاشقا چىرايلىق كەچ ئايدىڭ.
مېھمانغا كەپتۇ بۇلبۇللار،
كۆز كەلسە يەنە يىراققا كەتمەكچى.
شەھەردە ئۇيقۇدىن گۈدۈك ئويغاتسا،
مۇڭلۇق سايراپ

بۇلبۇل ئويغۇتىدۇ يېزىدا.
ئىخ مانا بۇلبۇل بالىسىنى،
ئىشۇ ەتسەم ئىدىم بۇغداي بىلەن،
خالىتا قىلىپ فابرىك قىزىغا.
قاراڭغۇ باغلارغا بۇلبۇل كەپتۇ،
ھەر سەھەردە سالقىن باغدا،
ئۇزۇلۇپ مۇڭلۇق سايرايدۇ.
بۇلبۇل سايراشنى تىڭشار ئىدىم،
يىراق، فابرىكىغا خالىتا قىلىش ئۇچۇن،
خىزمەت قىلىدۇ ھەر ئايدىلىك.

1929 – يىل

ئۆمەر ئۆلدى

ئاچچىقمۇ قىلمايمەن ساڭا،
ناھايىتى:
ئاچچىق قىلدىم ئۆزەمگىلا...
چۈنكى، ساقىلىم غېرىش كەلدى،
بەگۋاشلىغىم بار مېنىڭ تېخىلا.

شائىرلىق قىلدىم دەپ ناخشامدا،
"مۇھەببەت»مۇ ساتقان ئىكەنمەن؛
بەگۋاش كۆڭلۈمنى دەپ،
كوچىدا كۆرگەن بىرىگە
چالىمىمۇ ئاتقان ئىكەنمەن.

ئەندى بىلدىم،
(تووۋا ، تووۋا!)
ئارتۇق بەگۋاشلىق قىلماسمەن ئەندى؛
چۈنكى:
بەگۋاشلىق بىلەن ئۆتتى،
زىلۋا ياشلىغىمنىڭ
تەگدىن تولىسى – تەگدىن.

سەنمۇ بەلكى ھەر يازدا،
" ئۆمەر كېلەر» دەپ،
سېغىنىپ تاڭ بىلەن كۈتىدىغانسەندۇ.
كىم بىلىدۇ، بەلكى،
بىز ئوينىغان بۇلاق تۈۋىدىن،
ھەر تاڭدا بىر ئۆتىدىغانسەندۇ.

كۈتمە جېنىم،
زىلۋا ياشلىق بىلەن ساراڭلانغان،
بەگۋاش ئۆمەر ئۆلدى ئەندى...
ئۇزاقتىن ئەندى،
مېنىڭ بەگۋاش ئويلۇرۇمنى،
تاڭدا چېلىنغان گۇدۇك يەگدى.

بەگۋاش ئۆمەرنىڭ ئورنىغا،
گاڭ مەيدىلىك،
يېڭى ئۆمەر بولۇپ تۇغۇلدۇم.
قىزىل كۆكۈللۈك يىگىت چىقتى،
توشقان قوغلاپ ئۆسكەن ئوغۇلدىن.

1930 – يىل

ياشلىق خاتىرىلىرى

(ئايىمكتىن)

قوللاردا قومۇشتىن ئۈزۈن شىلدىرما،
ئالما ئوغۇرلاپ يۈرگەن ئىككىمىز.
مەن ئېيتاتتىم: ئاستا ماڭ، يەنە بىلدۈرمە،
سەن ئىدىڭ:
قانچىلىك جانلىق شوخ بىر قىز.

باغلاردا بىز دائىم بىللە ئوينىدوق،
خوشاللىق بىلەن تولاتتى سۆزلىرىڭ.
مايسىلار ئىچىدە كۆكۈل ئاچتۇق،
نۇر چاچاتتى شەھلا كۆزلىرىڭ.

باغلاردا يۈرگەندە سىپايىتتى شامال،
كەينىڭگە تاشلانغان قارا چېچىڭنى.
كۈنمۇ يوچۇقلاردىن قارايتتى،
ئۇمۇ سۆيەتتى خوشال يۈزۈڭنى.

قېنى ئۇ ۋاخلىرىڭ، ئەركىڭنى كىم ئالدى،
كوچىدا ئۇچرىغان پەرەنجىلىك قىز!؟
مېنى تونۇدۇڭمۇ؟
ياشلىقتا قالدى،
ئىسىمدە قالدى،
پەقەت بىر تۇمانلىق ئىز.

ئەشىرگە تەييارلىغۇچى : ئابدۇرېھىم سابىت

(بېشى 126 ـ بەتتە)

يادەك ئىگىلگەن بەللەرمۇ تۈزلىنىپتۇ. قىرىق كۈنلۈك مۇسىبەت ۋاقتى پۈتكەندىن كېيىن توينىڭ داۋامى بولغان نىكا پاتىھەسى ئوقۇلۇپ، ئېقىللىق شاھزادە بىلەن گۆھەر مەلىكە مۇرات ـ مەقسەتلىرىگە يېتىپتۇ.

ئارىدىن بىر مەزگىل ئۆتكەندىن كېيىن، شاھزادە ئۆز شەھرىگە قايتىشقا ئىجازەت سوراپتۇ. پادىشامۇ، قىز بالا ھەر قانچە قىلغان بىلەنمۇ ھامان باشقىلارغا مەنسۇپ بولىدىغانلىقىنى ئويلاپ، ماقۇل بوپتۇ ۋە يول تەييارلىقىنى قىلىپ ئۇزىتىپ قويۇپتۇ. ئۇلار خوشلىشىپ بىر قانچە كۈن يول يۈرۈپ، شاھزادىنىڭ شەھرىگە يېتىپ كەلسە، پادىشا ئوغلىنىڭ دەردىدە سەۋدايى بولۇپ ئاخىرى ئۆلۈپ كەتكەن ئىكەن، خانىش بولسا تولا يىغلاپ ئىككى كۆزىنىڭ گۆھىرى ئېقىپ كېتىپتۇ. مەلۇم ۋاقىتتىن بۇيان ئوڭ قول ۋەزىر شاھزادىغا ۋاكالىتەن دۆلەت ئىشلىرىنى يۈرگۈزۈپ تۇرغان ئىكەن. ئۇلار شاھزادىنىڭ سالامەت قايتىپ كەلگەنلىكىگە بەك خوشال بولۇشۇپتۇ. گۆھەر مەلىكە قېينانىسىنىڭ يۈز ـ كۆزلىرىنى خاسىيەتلىك قوللىرى بىلەن سىلىغان ئىكەن، دەرھال ساقىيىپ، كېلىن ئىككىسى قۇچاقلىشىپ كۆرۈشۈپتۇ، شاھزادىمۇ ئىنتايىن خوشال بوپتۇ.

شۇنداق قىلىپ ئۇلار بىر يەرگە جەم بولۇپ، شاھزادە ئۆمۈربويى ئادىل پادىشا بولۇپ ئۆتۈپتۇ، يولۇچى ئوردا مەسلىھەتچىسى بوپتۇ.

ئېيتىپ بەرگۈچى: ئابدۇراخمان غوجى، رەتلىگۈچى: تۇردى قۇربان

بەختىيارنىڭ بەختى

(چۆچەك)

قەدىمقى زاماندا، يىراق ماكاندا چاۋار ئىسىملىك بىر يوقسۇل ياشىغان ئىكەن. بايلار-نىڭ ئىشىگىدە يازنى قىشقا، كۈندۈزنى كېچىگە ئۇلاپ ئىشلىسىمۇ، قوسىغى تويغىچە ئاش - نانغا، بەدىنى يېپىلغۇدەك كىيىم - كېچەككە ئىگە بولالماي ئۆتۈپتۇ. يىللارنىڭ بىرىدە ئۇنىڭ خوتۇنى بىر ئوغۇل تۇغۇپتۇ. چاۋار بوۋاي ئۆز ھالىغا يارىشا مەرىكە قىلىپ، ئوغلىنىڭ ئات تويىنى ئۆتكۈزۈپتۇ.

— ئۆمرۈمنىڭ غۇلىچى كىتىپ، غېرىچى قالدى. شۇچاققىچە تۇرمۇشۇم غۇربەتچىلىكتە ئۆت-تى. ئوغلۇمنىڭ پېشانىسى ئوڭدىن كېلىپ، بەختى ئېچىلىپ قالسا ئەجەپ ئەمەس. شۇڭا بالامنىڭ ئېتىنى "بەختىيار" قويساق،-دەپتۇ ئۇ جامائەتكە قاراپ. بۇ ئىسىم جامائەتكە بەكمۇ ياراپتۇ. ھەممەيلەن بىردەك: " ئاسماندىن چۈشكەن ئاتلىرى بەختىيار بولسۇن، بەختىيار ئاتلىرىغا مۇ-بارەك بولسۇن، بەخت - سائادەت يار بولسۇن " دېيىشىپ، ئۈمىت بىلەن قويۇلغان بۇ مەنىلىك ئىسىمنى مۇبارەكلىشىپتۇ. چاۋار بوۋاي بەختىيارنى ھوشيار، خۇشخۇي، شىرىن سۆز، ئەدەپلىك چوڭ قىپتۇ؛ 7 ياشقا كىرگەندە، ئۆز يۇرتىدىن 2 كۈنلۈك يىراقلىقتىكى بىر مەدرىسكە ئېلىپ بېرىپ، نەچچە يۈزلىگەن تالىپ تەربىيىلەپ، پۈتۈن ئەلگە مەشھۇر بولغان ئۇستازلارنىڭ بىرى-ئىگەمبەردى موللامنىڭ تەربىيىسىگە تاپشۇرۇپتۇ. ئىگەمبەردى موللام بۇ بالىنىڭ ئىسمىنى سو-راپ، گەپ - سۆزلىرىنىڭ جايىدىلىقىغا، قەددى - قامىتىنىڭ كېلىشكەنلىكىگە قاراپ " تەربىيەت قىلسا يارامىلىق ئادەم بولىدىكەن " دېگەننى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزۈپ، ساۋاق بېرىپتۇ. بەختىيار زېھنىنى دەرسكىلا بېرىپ، بىر كۈنلۈك ساۋاقنى يېرىم كۈندە يادلاپ بولۇپ، يەنە ساۋاق ئالىدى-كەن. شۇنداق تىرىشچانلىق قىلىپ، باشقا بالىلار بىر يىل ئوقىغاننى يېرىم يىلدا، تۆت يىل ئو-قىغاننى ئىككى يىلدا ئوقۇپ بولۇپتۇ. قۇرئاننى تامامىغاندىن كېيىن، بىر مۇنچە كىتاپلارنىمۇ ئوقۇپ تۈگىتىپتۇ. ئۇ بىر تەرەپتىن ئوقىسا، يەنە بىر تەرەپتىن ھۆسنىخەت يېزىشنى مەشق قى-لىپ، خەتتاتچىلىقنى ئۆگىنىۋاپتۇ. شۇ كۈنلەردە شام ئوردىسىغا بىر كاتىپ لازىم بولۇپ قالغان

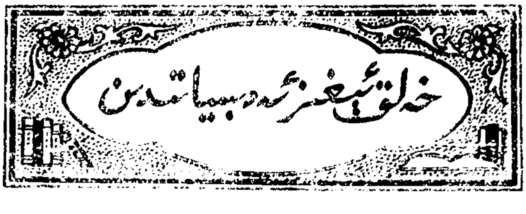

ئىكەن. پادىشانىڭ مۇلازىملىرى تەرەپ - تە-رەپتىن ئادەم ئېلىپ كېلىشىپتۇ. ئەمما ھېچ قايىسى پادىشاغا ئەرزىمەپتۇ. ئاخىرى، پادىشا مەدرىسكە كېلىپ، ئوقۇش پۈتتۈرۈش ئالدىدا تۇرغان تا-

لىپلارنىڭ ھەممىسىگە خەت يېزىپ تاپشۇرۇشنى بۇيرۇپتۇ. بەختىيار بارلىق زېھنى كۈچىنى خەتتاتچىلىقنىڭ ئەڭ كۆركەم نۇسقىلىرىنىڭ بىرىگە مەركەزلەشتۈرۈپ، پەي قەلەم تۇتقان ئىنتائەتچان قولىنى قەغەز ئۈستىدە دۇلدۇلدەك چاپتۇرۇپ، مۇنداق بىر تەمسىلنى يېزىپتۇ: " ئۆز ئېلىنىڭ نېنىنى يە، كېچە-كۈندۈز غېمىنى يە ". پادىشا تالىپلارنىڭ يازغان خەتلىرىنى تاپشۇرۇۋالغاندىن كېيىن، بىر-بىرلەپ كۆرۈپ، ئەڭ ئاخىرىدا كۆزىنى بەختىيارنىڭ ھۆسنىخەتتىگە تىكىپتۇ.

— مەن، — دەپتۇ پادىشا، — بۇ خەتنىڭ كۆركەم ھەم چىرايلىقلىقىدىن ھوزۇرلىنىپلا قالماستىن، مەزمۇنىدىنمۇ چوڭقۇر تەربىيە ئېلىۋاتىمەن. ئوردىغا مۇشۇ خەتنى يازغان بەختىيار ئىسىملىك بالا يارايدىكەن.

پادىشا بەختىيارنى ۋە ئۇنىڭ ئاتا-ئانىسىنى ئوردىغا ئېلىپ كېتىپ، بەختىيارنى ئوردىنىڭ باش كاتىپلىق مەنسىۋىگە قويۇپتۇ. بەختىيار ئىش ۋاقىتلىرىدا پادىشانىڭ ئەمرى-پەرمانلىرىنى يازىدىكەن، بەگلەردىن كەلگەن مەكتۇپلارنى، پۇقرالاردىن كەلگەن خەت-چەكلەرنى پادىشاغا يوللاپ ئۇچۇر بېرىدىكەن، ئىشتىن سىرتقى ۋاقىتلىرىدا ھېكمەتلىك سۆزلەرنى تاللاپ ئوردا تاملىرىغا يازىدىكەن. ھۆسنىخەت بىلەن يېزىلغان بۇ ھېكمەتلىك سۆزلەر ئوردا ئىچىگە زىننەت پەيدا قىلىپلا قالماستىن، ئوردا ئەھلىلىرىگە ئەقىل-پاراسەتمۇ بېغىشلاپتۇ. ۋەقىت ئۆزارغانسېرى بەختىيارنىڭ خىزمىتى پادىشانى قايىل، ئاي جامالنى مايىل قىپتۇ. كۈنلەرنىڭ بىرىدە پادىشا يالغۇز قىزى ئاي جامالنىڭ بەختىيارغا مايىل بولۇپ قالغانلىقىنى سېزىپ قاپتۇ. پادىشا بۇ يارامىلىق يىگىتنى قولدىن چىقىرىپ قويماسلىق ئۈچۈن، مەملىكەتتىكى نەغمىچىلەرنىڭ ھەممىسىنى يىغىپ، نەغمە-ناۋانى 40 كېچە-كۈندۈزگىچە توختاتماي، ئەل-يۇرتتىكى چوڭ-كىچىك، ئۇلۇغ-ئۇششاق، توق-پىششىقلارنىڭ ھەممىسىگە ئالدىدىن يانچە ئاش-گۆش بېرىپ، ئاي جامال بىلەن بەختىيارنى بىر-بىرىگە چېتىپتۇ. ئارىدىن 3 يىل ئۆتكەندە پادىشا ئۇ ئالەمگە سەپەر قىپتۇ. بۇ مەملىكەتنىڭ نىزامىدا، پادىشا ئۆلسە ئورنىغا ئوغلى پادىشا بولىدۇ، ئوغلى بولمىسا قىزى ۋارىسلىق قىلسىمۇ بولىدۇ، دەپ بەلگىلەنگەن ئىكەن. پادىشانىڭ ئوغلى بولمىغاچقا پادىشالىق تەختىگە ئاي جامالنىڭ ئولتۇرۇشى كېرەك ئىكەن. بىر كۈنى مەملىكەتنىڭ ھەر قايسى جايلىرىدىن ئورغۇنلىغان پۇقرالار ئاي جامالنىڭ پادىشالىق تەختىگە ئولتۇرغانلىقىنى تەبرىكلىگىلى كېلىشىپتۇ.

— خالايىق، — دەپ سۆز باشلاپتۇ ئاي جامال، — قائىدە بويىچە مەن پادىشا بولسام بولاتتى. بىزدە " ئالىم بولساڭ ئالەم سېنىڭكى " دېگەن بىر تەمسىل بار، مېنىڭ ئىرىم گەرچە ئالىملىق دەرىجىسىگە يەتمىگەن بولسىمۇ، ئىلىم-بىلىمدىن ئاز-تولا خەۋىرى بار ئادەم. پادىشالىق تەختىگە ئىرىم ئولتۇرسا، ئەل-يۇرت تېخىمۇ ئاۋات، پۇقرالار كۈندىن-كۈنگە پاراۋان بولارمىكىن دەيمەن.

ئاي جامالنىڭ بۇ تەكلىۋى راۋاقنىڭ تېگىدە تۇرغان پۇقرالارغا بەكمۇ يېقىپتۇ. پۇقرالار ناغرا-كاناي چېلىپ بەختىيارنىڭ پادىشا بولغانلىقىنى مۇبارەكلەپتۇ. ئاي جامال بەختىيارغا ئۆز قولى بىلەن دادىسىنىڭ پادىشالىق تاجىسىنى كەيگۈزۈپ، تەختتە ئولتۇرغۇزۇپتۇ. بەختىيار پادىشا بولغاندىن كېيىن دۆلەت ئىشلىرىنى تەمكىن، ئېھتىياتچان باشقۇرۇپتۇ، كۈندۈلۈك ئىشلارنى ئوردا

ئەمەلدارلىرى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ بېجىرىپتۇ ، پات - پات يېزا سەھرالارغا چىقىپ، يەر تېرىغان، چارۋا باقىدىغانلارنىڭ ئارىسىغا بېرىپ، ئۇلارنىڭ گەپ - سۆزلىرىنى ئاڭلاپ ، ئەمرى - پەرمانلىرىنى پۇقرالارنىڭ ئارزۇ - ئارمانلىرىغا لايىقلاشتۇرۇپ مېڭىپتۇ. بەختىيار پادىشا "ئۆز ئېلىڭنىڭ نېنىنى يە، كېچە - كۈندۈز غېمىنى يە." دېگەن تەمسىلنى يادىدىن چىقارماي،ئېرىق - ئۆستەڭ چېپىپ،چۆل - جەزىرىلەرگە سۇ باشلاپتۇ. بىنام ئېچىپ قاقاسلىقنى ئېكىنزارلىققا ئايلاندۇرۇپ، دەل - دەرەخ تىكتۈرۈپ، زىرائەت تېرىتىپ، مەئىشەتنى كۆپەيتىپتۇ، ھۈنەر - كەسىپنى يولغا قويۇپ ، پۇخرالارنى پۇل - پۇچەككە ئىگە قىپتۇ. مەكتەپ - مەدرىسەلەرنى كېڭەيتىپ،پۈتۈن ئەلگە مەرىپەت نۇرىنى چېچىپتۇ. شۇڭا،پۇخرالار بەختىيار پادىشادىن رازى، بەختىيار پادىشا پۇخرالاردىن خاتىرجەم ئىكەن . كۈنلەرنىڭ بىرىدە بەختىيار پادىشا ئۆز ئادىتى بويىچە پۇخراچە كىيىنىپ،شەھەر ئەتراپىدىكى بىر مەھەللىگە بېرىپتۇ. كېتىۋاتسا يول - بويىدىكى بىر تۈپ سېرىق سۆگەتنىڭ سايىسىدا 3 ئادەم مۇڭدىشىپ ئولتۇرغىدەك. بەختىيار پادىشا ئۇلارنىڭ گېپىگە قۇلاق سېپتۇ:

— بىز،-دەپتۇ يېشى چوڭراق بىرسى، - ئۇلپەت بولۇشقىلى خېلى ئۇزۇن بولۇپ قالدى، تا ھازىرغىچە قايسىمىزنىڭ نېمە ئىشلارنى ئويلاۋاتقانلىقىمىزنى بىلمەي يۈرۈۋاتىمىز ، سىردىشىپ بىلىشۋالساقچۇ؟

— شۇنداق قىلايلى ، - دەپتۇ ياندا ئولتۇرغان ئىككى ئادەم.

— مېنىڭ پادىشانىڭ ئارغىماق ئېتىغا مىنىپ، قىلىچۋازلىق قىلىشنى ئۆگەنگىم بار،- دەپتۇ بىرىنچىسى.

— مېنىڭ پادىشانىڭخوتۇنىغا ئاشنا بولغۇم بار،- دەپتۇ ئىككىنچىسى.

— مېنىڭ پادىشانىڭ ئورنىغا پادىشا بولغۇم بار،-دەپتۇ سىردىشىش تەكلىۋىنى قويغىنى.

پادىشا بۇلارنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بولغاندىن كېيىن، دەرھال ئوردىغا قايتىپ كېلىپ، ھېلىقى 3 ئادەمنى چاقىرتىپ كەپتۇ . ئۇلار ئوردىغا كەلگىچە راسا قورقۇپ " زىندانغا تاشلىنىدىغان بولدۇق» دېيىشكەن ئىكەن. ئۇنداق بولماپتۇ . پادىشا ئۇلارنى ئوچۇق چىراي قوبۇل قىلىپ، مۇنداق دەپتۇ :

— مەن سىلەرنىڭ گەپ - سۆزلىرىڭلارنى ئاڭلىدىم، ئارزۇ - ئارمانلىرىڭلارغا تىگىشلىك جاۋاپ بەرمىسەم، پۇخرالار ئالدىدا ئۈستۈمگە ئالغان مەسئۇلىيىتىمنى ئادا قىلمىغان بولىمەن.

بەختىيار پادىشا ئاتخانىسىدىن چابدۇقلانغان ئارغىماقتىن بىرنى يەتىلىتىپ، بىرىنچى كىشىگە مىندۈرۈپتۇ؛ ئىسكىلاتىدىن قىلىچ ئەكەلدۈرۈپ تۇتقۇزۇپ: " ئات ئۈستىدە قىلىچۋازلىق قىلىشنى ئوبدان ئۆگەن، كۈنلەرنىڭ بىرىدە لازىم بولۇپ قالارسەن» دەپ يولغا سېپتۇ، ئۇندىن كېيىن ئىككىنچى ئادەمنى ئىش بېجىرىش ئۆيلىرىنىڭ بىرسىگە باشلاپ كىرىپ، بىرلىگەن توخۇمنى ئالدىغا قويۇپ باھالىتىپتۇ. بۇ ئادەم " توخۇملارنىڭ ھەممىسى ئاقكەن، چوڭ - كىچىكلىكى بىر - بىرىدىن ئانچە پەرقلەنمەيدىكەن» دەپتۇ. بەختىيار پادىشا بۇ بىر ئىگەن توخۇمنى رەڭدار قىلىپ پۇشۇرتقۇزۇپ، بۇ ئادەمنىڭ ئالدىغا يەنە بىر قېتىم قويۇپتۇ. بۇ توخۇملارنىڭ بىر قانچىسى قىزىل، بىر قانچىسى سېرىق ، بىر قانچىسى يېشىل ، بىر قانچىسى سۆسىنە، بىر قانچىسى ھاۋارەڭ ئىكەن.

— توخۇملارنىڭ تېشىغا قارىماي ئىچىگە قاراڭ ، تېشى رەڭگارەڭ بولغان بىلەن ئىچى

ئوخشاش،-دەپتۇ بەختىيار پادىشا رەڭدار تۇخۇملارنى سوياپ لىگەنگە تىزىۋېتىپ.

— شۇنداق ئىكەنلىكىنى مەنمۇ بىلەتتىم،-دەپتۇ بۇ ئادەم.

— بىلگەن بولسىڭىز، ئۆيىڭىزدە خوتۇنىڭىز تۇرۇغلۇق، مېنىڭ خوتۇنۇمغا ھەۋەس قىلمىغان بولاتتىڭىز، - دەپتۇ بەختىيار پادىشا . بۇ ئادەم خىجىللىقتىن ئۆزىنى يوشۇرۇشقا ئامال تاپالماي قاپتۇ . بەختىيار پادىشا بۇ ئادەمگە بولمىغۇر خام - خىياللاردا بولماسلىق توغرىسىدا نەسىھەت لەر قىلىپ قايتۇرۇۋېتىپتۇ . ئاخىرىدا ھېلىقى پادىشا بولۇش ئارزۇسىدا يۈرگەن ئادەمنى مېھمانخانىسىغا باشلاپ كىرىپتۇ . ئېگى ۋە تاملىرى زىلچا - مەرۋايىتلار بىلەن بېزەلگەن مېھمانخانىنىڭ ئوتتۇرىسىغا (تورۇسقا) چوڭلىقى شۇ ئۆينىڭ يېرىدىمىگە تەڭ كەلگۈدەك بىر تۆگمەن تېشى ئېسىپ قويۇلغان ئىكەن. بەختىيار پادىشا بۇ ئادەمنىڭ قولىنى يۇغۇزۇپ، ئالدىغا پاخلان گۆشى بېسىلغان بىر لىگەن پولونى قويۇپ يېيىشكە تەكلىپ قىپتۇ. بۇ ئادەم قولىنى ئۇزۇتۇپ ئاشقا تەككۈزمەيلا ئۆزىنى قاچۇرۇپتۇ. قول كەلتۈرۈشكە تەكلىپ قىلىش، قول ئۇزۇتۇش، ئاشقا قول تەككۈزمەي ئۆزىنى قاچۇرۇش بىر قانچە قېتىم تەكرارلانغاندىن كېيىن، بەختىيار پادىشا سوراپتۇ:

— نېمە ئۈچۈن ئاشقا قولىڭىزنى تەككۈزەلمەي، ئۆزىڭىزنى قاچۇرىسىز؟

— قورسىقىمنىڭ ئاچلىقىدىن يېگۈم كەلدى ، ساڭگىلاپ تۇرغان تۆگمەن تېشىنىڭ ئۈستۈمگە چۈشۈپ كېتىپ، جېنىمنى تېنىمدىن جۇدا قىلىۋېتىشىدىن قورقۇپ، ئاشقا قول تەككۈزەلمەي ئۆزەمنى قاچۇردۇم.

— مەن سىزگە ئەيتايكى، - دەپتۇ بەختىيار پادىشا،-مەملىكەتنىڭ بىخەتەرلىكىنى قوغداش، پۇخرالارنىڭ يېمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەكلىرىنى مول قىلىش، تۇرار جايىنى ياخشىلاش، ئىلىم - بىلىم ئېلىشنى تەمىن ئېتىش - پادىشالارنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان مەسئۇلىيىتى . بۇ مەسئۇلىيەت خۇددى مۇشۇ ئېسىپ قويۇلغان تۆگمەن تېشىغا ئوخشاش ئۈستىمىزدىلا ساڭگىلاپ تۇرىدۇ. بىرىنچىدىن، تۆگمەن تېشىنىڭ چۈشۈپ كەتمەسلىكىگە ئامال قىلالايدىغان ، ئىككىنچىدىن ، كۆڭلەرنىڭ بىردە تاش چۈشۈپ كېتىپ، بېشى ئېزىلىپ، جېنى تېنىدىن جۇدا بولىدىغانلىقىنى يادىدىن چىقارمايدىغان ھەم بۇنىڭدىن ئانچە قورقۇپ كەتمەيدىغان ئادەملا پادىشالىق قىلالايدۇ. ئەكسىچە بولسا پادىشالىقنىڭ ئەھدىسىدىن چىقالمايدۇ. سىز بۈگۈن پادىشانىڭ ئۈستىدىكى ئېغىر مەسئۇلىيەتنىڭ مىسالى بولغان تۆگمەن تېشىدىن قورقۇپ بىر كاپام ئاشمۇ يېيەلمىدىڭىز . سىزنى تورۇستا ئېسىقلىق تۇرغان تۆگمەن تېشىنىڭ تېگىدە پولو يېيىشكە تەكلىپ قىلىش-سىزدىن ئېلىنغان بىر قېتىملىق ئىمتىھان ئىدى. ئۈستىڭىزدە ساڭگىلاپ تۇرغان تۆگمەن تېشىدىن قورقماي، ئاشنى تۈگىتىپ يېۋەتكەن بولسىڭىز، ئىمتىھاندىن ئۆتەلىگەن بولاتتىڭىز. ئۇ چاغدا، مەن پادىشالىقىمنى سىزگە ئۆتۈنۈپ بەرگەن بولاتتىم. ئاشتىن بىر كاپاممۇ يېيەلمەي ئىمتىھاندىن ئۆتەلمىدىڭىز، ئەندى مەندىن خاپا بولماي، ئۆز تىرىكچىلىكىڭىزنى قىلىۋېرىڭ.

بەختىيار پادىشا مانا شۇنداق ئادالەتلىك يول تۇتۇپ، ئۇزۇن يىل پادىشالىق قىپتۇ . چاۋار بوۋاي ئۈمىت قىلغان بەخت - سائادەت چاۋار بوۋاينىڭ ئوغلى بەختىيارغىلا يار بولۇپ قالماستىن، چاۋار بوۋايغا ئوخشاش مىڭلىغان - ئونمىڭلىغان يوقسۇللارغىمۇ يار بولۇپتۇ .

ئەيتىپ بەرگۈچى: موللەك ئىسمائىل

رەتلىگۈچى: كېرەم نىياز

رەنايى جاھان

بىسمىللاھىر رەھمانىر رەھىم

(ئايىمغۇچى، كۆيۈنگۈچى ئاللانىڭ نامى بىلەن باشلايمەن)

بەزى رىۋايەت قىلغۇچىلار ياخشى خەۋەرلەردىن نەقىل كەلتۈرۈپ، پاساھەتلىك مەدھىيە سۆزلىرى بىلەن داستان تىزىپ، جانانىنى خۇرسەند قىلغۇچى شېرىن سۆزلەر بىلەن جامىئىل ھىكايەت ئىچرە ئانداق كەلتۈرۈپتۇر كىم، قەدىن شەھەردە بىر پادىشا بار ئەردى. ئۇنىڭ بىرمۇ ئوغۇل پەرزەندى بولمىغاچقا، ئۇ كېچە - كۈندۈز يىغلاپ ھەقتائالادىن ئوغۇل پەرزەنت تەلەپ قىلدى. ھەقتائالا ئۇنىڭغا بىر ئوغۇل پەرزەنت ئاتا قىلدى. ئىسمىنى رەنايى جاھان قويدى.

ۋاقىتكى، رەنايى جاھان يەتتە ياشقا كىرىپ، خۇشخۇي، خۇشپەھەم، ئەقىل- پاراسەتتە ئۈستۈن بولۇپ ئۆستى. شاھزادىنى مەكتەپكە بەردى، بىراق ئۇنىڭ ئوقۇشقا قىلچە رىغبىتى يوق ئىدى. پادىشا شاھزادىگە پەندى-نەسىھەت قىلدى. شاھزادە ئاتىسىغا قەھلى ئەھەت (تەڭرىنىڭ بىرلىكىدىن)، قەھلى رەسۇلىللادىن (پەيغەمبىرىمىزنىڭ بەرھەقلىغىدىن)، پەرىز ، ۋاجىپتىن ۋە سۈننەت ، مۇستەھەپتىن، ئىلمى نۇجۇمدىن بىر - بىرلەپ تەقرىز (قائىدىلىك سۆز) ئەيلىدى. پادىشا شاھزادىنىڭ ئوقۇماي مۇنداق بىلىملىك بولغىنىغا ھەيران بولۇپ، ئەندىشە بىلەن يىغلاپ، ئۇنى قۇچاقلاپ سۆيۈپ تۇرۇپ مۇنداق دېدى: " ئەي پەرزەنت، خۇدايىتائالا ساڭا رەھمەت قىلسۇن، موللىدا ئوقۇمىدۇڭ، ئاخۇنغا ئىبەرتسەك، ئۇنى خىجالەت قىلدىڭ. شۇنداق تۇرۇغلۇق ئاجايىپ ھېكمەتلىك سۆزلەرنى قىلىۋاتىسەن."

پادىشا شاھزادىنىڭ بۇ ھالىغا قۇرئە باقتۇرۇپ، ئۇنىڭ بېشىغا كەلگۈسىدە كېلىدىغان بارلىق ۋەقە ئالامەتلىرىنى تامامەن كۆردى. ۋەزىر-ئۆمرا بىلەن مەسلىكىنى ئالدىغا چاقىرىپ، بارلىق ۋەقەلەرنى ۋاھ - ۋەيلا بىلەن بىر - بىرلەپ بايان قىلدى. ئۇلار يىغا - زارە بىلەن ئەھۋالنى غۇلغۇلا قىلىشىپ، ئاخىرى: " خۇدايىتائالانىڭ تەقدىرىگە ھېچ چارە يوقتۇر " - دېگەن قارارغا كېلىشتى. پادىشامۇ نائۈمىت بولۇپ، رەنجىگە گىرىپتار بولدى. پادىشا شاھزادىنى قىچقىرىپ ئېيتتىكى : " ئېھ پەرزەنت، مەنمۇ بۇ رەنجى بىرلە ئالەمدىن كېتەرمەن، بىراق سېنىڭ بېشىڭغا كېلىدىغان ۋەقەلەر ئاجايىپتۇر . تەقدىرگە نېمە چارە بولسۇن ؟! لېكىن ساڭا نەسىھەتىم شۇكى ، ئۆزۈڭدىن ئۇلۇغلار سۆزلىگەندە، زىنھار - زىنھار ئاغزىڭنى ئاچمىغىل، ھەر كىم ئۇلۇغ سۆزلەۋاتـ

قاندا سۆزلىسە، ئۇل كىشى رەسۋاچىلىقتا قالىدىغان چوڭ بالاغا گىرىپتار بولىدۇ. قىرغاۋۇل ئاتا ـ ئانىسىدىن ئىلگىرى سۆزلىگەن ئىدى، تۈگمەس بالاغا گىرىپتار بولۇپ هالاك بولدى»

شاهزادە ئېيتتى: « ئۇل قانداق ئىش ئىدى؟»

هىكايەت

پادىشا ئېيتتى : ئېهـ پەرزەندىم! بىر جاڭگالنىڭ تاققا يېقىن جايىدا بىر قىرغاۋۇلنىڭ ماكانى بار ئەردى، قازارا ئۇل جاڭگاللىقتا پادىشا ئوۋغا چىقتى، بىراق ئۇ هىچ ئوۋ قىلالمىدى. پادىشانىڭ ئوۋ ئىزلەپ يۈرگەنلىگىنى كۆرگەن ئانا قىرغاۋۇل بالىلىرىغا: « شۈك يېتىڭلار! ئۇلار ئەگەر بىزنىڭ بۇ جايدا بارلىغىمىزنى بىلىپ قالسا، هەممىمىزنى هالاك قىلىدۇ » ـ دېدى. قىرغاۋۇل بالىلىرى بىردەم شۈك ياتتى، ئاندىن ئاتا ـ ئانىسىنىڭ نەسىهىتىنى ئۇنتۇپ قالدى. دېدىكىم : « بىر خىل ئاۋاز بىلەن سايرايلى ، هەممە خالايىق ئىشىتىپ ئارماندا قالسۇن ». شۇنداق قىلىپ، ئۇلار بەلەن ئاۋازدا سايراشقا باشلىدى. ئوۋ قىلالماي پەرىشان بولۇپ يۈرگەن پادىشا قىرغاۋۇل بالىلىرىنىڭ ئۈنىنى ئاڭلاپ، ۋەزىر، ئۇمىرا، لەشكەرلىرىگە: « هەممىڭلار ئولىشىپ ئۈۋىسىدىن قاچۇرماي تۇتۇڭلار، ئەگەر قاچۇرۇپ قويساڭلار تۇخۇمىڭلار بىلەن قۇرۇتىمەن » ـ دەپ بۇيرۇق قىلدى . لەشكەر، ئۇمىرالار تۆت تەرەپتىن قورشاپ، ئۇۋا ئاغزىغا يېتىپ بېرىشقان ئىدى، ئاتىسى بىلەن ئانىسى ئۇچۇپ كېتىپ، بالىلىرى مۇهاسىرىگە چۈشۈپ قالدى. لەشكەرلەر قىرغاۋۇل بالىلىرىنىڭ پۇت ـ قولىنى ماتاپ، ئوردىغا ئېلىپ كەتتى . ئەگەر قىرغاۋۇل بالىلىرى ئاتا ـ ئانىسىنىڭ نەسىهەتىنى قۇلىغىدا تۇتۇپ، سايرىمىغان بولسا ئىدى ، مۇنداق بالايى ئىزىمگە گىرىپتار بولمىغان بولاتتى . ئوغلۇم، سەن هەم زىنهار ئۆزۈڭدىن ئۇلۇغلار ۋە سۇخەندانلار بار يەردە ئېغىز ئاچمىغىل. سېنىڭ هەم سۆزلەش نۆۋىتىڭ كېلىدۇ. نۆۋەتتىن بۇرۇن بىر ئېغىز بولسىمۇ سۆزلىسەڭ، ئۇلۇغ ـ دانالار ئالدىدا رەسۋاچىلىقتا قالۇرسەن، نادانلار قېشىدا ئېبرەتتەن بولۇرسەن. سەن ئالدى بىلەن دانالارنىڭ سۆزىنى كۆڭۈل قويۇپ تىڭشا، ئۇلارنىڭ سۆزلىرىدىكى پەزىلەتنى ئۆگىنىپ ئالغىل. سۆزلەش توغرا كەلگەندىمۇ سورالغان سوئالغا يېقىپ جاۋاپ بەر، زىيادە جاۋاپ بەرسەڭ، ئىززىتىڭ قالماس. ساڭا يەنە بىر نەسىهەتىم شۇكى، ئۇلۇغلارنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتما، سېنىڭ هەم كۆڭلۈڭنى ئاغرىتقۇچى چىقار. ئېغىر تاشنى كۆتۈرۈپ تۆۋەن تاشلىماق ئاسان، يۇقۇرى چىقارماق تەس، ئۆزىدىن ئۇلۇغلارنىڭ دۇئاسى كىچىكلەرنى تۇتىدۇ، بىراق كىچىكلەرنىڭ دۇئاسى ئۇلۇغلارنى تۇتالماس. بىر ئېغىز سۆز ئۆگەتكەن كىشى سېنىڭ هەم ئۇستازىڭدۇر. شۇڭا زىنهار، بى زىنهار پىر ئۇستازىڭنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتمىغىل، پىرىڭدىن هەر قانچە قابىل بولساڭمۇ پىر ئۇستازىڭ ئالدىدا ناقابىل تۇرغىن، پىر ئۇستازىڭ بار يەردە بىلەرمەنلىك قىلىپ زىنهار ئىلگىرى ئېغىز ئاچمىغىل . پىر ئۇستازىڭنىڭ كۆڭلىنى خىرە قىلۇرسەن، قۇرۇق تۆهمەتكە ئۇچرايسەن.

ئانداقكىم، بىر شەهەردە بىر كىشى پىر ئۇستازىنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتقان ئىدى، قۇرۇق تۆهمەتكە گىرىپتار بولۇپ، ئاخىرى هالاك بولدى.

شاهزادە سورىدى: « ئۇ قانداق ئىش ئىدى»؟

هىكايەت

پادىشا مۇنداق دىدى: ئى پەرزەنت، بىر شەھەردە بىر ئۇلۇغ ئۆلىما، پازىل هۆكۇما سۇخەنۋار بار ئىدى، بىر نادان ئۇ ئالىمغا شاگىرتقا كىردى. بىر قانچە كۈن ئالىمنىڭ قېشىدا تۇرۇپ ئىككى ئېغىز سۆز ئۇگەنگەندىن كېيىن، بۇ ئالىمدىن زىيادىراق ئىلمى هىكمەت بىلىدىكەنمەن، دەپ ئويلاپ ئالىم قېشىدىن كەتتى. بىر نەچچە ۋاقت ئۆتتى، كىشىلەر بۇ ئالىمنىڭ سۈپىتىنى قىلغان ئىدى، بىراق هېلىقى نادان شاگىرت: " ئۇ ئالىم بىلمەيدىكەن، شاگىرتلىققا كىرگەنىم ئىدىم، ئۆزۈم ئۇنىڭدىن زىيادىراق بىلىدىغان بولغاچقا، قايتىپ چىقتىم" ـ دەپ ئېيتتى. قازارا، بۇ شاگىرتنىڭ سۆزى هېلىقى ئالىمنىڭ قۇلىغىغا ئاڭلاندى، " شۇنداق قىلىپ مېنىڭ غەيبىتىمنى قىلىپ يۈرۈپتۇ " ـ دەپ شاگىرتتىن كۆڭلى سۇندى. ئەمما ئەتىسى يېرىم كېچىدە شاگىرت بولغۇچى ئادەم كوچىغا تاهارەتكە چىققان ئىدى، ئىشىگى ئالدىدا بىر ئادەمنىڭ ئۆلگىنىنىڭ تاشلىنىپ ياتقانلىغىنى كۆردى، تاهارەت قىلاي دىسە مۇبادا بىر كىشىنىڭ كۆرۈپ قېلىپ، " بۇ ئادەمنى سەن ئۆلتۈرۈپسەن " دىيىشىدىن قورقتى، ئۆيىگە كىرىپ كېتەي دىسە، پىشاپ قىستىدى. شاگىرت ياپىشاپقا ئولتۇرالماي، ياكى ئۆيىگە كىرىپ كېتەلمەي، ئىشىكنى بىر ئېچىپ، بىر يېپىپ، دېلىغۇلدا بولۇپ تۇراتتى، پاششاپ يېتىپ كەلدى. ئۇ يەردە بىر ئادەمنىڭ ئۆلۈك هالدا ياتقانلىغىنى، بىر ئادەمنىڭ بولسا ئىشىكتىن بېشىنى بىر چىقىرىپ، بىر ئىشىكنى يېپىپ، يوشۇرۇنۇپ تۇرغانلىغىنى كۆردى. پاششاپ ئادەملىرى بىلەن دەرهال بۇ ئادەمنى باغلاپ، بوينىغا زەنجىر سېلىپ، ئالدىغا سېلىپ ئېلىپ چىقتى. ئۇ ئادەم: " ئېھ خوجىلىرىم! مېنى نىمە ئۈچۈن تۇتىسىلەر! مەن بىگۇنا، قۇرۇق تۆهمەتكە گىرىپتار بولدۇم. بۇ ئادەمنى مەن ئۆلتۈرمىدىم " ـ دەپ هەر قانچە نالەـزار قىلسىمۇ، پاششاپ ئۇنىڭ پەريادىغا قىلچە قۇلاق سالماستىن، ئۇرا ـ ئۇرا پادىشانىڭ ئوردىسىغا ئېلىپ كەلدى. ئاڭغىچە تاڭ ئاتتى. پاششاپ:

ـ داد، پادىشاهى ئالەم، مەن پالانچى كوچىدا كېتىپ باراتتىم، بۇ كىشى بىر ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ تاشلاپتۇ، شۇڭا ئۇنى تۇتۇپ كەلدىم،ـ دىدى.

بۇ كىشى تاندى، بىراق گۇۋا يوق، ئىش زاهىر بولغاچقا دارغا ئېسىپ ئۆلتۈرۈلدى. ئەمما، كوچىدىكى ئۆلۈكنى ئۆلتۈرگەن كىشىنىڭ ئاتىسىنى بۇ ئالىمنىڭ شاگىرتى ئولتۇرگەن ئىدى.

ئىھ پەرزەندىم! ئۇستازىڭ تۇگۇل، قۇرۇق تۆهمەتكە ئۇچرىغان كىشى سىنىڭ كۆڭلۇڭنى ئاغرىتسا، ئاغرىتسۇنكى، مۇتلەق ـ مۇتلەق سەن ئۇ كىشىنىڭ كۆڭلىنى ئاغرىتما؛ بىر يىل مۆهلەت بەرسەڭ، ئون يىلدىن كېيىن ئۇنىڭ هوسۇلىنى يىغىپ ئالۇرسەن، هىچ بولمىغاندا ئاخىرەتتە ئالۇرسەن؛ زابانى كۆيەرلەر ئارىسىدا سۆزلىمىگىل، كۆز ئالدىڭدا كۆيەرسەن، تىزكۇشلەر (خوشامەتچىلەر) نىڭ سۆزىنى ئاڭلىمىغىن، كىملەر ئارىسىدا تىز كۇش ئالۇرسەن؛ بۇ دۇنيايى پانىدا مەشهۇر بولمىغىل، ئاخىرەتتە مەشهۇر بولۇرسەن؛ بۇ دۇنيادا زەردار بولمىغىن، ئاخىرەتتە ئېتىبار ئالۇرسەن؛ بۇ دۇنياغا كۆڭۈل بەرمىگىل، ئاخىرەتتە كۆڭۈل تاپالماپسەن ؛

بۇ دۇنيادا ئۆزۈڭنى ئۇلۇغ تۇتمىغىل، ئاخىرەتتە خار بولۇرسەن؛ بۇ دۇنيادىن كۆڭلۈڭنى ئاغرىتمىغىل، ئاخىرەتتە ناھشات بولۇرسەن؛ بۇ دۇنيادا ئۇخلىمىغىل، ئاخىرەتتە ھىمار بولۇرسەن؛ بۇ دۇنيادا كىشىنىڭ مالىنى ئېلىپ قېچىپ ئىزاھ قىلمىغىل، ئاخىرەتتە دۇچار بولۇرسەن؛ بۇ دۇنيادا قان تۆكمىگىل، ئاخىرەتتە قۇرۇق قالۇرسەن؛ بىر ئىشقا تۇتۇش قىلىشىپ ئىككىنچى بىر ئىشقا ئاتلانما، ئىككىلى ئىشتىن قۇرۇق قالۇرسەن.

ئاندىقىم، ئۇل موماي چاق ئىگىرىپ كۈن ئۆتكۈزەر ئەردى، بىراق ئۆچكە ئېلىپ، ئىشتىن قۇرۇق قېلىپ، ئاخىرى ھالاك بولدى.

شاھزادە سورىدى: «ئۇ قانداق ئىش ئىدى؟»

ھىكايەت

پادىشا ئېيتتى: ئەي، پەرزەنت! شەھەرگە يېقىن بىر كەنتتە چاقچى موماي بار ئىدى. بىر قانچە ۋاقىت چاقچىلىق قىلىپ يۈرۈپ، شۇ يۇرتتىكى ھال-ئوقىتى ياخشى بايلاردىن بىرى بولۇپ قالدى. بىراق ئۇ خۇدايىتائالانىڭ بەرگىنىگە قانائەت قىلماي، «خېلى باي بولۇپ قاپتىمەن، ئەمدى ئىككى تەرەپتىن ئوقەت قىلسام ياخشى بولمامدۇ؟» - دەپ ئويلىدى - دە، بازارغا بېرىپ ئىككى ئۆچكە سېتىپ ئالدى. ئۇ ئۆز كۆڭلىدە ئۆچكىنىڭ سۈتىنى سېتىپ تاپقان پۇلغا ئوزۇق، چاق ئىگىرىپ تاپقان پۇلغا ئىگىن ئېتىپ كەيمەكچى بولدىيۇ، بىراق ئۆچكىدىن سۈت چىقماي قويدى. بۇ ئىككى ئۆچكە مومايىنىڭ بىر نەچچە يىلدىن بېرى تاپقان-تەگەنلىرىنى يەپ بولدى. مومايمۇ تويماي قالدى. ئۆز قىلمىشىدىن پۇشايمان يىگەن موماي «بۇ ئۆچكىلەرنى بىر تەڭگىدىن ئىككى تەڭگىگە ئالغان ئىدىم، ئەندى ھېچ بولمىغاندا سەمرىتىپ قاسساپقا ئىككى تەڭگىدىن تۆت تەڭگىگە ساتارمەن» دەپ ئويلاپ، ئۆچكىنى بېقىشنى داۋاملاشتۇردى. قازارا بىر كۈنى كەچ موماي تالاغا چىققان ئىدى، ئۇشتۇمتۇت بوران چىقىپ كېتىپ، ئىككى بۆرە پەيدا بولدى. بىرى مومايىنىڭ ئۆچكىلىرى بىلەن چاقىنىڭ كىرىچىگە ئېتىلدى، يەنە بىرى بولسا، مومايغا ئېتىلىپ، مومايىنىڭ قارنىنى يېرىۋەتتى. شۇ ئەسنادا، بىر ئوغرى پەيدا بولۇپ مومايىنىڭ چاق ۋە باشقا نەرسە - كېرەكلىرىنى ئالغىلى تۇرغان ئىدى، بۆرىلەر ئوغرىغىمۇ ھۇجۇم قىلىپ، ئۇنى ئۆلتۈردى.

پادىشا بۇ ھىكايەتنى سۆزلەپ بولغاندىن كېيىن مۇنداق دىدى:

ئەي پەرزەنت، ھەر كىم دۇنيادا ئىككى ئىشقا بىرلا ۋاقىتتا تۇتۇش قىلسا، بۇ دۇنيادىمۇ، ئاخىرەتتىمۇ قۇرۇق قالىدۇ. سېنىڭ ئىشىڭ باشقا مەزھەپتۇر. مەن نامازدىن، روزىدىن نەسىھەت قىلمايمەن. سەن ئاشىقلىقتىن لاپ ئۇرىدىغاندەك قىلىسەن، بىراق ئاشىقلار قاتارىدا لاپ ئۇرمىغىل، چىن ئاشىقلار سېنىڭ ئاشىقلىقىڭنى پەم قىلسا، سەن ئۇلارنىڭ ئالدىدا ئاجىز بولغىل. ئاشىقلىق قۇۋۋىتى ئاجىز بولغان زاھىدلار ئالدىغا بارغىنىڭدا بۇنداق ھايۋانقا تارىدىكى زاھىدلارنىڭ ئاھىدىن قورقۇپ قالمىغىل، بىراق چىن ئاشىقلار ئاھىدىن ھەزەر قىل. زاھىدلار ئاھى ھايۋان مەسەللىك، ئاشىقلار ئاھى بولسا شەمشەردىن ئۆتكۈرەكتۇر، باھالادىرلار تەبرىدىن (غەزىۋىدىن) تېزرەكتۇر. ئەي پەرزەنت،

دۇنيا ئىشىنى تۈگىتەمەن دەپ زىنھار ئالدىرىما! دۇنيا ئىشى تۈگەيدىغان ئىش ئەمەس، بۇ پانى دۇنيانىڭ ئىشى بىرنى تاپسا بىرسى يوقتۇر.

ئاندا قىلىم: ئول زاھىت ئىشەك تاپتى، پالان يوق، توقۇم تاپتى، خەير، ــ دېدى.

شاھزادە سورىدى: "ئۇ قانداق ئىش ئىدى"؟

ھىكايەت

پادىشا ھىكايە ئېيتتى: ئەي پەرزەنت، شەھەرنىڭ تېشىدا بىر زاھىتنىڭ كەپىسى بار ئىدى. ئۇ ھەر كۈنى كەپە يېنىدىكى مازارغا بېرىپ خۇدايىتا ئالاغا تائەت-ئىبادەت قىلاتتى. قازارا بىر كۈنى زاھىد پادىشانىڭكىگە باردى. پادىشا ئېيتتى: "ئەي زاھىد، نىمە ئۈچۈن يۈرىدىگىز سالىدۇ؟"

زاھىد ئېيتتى: پىيادە يۈرسەم يۈرۈكىم سالىدۇ.

پادىشا ئېيتتى: ئۇلاغ بىلەن يۈرۈڭ.

ــ ئۇلۇغۇم يوق، بولسىغۇ مىنىپ كېلەتتىم.

پادىشا: ئۇنداق بولسا يانار ۋاقتىڭىزدا بىر ئۇلاغ بېرەيلى، ــ دېدى.

زاھىد يانماقچى بولغان ئىدى، پادىشا بىر ئات ئېلىپ چىقىپ بېرىشنى بۇيرىدى.

زاھىد ئېيتتى: ئەي پادىشاھى ئالەم، قېرىپ قالدىم، ئاتقا مىنەلمەيمەن.

پادىشا: ئۇنداق بولسا تۆگە بېرىڭلار! ــ دېدى.

زاھىد ئېيتتى: پادىشاھى ئالەم، تۆگە ھەم پۈرقۈپ لىباسىمنى ناپاك قىلۇر.

پادىشا: ئۇنداق بولسا خېچىر ئەپچىقىپ بېرىڭلار! ــ دېدى.

زاھىد ئېيتتى: خېچىر چىچاڭشىپ تاشلىۋېتىدۇ. خېچىر ئاستىدا قېلىپ ئۆلەرمەن.

پادىشا دېدى: ئۇنداق بولسا، نىمە مىنىسىز؟

زاھىد: ئىشەك مىنسەم، ــ دېدى.

پادىشا: "مىنىڭ ئوردامغا كەلسىڭىز مىنىپ كېلەرسىز"، ــ دەپ بىر ئىشەك بەردى. زاھىد ئىشەكنى باغلىغىلى بىر نەرسە تاپالماي، ئاخىرى سەللىسىنى يېشىپ باغلاشقا مەجبۇر بولدى. ئۇ، توقۇمسىز ئىشەككە مىنسەم لىباسىم ناپاك بولۇر، يا بولمىسا ئېلىپ قېچىپ يەرگە ئۇرار، دىگەنلەرنى كۆڭلىدىن ئۆتكۈزدىيۇ، بىراق سەللىسىنىڭ ناپاك بولۇشىنى ئېسىگەمۇ ئېلىپ قويىمىدى. شۇنداق قىلىپ، ئىشەككە توقۇشقا بىر توقۇم تاپالماي بەش ــ ئالتە يىل ئۆتتى. ئىشەك باقىمەن دەپ تائەت ــ ئىبادىتىدىنمۇ قالدى. قەيەرگە بارسا يۆتىلەپ بېرىپ، يۆتىلەپ كېلەتتى. كۈنلەردىن بىر كۈنى پادىشانىڭكىگە باردى. پادىشا تالاغا چىقىپ كېتىۋېتىپ، ئىشىك ئالدىدا يالىڭاچ ھالەتتە تۇرغان ئىشەكنى كۆردى. پادىشا زاھىدتىن: "ئەي شەيخ! ئىشەكنىڭ توقۇمى قېنى؟" دەپ سورىدى.

زاھىد: "پادىشا ئالىلىرى، ئىشەكنى بەرگەنلىرى بىلەن توقۇم تاپالمىغاچقا مىنەلمىدىم"، ــ دېدى. پادىشا بۇ سۆزگە ھەيران قالدى: "ئىشەكنى بەرگىلى تۆت يىل بولدى، شۇڭغىچە مىنمىگەن بولسىڭىز، غەلىتە ئىش بوپتۇ" ــ دېدى ــ دە، زاھىد كېتەر ۋاقتىدا پادىشا ئۇنىڭغا بىر توقۇم بەردى. زاھىد توقۇمنى توقۇپ، ئىشەككە مىنمەكچى بولۇپ، دەرۋازا ئالدىغا چىققان ئىدى، ئىشىكى

بۆرىلەرگە يەم بولدى. ئۇ يۈزمىڭ پەرياد، ۋاھ ـ ۋەيلا بىلەن: "ئىشەك تاپسام توقۇم يوق، توقۇم تاپسام ئىشەك يوق، مىنىڭ پىيادە يۈرۈشۈم سەرھۇش قەلەمدە پىشانەمگە پۈتۈلگەن ئىكەن" ـ دەپ توقۇمنى يۈدۈپ، كەپىسىگە كەتتى، دەپ ھىكايىسىنى ئاخىرلاشتۇردى.

— ئەي ئوغلۇم ـ دىدى پادىشا سۆزىنى داۋاملاشتۇرۇپ،ـ دۇنيا ئىشىغا مەغرۇر بولمىغىل، ئاخىرى ھالاكەتتۇر؛ دۇنيا يىغمىغىل، تۈگەتكۈسىز پالاكەتتۇر. تاپقىنىڭنى خۇدا يولىدا ئاتىغىل ئاتىغىنىڭنى شۇ زامات بەرگىل. ئەگەر ساقلىساڭ دەرت ـ مىھنەت كەلتۈرۈر، ئاتىغانىنى بەرمەسەڭ ئىللەت كەلتۈرۈر. دەرۋىشتىن قەرزدار بولمىغىل، سىنى ھەم رەسۋا قىلۇر. بۇ دۇنيادا بىر تىيىن ھايان ئالساڭ، ئاخىرەتتە ھايانىدىن يۈز مەرتىۋە زىيادە زىيان بىرۇرسەن، بۇ دۇنيادا تىپرساڭ، ئاخىرەتتە ئالۇرسەن. زىنھار ـ زىنھار ناجىنس نامەرتلەر بىلەن دوست بولما، بۇ دۇنيادىكى تامامى دوستلار تاماخور دوستلاردۇر، شۇڭا دوستلىرىڭدىن ھەرگىز ياخشىلىق تاما قىلما، كىشىدىن ۋاپا ئىزدىگەندىن كۆرە روزىگارىڭدىن ئىزدە، بۇ دۇنيانىڭ قىلچە ۋاپاسى يوقتۇر. ئەگەر ۋاپاسى بولسا ئىدى، ئادەم ئاتىمىز بىلەن ھاۋا ئانىمىزغا قىلماسمىدى؟ ھەرگىز، ھەرگىز كىشىگە دۈشمەنلىك قىلمىغىل، دۈشمەن كۆڭلىنى ئالغىل، دوست بولغىل. بۇ دۇنيادا پۇل تاپقان كىشىنى ئوبدان، پۇل تاپالمىغان كىشىنى بولامسىز دەيدۇ. بۇ سۆزگە ئەسلا ئىشەنمەگىل. پۇلۇڭ بولسا دوست بولىدۇ. پۇلۇڭ تۈگىسە ھەممىسى تاشلايدۇ. ياش كىشىلەر بىلەن دوست بولما، ئۇ نادان دوستتۇر. قېرىلار بىلەن دوست بولغىل؛ تولا ئىشلارنى باشتىن كۆچۈرگەن، قېرىلىق مەيرىدىن ئاخىرەتنى كۆڭلىگە پۈككەن، دۇنيا غەۋغاسى دىلىدىن كەتكەن. شۇڭا ئۇلارنىڭ ۋاپاسى بولۇر. نادان دوستتىن ئاقىل دۈشمەن خوپتۇر. ئۇ ھەرگىز دۈشمەنلىك قىلماس. ئەي پەرزەندىم! بۇ نەسھەتلەرنى ئەسلا، ئەسلا يادىڭدىن چىقارما.

پادىشانىڭ رەنجى كۈندىن ـ كۈنگە زىيادە بولدى، ئاخىرى ھالى تەڭ بولدى. ئۇ شاھزادىگە: "ئەي ئوغلۇم پادىشالىق تەختىنى ساڭا تاپشۇردۇم. بەرقارار بولغىن: ئەگەر تەختتىن ۋاز كەچمەكچى بولساڭ، سەلتەنەتنى تاغاڭغا تاپشۇرغىل" دەپ ۋەسىيەت قىلىپ، جان بەرھەق تەسلىم قىلدى. قالۇ ئىننا لىللاھى ۋە ئىننا ئىلەيھى راجىئۇن. (بىز ھەممىمىز شەكسىز خۇدانىڭ مەخلۇقاتى، بىز مۇ جەزمەن خۇدانىڭ ئالدىغا بارىمىز.)

ئەمدى شاھزادە رەنايى جاھاندار ئاتىسىنىڭ ۋەسىيىتىدىن كېيىن تەختى سەلتەنەتتە بەرقارار بولدى. بۇ چاغدا شاھزادە 9 ياشقا كىرگەن ئىدى. قازارا بىر كۈنى بىر كىشى شاھزادىنىڭ ئالدىغا دات ئېيتىپ كەلدى. ئۇ ئېيتتىكىم: "مەن كەئبە زىيارىتىگە بارماقچى ئىدىم، بىراق بۇ كىشىدىن قەرزدار بولغانلىقىمدىن، كەئبىگە بېرىپ سودا قىلىپ ياندىمىدىن كېيىن بېرەي دىسەم ئۇنىمايۋاتىدۇ"ـ دىدى، شاھزادە سودىگەرنىڭ ھالىغا ئىچ ئاغرىتىپ، كەئبىدىن قايتقاندا ئۆتىنىسىنى بېرىش شەرتى بىلەن خەزىنىدىن پۇل قەرز بەردى، ئۆزىمۇ ھەم بۇ كىشى بىلەن كەئبىگە بېرىش ئىشتىياقىغا چۈشۈپ تاجۇ ـ تەخت سەلتەنەتنى تاغىسىغا تاپشۇرۇپ بەردى. دەرھال سەپەر تەييارلىقلىرىغا كىرىشىپ كەتتى. ئۇ تاغىسىنىڭ: "سىز كىچىك، كەئبىنى تاۋاپ قىلماق ھازىرچە سىزگە پەرز ئەمەس" دىگەن سۆزلىرىگىمۇ كۆنمەستىن، سەپەر تەييارلىقلىرىنى ھازىر قىلىپ، پەقىرلەرگە كۆپ نەزىر ـ نوزرەت بېرىپ، يولغا چىقتى. تاغىسى بەش كۈنلۈك يولغىچە ئۇزىتىپ باردى. شاھزادە ئۇزاتقۇچىلار بىلەن خوشلىشىپ،

نەچچە كۈنلەپ یول یۈرۈپ، بىر شەھەرگە یېتىپ باردی. بۇ شەھەرنی «شەھەری ئاشال» دەپ ئاتایتتی، شەھەر پادشاسىنىڭ ئىسمی شاھیار ئاشال بولۇپ بۇتپەرەست ئىدی، پادشانىڭ «ئاپتاپ تاجی زەر» ئىسىملىك بىر قىزی بار ئىدی. شاھزادە بۇ شەھەردە نەچچە كۈن تۇردی، ئاجایىپ ـ غارایىپلارنی كۆرۈپ، تاماشا بىلەن یۈردی. قازارا بىر كۈنی ئول قىز جاھانناما گە چىقىپ قارىدی، شاھزادە ھەم جاھانناما ئالدىدىكی گۈرۈستانغا یېتىپ بارغان ئىدی. ناگاھ كۆزی جاھاننامىغا چۈشتی. ئۈنگدىن پىرماھی تەلئەت، مۇشتەری سائادەت، غارەتی ئىمان تاراج، جان نۇری جاھان، مۇركی جاھان سەرۇخارامان، ھۆسنی پاراۋان ئاپتابی مەشرۇق بىر جایدىن تەۋەللۇت قىلغاندەك بىر پەرىنی كۆردی. ئۇ گۆھەردەك كۆزلىرىدىن زەرلەر چېچىپ تاماشادا ئولتۇرغان ئىدی. شاھزادە كۆرۈپ بەھۇش بولدی، دەرھال ئۆزىنی تۇتۇپ، ھۇشىغا كېلىپ بۇ بېیىتنی ئوقىدی:

كەلدىمكی ئاشال شەھەر پىری پىكری كۆردۇم،
جانىم ئالادۇر كۆزلىرىدە دىلبىری كۆردۇم.
كۆرسەمكی تاماشادا تۇرۇپتۇر ئاچىلىپ گۈل،
مەشرىق ستەرىدىن مورغ یا مۇشتەری كۆردۇم.
دەریایی جاھان ئىچرە یۈرۈپ ھەر چەندە ئىزدەپ،
غەۋۋاس بولۇپ یوق یەنە بىر گۆھەری كۆردۇم.
مۇنداقكی ئاجایىپ گۈل رەھنانی تاپالمای،
قەدسرۇ سەنۇبەر كەبی یار ئەر ـ ئەرنی كۆردۇم.
رەھنایی جاھاندار كېچە ـ كۈندۈز بولۇپ ئىردىم،
ھەیران شۇل مەخسۇدىمە خەتىری كۆردۇم.

شاھزادە بۇ بېیىتنی ئوقۇپ بولۇپ جاھاننامىغا یەنە بىر قارىغان ئىدی. قىز ئاللىقاچان كىرىپ كېتىپتۇ. ئۇ « ۋاھ دەرىخ » دەپ سىنەلىرىگە مۇشلاپ یەنە بۇ بېیىتنی ئوقىدی:

بىر دىلبىری جانىمنی كۆرۈپتىمەن ئالا قالدی،
جانىمغە ئەجەپ تەشۋىش ئوتلار سالا قالدی.
بۇ شەرھىنی ئېیتماققا تۇرۇپتىمەن خەبىرىم یوق،
غایىپ بولۇپتۇر یەنە كۆڭلۈم چالا قالدی.
ئىھ یار جامالىڭغا بولای بەندە ئۇ ھەیران،
ئول كۆزۈڭگە جانىمە لایىغا پېتىپ قالدی.
بۇ كۆڭلۈم ئول ئەجدىری غەم بىرلە تۇل شەیدا،
یار ئالدىڭدا ئول شەمشىری غەممە جول قالدی.
رەھنایی جاھاندار جامالىڭغا ئېلىنىپتۇر،
بارماسەن ئۇ شۇل شەھەر قەدەنگە ـ ئاڭا قالدی.

(داۋامی بار)

ئەقىللىق شاھزادە بىلەن گۆھەر مەلىكە

(چۆچەك)

ئۆتكەن زامانلارنىڭ زامانىسىدا بىر پادىشا ئۆتكەن ئىكەن. ئۇنىڭ 41 خوتۇنى ۋە يالغۇز بىرلا ئوغلى بولۇپ، ئوغلىنى ئىلىم - بىلىمدە كامالەتكە يەتكەن ئۇستا ھۈنەرۋەن قىلىشنى ئويلايدىكەن.

ئەنە شۇنداق كۈنلەرنىڭ بىرىدە، پادىشانىڭ شەھرىگە ياقا يۇرتتىن كەلگەن بىر يولۇچى ئوردا ياساۋۇللىرىغا پادىشا ئۈچۈن ئاجايىپ قىممەتلىك سوۋغات ئېلىپ كەلگەنلىكىنى ئېيتىپ، پادىشانىڭ ئالدىغا كىرگۈزۈشنى تەلەپ قىپتۇ. پادىشا بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ كىرىشكە ئىجازەت بېرىپتۇ ھەمدە يولۇچى كىرىشىگىلا ئالدىراپ:

— قېنى، ئېلىپ كەلگەن سوۋغىتىڭنى كۆرسەت! — دەپتۇ ئاچكۆزلۈك بىلەن.

— ئالدىرىماسلا تەخسىر، — دەپتۇ يولۇچى بىر ساندۇقنى كۆرسىتىپ، — قىممەتلىك سوۋغات مانا بۇنىڭ ئىچىدە، سىلە ئاۋال ئوغۇللىرى بىلەن ۋەزىرلىرىنى بۇ يەردىن چىقىرىۋەتمىسىلە، ئۇنى سىلىگە كۆرسىتەلمەيمەن.

پادىشا ئۇنىڭ شەرتىگە ماقۇل بولۇپ، ئوغلى بىلەن ۋەزىرلىرىنى چىقىپ تۇرۇشقا بۇيرۇپتۇ. ئۇلار چىقىپ كېتىپ، پادىشا بىلەن يولۇچى يالغۇز قالغاندا، يولۇچى ھېلىقى كىچىك ساندۇقنى شۇنداق ئېچىپتىكەن، ئاجايىپ گۈزەل بىر قىزنىڭ رەسىمى چىقىپتىكى، پادىشا ئۇنىڭغا بىر قاراش بىلەن تەڭلا ئاشىق - بىقارار بولۇپ، ھوشىدىن كېتىشكە تاس قاپتۇ. ئۇ نومۇس كۈچىدىن ئۆزىنى تۇتۇۋېلىشقا شۇنچە تىرىشقان بولسىمۇ، شۇ كۈندىن ئېتىۋارەن كۈنسېرى رەڭگى سامانىدەك سارغىيىپ، ئەھۋالى خاراپلىشىشقا باشلاپتۇ ھەمدە ئۆز جېنىدىن ۋاقىتسىز جۇدا بولۇشقا كۆزى يېتىپ، قىزنىڭ رەسىمىنى ساندۇقچىغا سېلىپ ئىچكىرى ئامبارغا ئەپكىرىۋېتىشنى ئېيتىپتۇ. پادىشانىڭ خوتۇنلىرىمۇ بۇ ھالنى سېزىپ، ئۇنىڭ سەۋەبىنى سۈرۈشتۈرۈپتۇ ۋە ئۇنىڭغا تەسەللى بېرىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن پادىشا ئالدىدىكى بىر - بىرىدىن قېلىشمىغىدەك خوتۇنلىرى ۋە كېنىزەكلىرىگە مەغۇل بولۇپ، ئۆزىنىڭ بىر پارچە جانسىز رەسىمگە شۇنچىلا قىلىپ كېتىشىنىڭ تولىمۇ كۈلكىلىك ئىش ئىكەنلىكىنى بىلىپ، بارا - بارا ساقىيىپتۇ، ئۆزىنى شۇنچىلا دەرتكە مۇپتىلا قىلغان، ئەرزىمەس نەرسىنى ئېلىپ كەلگەن يولۇچىنى زىندانغا تاشلاشقا بۇيرۇق قىپتۇ.

كىچىگىدىن تارتىپ ھەر قانداق ئىشنى ئۇچۇر - بۇچۇرىغىچە بىلىشنى ئۆزىگە ئادەت قىلىۋالغان زېرەك شاھزادە، دادىسىنىڭ ئەھۋالىغا نەزەر سېلىپ تۇرغان ئىكەن، ئۇ ئۇيان ئويلاپ - بۇيان ئويلاپ بۇ سىرنىڭ تېگىگە يېتەلمەي، ئاخىرى بىر كۈنى ”ئوردىغا قاراشلىق بارلىق ئامبارلارنى كۆرىمەن“ دەپ تۇرۇۋاپتۇ. ئۇ، پادىشانىڭ ئارزۇلۇق ئوغلى بولغاچقا، ئىلاجىسىز ماقۇل بوپتۇ. پادىشا ئوردىسىنىڭ غەزىنىسىگە قاراشلىق 40 ئامبار بولۇپ، شاھزادە بىر - بىرلەپ كۆزدىن كەچۈرۈپ، 40 - ئامبارغا كەلگەندە، غەزىنىچى كىرىشكە يول قويماپتۇ. ئەسلىدە ھېلىقى

رەسىم سىپلىنغان ساندۇقچە مۇشۇ ئامبارغا قويۇلغان بولۇپ، پادىشا: بۇ ئامبارغا مەندىن باشقا ھەر قانداق كىشى كىرىشكە بولمايدۇ، دەپ موھۇرنى بېسىپ پېچەتلىۋەتكەن ئىكەن. بۇنى كۆرگەن شاھزادىنىڭ يۈرەكلىرى ئويناپ، بۇ ئامبارنى كۆرۈش ئىستىكى تېخىمۇ ئېشىپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ۋاقتىنچە رايىدىن قايتقان بولۇپ، ئاخشىمى غەزىنىچىنى مېھمان قىلىش بانىسى بىلەن، مەس قىلىدىغان شاراپنى راسا ئىچكۈزۈپ، ئاچقۇچنى قولغا چۈشۈرۈپ قۇلۇپنى ئېچىپ، پېچەتنى ئاستا سويۇۋېتىپ، ئامبارنى تەپسىلى كۆرۈپ بىر يەرگە كەلگەندە، كىچىككىنە بىر ساندۇق تۇرغىدەك، شاھزادە ھازىرغىچە مۇنداق ساندۇقچىنى كۆرۈپ باقمىغان ئىكەن. شاھزادە ساندۇقنى ئېچىپ، قىزنىڭ رەسىمىنى كۆرۈش بىلەن يۈرىكىگە ئىشىق ئوتى تۇتۇشۇپ، ئارقا - ئارقىدىن بىر نەچچە قېتىم ھوشىدىن كېتىپتۇ ۋە شۇ كۈندىن باشلاپ ئىشقى - پىراق دەردىدە دائىم " ئۇھ " تارتىدىغان، گۈلىدىن غىزامۇ ئۆتمەيدىغان ھالغا كېلىپ، چىرايلىرى بارغانسېرى ساغىرىشقا باشلاپتۇ.

پادىشا بىردىن-بىر يالغۇز ئوغلىنىڭ ھالىدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن، " غەزىنىدار چوقۇم ئاشۇ رەسىمنى ئەكىرىپ قويغان ئامبارنىمۇ ئېچىپ بېرىپتۇ " دەپ گۇمانلىنىپ، ئۇنى سوراق قىلىپ، قىيىن - قىستاققا ئاپتۇ. غەزىنىدار ئاقىۋەت ھەقىقى ئەھۋالنى ئېيتىشقا مەجبۇر بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن ئۇنىمۇ گۇناسىز ھېساپلاپ، رەسىم سالغان ساندۇقنى ئېلىپ كەلگەن يولۇچىنى زىنداندىن چىقىرىپ، ئۇنىڭغا:

— ھەي، نەدىكى يوقىلاڭ نەرسىلەرنى ئەكىلىپ بالا تېرىغۇچى قەلەندەر، مېنى ھالاك قىلغىلى تاس قالدىڭ، ئەمدى ئوغلۇم سەۋدايى بولۇپ قالدى. ئەگەر ئۇنى ساقايتمايدىغان بولساڭ، كاللاڭنى ئالىمەن، - دەپ ۋاقىراپتۇ.

— خاتىرجەم بولسىلا، ئۇلۇغ شاھىم، - دەپتۇ يولۇچى مەيدىسىگە ئۇرۇپ، - ئوغۇللىرىنى ساقايتىشقا تامامەن كېپىللىك بېرىمەن.

يولۇچى شاھزادە بىلەن كۆرۈشكەندىن كېيىن، ئۇنىڭ كۆڭلىگە ياخشى سۆزلەر بىلەن تەسەللى ئېيتىپ، سالامەتلىكى ئەسلىگە كەلگىچە ھېچنېمىنى ئويلىماسلىققا كۆندۈرۈپتۇ، تولۇق ساقايغاندىن كېيىن رەسىمدىكى قىزنىڭ شەھرىگە باشلاپ بېرىشقا ۋەدە قىپتۇ. شۇنداق قىلىپ شاھزادە ئاستا - ئاستا ئەسلىگە كېلىشكە باشلاپتۇ، تولۇق ساقايغاندىن كېيىن، دادىسىغا سەپەرگە چىقىش تەلىۋىنى ئوتتۇرىغا قويۇپتۇ ۋە سەپەر جەريانىدا ھېلىقى يولۇچىنىڭ باشتىن - ئاخىر ھەمرا بولىدىغانلىقىنى ئېيتىپتۇ. ئەسلىدە " يولۇچى " قىياپىتىدىكى بۇ كىشى دۇنيانىڭ كۆپ يەرلىرىنى كەزگەن، ھەممە ئىشتىن خەۋەردار، ئىلىم - بىلىم ۋە ھۈنەر - كەسىپتە كامالەتكە يەتكەن ئادەم ئىكەن. بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقان پادىشا، ئوغلىنىڭ سەپەرگە چىقىشىغا ماقۇل بوپتۇ ۋە ئۇنى يالغۇز يولغا سېلىپ قويۇشقا كۆڭلى ئۇنىماي، بىر تۈركۈم لەشكەرلىرى بىلەن بىللە مېڭىشقا پەرمان چۈشۈرۈپتۇ.

شاھزادە لەشكەرلەرنىڭ قوغداپ مېڭىشى ۋە " يولۇچى " ھەمرايىنىڭ يول باشلىشى بىلەن ئۇزۇن يوللارنى بېسىپ، تالاي يۇرتلارنى كېزىپ، چۆللەردىن ئېشىپ، دەريالاردىن ئۆتۈپتۇ، كەچ بولغاندا يېتىپ، نۇرلۇق تاڭنىڭ ئېتىشىنى تەقەززالىق بىلەن كۈتۈپتۇ. ئەنە شۇنداق يول مېڭىپ، ماڭغاندىمۇ مول مېڭىپ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە ناھايىتى چوڭ بىر دەرياغا دۇچ كەپتۇ، بۇ دەريادىن سالامەت ئۆتۈش ئۈچۈن لەشكەرلەرگە بىر نەچچە يۈز دانە قېيىق لازىم بولىدىكەن.

شۇڭا، ئۇلار بۇ چۆلدە ھېچ ئامال قىلالماي بىر نەچچە كۈن تۇرۇپ قاپتۇ، دەل بەشىنچى كۈنى ئەتىگەندە، يول باشلىغۇچى شۇنداق مەسلىھەت سالىپتۇ:

— ھۆرمەتلىك شاھزادەم، بىر نەچچە كۈندىن بىرى دەريادىن ئۆتەلمەي ئامالسىز تۇرۇپ قېلىۋاتىمىز، ئوزۇق - تۈلۈكلەر تۈگەۋاتىدۇ. شۇڭا، بىز لەشكەر تارتىپ بىر يەرگە ئۇرۇش قىلغىلى بارمىغاندىكىن، لەشكەرلەرنى مۇشۇ يەردىن قايتۇرۇۋېتىپ، ئىككىمىزلا ماڭساق؛ چۈنكى، قىز دېگەننى پەم بىلەن قولغا چۈشۈرگىلى بولىدۇ. قىز بار شەھەرنىڭ پادىشاسى بۇنچىلا لەشكەرنى كۆرسە شەھەر دەرۋازىسىنى تاقىۋېلىشىمۇ تۇرغان گەپ، قېنى بۇنى ئويلاپ باقسىلا.

شاھزادە ئويلىنىپ قارىسا، ئۇنىڭ گېپى خېلى ئورۇنلۇقتەك، لېكىن لەشكەرلەرنىڭ باشلىقى زادىلا ئۇنىماي ” قايتساقمۇ بىللە قايتىمىز، ماڭساقمۇ بىللە ماڭىمىز. ئەگەر ئۇنداق بولمىسا، پادىشاھىمىز: ئوغلۇمنى نەگە يوقاتتىڭ دەپ كاللامنى ئالامدۇ؟ “ دەپ تۇرۇۋاپتۇ. شۇنىڭ بىلەن، دانىشمەن يولۇچى بىلەن شاھزادە باشقىدىن خۇپىيانە مەسلىھەتلىشىپ، شۇ كۈنى كەچلىكى قالغان ئوزۇق-تۈلۈك ۋە ھاراق-شاراپلارنى لەشكەرلەرگە يىگۈزۈپ-ئىچۈرۈپ مەس قىلغاندىن كېيىن: ” لەشكەرلەر قاچاندا ھوشىغا كەلسە، شەھىرىمىزگە قايتۇرۇپ كەت، دادام مېنى سورىسا ئەھۋالنى ئېيتىپ، مۇشۇ خەتنى بەر “ دەپ بىر پارچە خەتنى لەشكەر باشلىقىنىڭ قوينىغا تىقىپ قويۇپ، دەريادىن ئۆتۈپ، ئىككىسى يولغا راۋان بوپتۇ.

ئۇلار چۆل - باياۋانلارنى كېزىپ، تاغ - داۋانلاردىن ئېشىپ، كۈنلەرنىڭ بىرىدە، يۇرتقا يېقىن بىر دەريانىڭ بويىغا بېرىپ قاپتۇ. شاھزادە قارىسا، دەريانىڭ ئاياق تەرىپىدىكى قىرغىقىدا بىر ئادەم بېلىق تۇتۇپ ئولتۇرغىدەك، ئىككىيلەن يېقىنراق بارغىدەك بولسا، كېيىنىشلىرى پوسۇن، سىياقى بايۋەتچىدەك بىر يىگىت ئىكەن. شاھزادە بىلەن يولۇچى بۇنى كۆرۈپ ھەيران بولغان ھالدا، ئۇنىڭ شۇنچىلا سۆلەتلىك بىلەن بېلىق تۇتۇپ ئولتۇرغىنى نېمىسى دەپ ئويلاپ:

— ھەي يىگىت، ئۆزىڭىز شۇنداق كېلىشكەن يىگىت ئىكەنسىز، سىزنى بېلىق تۇتۇشقا نېمە مەجبۇر قىلدى؟ — دەپ سوراپتۇ.

بېلىق تۇتۇۋاتقان يىگىت بېشىنى كۆتىرىپ، ئۆزىگە گەپ قىلىۋاتقان كىشىنىڭ باشقا شەھەردىن كەلگەن بىر شاھزادە ئىكەنلىكىنى بىلىپتۇ - دە، ئەدەپ بىلەن:

— ھەي شاھزادە، پەممىچە، سىز باشقا شەھەردىن كەلگەن ئوخشايسىز، ئېيتقىنىڭىز دۇرۇست، دەرۋەقە مەن بېلىق تۇتۇپ جېنىمنى جان ئېتىدىغانلاردىن ئەمەس. بىلمىسىڭىز كېرەك، شەھىرىمىزنىڭ پادىشاسىنىڭ بىر قىزى بولۇپ، ئۇنىڭغا نۇرغۇن شەھەرلەردىن ئەلچىلەر كېلىپ ئوردا-سارايلىرى توشۇپ كەتتى. پادىشا ئۆز مېھمانلىرىنى ھەر كۈنلىكى يېڭى بېلىق بىلەن مېھمان قىلىش ئۈچۈن، شەھەر خەلقىنىڭ ھەممىسىگە بېلىق تۇتۇشنى جاكالىدى، شۇڭا مەنمۇ بېلىق تۇتۇشقا مەجبۇر بولۇۋاتىمەن، — دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. بۇنى ئاڭلىغان شاھزادىنىڭ يۈرىكى ئىختىيارسىز دۈپۈلدەپ، ئىچىدە: ” مەن رەسىمىنى كۆرۈپ ئاشىق بولغان قىز شۇمۇ نېمە ؟ “ دەپ ئويلاپ، قويۇن يانچۇقىدىن ھېلىقى رەسىمنى چىقىرىپ :

— يىگىت، ئېيتىڭا، سىز دەۋاتقان قىز ماۋۇ رەسىمدىكى قىزدىنمۇ چىرايلىقمۇ؟ — دەپ سورىغان ئىكەن، يىگىت رەسىمنى قولىغا ئېلىپ سىنچىلاپ قاراپ:

— بۇ دەل شۇ قىزنىڭ رەسىمىدەك قىلىدۇ، بىراق بۇ، كېسەل بولۇپ قالغان ۋاقتىدا سىز-

دۇرغان رەسمى بولسا كېرەك. هازىر بۇ قىز شۇنداق چىرايلىقكى، مەن ئۇنى تىل ئارقىلىق تەسۋىرلەپ بېرەلمەيمەن. ئەگەر دۇنيادا ئۇنىڭدەك كېلىشكەن ساھىپجامال قىز بىر بولسا، ئۆزى شۇ، مۇبادا ئىككى بولسا بىرى شۇ. ئۇ يۈزىگە نەچچە قەۋەت چۈمبەل ئارتىۋالسىمۇ رۇخسارىدىن نۇر يېغىپ تۇرىدۇ. شۇڭا كىشىلەر ئۇنى ” گۆھەر مەلىكە « دەپ ئاتىشىدۇ. دېمىسىمۇ گۆھەر مەلىكە تۇرغان ئۆيگە كېچىسى چىراغنىڭ كېرىكى يوق، سۆزۈمگە ئىشەنمىسەڭلا، كۆرگەندە بىلىسىلەر، — دەپتۇ.

يىگىتنىڭ سۆزىنى ئاڭلىغان شاھزادىنىڭ يۈرەكلىرى ئويناپ، بىتاقەت بولۇپ، توختىماي ” ئۇھ « تارتقىلى تۇرۇپتۇ. شاھزادىنىڭ بۇ ئەھۋالىنى سەزگەن ” يولۇچى «، يىگىتكە قاراپ:

— ھەي ئېقىللىق يىگىت، بىز ئاشۇ قىزنى ئىزدەپ كەلگەن ئىدۇق، شاھزادىمىز ئۇنىڭ ئىشقى — پىراقىدا كۆيگىلى ئۇزۇن ۋاقىت بولدى. سىز بىزگە ياردەم قىلسىڭىز، بۇنىڭ ئۈچۈن ئالدى بىلەن يېقىنىراق بىر جايغا ئورۇنلىشىۋالساق، — دەپ ئىلتىجا قىپتۇ. يىگىت ئۇلارنىڭ تەلىۋىگە ماقۇل بوپتۇ ۋە قىز تۇرۇشلۇق جايغا يانداش بىر سارايغا ئورۇنلاشتۇرۇپتۇ. شاھزادە بىلەن ” يولۇچى « ئارام ئېلىپ، ئەتىسى تاڭ — يورۇشى بىلەنلا ئورنىدىن تۇرۇپ كوچا ئايلىنىپتۇ. ئۇلار قارىغىدەك بولسا، شەھەر كوچىلىرىدا تۈرلۈك ئىقلىملاردىن كەلگەن شاھزادىلەر ۋە ئاجايىپ سۆلەتلىك باي ۋەتچىلەر مىغىلداپ، بىر ئىگىز راۋاققا كۆز تىكىشىپ تۇرغىدەك. ئەسلىدە بۇ، گۆھەر مەلىكە راۋاققا چىقىپ ئەلچىلىرىنى كۆزدىن كەچۈرىدىغان كۈن ئىكەن. دىگەندەك، كۈن نەيزە بويى ئۆرلىگەندە ھەممەيلەن راۋاق تەرەپكە سىلجىپ، پۇتلىرىنىڭ ئۇچىدا دەسسىشىپ تەلمۈرۈپ قاراشقا باشلاپتۇ. شاھزادە بىلەن ” يولۇچى « مۇ تىكىلىپ قارىسا، راۋاقنىڭ ئۈستىدە چىرايىدىن كۈندەك نۇر ياغدۇرۇپ بىر قىز تۇرۇپتۇ، يېنىدىكىلەرنىڭ گەپ — سۆزلىرىدىن مەلۇم بولىشىچە، تېخى ئۇ 7 قەۋەت چۈمبەلنىڭ ئىچىدە تۇرغان چېغى ئىكەن. شاھزادە ئىختىيارسىز ” ئاھ « تارتىپ ئاران — ئاران دەسسەپ تۇرۇپتۇ. ” يولۇچى « ئۇنىڭغا تەسەللى ئېيتىپ، قولتۇغىدىن يۆلەپتۇ. بىر ئازدىن كېيىن قىز يۈزىدىكى چۈمبەلنى ئېلىۋەتكەن ئىكەن، گويا ئاسماندا يەنە بىر كۈن پەيدا بولغاندەك، قاراپ تۇرغانلارنىڭ تولىسى ھوشىدىن كېتىپ يىقىلىشقا باشلاپتۇ. شاھزادە بولسا ” يولۇچى « ھەمراھىنىڭ ياردىمى بىلەن تەستە ئۆرە تۇرۇپتۇ. دەل شۇ چاغدا قىز ئەتراپقا نەزەر سالغان ئىكەن. ئۇنىڭ كۆزلىرى شاھزادىنىڭ كۆزلىرى بىلەن ئۇچرىشىپ، ئۆز ئارا تىكىلىشكىنىچە بىر پەس تۇرۇشۇپ قاپتۇ. جۈپ كۆزلەر قەلب سىرلىرىنى ئاشكارىلاپتۇ. ئىككىلىسى بىر-بىرلىرىگە تەلپۈنۈپ، يىگىت ئۆزىنىڭ قانداق ماڭغىنىنى ئۇقماي، راۋاقنىڭ قېشىغا بېرىپ قاپتۇ. قىزمۇ 40 كېنىزىكىنىڭ ھەمراھلىقىدا چاچلىرىنى كۆتەرتىپ راۋاقتىن چۈشۈپتۇ. كىشىلەر بۇ ئاجايىپ ھادىسىگە ھەيران بولۇشۇپ رەشىك ئوتلىرى ياندىغان كۆزلىرىنى تىكىشىپ قاپتۇ.

گۆھەر مەلىكە شۇنداق گۈزەل، ساھىپجامال بولۇش بىلەن بىللە ئاجايىپ ئېقىللىق ۋە چېچەن بولۇپ، ئادەمنىڭ چىرايىغا قاراپلا ئۇنىڭ قانداق ئادەملىكىنى بىلىش ئىقتىدارىغا ئىگە ئىكەن. شۇڭا ئۇ ئۆزى ئۈچۈن جاھاننىڭ ھەر قايسى ئىقلىملىرىدىن كەلگەن سانسىز شاھزادە ۋە سۆلەتلىك باي ۋەتچىلەرنىڭ ھېچقايسىسىنى ياراتماي كەلگەن ئىكەن. قىز بۇ يېڭى شاھزادىنى كۆرۈش بىلەنلا ئۆزى ئۇزۇندىن بېرى كۈتكەن، توي قىلىشقا مۇناسىپ يىگىت ئىكەنلىكىنى ھېس

قىپتۇ ـ دە، دەرھال: «دادامغا ئەلچى كىرگۈزۈڭ، دادام ئۇنىمىسا، قالغان ئىشنى ئۆزەم توغرىلايمەن» دەپتۇ.

شاھزادە بىلەن «يولۇچى» مەسلىھەتلىشىپ، «يولۇچى» نى ئېسىل تون ـ سەرۇپايلار بىلەن ياساپ ئەلچى قىلىپ كىرگۈزمەكچى بوپتۇ. ئۇلار مەسلىھەتلەشكىنى بويىچە تولۇق تەييارلانغاندىن كېيىن، «يولۇچى» پادىشانىڭ ئالدىغا ئەلچى بولۇپ كىرىپتۇ. ئەلچى پادىشانىڭ ئالدىغا كىرگەندىن كېيىن ئۆزىنىڭ پۈتۈن دانىشمەنلىكى ئاساسىدىكى سۆزمەنلىكى بىلەن پادىشانى قايىل قىپتۇ. پادىشا ئىچىدە: «ئالدىمغا نۇرغۇن ئەلچىلەر كەلگەن بولسىمۇ، كۆپلىرى مېنى قايىل قىلالماي كېتىشكەن ئىدى، ھەتتا بەزىلىرى لەشكەر كۈچى بىلەن تەھدىت سالماقچىمۇ بولۇشتى. بۇ، چىرايلىق گەپلەر بىلەن مېنى قايىل قىلىپ قويدى، ئەمدى «ياق» دېيىشكە ئامالسىز قالدىم» دەپ ئويلاپ:

ــ قىزىمغا نۇرغۇن ئەلچىلەر كەلگەن بولسىمۇ تولىسىغا، «ياق» دىگەن جاۋاپنى بەرگەن ئىدىم. بەزىدە مەن ماقۇل دىگەنلىرىمگە قىزىم ئۇنىمىدى، مەن شۇڭا ھازىرلا ئالدىراپ ماقۇل دەپ قويسام بولمىغىدەك، بۇنىڭ ئۈچۈن ئوردىدىكى ۋەزىر ـ ۋۇزرالار ۋە شەھەر چوڭلىرى بىلەن مەسلىھەت قىلىپ جاۋاپ بەرسەم، ـ دەپتۇ.

شۇنداق قىلىپ پادىشا شۇ كۈنى كەچتىلا مەسلىھەت ئۈچۈن يېقىنلىرىنى چاقىرىپتۇ. ئۇلارنىڭ ھەممىسى دىگىدەك مەلىكىنىڭ ئىختىيارىغا قويۇشنى ئېيتىپتۇ. چۈنكى، گۆھەر مەلىكىنىڭ ئېقىللىق قىز ئىكەنلىكىنى ھەممىسى تولۇق بىلىدىكەن. شۇنىڭ بىلەن پادىشا مەلىكىنىڭ ئىختىيارىغا قويۇپتۇ. مەلىكە رازىلىقىنى بىلدۈرۈپتۇ. توي كۈنى بېكىتىلىپ پۈتۈن شەھەرگە جاكالىنىپتۇ. توي 40 كېچە ـ كۈندۈز داغدۇغىلىق داۋاملىشىپ، 40 ـ كۈنى نىكا پاتىھەسى ئوقۇلۇشتىن بۇرۇن، گۆھەر مەلىكە ئۆز شەھىرىنىڭ دەرياسىدا ئاخىرقى قېتىم يۇيۇنۇۋېلىشنى ئىلتىماس قىپتۇ. پادىشا قىزىنىڭ ئىلتىماسىنى قوبۇل قىلىپ، كېنىزەكلىرى بىلەن يولغا سالپتۇ. گۆھەر مەلىكە تولۇن ئاي دەريادا چۆمۈلۈپ ئوينىغانىدەك، شوڭغۇپ ئۈزۈپ يۇيۇنۇپ بولۇپ، قايتاي دەپ تۇرۇشىغا تۇساتتىن بىر قارا قۇيۇن پەيدا بولۇپ، ئۆزى بىلەن قوشۇپ ئۇچۇرغان پېتى ئاسمانغا ئەپچىقىپ كېتىپتۇ. كېنىزەكلەر بولسا قىيا ـ چىيا قىلىپ ۋاقىراشقىنىچە قاراپ قاپتۇ ـ دە، ئىلاجىسىز ھالدا بولغان ئەھۋالنى پادىشاغا مەلۇم قىپتۇ. شاھزادە بۇنىڭدىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن جىددى سەپەر تەييارلىقىنى قىلىپ، قانداق قىلىپ بولسىمۇ گۆھەر مەلىكىنى تېپىش ئۈچۈن «يولۇچى» نىڭ ھەمراھلىقىدا يەنە سەپەرگە ئاتلىنىپتۇ. باشقا شاھزادە ـ بايۋەچچىلەر بولسا: «بەرمەسنىڭ ئېشى پىشماس، پىشسىمۇ ئوچاق بېشىدىن چۈشمەس» دىگەنىدەك، بۇ، پادىشانىڭ قىزىنى بەرمەسلىكىنىڭ قازىنىنى ئېسىپ قىلغان ھىلىسى دەپ چۈشىنىپ، كۆڭۈللىرىدە شاھزادىغا ھەسەتخورلۇق قىلىشىپ، پادىشادىن نارازى بولۇپتۇ. ئەمما، پادىشا بولسا غەمگە چۆكۈپ، ھەسرەت چېكىپ، ئىچى دەرتكە تولۇپتۇ.

شاھزادە بىلەن «يولۇچى» گۆھەر مەلىكىنى ئىزدەپ بىر نەچچە كۈن ماڭغاندىن كېيىن، قارىسا ئالدىدىكى يولنىڭ چېتىدە ناھايىتى زور بىر قۇش ھالسىزلىنىپ ياتقىدەك. ئۇلار قۇشنىڭ باش ـ كۆز قانات ـ قۇيرۇقلىرىنى سىلاپ، ئازراق سۇ ئۇچۇرگەن ئىكەن، قۇش ئاستا ـ ئاستا ماغدۇرغا كېلىپ، كۆزلىرىنى ئېچىپ سىلكىنىپتۇ. شاھزادە ئۇنىڭ نىمە ئۈچۈن بۇ ھالغا كېلىپ قالغانلىقىنى سورىغان ئىكەن، قۇش بولغان ئەھۋالنى ئېيتىپ بېرىپتۇ. بۇنىڭدىن، گۆھەر مەلىكىنى دىۋىلەر ئېلىپ قاچقانلىقىنى، دىۋىلەر چىقارغان بوران بۇ قۇشنى سوقۇۋەت ـ

كەنلىگى ئۈچۈن مۇشۇ ھالغا كېلىپ قالغانلىغىنى بىلىپتۇ. قۇش تولۇق ماغدۇرىغا كېلىۋالغانـ
دىن كېيىن ئۇلارنى دۆلەر ماكانىغا يەتكۈزۈپ قويماقچى بوپتۇ. شۇنىڭ بىلەن شاھزادە بىلەن
ئۇنىڭ «يولۇچى» ھەمراىي قۇشنى پەرۋىش قىلىپ ياخشى بېقىپتۇ. قۇش تامامەن ئەسلىگە كەلگەندە،
ئۇلار يېتەرلىك ئوزۇق - تۈلۈك ھازىرلاپ قۇشقا مىنىپ ئۇچۇپتۇ، ئۇچۇپ - ئۇچۇپ يەتتىنچى
كۈنى بولغاندا دۆلەر تۇرۇشلۇق جايغا يېتىپ كەپتۇ، قارىغۇدەك بولسا ئەتراپىدا لاۋۇلداپ
ئوت كۆيىۋاتقان بىر قەسىر تۇرغىدەك. قۇش ئۇلارنى دالدىراق بىر يەرگە چۈشۈرۈپ قويۇپ، ئۆ-
زى ئىشنىڭ سىرىنى بىلىپ بېقىش ئۈچۈن ئوت ئۈستىدىن ئۇچۇپ قەسىر تەرەپكە كېتىپتۇ. ئۇ
ئاستا بىر دەرەخنىڭ ئۈستىگە قونۇپ سەپسالسا، شىپاڭنىڭ پەللەمپىيىدە ئۆزى چىرايلىق، ئەمما
چىرايى سولغۇن بىر قىز ئادەمنىڭ قورققۇسى كەلگىدەك بىر دۆۋنىڭ بېشىنى قۇچىغىغا ئېلىپ
ئولتۇرغىدەك، دۆۋە قاتتىق ئۇيقۇدا ئىكەن. قىز دەرەخ شېخىدا ئۆزىگە قاراپ ئولتۇرغان ئەر-
كىن قۇشنى كۆرۈپ ئىچ - ئىچىدىن ئۇھ تارتىپ، تارام - تارام ياش تۆكۈپتۇ. قۇش قىزنىڭ ھا-
لىغا ئېچىنىپ، ئۇنىڭ بىلەن سۆزلىشىپ پۈتۈن سىرنى بىلىۋاپتۇ-دە، شاھزادىنىڭ قېشىغا كېلىپ:

— ھازىر دۆلەر قاتتىق ئۇيقۇغا كېتىپتۇ، يەنە 2 كۈندىن كېيىن ئويغىنىدىكەن. سىلەر ئوتقا يې-
قىنداپ بارساڭلار بىر قىزىل خوراز چىقىدىكەن، ئۇنى ئوقيا بىلەن ئېتىپ ئۆلتۈرۈشۈڭلار ھا-
مان، ئوت دەرھال ئۆچىدىكەن، ئاندىن سىلەر قەسىرگە كىرىپ، مەن سۆزلەشكەن
قىز بىلەن سىلەر ئىزلەپ كەلگەن مەلىكىنى قۇتقۇزۇپ، قەسىرگە
تەرەپ - تەرەپتىن ئوت قويۇۋېتىپ قايتىپ كېتىڭلار، مەن سىلەرنى ساقلاپ تۇرىمەن دەپ-
تۇ. ئۇلار قۇشنىڭ ئېيتىپ بەرگىنى بويىچە ئىككى مەلىكىنى قۇتقۇلدۇرۇپ، دۆشمەنلەرنىڭ ماكانى-
غا ئوت قويىۋېتىپ قايتىپ كەپتۇ. قۇش تۆتەيلەننى ئۈستىگە مىندۇرۇپ، ئاۋال قۇش بىلەن سۆز-
لەشكەن مەلىكىنىڭ شەھرىگە كەپتۇ. ئەسلىدە ئۇنىڭ دادىسىمۇ بىر شەھەرنىڭ پادىشاسى بولۇپ،
قىزى ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا يوقىلىپ كەتكەن ئىكەن. ئۇ قىزىنى كۆرۈپ خوشاللىغىدا ھۇشىدىن
كېتىشكە تاس قاپتۇ ۋە كاتتا زىياپەت بېرىپ ئۇلارنى كۈتىۋاپتۇ. ئاخىرىدا قايتىدىغان چاغدا
قىزىنى شاھزادىگە بەرمەكچى بوپتۇ. شاھزادە ئۇنى بىللە كەلگەن يولۇچى ھەمراىيغا ئۆتۈنۈپ
بېرىپتۇ. پادىشامۇ ئۇنىڭ تەلىۋىگە رازى بولۇپ، كاتتا توي-مەرىكىلەر ئۆتكۈزۈپ، شاھزادىنىڭ
ھەمرىيىنى كۈيوغۇل قىلىۋاپتۇ ۋە ئۆز شەھىرىدە تۇرۇپ قېلىشقا ئۈندەپتۇ. لېكىن ئۇ بىللە كەلگەن
شاھزادىنى ئۆز شەھرىگىچە يەتكۈزۈپ قويمىسام بولمايدۇ دەپ تۇرىۋالغاچقا، پادىشا ئۇنىڭ تە-
لىۋىنى ماقۇل كۆرۈپتۇ-دە، يول تەييارلىغىنى قىلىپ ئات - ئۇلاقلار بىلەن ئۇلارنى يولغا سې-
لىپ قويۇپتۇ. ئۇلار مېڭىش ئالدىدا قۇشنىڭ ياخشىلىغىغا مىننەتدارلىق بىلدۇرۇپ ئايرىلىپتۇ.

ئۇلار يولغا چىققاندىن كېيىن يول بويى بېشىدىن ئۆتكەنلەرنى ئۆز - ئارا سۆزلىشىپ، قى-
زىق - قىزىق ئىشلارنى ئاڭلىغاندا ئىختىيارسىز كۈلۈشۈپ، زېرىكسە ناخشىلار توۋلاپ، بەزىدە بۆ-
رى - قاۋانلارنى ئوۋلاپ دېگەندەك، يولمۇ ئانچە ئۇزاق بىلىنمەي، توپ - توغرا 10 كۈن بولغاندا،
گۆھەر مەلىكىنىڭ شەھرىگە يېتىپ كەپتۇ. قارىغىدەك بولسا، شەھەرنىڭ ئىلگىرىكى ئاۋاتلىغىدىن
ئەسەرمۇ قالمىغان، خەلق ماتەمدار بولغاندەك روھى مىسكىن، چىرايى غەمكىن ھالدا كۆرۈنۈپتۇ.
نېمە بولغانلىغىنى سورىسا، پادىشانىڭ يوقالغان قىزىنىڭ دەردىدە كېسەل بولۇپ قالغانلىغىنى.
خانىشىنىڭ بىرنەچچە كۈننىڭ ئالدىدا يۈرەك كېسىلى بىلەن ئۆلۈپ كەتكەنلىگىنى ئېيتىپتۇ. گۆھەر
مەلىكە بۇنى ئاڭلاپ يامغۇردەك ياش تۆكۈپتۇ. قالغانلارمۇ قايغۇ ئىچىدە مۇسىبەتكە چۆكۈپتۇ.
پادىشا قىزىنى كۆرگەندىن كېيىن، ئاستا - ئاستا ساقىيىشقا يۈزلىنىپتۇ. گۆھەر مەلىكە يوقالغانـ
دىن كېيىنكى خانىشىنىڭ تارتقان - دەرت ئازاپلىرى بىر - بىرلەپ سۆزلىنىپتۇ. بارا - بارا تەقـ
دىرنىڭ قىسمەتلىرىگە كۆنەلمىگەچكە ئىلاج يوقلۇغىنى ھېس قىلىشىپ كۆڭۈللىرى تەسەللى تېپىپ،

(ئاخىرى 109ـبەتتە)

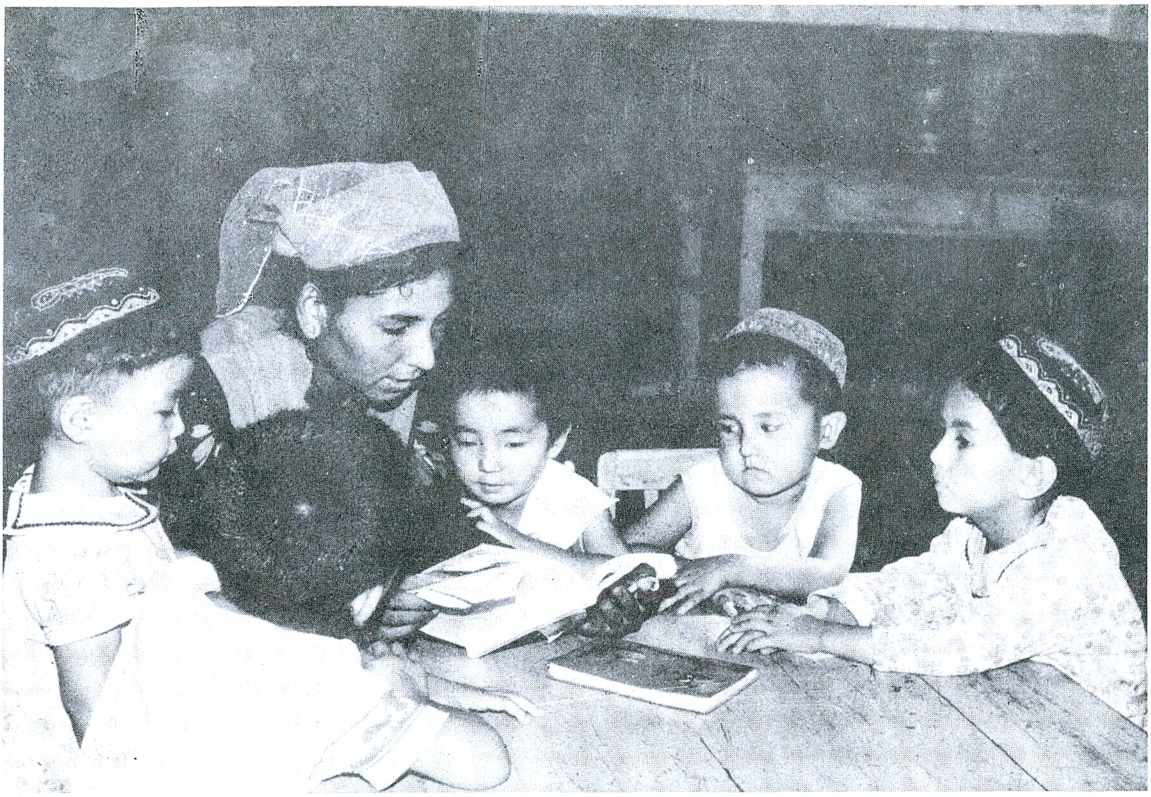

قىزىقارلىق ھىكايە

نەرگەس گۈلى (سۈرەتنى جورى قادىر تارتقان)

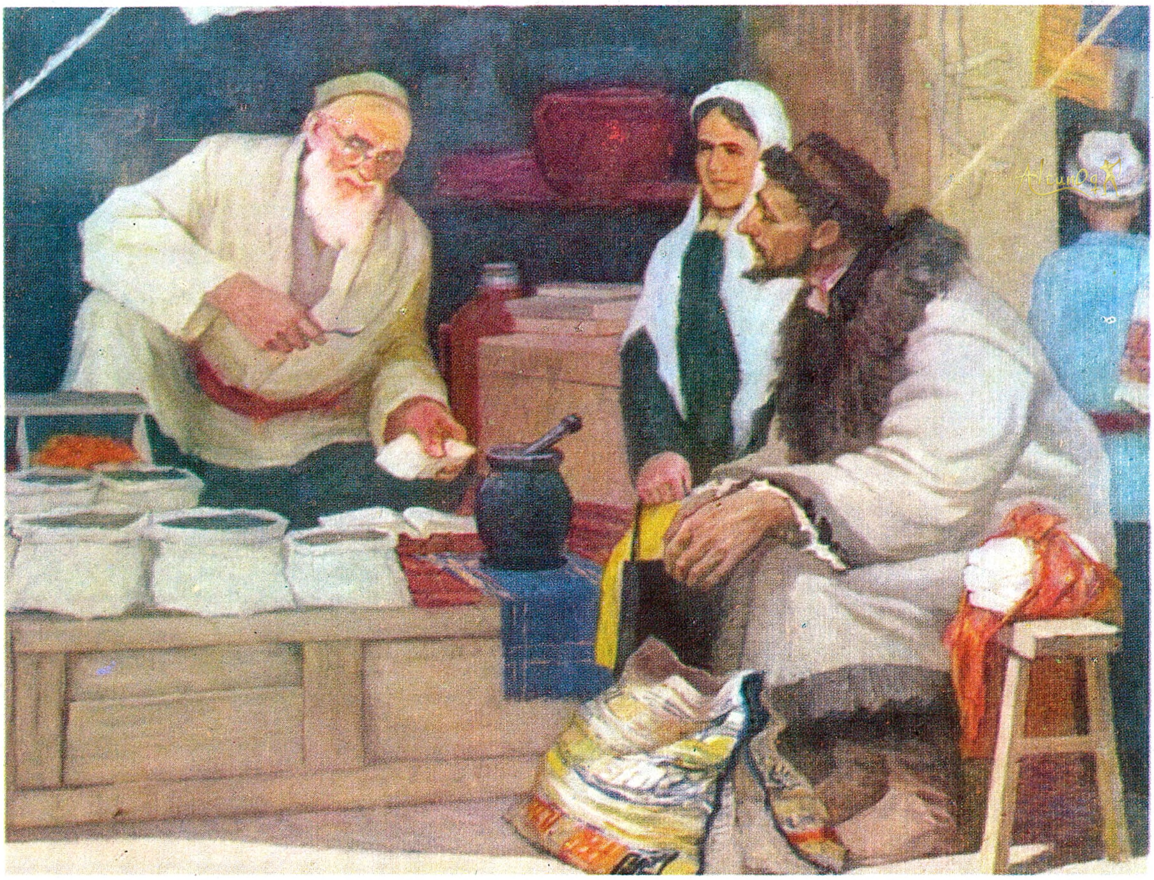

تۈسپ (ماي بوياق رەسىم) ئەبەيدۇللا سىزغان

قەشقەر ئەدەبىياتى (14- يىل نەشرى)

«喀什噶尔文学» （双月刊）

1985 - يىل 1 - سان (قوش ئايلىق ژۇرنال)

نەشر قىلغۇچى: قەشقەر ۋىلايەتلىك ئەدەبىيات - سەنئەتچىلەر

بىرلەشمىسى

تۈزگۈچى: «قەشقەر ئەدەبىياتى» ئۇيغۇر تەھرىر بۆلۈمى

«قەشقەر گېزىتى» باسما زاۋۇتىدا بېسىلدى

مەملىكەت ئىچىدىكى ھەرقايسى پوچتىخانىلار مۇشتەرى قوبۇل قىلىدۇ

جابلاردىكى پوچتىخانىلار ۋاكالىتەن تارقىتىدۇ

شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونلۇق نەشرىياتچىلىق ئىشلىرى

ئىدارىسىنىڭ تىزىم نومۇرى: 0.41

ژۇرنال نومۇرى: 62 — 58

پارچە سېتىش باھاسى: 50 فۇڭ